

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

Samiyeva Sh.X., Narzulloyeva F.F.

KREATIV FIKRLASH

DARSLIK

UDC

BBK

Taqrizchilar:

Buxoro davlat universiteti “Turizm va mexmonxona xo’jaligi” kafedrası professori X.R. Xamroyev

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti “Iqtisodiyot” kafedrası mudiri, dotsenti A.Ch. Boboyev

Kreativ fikrlash: darslik/ - Buxoro:, 2022.-

180 b.

ISBN

Ushbu darslik oliy ta’limda "Iqtisodiyot" sohasida ta’lim olayotgan talabalarga mo’ljallangan bo’lib, fan bo’yicha ishchi dasturdagi barcha mavzularni o’z ichiga olgan. Jumladan, shaxsiy ijodkorlik va ijodiy fikrlash vositalarning ta’rifi va ahamiyatiga, shaxsiy ijodkorlikning asosiy omillariga va elementlariga, noodatiy fikrlashning zarurligiga chuqur ijodiy yondashilgan. Talabalarda o’quv jarayoni va hayot faoliyatida ijobiy ta’sir ko’rsatishi mumkin bo’lgan muammolarni bartaraf e’tish uchun kreativ yechimlarni topish va strategiyalarni ishlab chiqish ko’nikmalarini shakllantirish usul va metodlariga e’tibor berilgan.

UDC BBK

©

Buxoro....., 2022 yil

ISBN

MUNDARIJA

KIRISH

I-BOB. KREATIV FIKRLASH FANI BO'YICHA NAZARIYALAR

- 1.1. “Kreativ Fikrlash” faniga kirish
- 1.2. Shaxsiy ijod va ijodiy fikrlash vositalari
- 1.3. Fikrlarni yaratish “Aqliy hujum”
- 1.4. Noodatiy fikirlash asoslari (qutichadan tashqari fikrlash)
- 1.5. Vertikal fikrlash (Vertical thinking) va Loterial fikrlash (Lateral Thinking)

I-Bob bo'yicha test savollari

II-BOB TALABALARNING INTELLECTUAL RIVOJLANISHIDA KREATIV TIZIMLI FIKRLASHNING ROLI

- 2.1. Kreativlikning 4 P modeli
- 2.2. Ta'svirlash. Kreativ shaxs tasnifi
- 2.3. Xulosa qilish. Kreativ jarayon
- 2.4. Yondashuvni aniqlash va uning shakillanishi
- 2.5. Kreativ mahsulot

II-Bob bo'yicha test savollari

III-BOB. QAROR QABUL QILISHDA FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

- 3.1. Tana fikirlash ijodiy bosim
- 3.2. Fikrlash dizayni. (Design thinking)
- 3.3. Muammoni hal qilishning asosiy stretegiyalari
- 3.4. Samarali qaror qabul qilish sana'ti.
- 3.5. Qarorlarni boshqalar bilan bo'lishish va ularni ergashtirish
- 3.6. Fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish

III-Bob bo'yicha test savollari

Glossariy

Ilovalar

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

ОГЛАВЛЕНИЕ

ВВЕДЕНИЕ

ГЛАВА I. ТЕОРИИ НАУКИ О ТВОРЧЕСКОМ МЫШЛЕНИИ

- 1.1. Введение в творческое мышление.
- 1.2. Инструменты для личного творчества и творческого мышления.
- 1.3. Мозговой штурм идей.
- 1.4. Основы нестандартного мышления (нестандартное мышление)
- 1.5. Вертикальное мышление (Vertical thinking) и латериальное мышление. (Lateral Thinking).

Контрольные вопросы по главе I

ГЛАВА II. РОЛЬ ТВОРЧЕСКОГО СИСТЕМНОГО МЫШЛЕНИЯ В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОМ РАЗВИТИИ СТУДЕНТОВ

- 2.1. Модель творчества 4Р.
- 2.2. Описание. Классификация творческой личности.
- 2.3. Заключение. Творческий процесс.
- 2.4. Определение подхода и его формирование
- 2.5. Креативный продукт

Контрольные вопросы по главе II

ГЛАВА III. РАЗВИТИЕ МЫСЛИТЕЛЬНЫХ НАВЫКОВ В ПРИНЯТИИ РЕШЕНИЙ

- 3.1. Творческое давление телесного мышления.
- 3.2. Дизайн-мышление (Design thinking)
- 3.3. Основные стратегии решения проблем.
- 3.4. Искусство эффективного принятия решений.
- 3.5. Делиться решениями с другими и следовать за ними.
- 3.6. Развитие мыслительных способностей.

Контрольные вопросы по главе III

Глоссарий

Приложения

Список использованной литературы

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION

CHAPTER I. THEORIES OF THE SCIENCE OF CREATIVE THINKING

- 1.1. Introduction to creative thinking
- 1.2. Tools for personal creativity and creative thinking
- 1.3. Brainstorming ideas
- 1.4. Basics of Thinking Out of the Box (Thinking Outside the Box)
- 1.5 (Vertical thinking) and (Lateral Thinking)

Test questions on Chapter I

CHAPTER II. THE ROLE OF CREATIVE SYSTEMIC THINKING IN THE INTELLECTUAL DEVELOPMENT OF STUDENTS

- 2.1. Model of creativity 4P
- 2.2. Description. Classification of a creative person
- 2.3. To conclude. creative process
- 2.4. Definition of approach and its formation
- 2.5. Creative product

Test questions on Chapter II

CHAPTER III. DEVELOPING THINKING SKILLS IN DECISION MAKING

- 3.1. Creative pressure of bodily thinking
- 3.2. Design thinking
- 3.3. Basic problem solving strategies
- 3.4. The art of effective decision making
- 3.5. Share decisions with others and follow them
- 3.6. Development of mental abilities

Test questions on Chapter III

Glossary

Applications

List of used literature

KIRISH

Hozirgi globallashuv sharoitida yetakchi xorijiy mamlakatlarning ta'lim tizimida o'quvchi va talabalarda kreativlik sifatlarini shakllantirish masalasiga alohida, jiddiy e'tibor qaratilmoqda, yangi O'zbekiston qurish sharoitida rivojlangan mamlakatlar tajribasida innovatsion faoliyatni tashkil qilish va qo'llab-quvvatlash bo'yicha xalqaro tajribani o'rganish masalasi nafaqat korxonada darajasida balki oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislar tayyorlash hamda ularning innovatsion faoliyatini takomillashtirishga ham xizmat qilmoqda.

Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo'lishi va bilishi kerak bo'lgan muhim ko'nikmadir, bu ko'nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o'zgarayotgan XXI asr talablariga javob beradigan kadrlarni taqozo etayotgan dunyoga moslashishga ko'maklashadi. Umuman olganda, bugungi o'quvchi kelajakda hozir hatto mavjud bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi texnologiyalar orqali hal etishi kutilmoqda. Ilm-fan va texnika yutuqlarini keng qo'llagan holda iqtisodiyot tarmoqlariga, ijtimoiy va boshqa sohalarga zamonaviy innovatsion texnologiyalarni tezkor joriy etish O'zbekiston Respublikasi jadal rivojlanishining muhim sharti hisoblanadi. Bu borada, O'zbekiston Respublikasining "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida" Qonuni qabul qilingan bo'lib, u ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iboratdir.

Ushbu darslikning ijobiy tomonlari shundan iboratki, bunda har bir mavzuning to'liq tavsifi, mavzuga tegishli tayanch so'zlar keltirilgan bo'lib, mavzular yakunida talabalar bilimini mustahkamlash uchun nazorat savollari, mavzularni mustahkamlash uchun testlar ishlab chiqilgan, shuningdek darslikning yana bir xususiyati shundaki, fanga oid terminlarni o'rganish, mustahkamlash maqsadida glossariy ishlab chiqilganligidadir.

Bugungi jadal rivojlanib borayotgan hayotimizda o'quvchilar turli o'zaro munosabatlardagi va jamiyatdagi muammolarni yechishda kreativ fikrlashdan foydalanadilar. Ko'plab talabalarning ta'lim olishga nisbatan qiziqishi pasaymoqda. Buning natijasida o'qituvchilar ham avvalgidek zavqu shavq bilan kasbiy faoliyatni tashkil etishni o'ylashmayapti. Ta'lim tizimini boshqaruvchi organlar ta'lim olishga nisbatan xohish-istagi bo'lmagan talabalar, bu kabi ta'lim oluvchilarni o'qitishni istamayotgan o'qituvchilar faoliyatini o'zgartirish borasida yangidan-yangi choratadbirlar belgilansa-da, ahvol o'zgarishsiz qolmoqda. Buning sababi nimada? Balki darslarning avvaldan o'ylab, rejalashtirilib qo'yilishi talabalar uchun qiziq bo'lmayotgandir, balki ta'lim mazmunining muayyan qolipga solinganligi talabalar uchun hech qanday stimuly bermayotgandir, rag'bat

bildirmayotgandir. O'quv mashg'ulotlarining avvaldan rejalashtirilishidan voz kechish, talabalarda tanqidiy, kreativ tafakkurni shakllantirish varivojlantirish, ularni ijodiy fikrlash, yangi g'oyalarni o'ylab topishga majbur qilish ta'lim olishga bo'lgan munosabatni o'zgartirish, ularni yutuqlarga erishishga rag'batlantirishda asosiy omil bo'la olar. O'quv mashg'ulotlarida yetishmayotgan omil - kreativlik sanaladi. Mazkur masala bugungi kun ta'lim tizimining dolzarb muammolaridan biri ekanligi va bu bo'yicha yangi darslik va o'quv adabiyotlarini yaratishga mamlakatimiz rahbari ham alohida urg'u berib, quyidagi fikrlarni bildirilib o'tganlar: "Ta'lim sifatini tubdan yaxshilash maqsadida, avvalo, o'quv dasturlari, o'qituvchi va domlalar uchun metodik qo'llanmalarni ilg'or xalqaro dasturlarga moslashtirish lozim. Bolalarning tahliliy va kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun ularga sermazmun va tushunarli darsliklar yaratish zarur". Ta'lim beruvchilar kreativ fikrlashni ajrata olishlari, bunday fikrlashga mos shart-sharoitlarni bilishlari va o'zlari ham o'quvchilarga fikrlashda ko'proq ijodiy yondashishga yordam bera olishni bilishlari kerak. Kreativ fikrlash qay tariqa vujudga kelishi borasidagi puxtaroq tasavvur, o'z navbatida, o'qituvchilarga ta'lim jarayonida o'quvchilarda ijodiy g'oyalar "inkubatsiya" bo'lishi uchun muayyan vaqt talab etishini anglashga yordam beradi.

I-BOB. KREATIV FIKRLASH FANI BO'YICHA NAZARIYALAR

1.1 “KREATIV FIKRLASH” FANIGA KIRISH

1. Kreativ fikrlash kursining dolzarbligi, ijodiy fikrlash maqsadi.
2. Kreativ fikrlash ta'riflari va ko'nikmalarari.
3. Inson ongi va ong ostining shakllanishi, ongni ishlatishning ahamiyati, ongning funksiyalari, ongni chuqur ishlatish tamoyillari, ongni samarali ishlatishning asosiy jixatlari. Chuqur ong prinsipi bilan tanishish.

Tayanch tushunchalar: *Kreativ fikrlash, ijodiy fikrlash, inson ongi, ong ostining shakllanishi*

Kreativ yondashuv va yutuqlar dunyo bo'ylab fan va texnologiyadan tortib, falsafa, san'at, aniq va gumanitar fanlar kabi turli sohalarda insoniyat tamaddunini ilgari surgan (Hennessey va Amabile, 2010 [1]). Demak, kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy g'oyalar berishdan kattaroq, muhimroq narsadir. U insonga ba'zan murakkab sharoitlarda, yanada yaxshiroq natijaga erishishga imkon beruvchi bilim va tajribaga asoslangan real ko'nikmadir. Butun dunyoda jamiyatlar va tashkilotlar muammolarni hal etishda innovatsion bilim va yaratuvchanlikka tobora ehtiyoj sezmoqdalar (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT), 2010 [2]), bu esa, o'z navbatida, jamoaviy ish bo'lgan innovatsiya va kreativ fikrlash ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda.

Kreativ fikrlash kursining dolzarbligi – XXI asr jamiyatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish ushun kerakli bo'lgan muhim kompetensiyadir. Muttasil o'zgarib borayotgan davrda biz bilgan kasblar yo'qolib, yangi mutaxassisliklar paydo bo'layotgan globallashtan, mavjud ma'lumot hajmi har soniyada bir necha barobarga oshib borayotgan raqamlashgan jamiyatda moslasha olish va o'z o'rnini topa olish ushun juda muhim.

Kursning maqsadi - shaxsiy kreativlik hamda kreativ vositalar nima ekanligi va ulardan qanday foydalanish lozimligi haqida tasavvur va bilimga ega bo'lishi:

Kreativlik- so'zi inglizcha «create» so'zidan olingan bo'lib, yaratish degan ma'noni bildiradi. Ya'ni insonning yangilikga yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushiniladi. Uning tag zamirida originallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan qaray olishni anglatadi.

Kreativ fikrlash ta'siri butun jamiyatga sezilarli innovatsiya turlarining ortida turishi rost, lekin u ayni damda universal va teng lashtiruvchi xususiyatga ega fenomen hamdir, ya'ni har qanday shaxs, u yoki bu darajada, kreativ fikrlash

qobiliyatiga ega (IHTT, 2017 [3]). Darhaqiqat, ta'lim sohasidagi mutaxassislar va psixologlarning fikriga ko'ra, ijodiy faoliyat bilan bog'liq fikrlash jarayonlarida mashg'ul bo'lish deb tushunilgan kreativ fikrlash bir qator boshqa shaxsiy ko'nikmalarning ham rivojlanishiga olib keladi. Shular jumlasiga metakognitiv qobiliyat, insonlar bilan muomala qilish va shaxsning o'zini yaxshiroq anglash ko'nikmalari, muammoni hal etish ko'nikmalari kiradi. Ustiga-ustak, shaxs kamoloti, ta'lim olishdagi muvaffaqiyati, kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati va jamoatchilik orasidagi obro'si ham insonning kreativ fikrlash ko'nikmasiga bog'liq.

Kreativ fikrlashni baholash xalqaro dasturini rivojlantirish ta'lim siyosati va ikasida ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lishi mumkin. PISA tadqiqoti kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi mutasaddi larga dalillarga asoslangan to'xtanga kelishda ko'maklashuvchi aniq, ishonchli va amalga oshirish mumkin bo'lgan baholash vositasini taqdim etadi. Natijalar, shuningdek, jamiyatda ushbu muhim ko'nikmani ta'lim orqali rivojlantirishning ahamiyati va usullari borasidagi bahslarga sabab bo'ladi. PISA dasturidagi ushbu faoliyat Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (matnda keyinchalik IHTT) ijodiy fikrlashni rivojlantirish borasidagi yangi ikani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan boshqa bir loyihasi bilan bog'liqdir. So'nggi yillarda IHTT Ta'lim tadqiqoti va innovatsiyalar markazi (CERI) o'n bir davlatda kreativ va tanqidiy fikrlashni o'rgatish va baholash usullari borasida tadqiqot olib bordi.¹

Kreativ fikrlashda ta'limning o'rni qanday?

Ta'limning asosiy vazifasi o'quvchida jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni shakllantirishdir. Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim ko'nikmadir (Lucas va Spencer, 2017 [15]). Bu ko'nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o'zgarayotgan, oddiy savodxonlikdan tashqari «XXI asr» ko'nikmalariga ega ishchilarni taqozo etayotgan dunyoga moslashishga ko'maklashadi. Umuman olganda, bugungi o'quvchi kela jakda hozir hatto mavjud bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi texnologiyalar orqali hal etishi kutilmoqda. O'quvchida kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish ularga

¹ 1 CERI 2015-yildan beri 11 mamlakatda ijodiy fikrlashni o'qitish va baholashni o'rganib kelmoqda. CERI boshlang'ich nuqta sifatida Lucas, Claxton va Spencerning (2013 [124]) Angliyadagi tajribasini olgan holda, boshlang'ich va o'rta ta'limda ijodiy va tanqidiy fikrlashni sinf xonalarida o'rgatish uchun yangi o'qituvchi konseptual ramkasini yaratdi. Shuningdek, CERI o'qituvchilarni qo'llabquvvatlash maqsadida tanqidiy va ijodiy fikrlash bo'yicha OECD rubrikalarini shakllantirgan. Xalqaro mutaxassislar ijodiy fikrlashni «yangi g'oya va yechimlarni berish» deb ta'riflaganlar. Uning 6 jihati bor: 1) mos tajriba va ma'lumotni ta'riflash, sezish, kuzatish, hamdard bo'lish; 2) tadqiq qilish, qidirish va g'oyalarni ishlab chiqish; 3) bog'liqliklarni qurish, sohalararo nuqtayi nazarni tatbiq etish; 4) noodatiy yoki jasur g'oyalar bilan o'ynash; 5) yangi mahsulotni tasavvur qilish, ifodalash, ishlab chiqish, kashf qilish; 6) yechimning yangiligini tan olish

tobora murakkablashayotgan mahalliy va global muammolarni noodatiy yondashuv orqali hal etish imkonini beradi. Maktabda kreativ fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati faqatgina mehnat bozori bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlar uchun o'z qobiliyat va ko'nikmalarini, shu jumladan ijodiy talantlarini kashf etishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, kreativ fikrlash o'quvchilarning ta'lim olishini hodisalar, tajribalar va xatti-harakatlarni yangicha va shaxsan mazmunli usulda talqin etish orqali qo'llab-quvvatlaydi (Beghetto va Kaufman, 2007 [17]). O'quvchining xayoli va qiziquvchanligi ta'lim jarayonida qo'l keladi: ijodiy fikrlash shu tariqa o'zaro kelishuvchanlik vositasiga aylanadi, hattoki avvaldan belgilangan ta'lim maqsadlari kontekstida ham (Beghetto va Plucker, 2006 [18]). Maktabda o'quvchining motivatsiyasi va qiziqishini oshirish uchun, barcha o'quvchilarning ijodiy salohiyati va shijoatini hisobga oluvchi ta'limning yangi shakllari yo'lga qo'yilishi zarur. Bu ayniqsa ta'lim jarayoniga unchalik qiziqish bildirmayotgan o'quvchilarga yordam berishi mumkin va ular o'z fikrini ayta olishiga, salohiyatini ochishiga xizmat qiladi. (Hwang, 2015 [19]). Har qaysi boshqa ko'nikma kabi, kreativ fikrlash ham amaliy va manzilli yondashuv orqali rivojlantirilishi mumkin (Lucas va Spencer, 2017 [15]). Ba'zi o'qituvchilarga o'quvchining kreativ fikrlashini rivojlantirish o'quv dasturidagi boshqa fanlar evaziga bo'layotgandek tuyulishi mumkin. Aslida, o'quvchilar barcha fanlarda kreativ fikrlashi mumkin. Kreativ fikrlash bilim berishga qaratilgan dars mobaynida ko'r-ko'rona yodlash o'rniga tadqiqot va ixtironi qo'llab-quvvatlaydigan yondashuvlar orqali rivojlantirilishi mumkin (Beghetto, Baer va Kaufman, 2015 [20]). O'qituvchilar kreativ fikrlashni ajrata olishlari, bunday fikrlashga mos shart-sharoitlarni bilishlari va o'zlari ham o'quvchilarga fikrlashda ko'p roq ijodiy yondashishga yordam bera olishni bilishlari kerak. Kreativ fikr lash qay tariqa vujudga kelishi borasidagi puxtaroq tasavvur, o'z navbatida, o'qituvchilarga ta'lim jarayonida o'quvchilarda ijodiy g'oyalar «inkubatsiya» bo'lishi uchun muayyan vaqt talab etishini anglashga yordam beradi (Csikszentmihalyi, 1996 [21]).

Isbotga tayangan dizayn (ITD) (Mislevy, Steinberg va Almond, 2003 [22]) innovatsion va puxta baholashlarni shakllantirishda nazariy asos sifatida xizmat qiladi. Bu baholashlar isbotga tayangan dalillar asosida shakllantirilib, o'quvchilar kompyuter platformasida qilayotgan, o'qiyotgan va yaratayotgan narsalarni ko'p jihatli malakalar bilan bog'laydi (Shute, Hansen va Almond, 2008 [23]; Kim, Almond va Shute, 2016 [24]). Baholash bu – o'quvchining qobiliyatlari haqidagi muayyan da'volarni dalilga asoslangan fikrlash jarayonida tahlil etishdir, degan g'oya ITDning dastlabki nuqtasidir. Umuman olganda, o'quvchining baholashdagi

vazifalarga javobi ushbu fikrlash jarayonida dalillar bilan ta'minlaydi, psixometrik tahlil esa har bir da'voni tahlil qilish uchun isbotning yetarli ekanligini belgilaydi. ITDdan PISA tadqiqoti kreativ fikrlashni baholashning asosiy doirasi sifatida foydalanish test tuzilishining bir qator muhim savollariga javob beradi: sinovdagi har bir vazifa kreativ fikrlashning aynan qaysi jarayonini oshkor etmoqda? Taklif etilgan sinov uslublari o'quvchining javoblaridan olingan dalillarni samarali tahlil qilmoqdam? O'quvchining tanlovidan hosil bo'lgan barcha dalillar butun vazifalar bo'yicha qanday sintez qilinmoqda? Muayyan tuzilma uchun yig'ilgan barcha dalillar boshqa o'quvchilar alohida vazifani bajarib ko'rganlarida ham taqqoslanishi mumkinmi?

Ijobiy fikrlash sizga har kuni qiziqarli va samarali hayot kechirishga yordam beradi. Ijobiy fikrlash - bu qobiliyatli bo'lish, hatto qiyin paytlarda va inqirozda ham ijobiy bo'lib qolish.

ITD murakkab va ko'p qirrali kreativ fikrlash tuzilmasini aniq baholashni tashkil etishda mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Bu testdan ko'zlangan maqsad, test topshiruvchilar borasidagi fikrlarni va ushbu fikrlarni tasdiqlovchi dalillar o'rtasidagi hujjatlashtirilgan, aniq bog'liqlikni talab etadi. PISA tadqiqotining kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi uchun ITD jarayonini qo'llash quyidagilarni taqozo etadi:

A. Domen tavsifi: ta'lim kontekstida kreativ fikrlash domenlarini tavsiflashda tegishli adabiyot taqrizi va mutaxassislar fikrini o'rganish. Ushbu boshlang'ich qadam ta'lim sohasidagi mutasaddilar targ'ib qilmoqchi bo'lgan ijodiy fikrlash ko'nikmasini, 15 yoshli o'quvchining qo'ldan keladigan kreativ yondashuv turlarini hamda PISA orqali mazmunli va ishonchli baholash mumkin bo'lgan kreativ yondashuv turlarini aniqlab beradi.

B. Konstrukt tavsifi: PISA testi aniqlashi kerak bo'lgan aniq konstruktning belgilash hamda ushbu sinov asnosida test qilinayotganlarning xususiyatlari haqida da'volarni aniqlashtirish. ITD terminologiyasida bu qadam, odatda, «ko'nikmalarni aniqlash» yoki «o'quvchi modeli» deb ataladi (Shute va boshqalar., 2016 [25]).

C. Isbotlarni aniqlash: test qilinuvchi haqidagi keyingi da'volarni qo'llabquvvatlash uchun test natijasida olingan dalillarni ta'riflash (ya'ni, baholanayotgan qobiliyatlarni namoyish qiluvchi xatti-harakatlar, misol uchun o'quvchi tanlagan, yozgan yoki yaratgan narsalar). ITD terminologiyasida bu «isbot modeli» deb nomlanadi. Ushbu qadamda vazifalarni baholash uchun hamda barcha vazifalar bo'yicha baholarni jamlash uchun qoidalar ishlab chiqiladi.

D. Vazifani loyihalashtirish: PISA baholashining cheklovlari doirasida ko'zlangan dalillarni keltirib chiqaruvchi vazifalar turkumini aniqlash, nazariy

asoslash hamda tatbiq etish. Ushbu bosqich ITD terminologiyasida «vazifa modeli» deyiladi.

E. Testni shakllantirish: vazifalarni talab qilingan davolarni yetarlicha isbot bilan qo'llab-quvvatlaydigan test formatiga o'tkazish. ITD terminologiyasida bu «shakllantirish modeli» deb ataladi.

F. Madaniyatlararo validlikni ta'minlash: barcha sinov instrumentlari boshqa mamlakat va o'zga madaniyatga ega jamiyatlarda ham ishonchli va taqqoslanishi mumkin bo'lgan dalillarni berayotganiga amin bo'lish. Bu bosqich, odatda, ITD yondashuvda muhokama qilinmaydi, lekin u PISA doirasida o'ta muhimdir.

G. Tahlil va hisobot: baholash natijalarini munosib, mazmunli va ko'rgazmali aks ettirish. Validatsiya va tajriba-sinov tadqiqotlari ushbu dizayn siklining takroriy mohiyatini kuchaytirishi mumkin: masalan, baholash natijalari dalillarni tanlash va vazifalarni shakllantirishda yordam berishi mumkin.

Ushbu doira hujjatining tuzilishi ITD bosqichlarini qaytaradi. Birinchidan, ham umumiy, ham ta'lim jarayonidagi ijodiy fikrlash tavsiflanadi. So'ngra, konstruktning elementlari va dalillarni aniqlashtirish uslubi bayon etiladi.

2. Kreativ fikrlash nima?

PISA butun dunyodagi 15 yoshli o'quvchilar uchun tegishli kreativ fikrlash tavsifidan foydalanadi. Kreativ fikrlashning ushbu tavsifi Kreativ fikrlash strategik konsultativ guruhi tomonidan taklif etilgan ta'rifga mosdir (IHRT, 2017 [3]).² Ushbu tavsif o'quvchilarning turfa kontekst va ta'lim darajasida g'oya berish amaliyotida samarali qatnashishni o'rganishlari kerakligiga, g'oyaning o'ziga xosligi va mu nosibligini baholagan holda uning ustida mulohaza yuritishga va toki maromiga yetkazmaguncha g'oyani takomillashtirishga urg'u beradi. Bu tavsif ishlab chiqilayotganda, shuningdek, turli sohadagi mutaxassislar maslahati va kreativlik borasidagi keng adabiyot tahlilining natijalari ham inobatga olingan. Kreativ fikrlash endigina shakllanayotgan talqin bo'lib turgan bir paytda ancha keng, ammo ich-ichidan bog'liq kreativlik tuzilmasi kuchli tadqiqotchilik an'anasiga ega bo'ladi. Plucker, Beghetto va Dow (2004 [5]) ushbu konsepsiyaning ko'p qirraligi va ijtimoiy mohiyatini hisobga olgan holda taklif etgan ta'rifga ko'ra, kreativlik – layoqat, jarayon va strategik konsultativ guruh ijodiy fikrlashni «...yangi g'oyalarni ishlab chiqish jarayoni. U muayyan bilim, ko'nikma va yondashuvni talab etadi. Uning ichiga mavzular, nazariya, sohalar va uslublararo bog'lanishlarni qurish kiradi», deb ta'riflagan. muhit o'rtasidagi o'zaro

² Strategik konsultativ guruh ijodiy fikrlashni «...yangi g'oyalarni ishlab chiqish jarayoni. U muayyan bilim, ko'nikma va yondashuvni talab etadi. Uning ichiga mavzular, nazariya, sohalar va uslublararo bog'lanishlarni qurish kiradi», deb ta'riflagan.

munosabat bo‘lib, u orqali shaxs yoki guruh ushbu ijtimoiy kontekst uchun ham yangi, ham foydali bo‘lgan salmoqli mahsulotni yaratishidir.

Ijodiy maqsadlarni ro‘yobga chiqarish kreativ fikrlashni taqozo etadi, lekin shu bilan birga aqliy salohiyat, soha borasidagi bilim va san‘atkorlik talanti kabi kengroq va maxsus ko‘nikma va qobiliyatlar ham zarur bo‘ladi. Masalan, san‘at durdonalari yoki texnologik kashfiyotlarni yaratish bilan bog‘liq buyuk ijodkorlikda kreativ fikrlashdan tashqari salmoqli talant, chuqur bilim, muayyan sohada tinimsiz mehnat hamda jamiyat tomonidan ushbu mahsulot qiymatga ega ekanligi haqidagi e‘tirof ham talab etiladi. Va aksincha, kichik yoxud kundalik kreativlik (masalan, fotojurnalda rasmlarni mahorat bilan joylashtirish; oziq-ovqat qoldiqlaridan yangi taomni hosil qilish yoki ishxonadagi murakkab muammoga ijodiy yechim topish kabi (Kaufman va Beghetto, 2009 [26])) ijodiy fikrlashga qodir deyarli barcha insonlarga zarurdir.

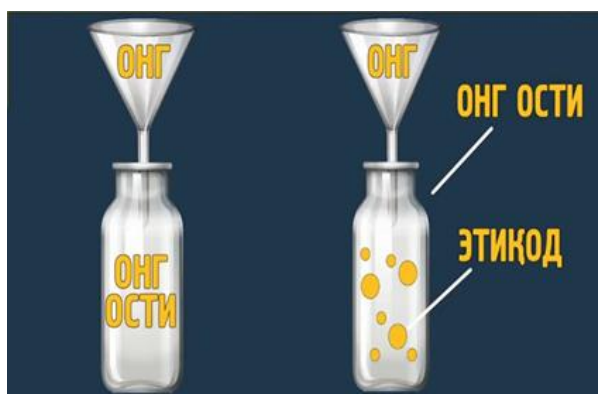
Ong — psixik faoliyatning oliy shakli.

U faqat insonga xos fenomendir. ong, uning mohiyati masalasi eng qad. muammolardan biri. ongni dastlab diniy va mifologik karashlar doirasida tushuntirishga uringanlar. ongni liniy tushuntirish uni iloxiy hodisa, xudo yaratgan mo‘jiza tarzida talkin qilishga asoslanadi. Ko‘pgina dinlarda inson ong buyuk ilohiy aqlning namoyon bo‘lish shakli tarzida tavsiflanadi. Bunday qarashlarning ildizi juda qad. bo‘lsada, ular hamon o‘zining ko‘plab tarafdorlariga ega. Kimki olam va odam yaratilganligini tan olar ekan, O. ham yaratganning qudrati deb hisoblaydi.

Ong bu - tashqi dunyo bilan o‘zaro ta’sir qilish uchun insonning ishchi vositasidir. Sizning ongingiz quyidagilar uchun javobgardir: fikrlaringiz; sizning qarorlaringiz; sizning harakatlaringiz; mantiqiy fikrlash; sizning his-tuyg‘ularingiz; o‘zini va boshqa odamlarni bilish (*ko‘rish, e‘shitish, hidlash, ta‘m bilish*).

Ong osti sub’ektivdir. U o‘ylamaydi va xulosa chiqarmaydi. U ongdan olgan buyruqlarga bo‘ysunadi (*yurak urishi, qon bosimi, nafas yo‘llari, tana harorati*).

Bugungi kunda butun insoniyat yaratilganidan boshlab, ongning atigi 4-5% ishlaganini ko‘rishimiz mumkin bunga (*ixtirolar, fazoviy kemalar, elektron raqamlashgan tizimlar*) kiradi. 1.1-rasm.

1.1-rasm. Ong va ong osti.

Ongning mohiyatini izohlashda 2-yoʻnalish — bu ong moddiy olamni inson miyasida aks etishi deb tushunish, uni inson tanasi faoliyati bilan bogʻlab talqin etishdir. Ayni vaqtda materialistik yoʻnalish nomini olgan bunday yondashuvlar doirasida ongning mohiyatini buzib talqin qilish hollari ham paydo boʻldi. Vulgar materializm deb nom olgan oqim namoyandalarining fikricha, xuddi jigar saf-roni ishlab chiqargani kabi, miya ham ongni ishlab chiqarar emish. Bunday yondashuv natijasida ong ideal emas, moddiy hodisa degan xulosa kelib chiqadi. Vaholanki, safroni koʻrish mumkin, ammo ongni koʻrib ham, ushlab ham boʻlmaydi. Aslida ong tarixi insonning inson boʻlib shakllana boshlashi tarixi bilan bogʻliqdir. Inson ham biologik, ham ijtimoiy mavjudot ekan, demak, ong ham biologik va ijtimoiy taraqqiyot mahsulidir. Ong insonning fikr va hislari, sezgilari, tasavvurlari, irodasi va karashlaridan tashkil topgan. Oʻz-oʻzini anglash, xotira, iroda, nutq ongning asosiy jihatlaridir. Hozirgi zamon fani ong materiyaning uzoq davom etgan evolyusiyasining natijasi ekanligini tan oladi. Materiya, tabiat hamma vaqt mavjud boʻlib kelgan, inson esa moddiy dunyoning nisbatan soʻnggi taraqqiyotining mahsulidir. Materiya taraqqiyoti, fikrlay oladigan insonning paydo boʻlishi uchun bir necha million yillar kerak boʻlgan. ong tabiat taraqqiyoti mahsuli, materiyaning xossasidir, barcha materiyaning emas, balki oliy darajada tashkil topgan materiyaning, yaʼni inson miya-sining mahsulidir. Lekin ongning boʻlishi uchun miyaning oʻzigina bulishi yetarli emas. ong insonni qurshab turgan tabiiy va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bogʻlangan va shu muhitning taʼsirida faoliyat koʻrsata oladi. Hozirgi zamonda murakkab ijodiy jarayonlarni ham amalga oshiruvchi elektron mashinalar yaratilgan, lekin ular ongning oʻrnini bosa olmaydi, chunki ong oʻta murakkab obʼyektiv mavjudlikdir.

Ijodiy maqsadlarni roʻyobga chiqarish kreativ fikrlashni taqozo etadi, lekin shu bilan birga aqliy salohiyat, soha borasidagi bilim va sanʼatkorlik talanti kabi kengroq va maxsus koʻnikma va qobiliyatlar ham zarur boʻladi. Masalan, sanʼat durdonalari yoki texnologik kashfiyotlarni yaratish bilan bogʻliq buyuk ijodkorlikda kreativ fikrlashdan tashqari salmoqli talant, chuqur bilim, muayyan sohada tinimsiz mehnat hamda jamiyat tomonidan ushbu mahsulot qiymatga ega ekanligi haqidagi eʼtirof ham talab etiladi va aksincha, kichik yoxud kundalik kreativlik (masalan, fotojurnalda rasmlarni mahorat bilan joylashtirish; oziq-ovqat qoldiqlaridan yangi taomni hosil qilish yoki ishxonadagi murakkab muammoga ijodiy yechim topish kabi (Kaufman va Beghetto, 2009 [26])) ijodiy fikrlashga qodir deyarli barcha insonlarga zarurdir.

Umuman olganda, tadqiqotchilar kundalik ijodkorlik amaliyot va ta'lim orqali takomillashtirilishi mumkin degan xulosada yakdildir. Demak, tug'ma talantning ahamiyatini kamaytirish hamda takomillashtirish mumkin bo'lgan shaxsning kreativ fikrlash qobiliyatiga ko'proq urg'u berish maqsadida PISA tadqiqoti kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi mana shu kichik kreativlik bilan bog'liq vazifalarga asosiy e'tiborni qaratadi. Kreativ fikrlashning bu turi nafaqat insho yozish yoki rasm chizish kabi asosan ichki dunyoni aks ettirish talab qilinadigan ta'lim kontekstiga, balki g'oya berish masalalarini tahlil etish, jamiyatdagi muammolarni hal etishga aloqador bo'lgan kengroq sohalarga ham taalluqlidir.

Nazorat savollari:

1. Kreativ fikrlash nima?
2. Kreativ yondashuv nima?
3. Kreativ fikrlashning muhim omillari qaysilar?
4. Kreativ fikrlashni ro'yobga chiqarishda qanday to'siqlar yuzaga kelishi mumkin?
5. Kreativ fikrlashning ta'limdagi o'rni qanday?
6. Kreativ fikrlash ongda qanday ahamiyat kasb etadi?
7. Zamonaviy g'oya va pedagogik kreativlik o'z oldiga qanday maqsadlarni qo'yadi?
8. Zamonaviy ta'limda kreativ fikrlash va ongning o'rni qanday?
9. PISA tadqiqotining kreativ ahamiyati nimada?
10. Nima sababdan PISA dasturidan foydalanish kreativlikni taqozo etadi?

1.2 SHAXSIY IJOD VA IJODIY FIKRLASH VOSITALARI

1. Shaxsiy ijodkorlik va ijodiy fikrlash vositalarning ta'rifi va ahamiyati, shaxsiy ijodkorlikning asosiy omillari va elementlari.
2. Samarali shaxsiy ijodkorlikka to'siqlar, shaxsiy ijodkorlikni rivojlantirishning samarali strategiyalari.
3. Ijodkorlik boshqichlari ijodiy vositalar.
4. Ijodiy fikrlash texnikasi, muammolarni ijodiy hal etish usullari

Tayanch tushunchalar: *Shaxsiy ijodkorlik, ijodiy fikrlash, ijodiy fikrlash texnikasi.*

Har bir insonda – katta yoki kichik bo'lishidan qat'iy nazar – ijodiy fikrlash qobiliyati bor. Biroq, ko'pchiligimiz ijodiy fikrlashga ega bo'lsak-da, (ko'p vaziyatlarda eng oddiy harakatlar bilan uni uyg'otish mumkin bo'lsa-da) ko'pincha uni harakatsiz qoldirib ketamiz. Shaxs o'z ijodiy izlanishlari asosida ham dunyoni o'zgartiradi, ham o'zini ijodkor, kashfiyotchi sifatida namoyon qiladi. Ya'ni inson

o‘z oldiga xilma-xil muammolarni qo‘yadi va hal qiladi, ularning o‘ziga xos yechimlarini topadi. Ba‘zan bunday yechimlarga nisbatan betakror yondashuvlarni, usullarni qo‘llaydi. Ayni shu ma‘noda, ijodkor shaxs deganda, yuksak qobiliyat va iqtidorga ega, hayotiy tajribaga tayanadigan teran aql-idrok, haqiqat va yaxshilik birligi, oliy haqiqat, adolat va rostgo‘ylik mushtarakligi, insoniylik, aqliy va axloqiy kamolotning oliy darajaga yetgan holati, qadriyatlarni qadrlash, o‘zgacha his-tuyg‘ularning hayotga singib ketishi, har qanday narsa va hodisaga yangicha nuqtai nazar, aql ko‘zi bilan qarash tushuniladi. Iste‘dod, iqtidor egalarini shakllantirsa bo‘ladi, lekin daholikni emas. Buyuklik o‘z-o‘zini yaratadi va namoyon etadi. Buyuklar hayotdan qoniqmaslik ruhi bilan yashaydi. Ular har qanday tushkun vaziyatda ham ruhan cho‘kmaydilar. Izlanish, ijod, xayol, aqlni charxlash ularga huzur va halovat berib ruhlantiradi. Ba‘zi daholarni o‘z davrida anglab yetmaydilar. O‘sha davrda uni tushunish uchun odamlar tayyor bo‘lmaydilar. Shleyermaxerning fikricha: “dahoni tushunish – dahoning ijodiy faoliyatini takroran boshidan o‘tkazishdan iborat bo‘lishi kerak. Hatto dahoning o‘zi nimani, qanday qilib yozganligini oxirigacha anglay olmasligi mumkin, lekin talqinchi asarni muallifdan ko‘ra yaxshiroq tushunishi lozim. Tabiatni tushunamiz, insonni esa doim ham anglay olmaymiz, ayniqsa daholarning hamrohi xayolparastlik bo‘lgan. Misol uchun, Nyuton xayolparastligidan nima uchun tashqariga chiqqanini va qaytib kirganini bilmagan. Bu holat Viktor Gyugoda ham bo‘lgan. Eynshteyn oddiy ko‘paytirishni, Tyusherel esa o‘z ismini unutib qo‘ygan paytlari ham kuzatilgan. Daholarning fe‘lidagi ba‘zi o‘zgarishlar sababli omma ularni g‘alati tasavvurda eslashadi. Bu xuddi Arximedning yalang‘och holda “Evrika” deb ko‘chaga otilganiday kishilarda daholar haqida juda jo‘n tasavvurlar saqlanib qolgan. Daholarning iqtidori xilma-xil. Aytaylik, “Hayvonlar ummoni masali”ni Lafonten og‘zaki to‘qigani, Salvador Dali chizajak kartinalarini avval tushida ko‘rgani, Mendeleev ham davriy jadvalni tushida ko‘rib, keyin bunyod etgani, Agatta Kristi o‘zining detektiv asarlarini jinoiy arxivlardan qidirgan holda emas, balki oshxonada ovqat pishira turib “pishitgani” – bor haqiqat. Perseptiv xususiyatlar (g‘aroyib ma‘no-mazmunga ega bo‘lgan diqqatning jamlanishi, ta‘sirchanlik, ko‘ngilchanlik), intellektual xususiyatlar (intuitsiya, fantaziya, o‘ylab chiqarish, oldindan ko‘rish qobiliyati, keng dunyoqarash), xarakterli xususiyatlar – o‘jarlik, bir qolipda ishlamaslik, originallik, qunt, yuqori darajadagi o‘z-o‘zini tashkillashtirish va mehnatga layoqatlilik (Ya. A. Ponomarev) daholik xususiyatlaridandir.

Ijodkorlik - bu yangi foydali g‘oyalarni taklif qilish demakdir.

Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg‘ularida,

muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi.

Ba'zi xastaliklar aynan ijodkorlarga, daholarga xos degan tushuncha ancha bahsli. To'g'ri, Pifagor, Demokrit, Aleksandr Makedonskiy, Yuliy Sezar, Petr I, Van Gog, Molyer, Napoleon, Dostoyevskiy kabi mashhurlar tutqanoq bilan og'riqanlar. Ko'pgina past bo'yli daholar juda ulkan ishlarni amalga oshirganlar. Darhaqiqat, ijodning asosiy manbai va sub'yekti ham ijodkor shaxs hisoblanadi. O'z navbatida, ijodkor shaxs, asosan, o'zining bilish motivatsiyasining dominantli o'rni, tadqiqiy ijodiy faollik, sub'yektni yangilikni topishga bo'lgan qobiliyatida va muammolarni yechishdagi o'ziga xoslikda namoyon bo'ladi. Masalan, original yechimlarni topish va prognozlash ehtimolligi, yuqori baholarni ta'minlaydigan estetik, axloqiy va intellektual ideallar etalonlarini yaratish qobiliyati va boshqalar shular jumlasidandir (A. M. Matyushkin). O'zida aqliy va motivatsion omillarni integratsiya qiluvchi intellektual faollik (D. B. Bogoyavlenskaya) ham daholikning asosiy belgisidir. Ijod makon va vaqtga nisbiy bog'langani uchun uni to'xtab qolish holatini va ma'lum bir makonda shakllanib qolmasligini ham ko'rishimiz mumkin. Bunga misol sifatida biz Sharq va G'arb ilmiy tafakkur taraqqiyotini keltirishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi. Zero, mazkur hududlardagi shakllangan g'oyalarning o'zaro bir-biriga ko'rsatgan ta'sirini Osiyosentrizm yoki Yevropatsentrizm vakili ham mutlaqo inkor eta olmaydi. Shu ma'noda, ijod dinamikasi umumbashariy xarakterga ega. Muammoni topishdagi zukkolik, mulohazalarning uzun zanjirini yaxlitlash qobiliyati, "chetdan qarash"ga layoqatlilik, ta'sirlanishning maqsadliligi, xotiraning tayyorligi, fikrlash egiluvchanligi, baholash qobiliyati, g'oyalarni hayotga oson tatbiq qilish, qo'shimcha ishlanma berishga layoqat, osongina yaxlitlash, yumor hissining mavjudligi (A. N. Luk) ko'p daholarga xos. Shu o'rinda yuqori ijodiy qobiliyat va motivatsion-ijodiy faollikning organik birligi (V. I. Andreev)ni ham e'tirof etish lozim.

Daholarda yuksak takomillashgan xotira, g'ayritabiiy xarakter, o'y, maqsad shunday bilinib turadi. Masalan, tarixda Kir hamda Aleksandr Makedonskiy o'z askarlarini nomma-nom bilgan, Seneka ikki ming so'zdan iborat matnni bir o'qiganda yodlab qolish qobiliyatiga ega bo'lgan. Betakror qarash, yangilikni paydo qilish buyuklarning tamoyilidir. Barchaga oddiy tuyulgan, uncha-muncha aql anglab yetmagan, ilg'ay olmagan holat, voqealarni, inson ko'nglidagi xayollari va ruhi uchun mavhum irmoqlarni ochib berish, mahorat hamda jo'shqin tasavvur ila tasvirlash daholarga xosdir. Go'yoki ularda hayotning salbiy va ijobiy ranglari birgalikda uyg'unlashganday, g'oyalari olamidan qutilmagan tafakkur chashmasi

qaynaydi. Insonni hayratga sola olgan noyob qobiliyatning hammasi ham daholikning belgisi emas. Daholikning sharti, jamiyat o'zgarishlari, tafakkur tarzida burilish yasash, har qanday tamaddunga gumanitar va ezgu g'oyalarni singdirishdir. Daholar o'z davridagi ijtimoiy hayotdan bir necha qadam oldinda yashaganligi bois, o'sha kunning talabi ular uchun qiziqarsiz, foniy va bema'ni ko'rinishi ham mumkin. Ba'zan ular insoniy ehtiyojga ham vaqt topmaganlar. Misol uchun, Hazrat Navoiy, mashhur rassom Mikelanjelo, bastakor Betxoven, Brams, Shubert kabilar umri davomida uylanmaganlar. O'z-o'zini shakllantirish, yuksaltirishga intilish, qilayotgan ishini burch deb bilish, shaxsning autentikligi, o'z kuchiga ishonch, yuqori darajadagi tanqidiylik va refleksiya (A. Maslou) sabablidir. Ibn Sino 4 yoshida Qur'onni to'la yod olgan, Alisher Navoiy 6 yoshidan she'rlar yoza boshlagan va Farididdin Attorning mashhur yirik asari "Qush tili" ("Mantiq ut-tayr")ni to'la yoddan bilgan. Buyuk Sohibqiron Amir Temur juda yoshligidanoq fe'l-atvorida hukmdorlik belgilari zohir bo'la boshlagan. Chunki oddiy hodisalar doirasidan chiquvchi, ammo tabiat qonunlariga zid bo'lmagan harakatlarni amalga oshirish, kelajakda bo'ladigan narsani his qilish, boy fantaziya va intuitsiya, yangilik va noyob narsalarga katta qiziqish (P. Torrens)dir.

Shaxsiy ijodkorlikni rivojlantirish uchun samarali strategiyalar:

- **Talqin**- Talqin deganda sizga taqdim etilgan axborotni to'g'ri tushunib, uni boshqalarga to'g'ri yetkazib bera olish qobiliyati tushuniladi.

- **Tahlil** - Tahlil deb turli qismlardan iborat axborotlarni jamlab, ularning xulosasini tushunishga aytiladi.

- **Mantiqiy va dalil asosida fikrlash** - Mantiqiy va dalil asosida fikrlash mavjud ma'lumotlar asosida to'g'ri xulosa yoki natijaga erishish uchun yana nimalar lozim bo'lishini anglash qobiliyatidir.

- **Baholash** - Sizga taqdim etilayotgan ma'lumotlarning to'g'riligini aniqlash uchun shu axborotni sizga yetkazayotgan shaxsning tajribasi, fikri va qarorining qanchalik xolisligini to'g'ri baholay olishingiz kerak.

- **Tushuntirish** - Siz ma'lumotlarni nafaqat yetkazishni, balki qo'shimcha ma'lumotlar orqali tushuntirishni ham bilishingiz kerak.

- **Imkoniyatingiz chegarasini bilish** - Biror ishni amalga oshirishda o'z imkoniyatlaringiz chegarasini hisobga oling va qurbingiz yetmaydigan ishlarni bajarishga urinmang.

Ijodiy fikrlashni rivojlantirishning yana bir yo'li – san'atga bo'lgan ehtiyoj. Misol uchun, musiqa asboblarini o'ynash yoki chalish barmoqlarning mayda motorika ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ulardan impulslar miyaga keladi. Shu

sababli musiqachilar ko'pincha juda aqlli bo'lishadi. Sport bilan shug'ullanish, raqsga tushish, ko'proq toza havoda yurish ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

Mustaqillik, tavakkal qilishga moyillik, faollik, qiziquvchanlik, mavjud narsaga qoniqmaslik, qaror qabul qilishga tayyorgarlik, e'tirof etilishga intilish, ichki motivatsiya, o'sishga tayyorlik (K. Teylor, E. Rou) daholar tabiatida bor. Daholikni muayyan yoshga olib borib taqash ham noto'g'ri. Chunki ularda yosh nisbiy xarakterdadir. Abu Rayhon Beruniy "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar" asarini 27 yoshida yozib tugatgan; Usmon Nosirning birinchi kitobi 20 yoshida chiqqan; Abdulla Qodiriy 26 yoshida "O'tkan kunlar"ni yozib, e'lon qilgan; Chingiz Aytmatov 5 yoshida tarjimonlik qilib, haq olgan; Gyote 9 yoshida nemis, lotin va yunon tillarida she'rlar yozgan; rus bastakori Sergey Prokofyev 5 yoshida birinchi musiqiy asarini yozgan, 9 yoshida esa "Pahlavon" nomli opera muallifi bo'lgan; Lev Tolstoy 11 yoshida Moskva Kremli to'g'risida birinchi ocherkini ijod qilgan; Motsart o'zining birinchi musiqiy asarini 3 yasharligida, ilk operasini esa 12 yoshida bastalagan; rus mo'yqalam daholari Ilya Repin, Valentin Serovlar ijodlarini 4 yoshdayoq boshlashgan; Aleksandr Pushkin "Ruslan va Lyudmila" nomli mashhur poemasini 17 yoshida yozib tugatgan, Fridrix Shiller esa shu yoshga ham yetmay dunyoga mashhur "Qaroqchilar" pyesasini yozgan; Paskal 15 yoshida birinchi ilmiy ishini himoya qilgan. Mixail Sholoxov o'zini dunyoga tanitgan "Tinch Don" romanining birinchi jildini yozib tugatganida 23 yoshga to'lmagan edi, shu yoshda Mixail Lobachevskiy matematika fanlari bo'yicha professor bo'lgan edi; Angliyalik fizik, professor U. Lorens Bregg (1890–1970) esa 25 yoshida olimlardan eng yosh Nobel mukofoti sohibi bo'lgan va hokazo.

Eng qizig'i, ijodkorda ta'til yo'q, sayohatda ham, uyida ham, baribir, ishlayveradi, bu yo'lni u o'zining erkin ixtiyori bilan tanlaydi, uning tarjimai holi iste'dod va mehnatdan iborat. Uning mahorati iste'dod va mehnatning uyg'unligidan vujudga keladi. Shuning uchun ham olmon faylasufi Kant: "Ijod – insonga lazzat bag'ishlaydi, ishtiyoqni qo'zg'aydi, hayotga bo'lgan muhabbatni tug'diradi", deb yozadi. Adolat va insoniylik borasidagi, tasavvuf daholarining komil inson haqidagi teran fikrlari falsafiy g'oyalarning yorqin namunasi. Ijod bu – chidam, ham ruhlanish, ham mehnat, ham rohatlanish, ham "ijod azoblari", ham "ijod quvonchi"dir. hunarimiz".

Ijodkorlik insonga xos bo'lgan uchta komponent bilan belgilanadi: ob'ektiv bilim va ko'nikmalar (tegishli sohada yoki sohalarda mutaxassis bilimlari); tegishli ijodkorlik jarayonlari (noan'anaviy fikrlashga hissa qo'shadigan shaxsning bilim, bilim jarayonlari); maqsadga bo'lgan motivatsiya (xususan, qiziqish, zavq yoki

o'z-o'zini ifoda qilish faoliyatidan ishtirok etish uchun ichki motivatsiya). Atrof – muhit, xususan, ijtimoiy muhit bo'lgan shaxsdan tashqari yana bir komponent mavjud.

Nazariya shuni ko'rsatadiki, ijodkorlik barcha tarkibiy qismlarni birlashtirishni talab qiladi. Ijodiy yutuqlar, agar inson ichki motivatsiyaga ega bo'lsa, ma'lum bir sohada keng qamrovli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lsa va noan'anaviy fikrlash qobiliyatiga ega bo'ladi. Bundan tashqari, tashqi muhit unga o'z ijodkorligini ko'rsatishga imkon beradi. Keling, ijodkorlikning har bir tarkibiy qismiga batafsil to'xtalamiz.

Mavzu bilimlari va ko'nikmalari ijodiy vazifalarni hal qiladigan muayyan sohada umumiy razvedka, bilim, tajriba, texnik ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Bularning barchasi inson ijodiy jarayon davomida o'ziga jalb etadigan xom ashyo hisoblanadi. Bu elementlarning barchasi birgalikda mumkin bo'lgan javoblarni yaratishga yordam beradi, shuningdek, g'oyaning hayotiylikini va uni amalga oshirish imkoniyatini baholashga imkon beradi.

Ijodkorlik jarayonlari. Mustaqillikni, xavfni, muammoning an'anaviy istiqbollarni qabul qilishni qo'llab-quvvatlaydigan bilim uslubi va shaxsiy xususiyatlarini o'z ichiga olgan fikrlash jarayonlari. Bundan tashqari, u ham intizom va ish uslubi, g'oyalarni ishlab chiqarishda ko'nikmalar. Ushbu kognitiv jarayonlar axborotni umumlashtirish uchun keng, moslashuvchan toifalardan foydalanish va his qilish naqshlaridan qochish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Maqsad uchun motivatsiya. Ichki motivatsiya: muammoni hal qilish yoki muammoni hal qilish uchun motivatsiya, chunki u qiyin, qiziqarli yoki qoniqishni keltirib chiqaradi. Ijodkorlar, birinchi navbatda, ijodkorlikning o'zi tomonidan rag'batlantiriladi. Shunga qaramay, mukofotlar, pul to'lovlari yoki taklif qilingan natijalar bo'yicha talablardan iborat tashqi imtiyozlar mavjud. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tashqi imtiyozlar doimo ijodkorlikka hissa qo'shmaydi. Shu nuqtai nazardan, ichki motivatsiyani qo'llab-quvvatlaydigan kuchlarning mavjudligi yoki yo'qligi muhimdir.

Insonni ijodiy faoliyat bilan shug'ullanishga, oddiy ishda ijod qilishga nima to'sqinlik qilishi mumkin?

Ijodiy faoliyatni amalga oshirayotganda, ko'pincha yengib o'tish kerak bo'lgan ko'plab to'siqlar mavjud.

Ijodkorlikning to'siqlari (ijodiy faoliyatdagi to'siqlar) Bular ijodiy faoliyat samaradorligini pasaytiradigan yoki muvaffaqiyatsizlikka olib keladigan tashqi muhit va shaxsning o'ziga xos ta'sirlari va harakatlaridir. ***To'siqlar ikki asosiy sinfga bo'linadi:***

1) Ijodiy shaxsning ichki sabablari (bilimning yetishmasligi, konservativ tarbiya, shaxsning psixologik xususiyatlari, motivatsiyaning yetishmasligi va boshqalar) tufayli. Ichki to'siqlarga psixologik to'siqlar kiradi - insonning yetarli darajada passivligida namoyon bo'ladigan, unga ma'lum harakatlarni amalga oshirishga to'sqinlik qiladigan psixologik holatlar. Psixologik to'siqlar mexanizmi - bajarilgan harakat, hal qilinayotgan vazifa bilan bog'liq bo'lgan salbiy his-tuyg'ularni va munosabatlarni (uyat, aybdorlik, o'zini past baho va boshqalar) oshirishdir. Masalan, sahna qo'rquvi. Ichki to'siqlarni kamaytirish va bartaraf etishning asosiy usuli ta'lim va tarbiya jarayonida ijodkor shaxsning rivojlanishi bilan bog'liq.

2) Tashqi, atrof- muhitning insonga ta'siri bilan bog'liq (moliyaviy yetishmaslik, past texnik daraja, eskirgan uskunalar, qo'llab-quvvatlashning etishmasligi, hamfikrlarning etishmasligi va boshqalar).

To'siqlarni bilish ularning ta'sirini ongli ravishda kamaytirish yoki bartaraf etish va ijodiy faoliyat samaradorligini oshirish uchun zarurdir. Insonning shaxsiy fazilatlari ijodiy faoliyatga to'sqinlik qiladi, ularning ijodkorligini ko'rsatishga imkon bermaydi? Ushbu to'siqlarni qanday yengib o'tish mumkin?

Keling, ijodiy faoliyatning ichki (psixologik, shaxsiy) to'siqlari haqida batafsilroq gapiraylik:

- O'z-o'zini hurmat qilmaslik. Bu o'z-o'ziga ishonch va o'z-o'zini tanqid qilishning yetishmasligi yoki o'z-o'zini ishonch yoki takabburlik bilan namoyon bo'ladi. Bu ijodiy faoliyat muammosini hal qilish uchun birinchi qadamni qo'yishga to'sqinlik qiladi va maqsadni amalga oshirishda zarar yetkazish xavfini oshiradi. Ushbu muammoni hal qilish uchun inson o'ziga ishonchni rivojlantirishi kerak.

- O'z-o'zini juda yuqori tanqid qilish. Iqtidorli bo'lish va o'zini-o'zi tanqid qilish o'rtasida qandaydir muvozanat bo'lishi kerak, chunki o'z-o'zini hurmat qilishda o'ta sinchkovlik ijodkorni boshi berk ko'chaga olib kelishi mumkin.

- Dangasalik va zaif iroda, ijodiy salohiyatini rivojlantirishni istamaslik. Shuningdek, ular ijodiy jarayonni boshlashni va psixologik inertsyani engishni qiyinlashtiradi. Ularni minimallashtirish uchun o'z-o'zini tarbiyalash va faoliyatga ko'proq e'tibor berish kerak..

- Muvaffaqiyatsizlik, muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish. Muvaffaqiyatsizlik qo'rquvi tasavvur va tashabbusni bo'g'adi. Bu tajriba yetishmasligi, o'tmishdagi muvaffaqiyatsizliklar va natijada noaniqlik mavjudligining natijasidir. O'ziga bo'lgan ishonchning ortishi yoki taklif qilinayotgan harakat xavfini to'g'ri baholay oladigan va o'z vaqtida yordam bera oladigan tajribali odamning yordami

(maslahati) ushbu to'siqni yengib o'tishga yordam beradi..

- Tashkilotning yetishmasligi. Qilish kerak bo'lgan narsalar va fikrlarning ko'pligi qaysi biri muhimligini va birinchi navbatda nima qilish kerakligini tushunishga xalaqit beradi. Bu esa chinakam ijodiy faoliyatni rivojlantirish yo'lidagi asosiy to'siqlardan biridir. Ushbu to'siqni bartaraf etish uchun shaxsiy maqsadlar va ishlarni yagona ishonchli tizimda tashkil qilish kerak (bu erda ijodkorlik yordam beradi). Bunday tashkilot xotira va ongni ushbu masalalar bo'yicha doimiy, takroriy fikrlashdan ozod qilishga imkon beradi, bu esa yangi ijodiy g'oyalarni yaratishni qiyinlashtiradi.

- Ongning haddan tashqari yuklanishi. Muammoni hal qilishga yordam beradigan barcha mumkin bo'lgan bilimlar bilan ong bilan to'ldirilgandan so'ng, unga dam olish, dam olish uchun ruxsat berish kerak. Ammo ko'pincha bu bajarilmaydi va ong boshqa muammolarni hal qilish uchun ishlatiladi. Ongda ish yukining ortishi g'oyalarni yaratish tezligini pasaytiradi. Buni bartaraf etish uchun ijodiy faoliyat jarayonini tezlashtirish uchun ongli ravishda tanaffuslar qilish kerak

- Konformizm. Boshqalar kabi bo'lish istagi; o'z fikrini aytishdan qo'rqish, kulgili ko'rinish; boshqa odamlarning fikri va tajribasini tanqid va tahlilsiz qabul qilish. Bu shaxsiy xususiyat atrof-muhitdagi hamma narsaga rozi bo'lish, uning to'g'ri yoki noto'g'riligini, optimal yoki yaxshilanishi mumkinligini baholamasdan turib xarakterlanadi. Ushbu to'siqni engib o'tish uchun siz tanqidiy fikrlashni rivojlantirishingiz kerak, har bir yangi narsaga "nima uchun, nima uchun, nima uchun ..." degan savollar bilan yondashish kerak.

- Sabrsizlik, impulsiv fikr. Darhol javob topish istagi; kuchli motivatsiya bilan yuzaga keladigan noto'g'ri, noto'g'ri qarorlar. Ammo muammoning yechimini darhol topish uchun katta hajmdagi manba material (bilim, g'oyalar) va yuqori darajadagi aql rivojlanishi kerak. Ammo qisqa vaqt ichida yechim topilmasa, odam bu muammo bilan shug'ullanishni to'xtatadi va boshqa, osonroq bo'lganiga o'tadi. Ushbu to'siqni engib o'tish uchun o'z-o'zini tarbiyalash va ayniqsa qat'iyatlilikni o'rgatish kerak.

- Rigidlik. Fikrlarning stereotipi, odatiy muammolarni standart tarzda hal qilish odati, qaror qabul qilish va maqsadlarga erishish uchun ishlatiladigan vositalarda qat'iylik insonni yanada samarali va ishonchli bo'lishi mumkin bo'lgan yangi vositalardan foydalanishga cheklaydi. Ushbu to'siqni bartaraf etish uchun fikrlashning moslashuvchanligini rivojlantirish, yangi vositalarning paydo bo'lishi haqida bilish va ularni ijodiy faoliyat bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun qo'llash kerak.

- Psixologik inersiya. Muammoni hal qilishda har qanday muayyan uslub va

fikrlash uslubiga moyillik, barcha imkoniyatlarni e'tiborsiz qoldirish

Ijodiy jarayonni o'rganish uning turli bosqichlarini (harakatlar, qadamlar, bosqichlar, daqiqalar, bosqichlar va boshqalar) ajratish bilan bog'liq. Ko'plab mualliflar tomonidan taklif etilgan bosqichlarning turli tasniflari mavjud, YA. A. Ponomaryovning fikriga ko'ra, taxminan quyidagi tarkibga ega:

1 Ongli ish - tayyorgarlik, yangi g'oyani intuitiv ko'rish uchun zaruriy shart bo'lgan maxsus faol holat;

2. Ongsiz ish – mulohaza yuritish, muammo ustida ongsiz ishlash, yetakchi fikrni inkubatsiya qilish;

3. Ongsizlikning onga o'tishi - ilhom; ongsiz ish natijasida ixtiro, kashfiyot, material g'oyasi ong doirasiga kiradi;

4. Ongli ish - bu g'oyaning rivojlanishi, uning yakuniy dizayni.

Umuman olganda, inson psixikasining turli sohalari ijodiy jarayonda ishtirok etishi bilan rozi bo'lsak, biz hali ham ongli va ongsiz miya faoliyatining aniq almashinuvi haqida gapirish qiyinligini ta'kidlaymiz. Na biri, na boshqasi bir daqiqaga o'chirilmaydi va ijodkorlikning turli bosqichlarida psixikaning darajalaridan birining hukmronligi hali isbotlanmagan. Ijod bosqichlarini ular uchun psixikaning qaysi bo'limi javobgar ekanligi nuqtai nazaridan emas, balki bu bosqichlarda aynan nima sodir bo'lishi nuqtai nazaridan tavsiflash maqsadga muvofiqroq ko'rinadi. Va ikkinchi holatda, biz jarayonlarning majburiy ketma-ketligini kuzatamiz:

1. Axborotni saqlash axborotni qayta ishlashning eng murakkab psixologik jarayoni bo'lib, u intellekt, hissiyotlar, iroda, psixikaning barcha darajalarini o'z ichiga oladi;

2. Rekombinatsiya - eski elementlarning yangi asosda, yangi aloqalarda (axborot darajasida!) qayta birlashishi, o'ziga xos narsa yaratish istagidan tug'ilgan;

3. Insonlarda rivojlangan tarixiy-madaniy g'oyalar asosida ko'payish.

Birinchi bosqichning mavjudligi barcha tadqiqotchilar tomonidan tan olinmaydi, ammo oxirgi ikkitasiga hech kim shubha qilmaydi. A.Maslou ularni ijodning birlamchi va ikkilamchi bosqichlari deb ataydi. Birlamchi bosqich ishtiyoq, qizg'in qiziqish bilan ajralib turadi. Bu erda odam vazifani tushunadi, uning ideal echimini ko'radi va unga erishish yo'llarini izlashda improvizatsiya qiladi. Ijodkorlikning ikkilamchi bosqichi - bu ilhomni tug'dirgan materialni ishlab chiqish. Bu erda aniq harakatlar, ijodiy usullarni egallash, mahorat allaqachon talab qilinadi. Ko'pchilik birinchi bosqichdan o'tadi, lekin ikkinchi bosqichning rivojlanishi mashaqqatli mehnat bilan beriladi va bu erda faqat ilhom etarli emas.

Jurnalist ijodining o'ziga xosligi ana shu so'nggi bosqich, so'nggi bosqichning hukmronligidadir. Jurnalistika uchun A.Maslouning mulohazasi to'g'ri: "... Ko'tarilish va tushish, ilhom arzon. Ilhom va yakuniy mahsulot o'rtasidagi farq juda mashaqqatli mehnatdir."

Psixologiya nuqtai nazaridan ijodkorlik keng ma'noda inson va jamiyatni rivojlantirish mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Ijodkorlik mexanizmining ishlashi bir necha bosqichlarga bo'linadi:

1. Ontologik muammolarni tahlil qilish-naqd ma'lumotni qo'llash, yangilik ehtiyojining paydo bo'lishi;
2. Intuitiv yechim-yangilik ehtiyojini qondirish;
3. Intuitiv yechimni jalb qilish-yangi bilim olish;
4. Yangi bilimlarni rasmiylashtirish mantiqiy echimni shakllantirishdir.

1926 da ingliz sotsiologi Greham Walls ijodning qadamlarini deyarli ta'riflab berdi: tayyorgarlik, inkubatsiya, yorug'lik, tekshirish. Nyu-Yorkdagi ijodiy ta'lim jamg'armasining asoschisi Aleks Osborne ijodkorlik jarayonining batafsil tavsifini berdi:

Har qanday, hatto eng oddiy vaziyatda ham siz har doim ijodiy yechim topishingiz mumkin. Biz hammamiz o'z kelajagimiz ixtirochilarimiz. Bizning miyamiz muammolarni ijodiy hal qilish, tabiiy zukkolikni aniqlash va oson yaxshilash uchun yaratilgan

Atrofimizdagi dunyo savollariga ko'plab yangi javoblar topa olish, biz topqir bo'lib tug'ilishimizni doimo eslatib turadi. Hayotingizni ajoyib va yangi narsa bilan to'ldirish uchun ijodiy fikrlashning ushbu 5 usulidan foydalaning.

MORFOLOGIK MATRITSADAN FOYDALANING !

Siz morfologik matritsa usulidan foydalanib, o'z g'oyalaringizni muvaffaqiyatli yaratishingiz va eskiz qilishingiz mumkin. Umuman olganda, ixtiro sohasida muammoni hal qilishda tizimli yondashuvning namunasi sifatida morfologik tahlil ma'lum. Bu fikrlash usullaridan biri bo'lib, uning avlodi mashhur shveysariyalik astrofizik Fritz Zviki hisoblanadi. Zamondoshlarining fikriga ko'ra, morfologik matritsa usuli tufayli qisqa vaqt ichida raketa fanida ko'plab original texnik yechimlarni olishga muvaffaq bo'ldi.

Ushbu usul ramziy ma'noda katta ahamiyatga ega bo'lgan, minimalistik va ixcham bo'lgan grafiklarni yaratish uchun mos keladi. Misol uchun, dizayn sohasida Mario Priken logotiplarni yaratish uchun morfologik matritsa usulidan foydalanadi. Eslatmalar va eskizlar bilan birga ushbu usulning mohiyati qidiruv parametrlari vertikal ravishda ko'rsatilgan jadvalni yaratish va bu parametrlarning turlari gorizontal ravishda ko'rsatilgan, ya'ni ularni batafsilroq tasvirlashdir. Qaysi parametrlarni tavsiflash kerakligini tushunish uchun muammoni mustaqil komponentlarga ajratish kerak. Eng muvaffaqiyatli kombinatsiyani tanlagandan so'ng, bu rasm paydo bo'ldi.

MIYA MA'LUMOTLAR BANKINI YARATING

G'oyalar to'planishi va saqlanishi kerak. G'oyalar va ularning tetiklarini saqlash uchun maxsus idishni (kofe qutisi, poyabzal qutisi, stol tortmasi yoki hatto shkaf) oling. Qiziqarli varaqalar, iqtiboslar, g'oyalar, savollar, multfilmlar, multfilmlar va shunchaki uyushmalar zanjirini qo'zg'atishi mumkin bo'lgan so'zlarni to'plashni boshlang.

YOLG'ONDAN O'YNANG

"Haqiqiy" bo'lish zarurati orqasida yashirinib, biz ko'pincha o'zimizni cheklaymiz. Ushbu boshi berk ko'chadan chiqishning bir yo'li - yolg'ondan ongli ravishda muqobil olamlarni va narsalarni hosil qilish usullarini sinab ko'rish usuli sifatida foydalanishdir.

"Haqiqatsizlik" o'yinining mohiyati vaziyatda o'zboshimchalik bilan bir lahzeni tanlash va uni barcha realizm changga aylanmaguncha rivojlantirishdir.

Keyinchalik, unda tasvirlangan barcha qimmatli fikrlarni diqqat bilan o'rganishingiz mumkin.

Oddiy bo'lmagan fikrlarni ko'rib chiqish va bir-biriga mos kelmaydigan g'oyalarni birlashtirish uchun qog'oz varag'idan foydalaning.

Bunga yetarlicha vaqt ajrating, shunda siz ilgari bo'lgan har qanday narsadan ancha ustun bo'lgan g'oyaga ega bo'lishingiz mumkin. Bitta yolg'on oqibatlarning zanjirli reaksiyasini keltirib chiqarishi mumkin, bu esa o'z navbatida fikrlashda harakatga olib kelishi mumkin.

Agar vaziyatingizning ba'zi bir elementi ...

- tasavvur qiling, kichik, - bu kichkina yoki katta.
- tasavvur qiling-a, baland, bu oltmish qavatli bino yoki podval.
- qizil, uni qora yoki rang-barang deb tasavvur qiling.
- amal qilish muddati bor, bu muddat allaqachon o'tib ketgan yoki ellik yil ichida tugallanishi kerakligini tasavvur qiling.
- muhim, bu tanqidiy yoki banal ekanligini tasavvur qiling.
- aqlli, uni daho yoki ahmoq deb tasavvur qiling.
- tasavvur qiling-a baxmal, u atirgul barglari yoki brezentga o'xshaydi.
- xarajatlarni talab qiladi, bu investitsiya yoki bankrotlik sari qadam ekanligini tasavvur qiling.
- tasavvur qiling-a, baland ovozdada, u sirenaning shovqini yoki pichirlashiga o'xshaydi.
- zerikarli narsa, uni chidab bo'lmas yoki yaxshi deb tasavvur qiling.
- g'ayritabiiy, uni g'alati yoki tabiiy deb tasavvur qiling.
- to'la, shishgan yoki bo'sh ekanligini tasavvur qiling.
- kulgili, uni kulgili yoki jiddiy deb tasavvur qiling.
- yupqa, uni qurib qolgan yoki qalin deb tasavvur qiling.

Esingizda bo'lsin: yolg'ondan har doim haqiqatga qaytishingiz mumkin. Ammo yolg'ondan yaratilgan fantastika bilan ongli ravishda o'ynamasdan, siz ularning imkoniyatlari haqida tasavvurga ega bo'lmasligingiz mumkin.

AJDAHONING UYIDA QOLING

Dragon's Lair - bu nima va nima bo'lishi mumkin o'rtasidagi bo'shliq. Bu noqulaylik, qorong'ulik va shubha bilan to'la makon. Aksariyat odamlar "uyda" qolishdan ko'ra, birinchi tashlagan arqonga - "nima"ga - ushlashni afzal ko'rishadi va bo'lishi mumkin bo'lgan narsalarni qo'riqlayotgan "ajdaho" bilan kurashishadi. Ammo g'oyalar o'sha yerda va daho - bu noqulaylik va noaniqliklarga dosh berishga tayyor bo'lib, iloji boricha ko'proq yangi g'oyalarni ishlab chiqaradi. Bir muddat to'g'ri qarordan voz keching. "To'g'ri" yechimni tushunganingizda, ajoyib

yechim qochib ketadi.

Ijodkorlikning siri g'oyalaringizni "suyuq holatda" saqlashdadir. Ular bir-biri bilan to'qnashsin, mutatsiyaga uchrasin, o'zgartirsin va qayta qursin. "Yo'q" zulmidan va "ha" degan ibtidoiylikdan saqlaning, faqat umidvor "balki"ga tayaning. Buning uchun ko'pincha jasorat talab etiladi. "Kirishdan qo'rqadigan g'orda izlanayotgan xazinalar bor", deb bejiz aytilmagan.

O'zingizning bilimingiz bilan botqoq bo'lib qolganingizni bilib, uni imkon qadar tezroq tashlab yuborishga harakat qiling, e'tiboringizni o'zgartiring. Nima uchun bu sodir bo'lganini o'zingizdan so'rang. Axborot yetishmasligi tufaylimi? Keyin uni oling. Ko'nikma yetishmasligi tufaylimi? Ushbu ko'nikmalarni o'rganing. Chunki bunday yechim yo'qmi? Keyin yangi "ajdaho" bilan jangni boshlang.

O'Z NUQTAI NAZARINGIZNI O'ZGARTIRING

O'zingizda har kuni o'z nuqtai nazaringizni o'zgartirish qobiliyatini o'rgatish mumkin. Tosh yoki yog'och bo'lagini toping, uni ramkaga soling va badiiy obyektini oling. Tasavvur qiling-a, sizning yosh kotibingiz bir kun bosh direktor bo'ladi. Yerga o'tirib, kichik bolalar dunyoni qanday ko'rishini tushuning. O'z nuqtai nazaringizni o'zgartirishning yana bir usuli - bu sizning muhitingizni butunlay o'zgartirishdir.

CD Baby asoschisi Derek Sievers o'zining TED videosida ushbu o'zgarishning ajoyib namunasini taqdim etadi. Video "Aqldan ozganmi yoki shunchaki noodatiymi?" deb nomlanadi va unda Derek Yaponiya shaharlarining tuzilishini tasvirlaydi. Ko'chalarni nomlash va uylarni raqamlash o'rniga, shtatlarda bo'lgani kabi, yaponlar butun bloklarga raqam berishadi va ko'chalarni ular orasidagi bo'sh joy deb bilishadi. Bundan tashqari, har bir blokda uylarning raqamlanishi ularning joylashgan joyiga emas, balki qurilish vaqtiga bog'liq.

Bugungi kunda kashshoflik ishi uyushgan faoliyat sifatida, yangilik esa boshqarilishi kerak bo'lgan jarayon sifatida qaraladi. Barcha samarali innovatsiyalarning 90 foizdan ortig'i tahlil, tizim va tirishqoqlik bilan olib boriladigan innovatsiyalardir. Innovatsiyaning asosi, albatta, ijodiy fikrlashdir. Har qanday fikrlash singari, ijodiy fikrlash ham intizomli bo'lganda yaxshi ishlaydi. Shunday qilib, samarali, ijodiy, innovatsion fikrlash aniq maqsadga xizmat qilishi va aniq belgilangan qoidalarga muvofiq ishlashi kerak. Tashkilotning asosiy texnikasini ko'rib chiqing ijodiy fikrlash.

Yuqoridagi usullarning birinchisi haqli ravishda ko'rib chiqilgan aqliy hujum usuli(aka miya bo'roni, aka miya hujumi), u ham ijodiy faoliyatning barcha usullarining otasi deb ataladi.

Uning yaratuvchisi Aleks Osborn. Birining kapitani sifatida Amerika kemalari Ikkinchi Jahon urushi paytida u kemada ekipajni yig'di va barcha dengizchilar va ofitserlarni, tafovut va martabalaridan qat'i nazar, yaponiyalik esminetslarning torpedo hujumlariga qarshi turish muammosini hal qilishga taklif qildi. Shunday qilib, dengizchilardan biri quyidagilarni taklif qildi. Biz yapon torpedasini topganimiz bilan, - dedi u, - butun jamoa u suzayotgan tomonda turadi va shu torpedaga qarab zarba bera boshlaydi. Va keyin u maqsaddan, ya'ni kemadan chetga chiqadi. Bir qarashda, bu taklif mutlaqo bema'ni bo'lib tuyulsa - da, lekin keyinchalik, gidravlik quvvat apparati ishlab chiqilgan bo'lib, u to'p kabi kuchli suv oqimini yaqinlashib kelayotgan torpedaga yo'naltirgan. Torpedo kemaga yaqinlashganda tezligini yo'qotdi va suv oqimi o'z traektoriyasini o'zgartirdi, bu esa torpedaning kemaga urilishining oldini olishga imkon berdi.

Urushdan keyin Osborn muhandis bo'ldi. 1953 yilda u "Qo'l bilan boshqariladigan tasavvur" ni nashr etdi. G'oyalarni sotish uchun Osborning ulkan iste'dodi tufayli, 50-60 -yillarda miya bo'roni AQShda ham, boshqa mamlakatlarda ham ko'plab izdoshlariga ega edi.

Miya hujumining texnika sifatida mohiyati quyidagicha. Agar siz ijodiy o'ylashni xohlasangiz, unda siz o'z fikrlaringizga to'liq erkinlik berishni o'rganishingiz va ularni oldindan belgilangan kanalga yo'naltirishga urinmasligingiz kerak. Bunday fikrlash erkin assotsiatsiya deb ataladi. Bunday vaziyatda, innovatsion guruhning har qanday a'zosi, qanchalik bema'ni tuyulmasin, boshiga kelgan hamma narsani boshqa ishtirokchilarga va o'ziga aytadi. Miya hujumini muvaffaqiyatli o'tkazish uchun to'rtta oddiy qoidalar mavjud:

1) Tanqid qilish istisno qilinadi. Fikrlar hujum paytida emas, keyin tanqid qilinadi.

2) "Qoidasiz haydash" rag'batlantiriladi. Bu fikr qanchalik aqldan ozgan bo'lsa, shuncha yaxshi. Yangi g'oyani ishlab chiqishdan ko'ra, yovvoyi g'oyani qayta ishlash osonroq.

3) Biz ko'proq narsani xohlaymiz! Qancha ko'p g'oya bo'lsa, shunchalik yaxshi g'oya paydo bo'ladi.

4) Aralashiring va yaxshilang. Jamoa a'zolari nafaqat yangi g'oyalar bilan chiqishlari, balki jamoaning boshqa a'zolarining fikrlarini yaxshilash, birlashtirish yoki o'zgartirish usullarini taklif qilishlari mumkin.

Bundan tashqari, to'rtta asosiy printsip mavjud.

- Ishga kirishing - ilhom sizga tushishini kutmang.
- Mashg'ulotning maqsadiga, nimaga erishmoqchi ekaningizga e'tibor

qarating.

- Ehtiyot bo'ling - butun jamoa bir vaqtning o'zida bir xil yo'nalishda o'ylayotganiga ishonch hosil qiling.
- Konsentrat - fikrlar xayoliga kelmasa ham, ushlab turing va taslim bo'lmang.

Bundan ko'rinib turibdiki, g'oyalarni ishlab chiqarish jarayonida erkinlik va cheklovlar yo'qligiga qaramay, miya hujumining o'zi yaxshi rejalashtirilgan bo'lishi kerak.

Erkin uyushmalar yordamida ijodiy fikrlashni kuchaytirishning yana bir usuli bisotsiatsiya usuli Artur Koestler. U "bissotsiativ fikrlash" deb atagan narsani, xuddi shu vaziyatni yoki fikrni "ichki bir -biriga mos keladigan, lekin odatda bir -biriga mos kelmaydigan ikkita mos yozuvlar tizimida" anglash orqali yaratadigan uyushmalarni o'rganib chiqdi. Eng oddiy misol bisotsiatsiya - bu so'zlar o'yini, agar ong so'zning ikkala ma'nosini bir vaqtda qabul qilsa. Maxsus bisotsiatsiyalarni yaratish, buning uchun metaforalarni faol ishlatish orqali biz ijodkorlikni rag'batlantirishimiz mumkin.

Taxminan, Koestler bilan bir vaqtda, boshqa olim Edouard de Bono o'zining asosiy g'oyalarini e'lon qildi. U "keng qamrovli yondashuv" g'oyasini taklif qildi. Fikrlash jarayonida De Bono "vertikal yondashuv" va "har tomonlama yondashuv" ni ajratadi.

"Vertikal yondashuv" - bu umumiy mantiqiy fikrlash. Bu asta -sekin muammodan echimga o'tadi. Vertikal yondashuv yordamida to'g'ri javobni izlaydilar. Bunga erishish uchun yechimning har bir bosqichi to'g'ri bo'lishi kerak. Vertikal yondashuvning klassik namunasi - arifmetik masalani hal qilish.

"Keng qamrovli yondashuv" - bu fikrning biridan ikkinchisiga o'tishi. Uning maqsadi to'g'ri javobni topish emas, balki yangi g'oya. Shuning uchun har bir bosqichdagi harakatlarning to'g'riligi kompleks yondashuv uchun muhim emas. Uning maqsadi - hal qilish emas, balki yangi narsa topish. Keng qamrovli yondashuvning klassik namunasi - bu ikkita o'xshash bo'lmagan ob'ektning aslida o'xshashligini ko'rish.

Shuni ta'kidlashni istardimki, De Bono "vertikal yondashuv" deb ta'riflagan fikrlash jarayonlari ob'ektlar va hodisalar o'rtasida aniq aloqalarni o'rnatish asosida ma'lumot va funktsiyalarni rasmiy va mantiqiy ravishda tartibga soluvchi inson miyasining chap yarim sharining ishini aks ettiradi. . "Kompleks yondashuv" - mas'ul bo'lgan o'ng yarim sharning ishi ijodiy fikrlash, bu polisemiya va ulanishlarning ko'p qirraliligi, erimaydigan nizolarga olib keladigan alternativlardan ozodlik, erkin uyushma bilan ajralib turadi. Bu xususiyatlar tufayli

o'ng yarim sharning faoliyati muammolarni topish va hal qilish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Shunday qilib, De Bono taklif qilgan texnika kundalik foydalanish uchun real strategiya bo'lib, o'ng yarim sharning faoliyatini jonlantirishga qaratilgan.

Ba'zi usullar ko'proq miya bo'roni qilishga harakat qiladi, bu yaxshiroq. Ular ozmi -ko'pmi mexanik tarzda paydo bo'lgan g'oyalar bo'lib haqiqatdan ham qiziqarli, yangi g'oyalarni ishlab chiqarish uchun hech bo'lmaganda xom-ashyo beradi degan taxminga asoslanadi. Bunday usullarga morfologik tahlil va uning TRIZ turi kiradi. Morfologik tahlil Ijodiy texnikani birinchi marta 20 -asrning 40 -yillarida raketa tadqiqotlari sohasida ishlaydigan shveysariyalik astronom va astrofizik Frits Zviki ishlab chiqardi. Morfologik tahlilning mohiyati quyidagicha. Bu odatda uch yoki undan ortiq o'zgaruvchidan iborat panjara yoki matritsani yaratish va barcha kombinatsiyalarni o'rganishni anglatadi. Yangi mahsulotni ishga tushirish imkoniyatlarini qidirayotgan innovatsion guruh ishlab chiqarish jarayonlari, bozorlar, xom ashyo kabi o'zgaruvchilarni o'rnatishi va ularni bir -biriga qarshi tarmoqqa yoki modelga qo'yishi mumkin. Ba'zi kombinatsiyalar oldindan mavjud bo'lgan mahsulotlarni beradi, boshqalari yangi g'oyalarni taklif qilishi mumkin: mahsulotning muvaffaqiyatiga olib kelishi mumkin bo'lgan, hali tasdiqlanmagan kombinatsiya, jarayon, xom ashyo yoki bozor. Haqiqatan ham ijodkorlik bo'lmasa -da, bu ijodiy fikrlashga tartib beradi.

Nazorat savollari:

1. Ijodkorlik insonga xos bo'lgan uchta komponent bilan belgilanadi, ular qaysilar?
2. Bilamizki, ijodiy faoliyatni amalga oshirayotganda, ko'pincha yengib o'tish kerak bo'lgan to'siqlarga duch kelamiz. Shu to'siqlardan ichki to'siqlar haqida ma'lumot bering.
3. YA. A. Ponomaryov tasnifiga ko'ra ijodiy jarayon bosqichlarini sanang.
4. Greham Walles tasnifi aytib bering.
5. Shaxsiy ijodkorlikning asosiy omillari haqida gapirib bering.
6. Ijodiy fikrlash texnikasi nima?

1.3 FIKRLARNI YARATISH: “AQLIY HUJUM”.

1. “Aqliy hujum” va uning elementlari, “Aqliy hujum” bo'yicha ko'rsatmalar,
2. “Aqliy hujum”ni amalda bajarish jarayonlari.
3. “Aqliy hujum” muvaffaqiyatining asosiy jixatlari.

Tayanch tushunchalari: *“Aqliy hujum” va uning elementlari, “aqliy hujum” bo'yicha ko'rsatmalar, “aqliy hujum”ni amalda bajarish jarayonlari.*

Aqliy hujum texnologiyasi

Aqliy hujum texnologiyasi biror muammoni yechishda qaratilgan guruh qatnashchilari tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga keladigan samarali usullardan hisoblanadi. U to'g'ri va ijobiy qo'llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o'rgatadi. Aqliy hujum uslubini qo'llashda o'qituvchi guruh ishtirokchilarini to'playdi, ular oldiga biror muammoli vaziyatni yechish bo'yicha o'z fikr va mulohazalarini bildirishlarini so'raydi.

Mazkur bosqichda ishtirokchilardan hech biri boshqa qatnashuvchilarning g'oyasi, fikrini muhokama qilish yoki baholashi mumkin emas. Bildirilgan har qanday g'oya va fikrlar hisobga olinadi, qancha ko'p fikr va g'oyalar bildirilsa shuncha yaxshi. Bildirilgan g'oya va fikrlarni to'ldirish, kengaytirish, qayta o'zgartirish mumkin.

Bildirilgan g'oyalar va yozilgan varaqlar devorga osib qo'yiladi. Berilgan g'oyalar asosida muammoni hal etishga yordam beradigan yechimni tiklash uchun muhokama o'tkaziladi. Bu haqiqatan ham o'quvchilarning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlari, turli g'oyalarni bayon etish chog'ida boshqalarni ham qizg'in ishga yo'llashlari, ilhom bilan ishlashlariga imkon beruvchi va unga rag'batlantiruvchi samarali metod bo'lib hisoblanadi. Aqliy hujum shuning uchun ham faollashtirishning muhim usuliki, unda yakka ishlash mumkin emas, birgina g'oya guruhning barcha ishtirokchilarini bir xilda o'ziga tortib oladi.

O'qituvchi mavzu yoki savolni ajratib olishi zarur, keyin esa o'quv faolligi 5-10 daqiqa oralig'idagi vaqt chegarasida yengillashtiriladi. Aqliy hujum turli tarzda qo'llanilishi mumkin: masalan, qandaydir mavzuni muhokama qilish uchun yangi savol qo'yish yoki istalgan qandaydir muammoni hal etish va hokazo.

Muammo

Ishtirokchilar

Fikr va g'oyalarni bildirish

Fikr va g'oyalarni guruhlash

Muhokama

To'g'ri va samarali yechimga kelish

Aqliy hujum metodidan ham lektsiya, ham amaliy darslarda foydalanish qulay. Bu metod bir zumda auditoriyadagi barcha o'quvchi-talabalarni qamrab olib ularni aktiv holatga keltiradi. Yaxlit mavzu, uning bir qismi yoki tanlab olingan muammo yo'zasidan o'quvchi-talabalarga beriladigan savollar majmuasi o'qituvchi tomonidan oldindan tayyorlangan bo'lishi ishda yaxshi natija beradi.

Aqliy hujum metodi qo'yilgan muammo yechimiga bog'liq ravishda 5-10

daqiqa davom etishi lozim. Bunda o'quvchi-talabalarning berayotgan javoblariga na o'qituvchining va na boshqalarning aralashuviga, har qanday fikr bildirishlariga yo'l qo'yilmaydi va natijalar baholanmaydi, ballar qo'yilmaydi. Bu qoida ko'pincha o'qituvchi tomonidan avtomatik tarzda buziladi, ya'ni talaba-o'quvchi bildirgan noto'g'ri fikrga tezda o'z munosabatini bildirib to'g'rilaydi. Bu vaziyat talaba-o'quvchilarni fikrlashdan to'xtatadi, darsda foydalanilayotgan aqliy hujum metodiga putur yetkazadi. Maqsad: noto'g'ri bo'lsada o'quvchi-talabaning o'z fikrini bildirishiga erishishdan iborat. O'qituvchi umumlashtirishdan so'ng bildirilgan fikrlarning to'g'ri yoki noto'g'riligi har bir talabaga ma'lum bo'ladi.

Talabalarning fikr va mulohaza yuritishlari o'qituvchi tomonidan to'g'ri yo'lga solib turiladi va rag'batlantirilib boriladi. Vaqti-vaqti bilan fikrlar umumlashtirib boriladi.

Muammoning yechimi bo'yicha fikrlar shakllanib bo'lgach u oxirgi marta umumlashtiriladi va aniq fikrga kelinadi. Shundan keyin talabalar o'zlarining takliflarini o'zlari solishtirib, to'g'ri va xato fikrlarini anglab yetishadilar va o'zlarini o'zlari baholaydilar. Ammo o'qituvchining ularga baho yoki tanbeh berishiga yo'l qo'yilmaydi.

«Aqliy hujum» metodi biror muammo bo'yicha ta'lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadigan metoddir. «Aqliy hujum» metodining yozma va og'zaki shakllari mavjud. Og'zaki shaklida ta'lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta'lim oluvchilarning har biri o'z fikrini og'zaki bildiradi. Ta'lim oluvchilar o'z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. Yozma shaklida esa berilgan savolga ta'lim oluvchilar o'z javoblarini qog'oz kartochkalarga qisqa va barchaga ko'rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskada (magnitlar yordamida) «pinbord» doskasida (ignalar yordamida) mahkamlanadi. «Aqliy hujum» metodining yozma shaklida javoblarni ma'lum belgilar bo'yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to'g'ri va ijobiy qo'llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o'rgatadi.

«Aqliy hujum» metodidan foydalanilganda ta'lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo'ladi. Shu jumladan, ta'lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta'lim oluvchilarda o'z fikrini faqat og'zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish maxorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko'nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta'lim oluvchilarda turli g'oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod ta'lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi. «Aqliy hujum» metodi ta'lim beruvchi tomonidan quyilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

Ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib quyilganda, bu metod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.

Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan boglash yangi mavzuga utish qismida amalga oshiriladi.

«Aqliy hujum» metodini qo'llashdagi asosiy qoidalar:

Bildirilgan fikr-g'oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.

Bildirilgan fikr qanday fikr-g'oyalar, ular xatto to'g'ri bo'lmasa ham inobatga olinadi.

Har bir ta'lim oluvchi qatnashishi shart.

«Aqliy hujum» metodining tuzilmasi

«Aqliy hujum» metodining bosqichlari:

Ta'lim oluvchilarda savol tashlanadi va ulardan ushbu savol bo'yicha o'z javoblari (fikr, goya va mulohaza) bildirishlari so'raladi.

Ta'lim oluvchilar savol bo'yicha o'z fikr mulohazalarini bildirishadi.

Ta'lim oluvchilarning fikr- g'oyalari (magnitofondan, videotasmadan rangli qog'ozlarda yoki doskada) to'planadi.

Fikr-g'oyalar ma'lum belgilar bo'yicha guruhlanadi.

“Aqliy hujum” metodining afzalliklari:

natijalar baholanmasligi ta'lim oluvchilarda turli fikr-goyalarning tug'ilishiga olib keladi;

ta'lim oluvchilarning barchasi ishtirok etadi;

fikr-g'oyalar vizuallashtirib boriladi;

ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilimlarini baholash imkoniyati bo'ladi;

ta'lim oluvchilarda mavzuga qiziqish uyg'onadi.

«Aqliy hujum» metodining kamchiliklari:

ta'lim beruvchi tomonidan savolni to'g'ri qo'yishning qiyinligi;

ta'lim beruvchidan yuqori eshitish qobiliyatining talab etilishi.

Keyingi paytda miya ish faoliyatining foydali ish koefficientini oshirishga mo'ljallangan turli xil metodlar ishlab chiqilmoqda. Vaholangki, mutaxassislarning fikricha, miyaning bor yo'g'i etti foizigina ishlar ekan, xolos. Miya faoliyatini faolashtiradigan ta'lim usullarida ijtimoiy psixologik trening, sinektika, autogen mashq, morfologik tahlil, rolli o'yin, “aqliy hujum” va boshqalar kiradi.

“**Aqliy hujum**” – “breynstorming” (brain storming) inglizcha so'zdan olingan bo'lib, faol ta'limning, boshqaruvning va tadqiqotning metodlaridan biri hisoblanadi. Bu metod aqliy faollikni qo'zg'atadi, ijodiy va innovacion jarayonlarni jadallashtiradi.

Bu metodning paydo bo'lishi ikkinchi jahon urushida Yapon dengizida

xizmat qilgan amerikalik mutaxassis A.Osborn bilan bog'liq bo'lib, ular harbiy kemani qanday qilib torpedolardan himoya qilish mumkinligi masalasida kema Kengashi o'tkaziladi. Kengash qoidasiga ko'ra hamma - yungadan tortib kapiangacha har qanday hatto hayotiy va amalga oshirib bo'lmaydigan g'oyalarni ham aytaversa bo'lardi, har qanday takliflar yozilib borildi. Matroslardan biri shunday fikrni ilgari surdi: "Torpedoni sezib qolsam, men butun komandani bortga tizardimda, torpedoga qarab puflashni buyurardim". G'oyani eshitib hamma kulib yubordi, hatto shu g'oya ham yozildi. Muhokama paytida bu g'oya qaytadan ishlab chiqildi va suvning kuchli oqimidan foydalanishga qaror qilindi. Suv nasosidjan otilyotgan suv oqimi yordamida torpedoga urildi va u to'xtatildi. Bir qarashda kulgili tuyulgan g'oya masalani hal qildi qo'ydi.

50-yillarning oxiriga kelib amerikalik psixolog A.Osborn o'zi ishlayotgan universitetda "aqliy hujum" metodini kutilmagan g'oya va takliflar to'plash va murakkab bo'lgan masalalarni echish usuli sifatida targ'ib qilgan.

Ijodiy faollikning va mahsuldorlikning stimulyatori hisoblangan "aqliy hujum" metodi asosan yangi original fikrlarning tug'ilishiga qarshilik ko'rsatuvchi tanqidiy muhitning yo'qligi deb atalgan psixologik mexanizmga tayanadi. Bunday muhitda hech qanday fikr tanqid qilinmaydi, noto'g'ri fikr aytishdan qo'rqilmaydi, hech kimning ustidan kulinmaydi.

Shunday qilib, "aqliy hujum" metodi dastlab AQSh, Angliya, Fransiyada so'ngra Yaponiyada ishlatilgan. 70-yillardan boshlab Rossiyada 90-yillardan boshlab esa O'zbekistonda ishlatila boshlandi. "Aqliy hujum" metodining asosiy qoidalari quyidagicha:

Mashg'ulot jarayonida amal qilinishi lozim bo'lgan shartlarni belgilash Bildirilayotgan g'oyalarning ularning mualliflari tomonidan asoslanishiga erishish va ularni yozib olish g'oyalarning turlicha va ko'p miqdorda bo'lishiga ahamiyat qaratiladi Yangi g'oyalarni bildirish davom etayotgan ekan, mummoning yagona yechimini e'lon qilishga shoshilmaslik

Mazkur metodda biror muammo bo'yicha ta'lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadi. "Aqliy hujum" metodining yozma va og'zaki shakllari mavjud. Og'zaki shaklida ta'lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta'lim oluvchilarning har biri o'z fikrini og'zaki bildiradi. Ta'lim oluvchilar o'z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar.

Yozma shaklida esa berilgan savolga ta'lim oluvchilar o'z javoblarini qog'oz kartochkalarga qisqa va barchaga ko'rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki "pinbord" doskasiga (ignalar yordamida)

mahkamlanadi. “Aqliy hujum” metodining yozma shaklida javoblarni ma’lum belgilar bo’yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir.

Ushbu metod to’g’ri va ijobiy qo’llanilganda shaxsni erkin, ijodiy fikrlashga o’rgatadi. “Aqliy hujum” metodidan foydalanilganda ta’lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo’ladi, shu jumladan, ta’lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta’lim oluvchilarda o’z fikrini faqat og’zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko’nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli g’oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod ta’lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

Nazorat savollari:

1. “Aqliy hujum” texnologiyasi nima?
2. “Aqliy hujum” texnologiyasi qay tartibda olib boriladi?
3. “Aqliy hujum” texnologiyasi ning afzalliklari nima?
4. “Aqliy hujum” texnologiyasi kamchiliklari nimada?
5. “Aqliy hujum” texnologiyasi qanday qoidalar asosida o’tkaziladi?
6. “Aqliy hujum” texnologiyasi dastlab qayerda qo’llangan?
7. “Aqliy hujum” texnologiyasi O’zbekistonda qachon qo’llanila boshlangan?
8. “Aqliy hujum” texnologiyasi muvaffaqiyatining asosiy jihatlari nimada?
9. “Aqliy hujum” texnologiyasi elementlari nimadan iborat?
10. “Aqliy hujum” texnologiyasi qanday qobiliyatlarni shakllantiradi?

1.4 NOODATIY FIKIRLASH ASOSLARI (QUTICHADAN TASHQARI FIKRLASH)

1. Noodatiy fikrlashning zarurligi va ahamiyati chuqur ijodiy yondashish.
2. Aqliy to’siqlardan foydalangan holda yechimlarni kengroq ko’rib chiqish.
3. Noodatiy fikirlash usullari.

Tayanch tushunchalar: *Noodatiy fikrlashning zarurligi va ahamiyati, chuqur ijodiy yondashish. Aqliy to’siqlardan foydalangan xolda echimlarni kengroq ko’rib chiqish. Noodatiy ijodiy fikrlash usullari.*

Ko’pchilik ijodkorlikni - ijodkorlik bilan birlashtiradi, masalan, roman yozish, rasm chizish yoki musiqiy kompozitsiya. Bularning barchasi ijodiy harakatga aylangan bo’lsa-da, barcha ijodkorlar san’atkor emas. Ko’p ishlar ishbilarmonlik va ilm-fan dunyosida o’z ichiga olgan ijodiy fikrlashni talab qiladi. Ijodkorlik shunchaki yangi narsaga ega bo’lishni anglatadi. Agar siz biror narsa

yaratishingiz mumkin bo'lsa, shaxsiy hayotingizni boyitib borsangiz, siz faoliyat yuritadigan har qanday sohada afzalliklarga ega bo'lasiz.

Noodatiy fikrlash – bu ixtiyoriy vaziyatdan chiqish maqsadida noizchil va hatto, mantiqsiz usullar orqali noodatiy, yangi, eng ma'qul qarorlarni izlab topa olish qobiliyatidir.

Noodatiy fikrlash kishilarning odatiy fikrlash tarziga nomuvofiq, g'ayrioddiy fikrlashi, noodatiy usul va yo'llar bilan xulosalar chiqarishi;

Har qanday kuchli iqtidor egasi noodatiy fikrlash tarzi mahsulidir. Odatiy fikrlash tarzi kishidagi iqtidorni yuzaga chiqarmaydi, uning ijodiy, intellektual va ilmiy salohiyatining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Oqibatda, qanchalik iqtidor va salohiyat egasi bo'lmasin, odatiy fikrlash tarziga ko'nikkan inson nari borsa boy informatsion bazaga ega “bilimli o'quvchi” yoki “xodim”dan nariga o'ta olmaydi.

Noodatiy fikrlay olish - yaxshi xislat. Noodatiy fikrlovchi kishi o'z faoliyatida va oldingi natijalarda ham qoqilmaydi. U o'zigacha hech kim qo'llamagan, boshqalar uchun g'ayrioddiy va mantiqsiz tuyulgan yangicha yo'llar, metodlar va usullarni qidiradi. U faqat kelajak bilan yashaydi. Butun taraqqiyot shunday kishilar hisobiga amalga oshadi.

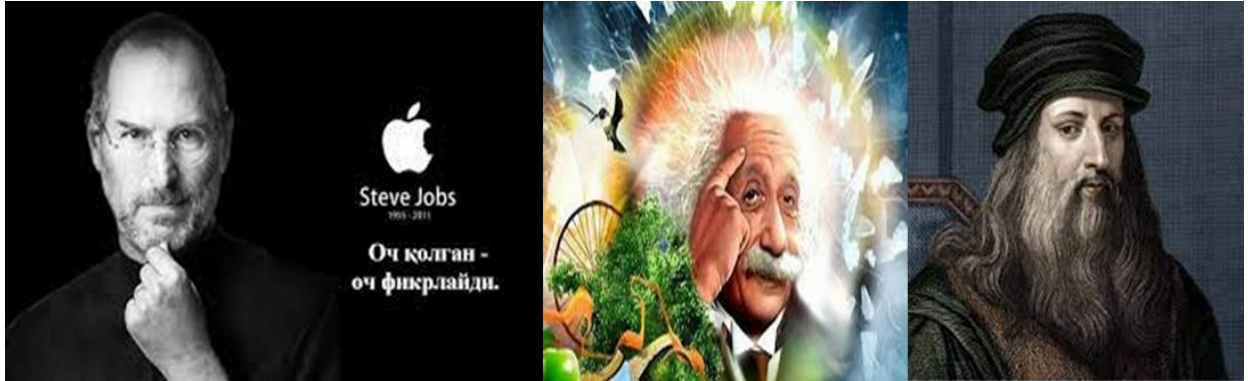
Insonlarning fikrlash tarzi uning jamiyatda tutgan o'rni va darajasiga nisbatan to'g'ri proporsionaldir. E'tibor berganmisiz, odatiy fikrlash tarziga ega insonlar odatdagi insonlar kabi hayot kechiradilar. Aksincha, qaysi sohadaki muvaffaqiyatga erishgan insonlarning barchasi odatdagi insonlardan ko'ra boshqacha fikrlaydilar. Ulardagi nostandart fikrlash tarzi insoniyat uchun hali ma'lum bo'lmagan echimlarni topishiga sabab bo'lgan va buning natijasida ular biznesda, ilm-fanda yoki san'atda ulkan muvaffaqiyatlarga erishganlar.

Misol uchun **A.Eynshteyn** faraz qilish ko'nikmasini bilimdonlikning eng yuqori pog'onasi deb hisoblagan, farazsiz yangilik ochish mumkin emasligiga ishongan. Garchi, tili boshqalarnikiga qaraganda ancha kech chiqqaniga qaramasdan massa va energiyaning o'zaro bog'liqligi qonunini kashf qilgan, maydon kvant nazariyasining yaratilishiga hissa qo'shgan, Yorug'lik nurlanishini yorug'lik kvantlari yoki fotonlar oqimidan iborat, deb hisoblab, yorug'lik nurlanishining diskretligi, kvant strukturaga ega ekanligi haqidagi tasavvurni fanga kiritgan. Bularning barchasi esa Eynsheynning noodadiy fikrlashi natijasidir.

Stiv Jobs ham xuddi Eynshteyn kabi go'zallikning muhimligiga ishongan, san'at, aniq va gumanitar fanlarni o'zaro birlashtirish kerak, deb hisoblagan. Ma'lumki, Stiv Jobs universitetni tashlab kalligrafiya va raqs kurslariga yozilgan.

Leonardo Da Vinchi buyuk rassom, haykaltarosh, me'mor, iste'dodli muhandis, matematik, anatom hisoblanadi. O'zining so'zlariga qaraganda uni

barcha narsaga bo'lgan qiziquvchanlik ilhomlantirgan. U insoniyat bilishi mumkin bo'lgan barcha narsani o'rganishga harakat qilgan. 1.2-rasm

1.2-rasm. Noodatiy qarashlarga ega daxolar.

Siz o'zingizning ijodingizni tan olishingiz kerak bo'lgan birinchi narsa.

Bugun dunyoda yuz berayotgan to'rtinchi sanoat tamaddunining dvigateli — harakatga keltiruvchi kuchi kreativlikdir. Atrofga boqsangiz, har tomonda inson ijodkorligining beqiyos va hayratlanarli namunalariga duch kelasiz: elektron xizmatlar, virtual reallik, to'rtburchak tarvuzlar, tuproqsiz hosil olish... Bularning barchasi inson tasavvuri, tafakkuri mahsuli. Bugun biz uchun odatiy tuyulgan kitob, musiqa, bino, samolyot, hatto lampalar ham qachonlar orzu va tasavvurda bo'lgan, keyinchalik aql-idrok samarasi o'laroq yaratilgan.

G'ildirakning kashf etilishidan boshlangan yaratuvchanlik namunalari bugun koinotda kezib yuribdi. Innovatsiyalar kundalik turmushimizda qulayliklar yaratadi, og'irimizni yengil, uzog'imizni yaqin qiladi. Shu tarzda kreativlik taraqqiyotning ajralmas bo'lagiga aylangan. Barcha sohada ijodiy fikrlovchi mutaxassislariga talab katta. Dunyoga mashhur dasturiy mahsulotlar, mobil telefonlar ishlab chiqaruvchi kompaniyalar mutaxassislaridan har kuni yangi g'oya so'raladi. Mehnat bozorida kreativ fikrlovchi mutaxassislariga talab oshib borayotgan ekan, ta'lim jarayonida o'quvchi-talabalarning noodatiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish, rivojlantirish dolzarb vazifadir. Haligacha ta'lim tizimida ko'plab yondashuv va metodlar ijodiy fikrlash emas, talqin va tahlilga, ya'ni berilgan ma'lumotni tushunib, to'g'ri yetkazishga, nari borsa, bir necha axborotni umumiyashtirib, xulosa chiqara olishga yo'naltirilgan.

Xo'sh, ta'lim oluvchilarni qanday qilib kreativ fikrlashga o'rgatish mumkin? Innovatsiya yaratish uchun tafakkurda qanday o'zgarishlar kechishi lozim?

Tasavvur bilimdan muhim(mi?)

Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish uchun dastlab bu tushunchaning mazmunini bilish lozim. Kreativlik inglizcha "create"dan olingan bo'lib, yaratish ma'nosini bildiradi. Kreativlik deganda insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tagzamidida originallik,

amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan yondashishni bildiradi.

Kreativlik shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson tafakkuri, ma'naviyatining ajralmas qismi hisoblanadi, u shaxs ega bo'lgan bilimlarning ko'pqirrali ekanligida emas, balki yangi g'oyalarga intilish, o'rnatilgan stereotiplarni isloh qilish va o'zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo'ladi. Ya'ni, berilgan bilimlarni takrorlash orqali kreativlikka erishib bo'lmaydi, ijodiy fikrlash jarayonida yangi fikr, yangi g'oyaning paydo bo'lishi asosiy shartdir. Masalan, ingliz tilida so'zlarni yodlab, grammatika qoidalarini "suv qilib ichib yuborgan" bo'lsangiz ham, insho yozolmasangiz, barchasi bekor. Shuning uchun kreativ fikrlash jarayonida tasavvur muhim rol o'ynaydi. Albert Eynshteyn "Tasavvur — bilimdan muhim" deganida aynan mana shu jihatni nazarda tutgan. Ko'pincha noodatiy fikrlar, yechimlar kutilmaganda inson xayoliga keladi. Buning uchun, avvalo, fikrlash jarayonidagi bir xillikka, odatiylikka barham berilishi lozim.

Qoliplardan voz kechamiz

Inson miyasi o'z ishini "yengillashtirish", "qulaylashtirish" uchun shablon va stereotiplardan foydalanadi. Stereotiplar shu paytgacha ma'lum bo'lgan va umumqabul qilingan fikrlardir. Ular asosida fikrlash bizga hech qanday yangi g'oya bermaydi. Qoliplarning yuzaga kelishida jamiyatda ustuvor bo'lgan ijtimoiy fikr, mediamahsulotlarda taqdim etilayotgan shakl va ko'rinishlar ham yetakchi o'rin tutadi. Inson ommadan ajrab qolmaslik nuqtayi nazaridan hammaning fikriga qo'shiladi. Qolaversa, "oqim bo'ylab suzish" mustaqil fikrlashdan ko'ra oson tuyuladi. Stereotiplar orqali fikrlaganda muayyan mavzu bo'yicha inson ongiga "so'rov" berilganida odatiy ma'lumot va mulohazalar yuzaga keladi. Masalan, "yangi yil" deganda to'kin dasturxon, reklamadan tushmaydigan gazli ichimliklar, archa va hokazolarni tasavvur qilish, bobo obrazida qo'lida hassa tutgan, ko'zoynakli cholni ko'rish qolip asosida fikrlashning ko'rinishi. Kreativ fikrlovchi insonlar odatiy manzaralardan o'zgacharoq tasvirlarni ham tasavvur qilib, hech kim ilg'amagan jihatlarni payqaydi, yangilik yaratoladi.

Eng ajablanarli jihati, ta'lim-tarbiya jarayoni ham bolalarni bir xil fikrlashga o'rgatib qo'yarkan. Mashhur ixtirochi va kashfiyotchilarning aynan maktabdagi ta'lim jarayonidagi bir xillikka ko'nikolmagani, qoliplarga sig'maganini ko'rish mumkin. Masalan, Albert Eynshteynning maktabdan haydalihi yoki Dmitriy Mendeleevning kimyo fanidan "uch" olgani bunga misol bo'ladi.

Ken Robinson tomonidan tayyorlangan va YouTube saytida 5 million marta

tomosha qilingan “Maktab kreativlikni barbod etyaptimi?” nomli videolavhada ham shu xususida soʻz boradi. Harf oʻrganish jarayonidayoq bolalarning belgilangan chiziqlar boʻylab yozishi, topshiriqlarni bajarishda namunalar orqali ishlashi, adabiyot darslarida asarni qanday tushunish kerakligi toʻgʻrisida maʼlumotlar berilishi, larning yaxshi bajaruvchilarni yaxshi baholashi natijasida bolalar qoliqlar doirasida fikrlay boshlaydi. Oqibatda koʻplab yoshlar topshiriq berilsa, namuna bormi, deb soʻraydigan holga kelgan. Bu oldin mavjud boʻlgan modellar asosida ishlashga oʻrganib qolish natijasi. Bunday vaziyatni bartaraf etish uchun oʻquv jarayonida ijodkorlik sifatlarini tarbiyalashga ahamiyat qaratilishi maqsadga muvofiq. Masalan, oʻquvchilarga “Sizga bir kunda 86400 AQSh dollari berilsa, uni nimalarga sarflagan boʻlardingiz?” kabi noodatiy savollar berilishi mumkin. Bu savol oʻquvchining topqirlik, bilagʻonlik, ijodkorlik, masalaga turli nuqtayi nazardan qaray olish, yashirin jihatlarni ochish kabi xislatlarini rivojlantiradi. Sababi, 86 400 bir kundagi soniyalar miqdorini anglatadi. Savol orqali oʻquvchiga har bir soniya qimmatini anglatiladi, uni behuda sarflamaslik uqtiriladi. Agar oʻquvchi savol tagidagi mohiyatni anglamasa, unda kreativ va evrestik sifatlar past hisoblanadi.

Qolip va stereotiplar asosida fikrlashning bir necha koʻrinishlari bor. Masalan, qutbli tafakkur — hamma narsani ikki shaklda — yaxshi yoki yomon deb qabul qilish, dunyoni oq va qora rangda koʻrishdir. Aslida, yaxshi yoki yomon narsaning oʻzi mavjud emas, uni fikrlarimiz shundayga aylantiradi. Har bir holat va jarayonning ijobiy hamda salbiy jihatlari bor. Bir tomonlama yondashuv, asoslanmagan xulosalar ham stereotiplar asosida fikrlashning koʻrinishlaridir.

Ijodkorlikni yuzaga keltirish uchun stereotiplarning ongosti darajasida ijoddan cheklovchi funksiya, shablonlardagi toʻsiqni anglash, qoliqlardan voz kechish zarur. Kumir, brend va modaga ergashish mustaqil fikr kushandasi hisoblanadi. Kiyinish, oʻzini tutish, kasb tanlash, hatto fikrlashdagi taqlid bunyodkorlik faoliyatidan cheklashi mumkin. Shuning uchun nega aynan shu kiyimni tanladim, nima uchun shu ichimlikni xarid qilyapman, deb OAV, reklama orqali inson ongiga majburan singdirilayotgan taʼsirlardan voz kechish mustaqil qaror qabul qilishga, media qurshovidan chiqishga sabab boʻladi. Tomas Edison “Kreativlik — gʻayriixtiyoriy jarayon”, deydi. Lekin har kuni koʻplab mutaxassislar muammolarga noodatiy yechim topishga zaruriyat sezadi. Ular mana shu gʻayriixtiyoriy jarayonni ixtiyoriylashtirishi mumkinmi? Tabiatda yangi fikrlarni yuzaga keltiruvchi “sehrli tayoqcha” yoʻq, biroq har qanday mutaxassisning kreativ oʻylashiga koʻmaklashadigan koʻplab usullar mavjud. Buning uchun ijodiy fikrlashga vaqt ajratish, ijodiy salohiyatni anglash lozim. Jorj Bernard Shou

hazillashib shunday deydi: “Ko’pchilik yiliga ikki-uch marta o’ylaydi. Mening butun dunyoga mashhurligim sababi — haftada bir yoki ikki marta o’ylaganim”. Demak, xayolga kelgan yangi fikrlarni e’tiborsiz qoldirmaslik, o’ylash uchun imkon yaratadi.

Ijodkorlik chegarasini belgilang. Muammoli masalaga duch kelgan paytingizda ijodkorlik chegaralarini belgilang. O’zingizdan “Eng oddiy yechim nimada?” deb so’rang. Keyin “muammoni hal qilishning aql bovar qilmas varianti”ni tasavvur qiling. Oddiy va hayratlanarli yechim o’rtasida sizga ijodiy maydon paydo bo’ldi. Endi yangi g’oya mavhum emas, uning chegaralari mavjud. Bu ijod jarayonidagi psixologik bosimni yengillashtiradi.

“Olti shlyapa” usuli. Edvard de Bono taklif etgan **“Olti rangli shlyapa usuli”**da biror mavzu tanlanadi. Navbatma-navbat shapkalar kiyiladi: oq — diqqat bilan, hech qanday emotsiyasiz barcha faktlar tekshiriladi; qora — kamchiliklar aniqlanadi; sariq — mavjud holat tahlil etiladi; yashil — yana yangi bir necha g’oyalar qo’shiladi; qizil — emotsional munosabat bildiriladi; ko’k — ish xotimalanadi. Masalan, ta’lim tizimiga oid qonunchilikni takomillashtirish mavzusi ko’rilayotgan bo’lsa, mavjud qonunchilik o’rganiladi, kamchilik va bo’shliqlar aniqlanadi. Qonuniy me’yorlarning real holat bilan mosligi yoki qarama-qarshiligi o’rganiladi. Ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi takliflar beriladi, ular amalga oshsa, qanday samara berishi izohlanadi. Taklif loyiha shaklida rasmiylashtiriladi.

Uolt Disneyning kreativ fikrlash nazariyasi. Uolt Disney ko’ngilochar sohada o’z sanoatini yaratgan, animatsion multfilmlari bilan butun dunyoga tanilgan shaxs. U dunyoga mashhur personajlarini yaratishda kreativlikning uch fazasi — xayolparast, realist, tanqidchi obrazidan foydalanadi. Ya’ni, xayolparast rolda hech qanday chegarasiz xayol suradi, fantaziya yaratadi. Bu jarayonda u Baxning “Tokkata, fuga re minar” musiqasini eshitishini aytgan. Xayolida obrazlar yaratilgandan keyin uni reallik bilan uyg’unlashtiradi. Personaj qanday harakatlanadi, qanday gapiradi — barchasini konstruktor sifatida jonlantiradi, reallashtiradi. Shundan keyin xayolparast va realist ishini tanqidchi ko’rib chiqadi. Tanqidchi “filtr” vazifasini bajaradi. Uolt Disneyning yutug’i xayolparast, realist, tanqidchini bitta shaxsda jamlay olganidir. Odatiy fikrlovchilarda ularning bittasi ustuvorlik qiladi.

Tasodiflarga befarq bo’lmang. Juda ko’plab ixtirolar favqulodda va tasodifiy holatlarda amalga oshirilgan. Ya’ni, taqdirning o’zi insonga nozik ishoralar beradi. Bu Isaak Nyutonning boshiga tushgan olma, antibiotikni kashf etgan olim Aleksandr Flemingning yuvilmay qolib, mog’orlagan laboratoriya idishlari ko’rinishida bo’lishi mumkin.

Bir-biriga bog'liq bo'lmagan narsalarni bog'lash. Mobil telefon va kompyuter imkoniyatlarini birlashtirish orqali planshet, yuk mashinasiga antenna o'rnatilib ko'chma stansiya, qayiqqa osib qo'yilgan mato tufayli yelkanli kemalar paydo bo'lgan. Shotlandiyalik shifokor J.Danlopning o'g'li tosh yo'ldan velosipedda yurib qiynalar edi. Danlop bog'ini shlang bilan sug'ora turib, uning yengil prujinasimon sakrashiga e'tibor berdi. Natijada birinchi bo'lib shinani kashf etdi.

Shuningdek, kreativlikning mikro va makrosignallarini anglash, uning inson fiziologiyasi bilan bog'liq jihatlari, ya'ni qanday holatlarda inson xayoliga yangi fikrlar kelishini bilish ham muhimdir. Qoliplardan voz kechamiz

Inson miyasi o'z ishini "yengillashtirish", "qulaylashtirish" uchun shablon va stereotiplardan foydalanadi. Stereotiplar shu paytgacha ma'lum bo'lgan va umumqabul qilingan fikrlardir. Ular asosida fikrlash bizga hech qanday yangi g'oya bermaydi. Qoliplarning yuzaga kelishida jamiyatda ustuvor bo'lgan ijtimoiy fikr, mediamahsulotlarda taqdim etilayotgan shakl va ko'rinishlar ham yetakchi o'rin tutadi. Inson ommadan ajrab qolmaslik nuqtayi nazaridan hammaning fikriga qo'shiladi. Qolaversa, "oqim bo'ylab suzish" mustaqil fikrlashdan ko'ra oson tuyuladi. Stereotiplar orqali fikrlaganda muayyan mavzu bo'yicha inson ongiga "so'rov" berilganida odatiy ma'lumot va mulohazalar yuzaga keladi. Masalan, "yangi yil" deganda to'kin dasturxon, reklamadan tushmaydigan gazli ichimliklar, archa va hokazolarni tasavvur qilish, bobo obrazida qo'lida hassa tutgan, ko'zoynakli cholni ko'rish qolip asosida fikrlashning ko'rinishi. Kreativ fikrlovchi insonlar odatiy manzaralardan o'zgacharoq tasvirlarni ham tasavvur qilib, hech kim ilg'amagan jihatlarni payqaydi, yangilik yaratoladi. Eng ajablanarli jihati, ta'lim-tarbiya jarayoni ham bolalarni bir xil fikrlashga o'rgatib qo'yarkan. Mashhur ixtirochi va kashfiyotchilarning aynan maktabdagi ta'lim jarayonidagi bir xillikka ko'nikolmagani, qoliplarga sig'maganini ko'rish mumkin. Masalan, Albert Eynshteynning maktabdan haydalihi yoki Dmitriy Mendeleyevning kimyo fanidan "uch" olgani bunga misol bo'ladi. Ken Robinson tomonidan tayyorlangan va YouTube saytida 5 million marta tomosha qilingan "Maktab kreativlikni barbod etyaptimi?" nomli videolavhada ham shu xususida so'z boradi. Harf o'rganish jarayonidayoq bolalarning belgilangan chiziqlar bo'ylab yozishi, topshiriqlarni bajarishda namunalar orqali ishlashi, adabiyot darslarida asarni qanday tushunish kerakligi to'g'risida ma'lumotlar berilishi, pedagoglarning yaxshi bajaruvchilarni yaxshi baholashi natijasida bolalar qoliplar doirasida fikrlay boshlaydi. Oqibatda ko'plab yoshlar topshiriq berilsa, namuna bormi, deb so'raydigan holga kelgan. Bu oldin mavjud bo'lgan modellar asosida ishlashga o'rganib qolish natijasi. Bunday vaziyatni bartaraf etish uchun o'quv jarayonida ijodkorlik sifatlarini tarbiyalashga

ahamiyat qaratilishi maqsadga muvofiq. Masalan, o'quvchilarga "Sizga bir kunda 86400 AQSh dollari berilsa, uni nimalarga sarflagan bo'lardingiz?" kabi noodatiy savollar berilishi mumkin. Bu savol o'quvchining topqirlik, bilag'onlik, ijodkorlik, masalaga turli nuqtayi nazardan qaray olish, yashirin jihatlarni ochish kabi xislatlarini rivojlantiradi. Sababi, 86 400 bir kundagi soniyalar miqdorini anglatadi. Savol orqali o'quvchiga har bir soniya qimmati anglatiladi, uni behuda sarflamaslik uqtiriladi. Agar o'quvchi savol tagidagi mohiyatni anglamasa, unda kreativ va evrestik sifatlar past hisoblanadi. Qolip va stereotiplar asosida fikrlashning bir necha ko'rinishlari bor. Masalan, qutbli tafakkur — hamma narsani ikki shaklda — yaxshi yoki yomon deb qabul qilish, dunyoni oq va qora rangda ko'rishdir. Aslida, yaxshi yoki yomon narsaning o'zi mavjud emas, uni fikrlarimiz shundayga aylantiradi. Har bir holat va jarayonning ijobiy hamda salbiy jihatlari bor. Bir tomonlama yondashuv, asoslanmagan xulosalar ham stereotiplar asosida fikrlashning ko'rinishlaridir.

Ijodkorlikni yuzaga keltirish uchun stereotiplarning ongosti darajasida ijoddan cheklovchi funksiya, shablonlardagi to'siqni anglash, qoliplardan voz kechish zarur. Kumir, brend va modaga ergashish mustaqil fikr kushandasi hisoblanadi. Kiyinish, o'zini tutish, kasb tanlash, hatto fikrlashdagi taqlid bunyodkorlik faoliyatidan cheklashi mumkin. Shuning uchun nega aynan shu kiyimni tanladim, nima uchun shu ichimlikni xarid qilyapman, deb OAV, reklama orqali inson ongiga majburan singdirilayotgan ta'sirlardan voz kechish mustaqil qaror qabul qilishga, media qurshovidan chiqishga sabab bo'ladi. Tomas Edison "Kreativlik — g'ayriixtiyoriy jarayon", deydi. Lekin har kuni ko'plab mutaxassislar muammolarga noodatiy yechim topishga zaruriyat sezadi. Ular mana shu g'ayriixtiyoriy jarayonni ixtiyoriylashtirishi mumkinmi? Tabiatda yangi fikrlarni yuzaga keltiruvchi "sehrli tayoqcha" yo'q, biroq har qanday mutaxassisning kreativ o'ylashiga ko'maklashadigan ko'plab usullar mavjud. Buning uchun ijodiy fikrlashga vaqt ajratish, ijodiy salohiyatni anglash lozim. Jorj Bernard Shou hazillashib shunday deydi: "Ko'pchilik yiliga ikki-uch marta o'ylaydi. Mening butun dunyoga mashhurligim sababi — haftada bir yoki ikki marta o'ylaganim". Demak, xayolga kelgan yangi fikrlarni e'tiborsiz qoldirmaslik, o'ylash uchun imkon yaratish muhim.

Ijodkorlik chegarasini belgilang. Muammoli masalaga duch kelgan paytingizda ijodkorlik chegaralarini belgilang. O'zingizdan "Eng oddiy yechim nimada?" deb so'rang. Keyin "muammoni hal qilishning aql bovar qilmas varianti"ni tasavvur qiling. Oddiy va hayratlanarli yechim o'rtasida sizga ijodiy maydon paydo bo'ldi. Endi yangi g'oya mavhum emas, uning chegaralari mavjud.

Bu ijod jarayonidagi psixologik bosimni yengillashtiradi. “Olti shlyapa” usuli. Edvard de Bono taklif etgan “Olti rangli shlyapa usuli”da biror mavzu tanlanadi. Navbatma-navbat shapkalar kiyiladi: oq — diqqat bilan, hech qanday emotsiyasiz barcha faktlar tekshiriladi; qora — kamchiliklar aniqlanadi; sariq — mavjud holat tahlil etiladi; yashil — yana yangi bir necha g’oyalar qo’shiladi; qizil — emotsional munosabat bildiriladi; ko’k — ish xotimalanadi. Masalan, ta’lim tizimiga oid qonunchilikni takomillashtirish mavzusi ko’rilayotgan bo’lsa, mavjud qonunchilik o’rganiladi, kamchilik va bo’shliqlar aniqlanadi. Qonuniy me’yorlarning real holat bilan mosligi yoki qarama-qarshiligi o’rganiladi. Ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi takliflar beriladi, ular amalga oshsa, qanday samara berishi izohlanadi. Taklif loyiha shaklida rasmiylashtiriladi. Uolt Disneyning kreativ fikrlash nazariyasi. Uolt Disney ko’ngilochar sohada o’z sanoatini yaratgan, animatsion multfilmlari bilan butun dunyoga tanilgan shaxs. U dunyoga mashhur personajlarini yaratishda kreativlikning uch fazasi — xayolparast, realist, tanqidchi obrazidan foydalanadi. Ya’ni, xayolparast rovida hech qanday chegarasiz xayol suradi, fantaziya yaratadi. Bu jarayonda u Baxning “Tokkata, fuga re minar” musiqasini eshitishini aytgan. Xayolida obrazlar yaratilgandan keyin uni reallik bilan uyg’unlashtiradi. Personaj qanday harakatlanadi, qanday gapiradi — barchasini konstruktor sifatida jonlantiradi, reallashtiradi. Shundan keyin xayolparast va realist ishini tanqidchi ko’rib chiqadi. Tanqidchi “filtr” vazifasini bajaradi. Uolt Disneyning yutug’i xayolparast, realist, tanqidchini bitta shaxsda jamlay olganidir. Odatiy fikrlovchilarda ularning bittasi ustuvorlik qiladi. Tasodiflarga befarq bo’lmang. Juda ko’plab ixtirolar favqulodda va tasodifiy holatlarda amalga oshirilgan. Ya’ni, taqdirning o’zi insonga nozik ishoralar beradi. Bu Isaak Nyutonning boshiga tushgan olma, antibiotikni kashf etgan olim Aleksandr Flemingning yuvilmay qolib, mog’orlagan laboratoriya idishlari ko’rinishida bo’lishi mumkin. Bir-biriga bog’liq bo’lmagan narsalarni bog’lash. Mobil telefon va kompyuter imkoniyatlarini birlashtirish orqali planshet, yuk mashinasiga antenna o’rnatilib ko’chma stansiya, qayiqqa osib qo’yilgan mato tufayli yelkanli kemalar paydo bo’lgan. Shotlandiyalik shifokor J.Danlopning o’g’li tosh yo’ldan velosipedda yurib qiynalar edi. Danlop bog’ini shlang bilan sug’ora turib, uning yengil prujinasimon sakrashiga e’tibor berdi. Natijada birinchi bo’lib shinani kashf etdi. Shuningdek, kreativlikning mikro va makrosignallarini anglash, uning inson fiziologiyasi bilan bog’liq jihatlari, ya’ni qanday holatlarda inson xayoliga yangi fikrlar kelishini bilish ham muhimdir. Mustaqil hamdo’stlik davlatlari olimlaridan L.V igotskiy, A.Leontev, D.Elkonin, O.Vasilchenko, E.Melkumova, V.Miretskaya, M.Suxomlinova, E.Emmanuel kabilarining ilmiy

ishlarida shaxs ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari o'rganilgan. E.P.Torrance, N. Rogers, J.Purnell, P.Roberts, A.M.Galligan, Sh.Tatsuno kabi xorijiy olimlarning ishlarida shaxsning individual qobiliyatlari, ijodiy salohiyatini namoyon etish masalalari ochib berilgan. Darhaqiqat, ta'lim sohasidagi mutaxassislar va psixologlarning fikriga ko'ra, ijodiy faoliyat bilan bog'liq fikrlash jarayonlarida mashg'ul bo'lish deb tushunilgan kreativ fikrlash bir qator boshqa shaxsiy ko'nikmalarning ham rivojlanishiga olib keladi. Shular jumlasiga metakognitiv qobiliyat, insonlar bilan muomala qilish va shaxsning o'zini yaxshiroq anglash ko'nikmalari, muammoni hal etish ko'nikmalari kiradi. Shu bilan birga, shaxs kamoloti, ta'lim olishdagi muvaffaqiyati, kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati va jamoatchilik orasidagi obro'si ham insonning kreativ fikrlash ko'nikmasiga bog'liq bo'ladi

Kreativ fikrlashni baholash xalqaro dasturini rivojlantirish ta'lim siyosati va pedagogikasida ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lishi mumkin. Xalqaro PISA baholash dasturi bo'yicha olib boriladigan tadqiqotlardagi kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi mutasaddilarga dalillarga asoslangan to'xtamga kelishda ko'maklashuvchi aniq, ishonchli va amalga oshirish mumkin bo'lgan baholash vositasini taqdim etadi. Natijalar, shuningdek, jamiyatda ushbu muhim ko'nikmani ta'lim orqali rivojlantirishning ahamiyati va usullari borasidagi bahslarga sabab bo'ladi. PISA xalqaro baholash dasturidagi ushbu faoliyat Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining ijodiy fikrlashni rivojlantirish borasidagi yangi pedagogikani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan boshqa bir loyihasi bilan bog'liqdir.

Kreativ fikrlashda ta'limning asosiy vazifasi o'quvchida jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni shakllantirishdir. Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim ko'nikma bo'lib, bu ko'nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o'zgarayotgan, oddiy savodxonlikdan tashqari yangilanayotgan davrga xos ko'nikmalarga ega kadrlarni talab etayotgan makonga moslashishga ko'maklashadi. Umuman olganda, bugungi o'quvchi kelajakda hozir hatto mavjud bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi ko'nikmasini shakllantirish ularga tobora murakkablashayotgan mahalliy va global muammolarni noodatiy yondashuv orqali hal etish imkonini beradi. Maktabda kreativ fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati faqatgina mehnat bozori bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlar uchun o'z qobiliyat va ko'nikmalarini, shu jumladan ijodiy iste'dodlarini kashf etishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, kreativ fikrlash o'quvchilarning ta'lim olishini hodisalar, tajribalar va xatti-harakatlarni yangicha va shaxsan mazmunli usulda talqin etish orqali qo'llab

quvvatlanadi.

O'quvchining qiziquvchanligi ta'lim jarayonida qo'l keladi, ijodiy fikrlash shu tariqa o'zaro kelishuvchanlik vositasiga aylanadi, hattoki avvaldan belgilangan ta'lim maqsadlari kontekstida ham bu samara beradi. Maktabda o'quvchining motivatsiyasi va qiziqishini oshirish uchun, barcha o'quvchilarning ijodiy salohiyati va shijoatini hisobga oluvchi ta'limning yangi shakllari yo'lga qo'yilishi zarur. Bu ayniqsa ta'lim jarayoniga unchalik qiziqish bildirmayotgan o'quvchilarga yordam berishi mumkin va ular o'z fikrini ayta olishiga, salohiyatini ochishiga xizmat qiladi.

Boshqa ko'nikmalar kabi, kreativ fikrlash ham amaliy va yo'naltirilgan yondashuv orqali rivojlantirilishi mumkin. Ba'zi o'qituvchilarga o'quvchining kreativ fikrlashini rivojlantirish o'quv dasturidagi boshqa fanlar evaziga bo'layotgandek ko'rinadi. Aslida, o'quvchilar barcha fanlarda kreativ fikrlashi mumkin. Kreativ fikrlash bilim berishga qaratilgan dars mobaynida ko'r-ko'rona yodlash o'rniga tadqiqot va ixtironi qo'llab-quvvatlaydigan yondashuvlar orqali rivojlantirilishi bilan alohida ahamiyatga ega.

O'qituvchilar kreativ fikrlashni ajrata olishlari, bunday fikrlashga mos shart-sharoitlarni bilishlari va o'zlari ham o'quvchilarga fikrlashda ko'proq ijodiy yondashishga yordam bera olishni bilishlari kerak. Kreativ fikrlash qay tariqa vujudga kelishi borasidagi puxtaroq tasavvur, o'z navbatida, o'qituvchilarga ta'lim jarayonida o'quvchilarda ijodiy g'oyalar bo'lishi uchun muayyan vaqt talab etiladi. Kreativ fikrlash ko'nikmalarini baholash isbotga tayangan dalillar asosida shakllantirilib, o'quvchilar kompyuter platformasida qilayotgan, o'qiyotgan va yaratayotgan narsalarni ko'p jihatli malakalar bilan bog'laydi.

Kreativlikni baholash - o'quvchining qobiliyatlari haqidagi muayyan da'volarni dalilga asoslangan fikrlash jarayonida tahlil etishdir. Umuman olganda, o'quvchining baholashdagi vazifalarga javobi ushbu fikrlash jarayonida dalilla r bilan ta'minlaydi, psixometrik tahlil esa har bir da'voni tahlil qilish uchun isbotning yetarli ekanligini belgilaydi. PISA baholash dasturidan kreativ fikrlashni baholashning asosiy doirasi sifatida foydalanish mumkin.

PISA dasturida 15 yoshli o'quvchilar uchun tegishli kreativ fikrlash tavsifidan foydalanadi. PISA tadqiqotida kreativ fikrlash bilim sohasida original va samarali yechimlar, yutuqlar va tasavvurni ta'sirchan ko'rinishlarga olib ke ladigan g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirishda samarali ishtirok etish qobiliyati deb ta'riflanadi. Ushbu tavsif o'quvchilarning turfa kontekst va ta'lim darajasida g'oya berish amaliyotida samarali qatnashishni o'rganishlari kerakligiga, g'oyaning o'ziga xosligi va munosibligini baholagan holda uning

ustida mulohaza yuritishga va toki maromiga yetkazmaguncha g'oyani takomillashtirishga urg'u beradi. Bu tavsif ishlab chiqilayotganda, shuningdek, turli sohadagi mutaxassislar maslahati va kreativlik borasidagi keng adabiyot tahlilining natijalari ham inobatga olingan.

Kreativ fikrlash endigina shakllanayotgan talqin bo'lib turgan bir paytda ancha keng hamda kreativlik tuzilmasi kuchli tadqiqotchilik an'anasiga ega bo'ladi. Demak, kreativlik - layoqat, jarayon va muhit o'rtasidagi o'zaro munosabat bo'lib, u orqali shaxs yoki guruh ushbu ijtimoiy kontekst uchun ham yangi, ham foydali bo'lgan salmoqli mahsulotni yaratishidir.

Ijodiy maqsadlarni ro'yobga chiqarish kreativ fikrlashni taqozo etadi, lekin shu bilan birga aqliy salohiyat, soha borasidagi bilim va san'atkorlik talanti kabi kengroq va maxsus ko'nikma va qobiliyatlar ham zarur bo'ladi. Masalan, san'at durdonalari yoki texnologik kashfiyotlarni yaratish bilan bog'liq buyuk ijodkorlikda kreativ fikrlashdan tashqari salmoqli talant, chuqur bilim, muayyan sohada tinimsiz mehnat hamda jamiyat tomonidan ushbu mahsulot qiymatga ega ekanligi haqidagi e'tirof ham talab etiladi. Aksincha, kichik yoxud kundalik kreativlik (masalan, fotojurnalda rasmlarni mahorat bilan joylashtirish; oziq-ovqat qoldiqlaridan yangi taomni hosil qilish yoki ishxonadagi murakkab muammoga ijodiy yechim topish kabi) ijodiy fikrlashga qodir deyarli barcha insonlarga zarurdir.

Tug'ma talantning ahamiyatini kamaytirish hamda takomillashtirish mumkin bo'lgan shaxsning kreativ fikrlash qobiliyatiga ko'proq urg'u berish maqsadida PISA tadqiqoti kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi mana shu kichik kreativlik bilan bog'liq vazifalarga asosiy e'tiborni qaratadi. Kreativ fikrlashning bu turi nafaqat insho yozish yoki rasm chizish kabi asosan ichki dunyoni aks ettirish talab qilinadigan ta'lim kontekstiga, balki g'oya berish masalalarini tahlil etish, jamiyatdagi muammolarni hal etishga aloqador bo'lgan kengroq sohalarga ham taalluqlidir.

Kreativ fikrlash testlarining birinchi avlodi domenning umumiyliigi, ya'ni har qanday sohadagi ijodkorlikning umumiy xususiyatlari mavjudligi haqidagi g'oyaga asoslangani kabi tadqiqotchilar ijodkorlikni baholaydigan sinovlarda shaxsning natijalari umumiyashtirilishi mumkinligini, bir sohadagi kreativlik ikkinchi sohaga ham o'tkazilishi mumkinligini taxmin qilganlar. Ushbu tadqiqotlar yo ijodkorlik uchun zarur bo'lgan qobiliyat va ko'nikmalar domenga bog'liq bo'lib, domendan domenga ajralib turishini ta'kidlamogda, yoki ikki yondashuvning qisman jamlagan ijodkorlik modellarini taqdim etmogda. "Domen" deganda "san'at, adabiyot, tarix yoki astronomiya kabi ilmning har qanday muayyan sohasi" yoki

"muayyan ilm sohasi asosida yotadigan va uni qo'llab-quvvatlaydigan reprezentatsiyalar turkumi" tushuniladi.

Tadqiqotchilar tomonidan kreativ yondashuvning quyidagi domenlari sanab o'tilgan: kundalik, ta'limga oid, harakatga oid, ilm-fanga oid va san'atga oid sohalar. Ijodiy faoliyat "san'atkorlik" va "ilmiy" sohalariga ajratilgan. Ijodiy faoliyat uch umumiy sohaga bo'linishi mumkin: verbal, san'atkorlik va muammoni hal qilish. Kreativlik sohalarini o'rgangan amaliy tadqiqotlarning batafsil tahliliga ko'ra, matematika ilmiy sohasi doimo boshqa ijodkorlik sohalardan yaqqol ajralib turadi. Har qanday shaxsning ijodiy faolligi uchun to'rt zaruriy qismi sanab o'tiladi: sohaga bog'liq qobiliyatlar; kreativlikka bog'liq jarayonlar; vazifa borasidagi ishtiyoq (motivatsiya); mos, qulay sharoit.

Ijodiy sarmahsullik bazaviy resurs yoxud sohaga bog'liq qobiliyatlar, jumladan, bilim va texnik ko'nikmalar bo'lib, ularni yangicha usulda birlashtirish uchun kerak bo'ladigan qobiliyatlar tayyor qo'llanmalardan voz kecha olish kabi zarur motivatsiyani taqozo etadi. Bu to'rt komponent ham turg'un, ham takomillashtirish va muhitga moyil bo'lgan komponentlardan iborat.

O'quvchilarning kreativ fikrlash ko'rsatkichlari ularning tadqiqotchilik qobiliyatlariga qanday bog'liq ekanligini tahlil etish ham o'rinlidir. Xuddi o'quvchi ishtiyoqini o'lchaydigan uslub kabi, uning tadqiqotchilik qobiliyatini ham kompyuterlashgan testdagi xatti-harakatini kuzatishdan olingan (telemetriya) ma'lumotlar asosida tahlil qilish mumkin.

Nazorat savollari:

1. Shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson tafakkuri, ma'naviyatining ajralmas qismi nima ?
2. Insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati bu-?
3. "Maktab kreativlikni barbod etyaptimi?" nomli videolavha kim tomonidan tayyorlangan ?
4. Kim "Kreativlik — g'ayriixtiyoriy jarayon", deydi ?
5. "Ko'pchilik yiliga ikki-uch marta o'ylaydi. Mening butun dunyoga mashhurligim sababi — haftada bir yoki ikki marta o'ylaganim" ushbu fikrlar kimga tegishli ?
6. "Olti rangli shlyapa usuli" kim tomonidan taklif etgan ?
7. "Tokkata, fuga re minar" musiqasini kim bastalagan ?
8. Xayolparast, realist, tanqidchini bitta shaxsda kim jamlay olgan?
9. Qaysi olimning yuvilmay qolib, mog'orlagan laboratoriya natijasida antibiotikni kashf etgan ?
10. Kreativ fikrlashni baholash qaysi xalqaro dasturda ko'rsatilgan

1.5 “Vertikal fikrlash (Vertical Thinking)” va “Loterial fikrlash (Lateral Thinking)”.

1. Vertikal fikrlash (VF) va loterial fikrlash (LF) ta’riflari.
2. VF va LF ahamiyati, VF va LF xususiyatlari
3. Vertikal fikrlash va lateral fikrlash o’rtasidagi farqlar.

Tayanch tushunchalar: *Vertikal fikrlash (VF) va loterial fikrlash (LF) ta’riflar VF va LF ahamiyati, VF va LF xususiyatlari.*

Qutidan tashqari o’ylash va yangi narsalarni amalga oshirish uchun eski shablonlardan voz kechish orqali yangi g’oyaga qanday qilib kelish mumkinligini bilishingiz kerak. G’ayrioddiy fikrlashni global sezgi, birdan odamning ilhomlantirishi yoki avtojenik holati deb atash mumkin. Biroq, lateral fikrlash ongda xos emas. Inson uni nazorat qilishi mumkin.

Yanal fikrlash - bu nima?

Bu mantiqan e’tibordan chetda qolgan noan’anaviy usullar orqali muammolarni echish usulidir. Ushbu konsepsiyaning muallifi Buyuk Britaniyalik doktor Edvard Bono bo’lib, bugungi kunda uning ishi boshqaruv va ijodkorlik sohasidagi nufuzli ekspertlarga asoslanadi. U mantiqiy fikrlashda aql mantiq tomonidan nazorat qilinishini, ijodiy bilish jarayonida uning o’rni ikkinchi darajali ekanligini ta’kidlaydi. Yanal fikrlash yoki yanal bir fikr topadi, lekin uning mantiqi rivojlanadi. Bu avtomobilning orqasida joylashgan qulfdan chiqib ketish kabi emas, garchi bu zarur bo’lmasa.

Yanal fikrlashni qanday rivojlantirish kerak?

Shablonlar va standartlarni e’tiborsiz qoldirish uchun yanada kengroq fikr yuritish uchun quyidagi tarzda ishlash tavsiya etiladi:

O’z mantiqiga qarshi kurashing. Bu tashvishdan chiqish yo’lini izlashni talab qiladigan birinchi narsa, ammo odatiy narsalarga "mantiqsiz" qarashga harakat qilish kerak. Stereotiplar bizga aniq va sirtida yotgan oddiy va muvaffaqiyatli yechimni topish uchun natija bermayapti.

Yanal fikrlashning rivojlanishi "g’alati ko’zlar" bilan narsalarning idroklanishini o’z ichiga oladi. Sizning tajribangizni unutib, uni hech qachon eshitmagan va undan foydalanishga majbur bo’lmagan narsaga qarash kerak.

O’zingizning "mantiqiy fikrlarini" kuzatib boring. Yana ongni amalda qo’llash orqali, avvalambor, uning "mantiqiy" fikrlarini hisobga olishni o’rganing. U yana bir shablonni yoki standartni asos qilib olganini anglab etgach, u qarama-qarshi bo’lib, mantiqqa zid keladi.

Vertikal fikrlash - bu odatda tanlangan, analitik va ketma-ket bo'lishni o'z ichiga olgan muammolarga yondashuv turi. Buni lateral fikrlashga qarama-qarshi deb ham aytish mumkin.

Vertikal fikrlash - bu juda chiziqli va tanlangan fikrlash usuli. Har bir qadam aniq, zarur va to'g'ri bo'lishi kerak. Ko'pgina hollarda vertikal fikrlash ham juda to'g'ridan-to'g'ri va aniq yo'lni bosib o'tishi kerak; Fikrlash jarayonidan qochishning odatda imkoni yo'q va qadamlar o'tkazib yuborilmasligi kerak. Vertikal echimlar g'oyalar yoki mavjud bilimlarga asoslanadi: boshqalar tomonidan amalga oshirilgan va ular yordamida erishilgan yechimlar.

Muammolarni hal qilish usuli sifatida "vertikal fikrlash" tushunchasi birinchi marta **Edvard de Bono** tomonidan kiritilgan va uni 1970 yilda "Lateral Thinking: Creativity Step by Step" nomli nashridan boshlab topish mumkin.

Ko'pgina psixologlar vertikal fikrlash lateral fikrlashga qarama-qarshi bo'lib, unga noto'g'ri javoblar, ishlarni bajarishning turli usullari va bir qadamdan ikkinchisiga tasodifiy o'tishni kiritish mumkin deb ta'kidlaydilar. Ikkala usul ham to'g'ri yoki noto'g'ri, chunki har doim ikkalasi uchun joy bor va ikkalasi ham foydali bo'lishi mumkin.

Vertikal fikrlash usullari tabiatda asosan izchil. Yo'lda qadam bosishingiz kerak. Siz tasodifiy bir qadamdan ikkinchisiga o'tishingiz mumkin, keyin bo'shliqni to'ldirishingiz yoki ballarni shablonga birlashtirishingiz mumkin. Siz darhol xulosaga borib, u erga boradigan yo'lni oqlashingiz mumkin.

Vertikal fikrlashning maqsadi ham muammoga bitta jiddiy javobni berishdir. Vertikal fikrlash, javob allaqachon mavjud bo'lgan va ketma-ket vositalar yordamida tushuntirilishi kerak bo'lgan jarayonlarda ko'proq qo'llaniladi. Shu nuqtai nazardan, vertikal fikrlash orqali olingan javob, shaxs uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlarni ko'rib chiqishda ko'pincha "eng to'g'ri" deb hisoblanadi

Lateral (yon tomondan) fikrlash - bu darhol aniq bo'lmagan fikrlash orqali bilvosita va ijodiy yondashuv yordamida muammolarni hal qilish uslubi. Unga faqat an'anaviy bosqichma-bosqich mantiq yordamida erishib bo'lmaydigan g'oyalar kiradi.

Lateral fikrlashda, xulosaning ishonchliligi unga erishish uchun ishlatiladigan usul bilan hech qachon oqlanishi mumkin emas. Shunga qaramay, qaror qabul qilingandan so'ng, albatta, o'zini tasdiqlaydi. Haqiqiy natijaga erishilganda, u qanday amalga oshirilganligi muhim emas: u o'z tartibida yoki boshqa muqobil yo'llar bilan qadamlarga ergashganmi yoki yo'qmi..

Ba'zan toqqa chiqish uchun eng yaxshi yo'lni bilish uchun tog'ning tepasida bo'lishingiz kerak. Vertikal fikrlash, odatda, ochiq-oydin, ammo zerikarli

yondashuv bilan tog'larning yonbag'irlarida ko'tariladi. Yanal fikrlash vertolyotni yuqoriga ko'taradi va keyin ko'tarilishning eng yaxshi usulini ko'rish uchun atrofqa qaraydi.

Vertikal fikrlash usullarining aksariyati matematika va fan kabi sohalarda juda foydali. Ushbu savollar o'zgarishi mumkin bo'lmagan ob'ektiv va juda aniq haqiqatlarni anglatadi. Masalan, matematik operatsiyani ($54 + 5 - 4 + 22 - 7$) echishga harakat qilayotgan kishi vertikal ravishda o'ylashi kerak, chunki bu operatsiyalar ma'lum bir qadamlarni aniq tartibda ishlatishni talab qiladi.

Agar siz bu muammoni noto'g'ri tartibda hal qilishga harakat qilsangiz, javob noto'g'ri bo'ladi. Buning o'rniga shaxs 31 javobini olish uchun sonlarni to'g'ri tartibda qo'shish va ayirish kerak.

Bu ilmiy sohalarda ham to'g'ri keladi, chunki kimyoviy moddalar, vaqt doiralari va tana tizimlari kabi ilmiy tushunchalar ularning ishlashi yoki to'g'ri tushunilishi uchun ma'lum bir shaklga mos kelishi kerak.

Ushbu fikrlash uslubidan ham foydalanadigan ko'plab musiqachilar mavjud. Vertikal fikrlash, odatda, musiqa asarini yaratmoqchi bo'lgan kishi uchun talab qilinadi, ayniqsa bir nechta ovoz va asboblarning ishtirok etganda. Vertikal ravishda o'ylaydigan odam ko'pincha turli xil asboblarning qanday qilib birlashishini tasavvur qiladi.

Misol uchun, o'z uyida qidirayotgan narsasini topa olmaydigan lateral mutafakkir, ehtimol, bu ob'ektga o'xshash biror narsadan foydalanishi yoki xuddi shu maqsadda shunga o'xshash vazifani bajarishi mumkin, vertikal fikrlovchi, agar u ob'ektni topmasa, qo'shnilaridan birindan so'rashi yoki tashqariga chiqishi va boshqasini sotib olishi kerak. Hech qanday vaziyat noto'g'ri emas; ular faqat boshqacha. Har ikkala usul ham qoniqarli natija berishi mumkin.

Ta'lim har doim faqat vertikal fikrlashga yo'naltirilgan va bugungi kunda ham shunday davom etmoqda. Aksariyat fanlarga vertikal fikrlash texnikasini talab qiladigan usullar o'rgatiladi. Masalan, matematikada masala yoki tenglamani echish uchun har doim tartibini o'zgartirish mumkin bo'lmagan bosqichlar ketma-ketligi kerak. Tilda tahlilni amalga oshirish uchun qadamlar ham bajariladi.

Lateral tafakkur yangi g'oyalarni yaratish bilan shug'ullanadi, yuqorida aytib o'tganimizdek, xuddi shu g'oyalarni ishlab chiqish va ulardan foydalanish uchun vertikal fikrlash mas'uldir. Ta'lim faqat vertikal fikrlash usullarini o'rgatadi, chunki lateral fikrlash o'zining uslubiy bo'lmaganligi va erkinligi tufayli har doim imkonsiz bo'lib tuyulgan.

Vertikal fikrlash bu fikrlashning juda chiziqli va tanlangan usuli. Har bir qadam aniq, zarur va to'g'ri bo'lishi kerak. Ko'pincha vertikal fikrlash juda to'g'ri

va aniq yo'lni bosib o'tishi kerak; Fikrlash jarayonidan chetga chiqishning hech qanday usuli yo'q va ular qadamlarni o'tkazib yubormasliklari kerak. Vertikal echimlar mavjud g'oyalar yoki bilimlarga asoslangan - boshqalar tomonidan ishlab chiqarilgan va muvaffaqiyatli bo'lgan echimlar.

Ko'pgina psixologlar vertikal fikrlash lateral fikrlashga qarama-qarshi bo'lib, unda noto'g'ri javoblar, ishlarning turli usullari va tasodifiy bir qadamdan ikkinchisiga sakrashni o'z ichiga olishi mumkin deb ta'kidlaydilar. Ikkala usul ham to'g'ri yoki noto'g'ri, chunki har doim ikkalasi uchun joy mavjud va ikkalasi ham foydali bo'lishi mumkin.

Vertikal fikrlash usullari mohiyatan ketma-ketdir. Yo'l bo'ylab asta-sekin harakat qilishingiz kerak. Siz bir qadamdan ikkinchisiga tartibsiz ravishda o'tishingiz mumkin, so'ngra bo'shliqni to'ldirishingiz yoki fikrlarni naqshga qo'shilishingiz mumkin. Siz to'g'ridan-to'g'ri xulosaga o'tishingiz va keyin sizni u erga olib borgan yo'lingiz haqida o'ylashingiz mumkin.

Haqiqiy xulosa yoki natijaga erishilganda, qaysi yo'lni bosib o'tganligi, ularning tartibidagi bosqichlarni bajarganligi yoki boshqa muqobil usullar bilan amalga oshirilganligi muhim emas.

Aytaylik, qanday qilib toqqa chiqishimiz kerak. Vertikal fikrlash tog'ning yon bag'irlari bo'ylab, odatda aniq, ammo zerikarli yondashuvdan yuqoriga ko'tariladi. Yon tomondan fikrlash vertolyotni tepaga olib chiqadi va keyin ko'tarilishning eng yaxshi usulini qidiradi.

Vertikal tafakkurning xususiyatlari

Yuqoridan pastga qarab fikrlash va, albatta, butun ta'lim tizimi xato qilmaslik kerak degan tamoyilga asoslanadi. Mantiqning mohiyati shundan iboratki, odam o'zini oqlamagan qadamni bosib o'tolmaydi.

Noto'g'ri bo'lishdan qo'rqish, yangi g'oyalar va usullarni o'rganishda eng katta to'siqdir. Mavjud kontekstda ketma-ketlikdagi qadam noto'g'ri ko'rinishi mumkin, ammo qadam bajarilgandan so'ng, kontekst o'zgaradi va keyinchalik u muvaffaqiyatli deb topilishi mumkin.

Xatolarning foydasi

Hali ham noto'g'ri bo'lib tuyulgan qadam, aks holda erishib bo'lmaydigan echimga olib keladigan tushuncha yoki tushunchalarni ishlab chiqarishga yordam beradi.

Ba'zan noto'g'ri joydan o'tish kerak bo'lishi mumkin, chunki shundan keyingina to'g'ri yo'lni ko'rish mumkin. Keyinchalik, xato maydon oxirgi yo'lga kiritilmaydi.

Xato qilishdan qo'rqish to'sig'ini buzganingizdan so'ng, siz aks holda tez

orada rad qilingan har qanday fikr va g'oyalarga kirish imkoniga egasiz.

Fikr yaratish

Ushbu fikrlarning ba'zilari dastlab kulgili deb topilgandan foydali deb o'zgaradi. Boshqalar hali ham kulgili deb hisoblanadilar, ammo boshqa foydali g'oyalarni yaratish uchun asos bo'lishi mumkin. Odamlar odatda harakatlar haqida gap ketganda xato qilishdan qochishga harakat qilishadi, lekin biz o'ylaganimizda hamma narsani to'g'ri bajarishga harakat qilish uchun hech qanday sabab yo'q.

Xatoga yo'l qo'ymasligimiz kerak bo'lgan yagona vaqt - xulosaga kelishimiz, va shunda ham biz xato qilishimiz mumkinligini qabul qilishga tayyor bo'lishimiz kerak.

Vertikal fikrlash usuli

Ko'pgina vertikal fikrlash usullari matematika va fan kabi sohalarda juda foydali. Ushbu masalalar o'zgarishi mumkin bo'lmagan juda aniq va ob'ektiv haqiqatlarni anglatadi.

Masalan, matematik operatsiyani $(21 + 3 - 2 + 10 - 1)$ echishga harakat qilayotgan kishi vertikal ravishda o'ylashi kerak, chunki bu operatsiyalar qadamlarni aniq tartibda ishlatishni talab qiladi.

Agar siz ushbu muammoni noto'g'ri tartibda hal qilishga harakat qilsangiz, javob noto'g'ri bo'ladi. Buning o'rniga, shaxs 31 raqamiga javob olish uchun raqamlarni to'g'ri tartibda qo'shishi va chiqarishi kerak.

Xuddi shu narsa ko'pincha ilmiy sohalar uchun ham amal qiladi, chunki kimyoviy moddalar, vaqt sxemalari va tana tizimlari kabi ilmiy tushunchalar ularning ishlashi yoki to'g'ri tushunilishi uchun ma'lum bir tarzda mos kelishi kerak.

Ushbu fikrlash tarzidan foydalanadigan ko'plab musiqachilar mavjud. Vertikal fikrlash ko'pincha musiqa asarini yaratmoqchi bo'lgan kishi uchun, ayniqsa, bir nechta ovoz va asboblarning ishtirok etishi uchun zarurdir. Vertikal ravishda o'ylaydigan kishi, ko'pincha turli xil asboblarning qanday birgalikda ovoz chiqarishini tasavvur qiladi.

Yon tomondan o'ylaydigan odam buni uddalay olmaydi, degani emas, shunchaki vertikal fikrlash orqali bu vazifani tezroq va osonroq bajarib bo'ladi degani.

Aksincha, ko'plab liriklar lateral mutafakkirdir, chunki ularning ijodiy va provokatsion usullari ularga yanada qiziqarli she'rlar yozishda yordam beradi.

Vertikal fikrlash va lateral fikrlash o'rtasidagi farqlar - fikrlash ko'pincha vertikal fikrlashga qarama-qarshi deb qaraladi. Yon tomondan tez-tez o'ylaydigan odamlar, tartibni o'zgartirib bo'lmaydigan qadamlarni talab qiladigan vazifalarga

diqqatni jalb qilishni qiyinlashtiradilar, ammo ular tikanli muammolarga qiziqarli echimlarni ishlab chiqarishga moyil bo'ladilar.

Ta'lim va vertikal fikrlash

Ta'lim har doim faqat vertikal fikrlashga yo'naltirilgan va bugungi kunda ham shunday davom etmoqda. Vertikal fikrlash usullarini talab qiladigan usullar ko'p fanlarda o'qitiladi.

Masalan, matematikada masala yoki tenglamani echish uchun doimo tartibini o'zgartirish mumkin bo'lmagan bosqichlar ketma-ketligi kerak. Tilda sintaktik tahlil qilish uchun qadamlar ham bajariladi.

Ta'limdagi lateral fikrlash

Lateral tafakkur yangi g'oyalarni yaratish bilan shug'ullanadi, yuqorida aytib o'tganimizdek, vertikal tafakkur xuddi shu g'oyalarni ishlab chiqish va ulardan foydalanish bilan bog'liq.

Ta'lim faqat vertikal fikrlash usullarini o'rgatadi, chunki uslubiy bo'lmagan va erkinroq bo'lganligi sababli, lateral fikrlashni har doim o'rgatish imkonsiz bo'lib tuyulgan.

Yangi g'oyalarni vujudga kelishini kutishdan tashqari, ularni vertikal fikrlash bilan rivojlantirishdan boshqa narsa qilish mumkin emas deb taxmin qilingan.

Ushbu munosabat natijasida vertikal fikrlash qobiliyati odatda ancha foydali darajada rivojlanadi, lateral fikrlash qobiliyatlari yomon bo'lib qoladi.

Texnologiyalarning kelishi va yangilikka bo'lgan ehtiyoj oxir-oqibat inson ongining vertikal fikrlash funksiyalarini o'z zimmasiga oladigan kompyuter texnologiyalari paydo bo'lishi bilan lateral fikrlashga va ongning yanada ijodiy jihatlariga e'tiborini kuchaymoqda.

Bundan tashqari, mahsulotlarda ham, usullarda ham ko'proq g'oyalarga bo'lgan ehtiyoj va innovatsiyalarning afzalliklari, e'tiborni ijodiy qobiliyatlarga qaratdi.

Natijada, ijodkorlik modaga aylandi va biz boshqalarni ijod qilishga undash uchun ataylab narsalar qila olamiz deb o'ylash endi bid'at emas. Ehtimol, bu ijodiy faoliyat yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muhitni boyitishdan ko'proq narsani talab qilmaydi.

Bunga barcha e'tibor berilib, ijodkorlik tan olinishning shubhali so'ziga aylanish xavfi ostida. Ijodga bo'lgan qiziqishning ortishi turli xil nazariyalarni keltirib chiqardi, ularning aksariyati tavsiflovchi va empirik kuzatuvlarga asoslangan.

Ushbu nazariyalarning aksariyati foydali g'oyalarni o'z ichiga oladi, ularning ba'zilar nazariyalarning empirik tabiatiga xiyonat qiladigan chalkash va keraksiz

murakkab tushunchalarda kiyingan. Ijodkorlik tushunchasi shubhali bo'lib qolmoqda, chunki ta'kidlash asl munosabat va ta'rifdan juda uzoqlashdi.

Xulosa

Muammoni hal qilishning real sharoitida ikkala yondashuvning kombinatsiyasi odatda eng yaxshi natijalarni beradi. Vertikal tafakkur o'zining qat'iy va tizimli tabiati tufayli, masalan, biznesni boshqarishda innovatsion jarayonlarni topish va qo'llash uchun zarur bo'lgan yangiliklarga o'z ichiga olmaydi.

U tajriba o'tkazish va belgilangan yo'nalishdan chetga chiqish uchun juda ko'p imkoniyatlarni bermaydi. Biroq, vertikal fikrlash jarayonning har bir bosqichida tafsilotlardan foydalanishga yordam beradi.

Boshqa tomondan, muammoni hal qilmoqchi bo'lganimizda, lateral fikrlash ko'proq vaqt talab qilishi mumkin, chunki bu xatolarga yo'l qo'yishni va xatolardan o'rganishni o'z ichiga oladi. Muammoni hal qilishda vertikal va lateral usullardan foydalanish yaxshidir, chunki ular bir-birini to'ldiradi va eng yaxshi echimni topishga yordam beradi.

Vertikal fikrlash sizga muammoni hal qilishda yordam berishi mumkinligiga yuz foiz amin bo'lganingizda ham, boshqa echimlar eshiklarini yopayotganingizni unutmang. Muammoning muqobil variantlariga ega bo'lish har doim ham qulaydir, shunda siz eng yaxshisini tanlab, eng munosib echimini topasiz.

Nazorat savollari:

1. Yanal fikrlash - bu nima?
2. Yanal fikrlashni qanday rivojlantirish kerak?
3. Vertikal fikrlash va lateral fikrlash o'rtasidagi farqlar.
4. Vertikal tafakkurning xususiyatlari nimalardan iborat?
5. Vertikal fikrlash usuli nima?
6. Vertikal fikrlashning o'zi nima?
7. Ta'limdagi lateral fikrlash nima?
8. Vertikal fikrlash va lateral fikrlash o'rtasidagi farqlar nimalardan iborat?
9. Ta'lim va vertikal fikrlash haqida nimalarni bilasiz?
10. Siz ushbu mavzuga oid nimalarni bilib oldingiz?

I-Bob bo'yicha test savollari

1. Kreativ fikrlash nima?

- a) Kreativ fikrlash - bu innovatsion (yangi, novator, original, nostandart, noodatiy va hokazo...) va samarali (amaliy, natijaviy, tejimli, optimal va hokazo) yechimlarni topish, yangi bilimlarni egallash, tasavvurni

ta'sirchan ifodalashga qaratilgan g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirish jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatidir.

- b) Kreativ fikrlash - bu innovatsion samarali, amaliy, natijaviy, tejamli, optimal va hokazo) yechimlarni topish, yangi bilimlarni egallash, tasavvurni ta'sirchan ifodalashga qaratilgan g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirish jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatidir.
- c) Kreativ fikrlash - yangi, novator, original, nostandart, noodatiy va hokazo g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirish jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatidir.
- d) Kreativ fikrlash - bu innovatsion (yangi, novator, original, nostandart, noodatiy va hokazo...) va samarali yechimlarni topish, yangi bilimlarni egallash, tasavvurni ta'sirchan ifodalashga qaratilgan g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirish jarayonida samarali ishtirok etish qobiliyatidir.

2. Kreativ fikrlash bizga nima uchun kerak?

- a) Kreativ fikrlash bizga muammolarni hal qilishda noodatiy yechim topishga yordam beradi.
- b) Kreativ fikrlash bizga muammolarni hal qilishda yordam beradi.
- c) Kreativ fikrlash bizga muammolarni kelib chiqish sabablarini topishga yordam beradi.
- d) Kreativ fikrlash bizga muammolarni hal qilishda yechim topishga yordam beradi.

3. Tanqidiy fikrlashga to'g'ri berilgan ta'rifni toping

- a) Tanqidiy fikrlash aniq va oqilona fikrlashdir.
- b) Tanqidiy fikrlash aniq fikrlashdir.
- c) Tanqidiy fikrlash oqilona fikrlashdir.
- d) Tanqidiy fikrlash bu vaziyatga nisbatan fikrlashdir.

4. Ijodiy fikrlashga to'g'ri berilgan ta'rifni toping

- a) Ijodiy fikrlash bu - yangi va foydali g'oyalarni taklif qilish, muqobil imkoniyatlarni yaratishdir.
- b) Ijodiy fikrlash bu - foydali g'oyalarni taklif qilish.
- c) Ijodiy fikrlash bu - yangi g'oyalarni taklif qilish, muqobil imkoniyatlarni yaratishdir.
- d) Ijodiy fikrlash bu - muqobil imkoniyatlarni yaratishdir.

5. Ijodiy fikrlashga to'g'ri berilgan ta'rifni toping

- a) Ijodiy fikrlash bu - yangi va foydali g'oyalarni taklif qilish, muqobil imkoniyatlarni yaratishdir.

- b) Ijodiy fikrlash bu - foydali g'oyalarni taklif qilish.
- c) Ijodiy fikrlash bu - yangi g'oyalarni taklif qilish, muqobil imkoniyatlarni yaratishdir.
- d) Ijodiy fikrlash bu - muqobil imkoniyatlarni yaratishdir.

6. Tanqidiy fikrlash uchun zarur bo'lgan nazariy bilimlardan biri ilmiy usullarga qaysi usullr kiradi?

- a) Sabablari va oqibatlarini aniqlash; ehtimolliklar nazariyasi va statistika
- b) Savol-javob? anketa
- c) Ichki va tashqi kuzatuv
- d) Kontent analiz.

7. Kreativ fikrlash bilan tanqidiy fikrlash bir narsami?

- a) Kreativ fikrlashni tanqidiy fikrlash bilan adashtirib yubormasligimiz, aksincha bizga imkonsiz muammolarni hal qilishda bir-birini to'ldirib turuvchi yechimlarni topishda yordam beradigan "akakular" dek qarashimiz kerak.
- b) Garchi bir biriga o'xshasada ammo ikki xil tushuncha
- c) Xa xar ikkalasi bir xil ma'noni anglatadi
- d) Kreativ fikrlashni tanqidiy fikrlash bilan bir xil tushuncha.

8. Kreativ fikrlash bu tug'ma layoqatga misol bo'la oladimi?

- a) Xa
- b) Yo'q
- c) Kreativ fikrlashni mashqlar yordamida shakllantirish lozim.
- d) Kreativ fikrlash bu yillar davomida insonni o'qib o'rganishi, izlanishi davomida shakllanadigan jarayon.

9. Nima uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ta'limning asosiy maqsadi bo'lishi kerak?

- a) Tanqidiy fikrlash orqali ta'limni rivojlantirish, yangi g'oyalar, innovatsiyalar kiritish mumkin.
- b) Tanqidiy fikrlash orqali ta'limni rivojlantirish mumkin.
- c) Tanqidiy fikrlash orqali ta'limga innovatsiyalar kiritish mumkin.
- d) Tanqidiy fikrlash orqali ta'limdagi innovatsiyalarni rivojlantirish mumkin

10. Yaxshi tanqidiy fikrlash bu.....

- a) Yaxshi tanqidiy fikrlash bu bilim qobiliyatidir.
- b) Yaxshi tanqidiy fikrlash bu anglay olish qobiliyatidir.
- c) Yaxshi tanqidiy fikrlash bu tushunish qobiliyatidir.

- d) Yaxshi tanqidiy fikrlash bu yaxshini yomondan ajrata olishni bilish qobiliyatidir.

11. Shaxsdagi kreativ tafakkurning qay darajada rivojlanganligini aniqlovchi test kim tomonidan va qachon ishlab chiqilgan?

- a) E.P.Torrens tomonidan 1987 yilda.
- b) E.P.Torrens tomonidan 1995 yilda.
- c) V.Vunt tomonidan 1987 yilda.
- d) Psixoanaliz otasi Z.Freyd tomonidan 2020 yilda.

12. Ijodkorlik - bu

- a) Ijodkorlik - bu yangi foydali g'oyalarni taklif qilish.
- b) Ijodkorlik - bu yangi g'oyalarni taklif qilish.
- c) Ijodkorlik - bu foydali g'oyalarni taklif qilish.
- d) Ijodkorlik - bu yangi foydali g'oyalar haqida fikrlash.

13. Shaxsiy ijodkorlikni rivojlantirish uchun samarali, tahliliy fikrlashning nechta quroli bor?

- a) 6 ta
- b) 5 ta
- c) 4 ta
- d) 3 ta

14. Noodatiy fikrlash?

- a) Noodatiy fikrlash - bu ixtiyoriy vaziyatdan chiqish maqsadida noizchil va hatto, mantiqsiz usullar orqali noodatiy, yangi, eng ma'qul qarorlarni izlab topa olish qobiliyatidir.
- b) Noodatiy fikrlash - bu ixtiyoriy vaziyatdan chiqish maqsadida yangi, eng ma'qul qarorlarni izlab topa olish qobiliyatidir.
- c) Noodatiy fikrlash - bu ixtiyoriy vaziyatdan chiqish maqsadida yangi, eng ma'qul qarorlarni izlab topa olish qobiliyatidir.
- d) Noodatiy fikrlash - bu ixtiyoriy vaziyatdan chiqish maqsadida noizchil noodatiy, yangi, eng ma'qul qarorlarni izlab topa olish qobiliyatidir.

15. "Noodatiy fikrlovchi" rahbarlar - bu

- a) "Noodatiy fikrlovchi" rahbarlar - bu inqiroz paytida tijorat uchun noyobtopilmadir.
- b) "Noodatiy fikrlovchi" rahbarlar - bu tijoratchi rahbardir.
- c) "Noodatiy fikrlovchi" rahbarlar - bu noyobtopilmadir
- d) "Noodatiy fikrlovchi" rahbarlar - bu inqiroz paytida siyosat uchun noyobtopilmadir

16. Shablonlar asosida fikrlovchi kishi qanday kishi?

- a) Shablonlar asosida fikrlovchi kishi hech qanday o'ziga xos narsa yarata olmaydi.
- b) Shablonlar asosida fikrlovchi kishi o'ziga xos narsa yarata olmaydi.
- c) Shablonlar asosida fikrlovchi kishi hech qanday o'ziga xos narsa yarata oladi.
- d) Shablonlar asosida fikrlovchi kishi bo'lmaydi.

17. "Aqliy hujum" metodini yaratgan inson kim?

- a) VVD&O reklama agentligi ishchisi Aleks Osborn barchaga tanish bo'lgan "aqliy hujum" metodini yaratgan/
- b) Mark Sukerberg barchaga tanish bo'lgan "aqliy hujum" metodini yaratgan.
- c) Aleks Oreyro barchaga tanish bo'lgan "aqliy hujum" metodini yaratgan.
- d) VVD&O reklama agentligi ishchisi Mark Osborn barchaga tanish bo'lgan "aqliy hujum" metodini yaratgan.

18. "Aqliy hujum"ning kamchiliklari to'liq Keltirilgan qatorni toping?

- a) ta'lim beruvchi tomonidan savolni to'g'ri qo'ya olmaslik; ta'lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.
- b) ta'lim beruvchi tomonidan savolni to'g'ri qo'ya olmaslik;
- c) ta'lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.
- d) ta'lim beruvchi tomonidan savolni to'g'ri qo'ya olmaslik; ta'lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilmasligi.

19.bu odatda tanlangan, analitik va ketma-ket bo'lishni o'z ichiga olgan muammolarga yondashuv turi.

- a) Vertikal fikrlash
- b) Lateral fikrlash
- c) Kreativ fikrlash
- d) Yanal fikrlash

20.bu darhol aniq bo'lmagan fikrlash orqali bilvosita va ijodiy yondashuv yordamida muammolarni hal qilish uslubi.

- a) Lateral fikrlash
- b) Kreativ fikrlash
- c) Yanal fikrlash
- d) Vertikal fikrlash

21. Vertikal fikrlash xususiyatlari nimalardan iborat?

- a) qaytadan faol fikrlash, tizimlashtirilgan: ketma-ket yondashishni rag'batlantiradi, mantiqiy yondashuvni hisobga oladi, ehtimol eng yuqori yo'lni tutadi, g'oyalar bo'yicha tahlil, har bir qadamda albatta to'g'ri bo'lishi kerak, aralash va ahamiyatsiz bo'lgan narsalarni chiqarib tashlaydi, yaxshi tahlil qilingan, ammo qarorni qabul qilish qiyin, umidvor bo'lganini topmaguncha, turli xil yondashuvlar ko'rinishi mumkin.
- b) kreativlik bilan chambarchas bog'liq. Garchi ijodkorlik ko'pincha natija tavsifiga ega
- c) hech qachon hukm qilinmaydi. Qat'iylikni noto'g'ri deb hisoblaydi.
- d) konvensiyalar va qoidalarni chetlab o'tib, tezda, agar kerak bo'lsa yon tomondan o'ylash imkoniyati

22. "Aqliy hujum" metodining nechchi bosqichi bor?

- a) 5
- b) 4
- c) 3
- d) 2

II-BOB TALABALARNING INTELLECTUAL RIVOJLANISHIDA KREATIV TIZIMLI FIKRLASHNING ROLI

2.1 Kreativlikning “4 R” modeli.

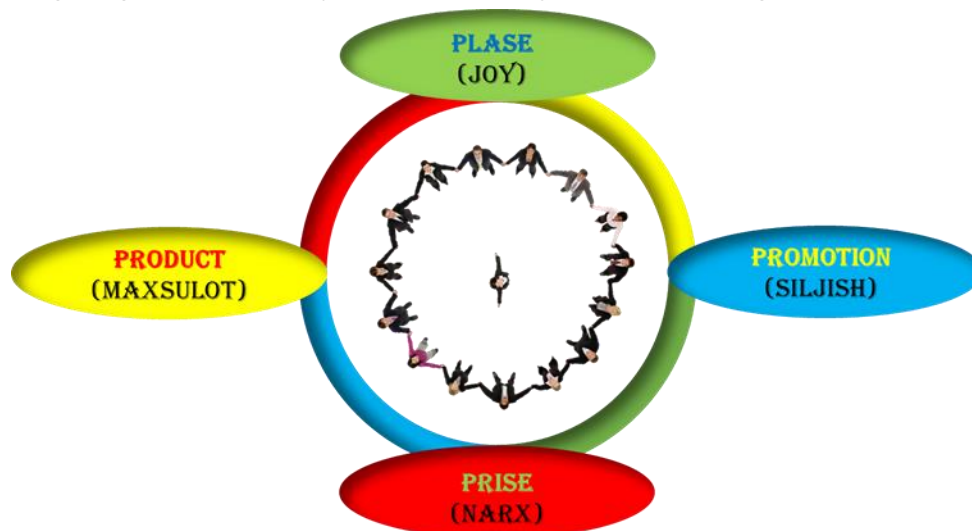
1. Kreativlikning “4 R” modeli. Kreativ insonning xislatlari.
2. Kreativ jarayonni tashkil etish. Kreativ bosim, ijodiy mahsulot xususiyatlari.

Tayanch tushunchalar: *Kreativlikning “4 P” modeli. Kreativlikning “4 P” modeli, kreativ insonning xislatlari. Kreativ jarayonni tashkil etish. Kreativ bosim, ijodiy mahsulot xususiyatlari.*

1961 yilda G. M. Rodes "ijodkorlikni tahlil qilish" maqolasida 56 ijodining uchta guruhga bo'linishini aniqladi. Birinchi guruhning ta'riflari mavzuning o'ziga xos xususiyatlari, ikkinchi guruhning ta'rifi - jarayonning o'ziga xos xususiyatlari va uchinchi guruhning ta'riflari - ijodkorlik mahsulotining xususiyatlari bilan bog'liq edi. Bu uch guruh, olimning fikriga ko'ra, **person** (shaxsiyat), **Process** (process) va **Product** (Product) deb nomlangan ijodkorlikning uchta asosiy jihatini aniqlaydi.

Keyinchalik (1971) A. Rozenberg va K. Xausman [185] ijodiy faoliyatning atrof-muhit (kontekst) bilan bog'liq to'rtinchi jihatini qo'shdilar: Matbuot (iqlim). Ular tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, universal bo'lgan va fan, san'at, texnologiya, biznes va boshqa sohalarda ijodkorlik uchun umumiy nuqtalar bo'lgan ushbu to'rt pozitsiyadan ijodni o'rganish zarurligini asosladilar. Ijodkorlikni o'rganish va tushunishga ushbu yondashuv (mahsulot sifatida, jarayon sifatida, shaxsning qobiliyatlari (xususiyatlari) va "ijodiy muhit" ning o'ziga xos xususiyati sifatida) "ijodkorlikning" 4P "modeli" deb nomlanadi.

Marketologlar tayyorlash tizimida marketing kompleksi 4 «P» deb nomlanib, Djeremi Makkarti tomonidan 1960 yilda bu model taklif etilgan. Ushbu modelda marketingning to'rtta asosiy elementlari ajratib ko'rsatilgan: **2.1-rasm**

Ushbu jihatlar chambarchas bog'liqdir. Masalan, ijodkorlik uni amalga oshirilayotgan muhit xususiyatlariga bog'liq. Va individual ijodiy faoliyat natijalari, o'z navbatida, atrof-dagi tashkiliy sharoitning o'zgarishiga olib keladi. Shunday qilib, ijodiy faoliyatni o'z ichiga olgan mehnat unumdorligiga xodimning individual psixologik va kasbiy fazilatlarini hamda uning mehnat faoliyati amalga oshiriladigan tashkilotning xususiyatlari ta'sir qiladi deb taxmin qilish mumkin (va ijodkorlikni o'rganish tajribasi buni tasdiqlaydi).

«Tutash yondashuvlar» yoki «Komponent nazariyalari» kreativ fikrlash va kreativlikni ko'p qirrali fenomen sifatida ta'riflaydi (Lucas, 2016[]). Amabile (1983 ;2016) nazariyasi har qanday shaxsning ijodiy faolligi uchun to'rt zaruriy qismni sanaydi: sohaga bog'liq qobiliyatlar, kreativlikka bog'liq jarayonlar vazifa borasidagi ishtiyoq (motivatsiya) ham da mos, qulay sharoit. Bu modelga ko'ra, umuman olganda, ijodiy ser mahsullik bazaviy resurs yoxud xomashyo (masalan, sohaga bog'liq qobiliyatlar, jumladan, bilim va texnik ko'nikmalar) bo'lib, ushbu xomashyoni yangicha usulda birlashtirish uchun kerak bo'ladigan qobiliyatlar (ya'ni, kreativlikka bog'liq jarayonlar, jumladan, tayyor qo'llanmalardan voz kecha olish kabi tegishli kognitiv stillar) hamda ushbu amallarni oshirishga ishtiyoqni (ya'ni, motivatsiya) taqozo etadi. Bu to'rt komponent ham turg'un, ham takomillashtirish va muhitga moyil bo'lgan komponentlardan iborat.

Sternberg va Lubartning «kreativlikning sarmoya nazariyasi»da kreativlik uchun to'rt alohida, lekin chambarchas bog'liq resurs talab etiladi: intellektual qobiliyatlar (tahlil va sintez qilish kabi); sohaga oid bilim; muayyan «fikrlash tarzi» (yangicha fikrlash kabi); motivatsiya; muayyan shaxsiy xislatlar hamda kreativ g'oyalar uchun mos va qulay atrof-muhit. Sternberg (2006) keyinroq ushbu resurslar tutashganligining ahamiyati borasida fikr bildirgan. Uning aytishicha, ijodiy yondashuv har bir komponentning oddiygina qo'shilishi emas, balki undan ancha murakkabroq jarayondir. Komponentlar o'rtasidagi o'zaro munosabat turli natijalarni beradi: masalan, aksar komponentlarning yuqori darajasi ijodiy salohiyatga multiplikativ ta'sir ko'rsatishi mumkin, va aksincha, har bir komponent uchun pastki chegara ko'rsatishi mumkin, va aksincha, har bir komponent uchun pastki chegara mavjud bo'lib, undan o'tilgan taqdirda, boshqa komponentlardagi yuqori bo'ladi.

TRIZ dialektik materializmga asoslangan. Har bir tizimda qarama - qarshiliklar kurashi bor; qarama -qarshiliklar tizimning rivojlanishi bilan hal qilinadi. Yangi g'oyalarni izlash - bu vaziyatda qarama -qarshi bo'lgan qarama - qarshiliklarni aniqlash va keyin ularni yarashtirish yo'lini topish. Usul bir -biriga

qarama -qarshi bo'lgan har qanday kashfiyot uchun muammolarni matritsa yoki panjara ichiga joylashtirgan tadqiqotchi printsipi asosida tizimlashtirilgan. Altshuler bunday dialektik rivojlanishni tartibga soluvchi tamoyillarni kashf qilganini da'vo qiladi; ularni o'zlashtirish mumkin va ijodkorlik o'z -o'zidan kamroq bo'ladi va tizimli bo'ladi.

Miya hujumi qoidalari tomonidan yaratilgan boshqa usul sinektika... Ammo sinektika miya hujumi sessiyasi tugagach ishlay boshlaydi. Bir tomondan, Aleks Osbornning g'oyalarini rivojlantiradi, boshqa tomondan, u ko'proq tizimlashtirilgan. Synectic Uilyam Gordon va Jorj Prins tomonidan ishlab chiqilgan. Gordon dizayner -muhandislar jarayonini tasmaga yozib qo'ydi va kashfiyotning ochilish arafasida jamoa juda o'ziga xos psixologik holatga tushib qolganini aniqladi. Aynan mana shu sovuq, xolis tahlil Gordon "ehtirosli" deb ataydigan, jozibali va metaforik ish uslubiga yo'l ochdi.

Gordon "ehtirosli" fikrlash uslubini rag'batlantirish uchun bir qator qoidalarni kiritdi. Ulardan eng ahamiyatlisi metaforadan foydalanishdir. Sinektik darsning muhim elementi bu "ekskursiya" bo'lib, u jamoani "tushunilgan maqsad" dan, ya'ni kerakli yangilikdan, bu maqsad yangi va kutilmagan nurda paydo bo'lishi mumkin bo'lgan metaforik landshaftga olib chiqadi. Masalan, guruh sardori asl vaziyatdan namuna olib, o'z jamoasidan bir xil, lekin umuman boshqa kontekstda misollar keltirishini so'rashi mumkin. Ko'prik do'stlik belgisi bo'lishi mumkin; avtomobil dvigateli mahalliy bayramga aylanishi yoki uni oldinga surish o'rniga pul ishlab topishi mumkin.

Sinektikaning mohiyati notanish tanish va tanishni begona qilishdir. Bu ta'sir to'rt turdagi operatsiyalar yordamida amalga oshiriladi:

- 1) o'zini muammoli vaziyatning ba'zi elementlari bilan, masalan, mexanizmning, mashinaning bir qismi bilan tanishtirish;
- 2) o'xshash, o'xshash hodisalar va jarayonlarni butunlay boshqacha, ko'pincha juda izlab toping kutilmagan joylar bilim va amaliyot;
- 3) vazifalarni shakllantirish uchun she'riy tasvirlar va metaforalardan foydalanish;
- 4) fantastik o'xshashlik, bunda muammo ertakdagidek ruhiy jihatdan hal qilinadi: tabiatning asosiy qonunlari e'tiborga olinmaydi.

Sinektika ijodiy fikrlashga eng tizimli yondashuvlardan biri bo'lib qolmoqda. U sanoat va biznesda katta yordam oldi.

Yuqoridagilarni sarhisob qilib, siz "miya hujumi" usuli ixtiro qilinganidan beri o'tgan o'nlab yillar davomida ijodiy fikrlashning boshqa ko'plab texnikalari ishlab chiqilganini ko'rishingiz mumkin. Ularning barchasi u yoki bu darajada

assotsiativ fikrlashni maxsus rag'batlantirishga bag'ishlangan. Umuman olganda, ular uchta sohada ishlaydi:

- 1) uyushmalar qurish;
- 2) defis, metafora ishlatilishi;
- 3) bizning tafakkurimiz asosini tashkil etuvchi oldindan o'ylab topilgan tushunchalarni e'tiroz bildirish yoki ichkaridan o'zgartirish.

Ijodiy fikrlashni kuchaytirish usullari, tizimli qidiruv usullari, yo'naltirilgan qidiruv usullari mavjud. Muayyan guruhga tegishli bo'lgan usulni qo'llash maqsadga muvofiqligi. Bu hal qilinayotgan muammoning murakkabligiga bog'liq. Ijodiy tafakkurni faollashtirish usullari kashfiyot echimlarini topishga xalaqit beradigan tafakkurning psixologik inertligini bartaraf etishga qaratilgan. Ular sizga taklif qilingan g'oyalar sonini ko'paytirish, jarayonning mahsuldorligini oshirish imkonini beradi. Psixologik faollashtirishning eng mashhur usullariga quyidagilar kiradi: miya bo'roni, soyali miya hujumi, fokusli ob'ekt usuli, sinektika, o'xshashlik usuli, g'oyalar konferentsiyasi, murabbiylik usuli va boshqalar.

Tizimli qidiruv usullariga quyidagilar kiradi: funktsional xarajatlarni tahlil qilish (VCA), morfologik tahlil, Mitshetning funktsional dizayn usuli, ro'yxatlar nazorat savollari, assotsiatsiyalar va metaforalar gulchambarlari usuli, takroriy ketma-ket tasniflash usuli, optimal shakllar sintezi usuli, tizimli iqtisodiy tahlil usuli va konstruktiv echimlarni elementma-bosqich ishlab chiqish.

Bu usullar orasida, ba'zilari boshqalarning rivojlanishi yoki sintezi, masalan, FSA usuli. Funktsional xarajatlarni tahlil qilish (FSA) - bu texnik tizimlarning texnik -iqtisodiy asoslash usuli bo'lib, ularning iste'mol xususiyatlari va ushbu xususiyatlarni namoyon qilish xarajatlari o'rtasidagi nisbatni optimallashtirishga qaratilgan.

FSAning asosiy printsiplari:

1. Funktsional yondashuv moddiy-moddiy tuzilma sifatida ob'ektdan ajralish, uning asosiy foydali funktsiyasini (GPF) qat'iy qoidalar asosida shakllantirish, tahlil qilinayotgan ob'ektda foydali funktsiyalarni bajarish har doim zararli va neytral funktsiyalar va ob'ektni u bajaradigan funktsiyalar majmuasi sifatida taqdim etish ... Funktsiyalar PFGga nisbatan ahamiyatiga qarab tasniflanadi va tartiblanadi, shuningdek funktsiyalarning bajarilish sifati baholanadi.

2. Xarajatlarga yondashuv, iqtisodiy tahlil.

3. VASni tizimli yondashuv va bosqichma -bosqich amalga oshirish.

4. Kiruvchi ta'sirlarni aniqlash.

5. Kollektiv ijodkorlik.

6. Texnik ijodkorlikning qo'shimcha usullarini qo'llash (ijodiy fikrlashni

faollashtirish usullari, TRIZ).

7. Algoritmik tahlil.

8. Takroriy yondashuv.

FSA natijasi - funktsional ideal modellashtirishning yakuniy bosqichida ideal ob'ekt modelini tuzish, shuningdek, ideal modelni amalga oshirish bo'yicha vazifalar va takliflar ro'yxatini olish.

Yo'naltirilgan qidirishning ikkita usuli bor - R. Kohler tomonidan qidiruvni loyihalashning funktsional -fizik usuli va ixtirochi muammolarni hal qilish nazariyasi (TRIZ). Ixtirochi masalalarni hal qilish nazariyasi 20 -asrning 60 -yillarida ishlab chiqilgan. Nazariya muallifi - Geynrix Saulovich Altshuller - ilmiy fantast yozuvchi, muhandis, ixtirochi. Hammasi qarama -qarshilik bilan boshlandi. Altshuller juda katta ishlarni amalga oshirdi. Patent ma'lumotlar bazalari va texnik adabiyotlardan o'n minglab ixtirolarni tahlil qilib, shuni aniqladimki, texnologiyaning turli sohalaridagi juda ko'p noyob muammolar, ularni echimini kimdir topgan, odatdagi texnik ziddiyatlar soniga qadar kamaytirish mumkin. . Bunday qarama -qarshiliklarga misollar: kuch - og'irlik, tezlik - manevrlik va boshqalar. Altshuller texnologiya bunday qarama -qarshiliklarning paydo bo'lishi va hal qilinishi orqali rivojlanadi, deb ishongan. Keng tarqalgan kelishuv mafkurasidan farqli o'laroq, u eng yaxshi deb bahs yuritdi ixtirochi yechim qarama -qarshilikni bartaraf qiladi. Bunday echimlarni qidirishni engillashtirish uchun u to'planib, tizimlashtirildi odatiy echimlar tez -tez uchraydigan qarama -qarshiliklar. Texnik qarama -qarshiliklarni hal qilish usullarini qo'llash jadvali shunday paydo bo'ldi. TRIZda asosiy yo'nalish texnologiya, san'at va ixtirochi muammolar paydo bo'ladigan boshqa sohalarda tizimlarning rivojlanish qonuniyatlarini ochish bo'ldi: ijodiy muammolar odatiy usullar bilan hal qilinmaydi.

TRIZ umumiy nazariya bilan birlashtirilgan usullar to'plamini ifodalaydi. TRIZning asosiy vositasi ixtirochilik muammolarini hal qilish algoritmi (ARIZ) bo'lib, u ketma -ket ketma -ket mantiqiy qadamlarni ifodalaydi, ularning maqsadi texnik tizimda mavjud bo'lgan qarama -qarshiliklarni aniqlash va hal qilish hamda uni takomillashtirishga yo'l qo'ymaslikdir. TRIZ ixtiro g'oyasini izlashda ixtirochining fikrini tartibga solishga yordam beradi va bu qidiruvni yanada maqsadli, samaraliroq qiladi va yuqori kashfiyot darajasidagi g'oyani topishga yordam beradi.

TRIZning kamchiliklari: shakllangan qarama -qarshilikdan uning amaliy echimiga o'tish uchun aniq mexanizmlar topilmagan. Bu ARIZ yordamida haqiqiy muammolarni hal qilishda jiddiy qiyinchiliklar tug'dirdi. ARIZga xos bo'lgan

dialektik yondashuv (qarama -qarshiliklarni tahlil qilish) texnik va jismoniy qarama -qarshilik tushunchalarini kiritilishi bilan buzilgan. Bu yangi tushunchalar dialektik mantiqda shakllantirilgan dialektik qarama -qarshilikning mohiyatini buzib ko'rsatdi, bu esa ARIZ yordamida real ixtirochilik muammolarini hal qilishga urinishda ziddiyatni aniqlashda qiyinchiliklarga olib keldi. Texnik tizimlarning rivojlanish qonunlarining aksariyati texnologiyaning rivojlanish qonunlari bo'lib, ular to'liq emas. Shu sababli, rivojlanish qonunlariga asoslangan muammolarni hal qilishning izchil metodologiyasi paydo bo'lmadi. Va tuzilgan qonunlar, asosan, ixtirolarning berilgan misollari uchun uslubiy asos sifatida ishlatilgan. Har qanday texnikada bo'lgani kabi, TRIZ ham universal emas. Texnik tizimlarning rivojlanish qonunlari hayot va axborot tizimlariga taalluqli emas. Agar tizim ichidagi elementlar o'rtasidagi sabab-oqibat munosabatlari va tizimning supersistema bilan o'zaro ta'siri xususida aniq ma'lumotlar bo'lmasa, TRIZ muammoni hal qilmaydi.

TRIZ (yoki FSA) metodologiyasidan foydalangan holda ishning muayyan bosqichlarida yangi g'oyalar va echimlarni izlash qo'shimcha vazifalarni va fan va texnikaning turli sohalari mutaxassislarini jalb qilishni talab qiladi. Va bu erda keyingi dizayn muammosi paydo bo'lishi mumkin - bilim etishmasligi, shuningdek cheklangan mablag '.

Bu kamchiliklarga qaramay, Xalqaro TRIZ assotsiatsiyasi (MA TRIZ) ishlamoqda; AQSh, Frantsiya, Italiya, Avstriya, Isroil, Avstraliyadagi TRIZ mintaqaviy uyushmalari, Janubiy Koreya, Tayvan, Meksika, Lotin Amerikasi va sobiq SSSR mamlakatlari. Altshuller instituti AQShda ishlaydi. TRIZ Dasturchilar Sammiti nazariya va metodologiyani ishlab chiqish bilan shug'ullanadigan mutaxassislarni birlashtirishga qaratilgan. Internetda TRIZga bag'ishlangan bir necha yuz saytlar va milliondan ortiq havolalar mavjud.

TRIZ bo'yicha xalqaro konferentsiyalar o'tkazilmoqda. AQShda Altshuller instituti, Evropada MA TRIZ va ETRIA, Yaponiyada TRIZ forumi.

Tadqiqot muammosini hal qilish uchun uni ixtirochi sifatida shakllantirish kerak. Keyin biz muammoning ziddiyatini, ideal yakuniy natijani (IFR) shakllantiramiz. Munozaralar va RBllar mohiyatini ochib beradi, echimlarni qidiradi. IFR va qarama -qarshilikni turli yo'llar bilan shakllantirish mumkin. Bu sizga bir vaqtning o'zida bir nechta echimlarni topishga imkon beradi.

Keyinchalik, biz mavjud resurslarni aniqlaymiz. Resurslar - bu muammoni hal qilishda foydali bo'lishi mumkin bo'lgan narsa. Mavjud manbalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir muammoli vaziyat, shuningdek resurslarni olish va ulardan foydalanish xarajatlari past.

Biz topilgan echimlarni ideallik nuqtai nazaridan baholaymiz. Savol berish: Yechimni amalga oshirish qanchalik qiyin va qimmat?

Tizim resurslari ishlatiladimi?

Olingan echimni amalga oshirishda kiruvchi ta'sirlar bo'ladimi?

TRIZ bo'limlarini muammolarni hal qilish usullari va ijodiy fazilatlarni rivojlantirish usullariga bo'lish mumkin.

Texnik tizimlarning rivojlanish qonunlari - bu patent jamg'armasi va texnologiyaning rivojlanish tarixi tahlili natijasida aniqlangan texnologiyaning rivojlanishining eng umumiy statistik qonuniyatlari va tendentsiyalari.

Axborot fondiga quyidagilar kiradi:

- Ixtirochi masalalarni hal qilish standartlari tizimi (masalalar muayyan klassi uchun tipik echimlar);
- Vazifalar - o'xshashliklar;
- Texnologik effektlar (texnik effektlar, fizik effektlar, kimyoviy effektlar, matematik effektlar, xususan hozirgi vaqtda ulardan eng rivojlanganlari geometrik effektlar, shuningdek ulardan foydalanish jadvallari).
- Qarama -qarshiliklarni bartaraf etish texnikasi va ularni qo'llash jadvallari;
- Texnik ziddiyatlarni hal qilish texnikasi (40 ta asosiy texnika va ularni qo'llash jadvali va 10 ta qo'shimcha);
- Jismoniy qarama -qarshiliklarni echish texnikasi (texnika - antitexnikalar, guruhlariga bo'lingan texnikalar, jismoniy ziddiyatlarni hal qilish yo'llari).
- Ibratli va mikro darajadagi qarama -qarshiliklarni bartaraf etish texnikasi.
- Tabiat va texnologiya resurslari va ulardan qanday foydalanish.

ARIZ - qarama -qarshiliklarni aniqlash va hal qilish, muammolarni hal qilish dasturi (harakatlar ketma -ketligi). ARIZ tarkibiga quyidagilar kiradi: dastur, axborot fondidan ta'minlanadigan axborot ta'minoti va ijodiy tasavvurni rivojlantirish usullarining ajralmas qismi bo'lgan psixologik omillarni boshqarish usullari, muammoni tanlash va olingan echimni baholash uchun qismlar.

Su-maydon tahlillari (haqiqiy maydon tahlillari) muammoli modelni o'zgartirish uchun maxsus qoidalar yordamida asl texnik tizimning strukturaviy modelini yaratishga, uning xususiyatlarini ochib berishga va shu orqali hal qiluvchi tuzilmani olish imkonini beradi. asl muammoning kamchiliklari.

Su-maydon tahlil-bu formulalarning maxsus tili, uning yordamida har qanday texnik tizimni ma'lum (tizimli) model ko'rinishida tasvirlash oson. Qurilgan model muammoning tizimli echimini oladigan maxsus qoidalar va naqshlarga muvofiq o'zgartiriladi.

TRIZ texnologik rivojlanish qonunlariga asoslangan va texnik tizimlarning

rivojlanishini bashorat qilish uchun texnik tizimlarni tahlil qilish va sintez qilishga ixtisoslashgan tizimli tadqiqot apparatini o'z ichiga oladi.

Funksional xarajatlarni tahlil qilish (FSA) - bu tizimlarning texnik va iqtisodiy tadqiqot usuli bo'lib, ularning iste'mol xususiyatlari (funktsiyalari hali ham sifat sifatida qabul qilingan) va bu xususiyatlarga erishish xarajatlari o'rtasidagi bog'liqlikni optimallashtirishga qaratilgan. U mahsulot, xizmatlar, ishlab chiqarish texnologiyalari, tashkiliy tuzilmalarni doimiy takomillashtirish metodologiyasi sifatida ishlatiladi. OAJning vazifasi - ishlab chiqarish xarajatlarining barcha turlarini kamaytirish bilan birga mahsulotlarning eng yuqori iste'mol xususiyatlariga erishish.

Ijodiy tasavvurni rivojlantirish usullari ijodiy muammolarni hal qilishda psixologik inertlikni kamaytirishi mumkin. TRIZda mavjud ijodiy tasavvurni rivojlantirish tizimi (G. Altshuller va P. Amnuel tomonidan ishlab chiqilgan). Fantaziya texnikasi va maxsus metodlar majmuini ifodalaydi (masalan, assotsiatsiya usuli, tendentsiyalar usuli, ob'ektning yashirin xossalari usuli, tashqaridan qarash va boshqalar).

Ijodiy jamoalarning rivojlanish nazariyasi B. Zlotin, A. Zusman va L. Kaplan tomonidan ishlab chiqilgan. Ular ijodiy jamoalarning rivojlanish bosqichlari va tsikllarini, ularning rivojlanish qonuniyatlarini, jamoalarning inhibatsiyasi va rivojlanish mexanizmlarini, jamoada turg'unlikni oldini olish tamoyillarini ochib berdi.

TRIZ funktsiyalari:

- Variantlarni sanab o'tmasdan, har qanday murakkablikdagi va e'tibordagi ijodiy va ixtirochi muammolarni hal qilish.
- Texnik tizimlarning (TS) rivojlanishini bashorat qilish va istiqbolli echimlarni olish (shu jumladan tubdan yangilarini).
- Ijodkor shaxs sifatlarini rivojlantirish.
- Ilmiy tadqiqot muammolarini hal qilish.
- Texnik tizimlar bilan ishlashda va ularni ishlab chiqish jarayonida muammolar, qiyinchiliklar va vazifalarni aniqlash.
- Nikoh va favqulodda vaziyatlarning sabablarini aniqlash.
- Muammolarni hal qilish uchun tabiat va texnika resurslaridan eng samarali foydalanish.
- Ob'ektiv baholash echimlar.
- Har qanday faoliyat sohasidagi bilimlarni tizimlashtirish, bu bilimlardan ancha samarali foydalanish imkonini beradi.
- Ijodiy tasavvur va tafakkurni, ijodiy jamoalarni rivojlantirish.

Nazorat savollari:

1. Kreativlikning “4 R” modeli kim tomonidan aniqlangan?
2. Sternberg va Lubartning «Kreativlikning sarmoya nazariyasi»da nima haqida soʻz boradi.
3. Funktsional xarajatlarni tahlil qilish (FSA)- prinsiplarini sanab oʻting?
4. Texnik tizimlarning rivojlanish qonunlari qaysilar?

2.2 Taʼsvirlash . Kreativ shaxs tasnifi.

1. Shaxsiy hayotda ijodkorlik.
2. Ijodkor shaxsning xususiyatlari.
3. Kreativ shaxs boʻlishning afzalliklari.
4. Mapping brain va uni amalga oshirish xususiyatlari.

Tayanch tushunchalar: *Ijodkorlik, Kreativ shaxs, Ijod, Tasavvur, Mapping brain.*

Kreativ soʻzi inglizcha “create” – yaratmoq, yaratmoq soʻzidan kelib chiqqan. “Ijod” va “ijodkorlik” tushunchalari baʼzan nutqda sinonim soʻzlar sifatida ham qoʻllanadi, lekin ular oʻrtasida farq bor. Ijodkorlik - bu asl gʻoyalarni yaratish, standart muammolarni nostandart tarzda hal qilish qobiliyati. Ijod - noyob, mualliflik ijodi, ijod mahsulini yaratish. Ijod gʻoyalarni yuzaga keltiradi, ijodkorlik esa ularni hayotga olib keladi.

Ijodkorlikning tabiati. **Ijodkorlik** - bu mutlaqo yangi, oʻziga xos gʻoyalarni keltirib chiqaradigan aqliy faoliyatning oʻziga xos xususiyatidir. **Ijodiy fikrlash** - ijodiy, ijodiy fikrlash qobiliyati. Muammoli vaziyatni qutidan tashqarida, yangi tomondan, boshqa tomondan koʻrish qobiliyati insonning fikrlashda ijodiy yondashuvdan foydalanishidan dalolat beradi. Ijodiy fikrlash ijodiy jarayonning asosini tashkil etadi. Agar insonda tugʻma isteʼdod boʻlsa, unda ijodkorlik genetik va fiziologik jihatdan belgilanadi. Ijodkor inson doimo ijodiy fikr yuritadi. Ijodkorlik va ijodkorlik shaxsiyatda uygʻunlashadi va bir-biriga sharoit yaratadi. Anʼanaga koʻra, qutidan tashqarida va ijodiy fikrlash qobiliyati miyaning oʻng yarim sharining funktsiyasi sifatida aniqlanadi. Agar oʻng yarim shar chap tomonda hukmronlik qilsa, odam "Rassom" deb taʼriflangan oʻng yarim sharining fikrlash turiga ega. Bolalikda, fikrlash meʼyorlari, qoidalari, naqshlari va meʼyorlari hali oʻzlashtirilmagan boʻlsa, odamlar ijodiy fikrlaydi. Bolalarda yaxshi tasavvur, zukkolik mavjud. Ular ixtirochi va koʻruvchilardir. Voyaga etganida, odamlar oʻzlarining gʻoyalarni tashlab, mavjud gʻoyalarni nusxalash va takrorlash

ehtimoli ko'proq. Kattalar ijodiy fikrlashni rag'batlantirishlari kerak, yashirin shaxsiy salohiyatni kashf qilish va amalga oshirish uchun ko'pincha mantiq tomonidan bostiriladi. Ijodkorlik shaxsiy hayotda qiyinchiliklar va inqiroz bosqichlarini yengishga, kasbda - muvaffaqiyatli va talabchan mutaxassis bo'lishga yordam beradi. Ijodiy fikrlash san'at va madaniyat sohasidagi mutaxassislar uchun majburiy bo'lib, inson faoliyatining boshqa sohalarida ham qadrlanadi. Raqobat mavjud bo'lgan hayot sohalarida ijodkorlik ijobiy ajralib turish, jamiyatda kerakli o'rinni topish imkoniyati sifatida baholanadi. Bu rezyumeda, sharhlarda, tavsiyalarda, psixologik portretni tuzishda muhim shaxsiy xususiyat sifatida belgilanadi. Ijodiy ijod ilg'or, konstruktiv va ijobiydir. Ijodiy jarayon natijasida kashfiyotlar, ixtirolar va ratsionalizatorlik takliflari paydo bo'ladi.

Ijodkorlik uchta aqliy jarayon bilan belgilanadi:

Tasavvur. Tasvir yaratish, fikrni tasavvur qilish va uni boshqarish qobiliyati. Ijodkor odam obrazlarda fikr yuritadi, xayoliy suratlarni solishtiradi va o'zgartiradi. Ular insonning ongida, xuddi o'zidan, yangi narsa yaratish g'oyasidan ilhomlanganda tug'iladi. Ammo har qanday aqliy tasvir ongsiz bo'lsa ham, miya faoliyatining mahsulidir.

Diqqat. Ijodkor odam izlanuvchan, qanday qilib qiziqishni biladi. U nostandart tanish narsalarni ko'radi, chunki u ularni diqqat bilan, batafsil, to'liq tekshiradi. Ijodiy qobiliyatlarni faqat faoliyatning muayyan turiga katta qiziqish mavjud bo'lganda rivojlantirish mumkin.

Xotira. Ijodiy jarayon eslab qolish va tahlil qilish mumkin bo'lgan bilim va tajriba to'plamini nazarda tutadi. O'tgan tajriba hozirgi kunga o'z izini qoldiradi. Yashirin xotiralar kutilmaganda paydo bo'ladi, o'zgaradi va ijodiy g'oyalar bilan to'ldiriladi.

Tasavvur, e'tibor va xotirani rivojlantirib, inson ijodkorlik va ijodkorlikni rivojlantiradi. Ijodkorlik ijodiy fikrlash xususiyatlarini o'z ichiga oladi:

ravonlik - fikrlash tezligi, qisqa vaqt ichida ko'plab g'oyalarni keltirib chiqaradi;

o'ziga xoslik - g'ayrioddiy, yangicha fikrlash qobiliyati;

moslashuvchanlik - foydalanish qobiliyati turli yo'llar bilan g'oyalarni yaratish va tezda almashtirish;

ochiqlik va qabul qilish qobiliyati - yangi ma'lumotlarni idrok etish va o'rganishga tayyorlik;

tasviriylik - yaxlit g'oyalar, yagona tasvir, rasm yaratish qobiliyati;

mavhumlik - xususiy va oddiy asosida umumlashtirish, murakkab umumiylik yaratish qobiliyati;

tafsilot - o'rganilayotgan ob'ektni batafsil o'rganish, batafsil o'rganish qobiliyati;

og'zakilik - fikrni so'z bilan aytish, ifodalash qobiliyati;

stressga chidamlilik - stressli, g'ayrioddiy vaziyatda yangi narsalarni o'ylab topish qobiliyati;

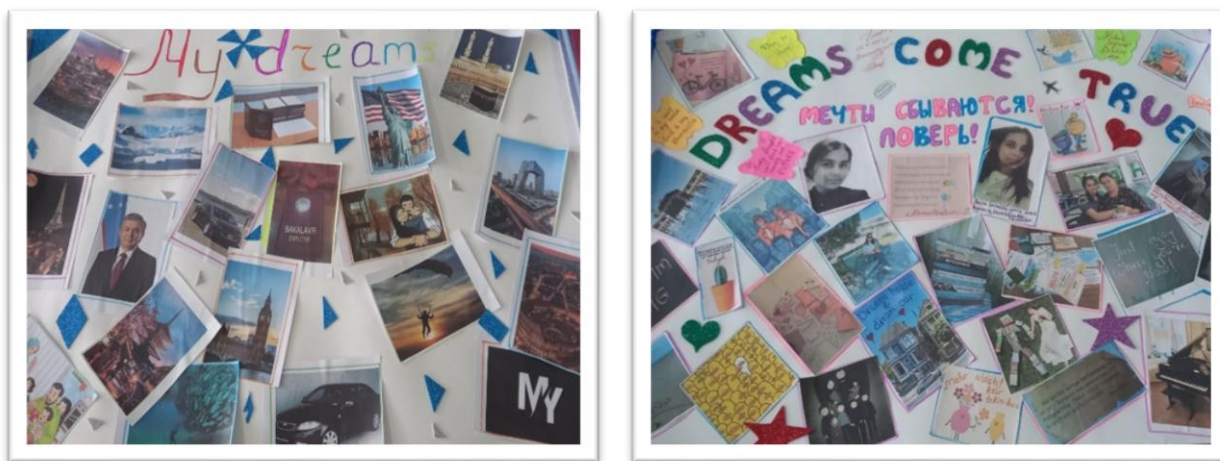
Ijodkorlik bilan shug'ullanuvchi shaxs uchun o'zgarishlar ham atrof-muhit, ham o'zingiz. U yanada foydali ta'sir ko'rsatish va yanada ko'proq rivojlanish imkonini beruvchi yangi imkoniyatlarga ega. Ijodkorlik har qanday ishda muhim ahamiyatga ega mavzu maydoni, har qanday kasbda. Barcha sohalarda hal etilmagan muammolar va rivojlanish uchun ulkan imkoniyatlar mavjud.

Ijodkor odamlarda o'ziga xos xususiyat mavjud bo'lib, ular quydagilar:

Ijodkorlar energetik, ammo maqsadga yo'naltirilgan natijadir. Ijodkor odamlarda jismoniy va aqliy kuch ko'p bo'ladi. Ular e'tiborini ushlab turadigan bir narsaga ishlaydigan soatlab ishlashlari mumkin, ammo baribir doimo g'ayratli bo'lib tuyuladi. Bu degani, ijodkorlar giperaktiv. Ular dam olish uchun juda ko'p vaqt sarflashadi, o'zlarini qiziqtirgan narsalar haqida mulohaza yuritishadi va o'ylashadi.

Tasvirlash usuli bu- ob'ektning asosiy xususiyatlari va sifatlarini sanab o'tish, ob'ekt bilan bog'liq asosiy voqealarni tasvirlashdir.

Vizualizatsiya esa- maqsadning tasavvurdagi obrazini yaratish. Nimaga erishishni istashingizni, buni qanday amalga oshirishni tasavvur qilasiz. 1.3-rasm.

1.3-rasm. Talabalar kelajagi ular tasavvurida.

Ijodkorlar chinakam, ammo intizomli. o'ynoqli munosabat ijodkorlikning o'ziga xos jihatlaridan biri, ammo bu befarqlik va hayajon katta paradoksal xususiyat - qat'iyatlilik bilan aks etadi. Agar loyiha ustida ishlayotganda, ijodkorlar qat'iyatlilik va g'arazgo'ylik namoyish qilmoqdalar. Ular ko'pincha soatlab ishlaydilar, ko'pincha ishlarini qoniqtirmaguncha kechayu kechgacha qolishadi. Rassom bo'lgan odam bilan uchrashganda nima deb o'ylaysiz, deb o'ylab ko'ring. Yer yuzasida, u ham qiziqarli, ham romantik, ham jozibali bo'ladi.

Va ko'pchilik uchun, san'atkor bo'lish, albatta, katta qiziqish uyg'otadi. Biroq, muvaffaqiyatli rassom bo'lish ham ko'p ish bo'lib, ko'pchilik ko'rmagan. Biroq, ijodiy inson, haqiqiy ijodkorlik nafaqat qiziqarli va mashaqqatli ishni birlashtirilishini anglatadi.

Ijodkorlar haqiqiy tomoshabinlardir. Ijodiy xayolparast Ijodkorlar odamlarni hayajonga solib, dunyoning imkoniyatlarini va mo'jizalarini tasavvur qilishadi. Ular o'zlarini hayol va tasavvurga joylashtirishlari mumkin, ammo haqiqatda asosli qoladilar.

Ijodkorlar ekstraditsiya qilingan va tanishtiriladi. Ekstrovert va introvertslar Biz tez-tez odamlarni faqat ekstraditsiya qilingan yoki kiritilgan deb tasniflashning tuzog'iga tushib qolsak-da, bunyodkorlik ikkala kishini ham birlashtirilishini talab qiladi. Ijodkorlar, ikkovi ham ekstraditsiya qilinib, ichki dunyoqarashga ega. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, odamlar odatda ekstraditsiya qilinmaydilar yoki ichkariga kiradilar va bu xususiyatlar juda barqarordir. Boshqa tomondan, ijodkorlar bir vaqtning o'zida ikkala turdagi xarakteristikalarini ham namoyish etishga moyildirlar. Ular ikkalasi ham xushchaqchaq va shafqatsiz, do'stona va jim. Boshqalari bilan muloqot qilish g'oyalar va ilhomlarni keltirib chiqarishi mumkin va tinch joyga orqaga chekinish ijodiy shaxslarning ushbu ijodkorlik manbalarini to'liq o'rganishiga imkon beradi.

Yaratuvchi insonlar jasur, ammo oddiy bo'lishadi. Kamtarroq, lekin mag'rur. Yuqori ijodkorlar o'zlarining yutuqlari va erishgan yutuqlari bilan faxrlanishadi, biroq ular o'zlarining joylarini ham bilishadi. Ular o'z sohalarida ishlaydigan va oldingi yangiliklar o'zlarining ishlariga ta'sir qilgan boshqa kishilarga katta hurmatga ega. Ular o'zlarining ishlarini boshqalarnikidan ko'ra ko'proq diqqatga sazovor deb bilishadi, lekin ular e'tiborga molik narsa emas. ularning ko'pincha keyingi g'oyalari yoki loyihalariga diqqat qaratib, o'tmishdagi yutuqlariga qat'iy rioya qilmasligini ta'kidlaydi. Yaratuvchi odamlar qat'iy gender rollari bilan tortishmaydi., ijodiy shaxslar, eng kamida, kamdan-kam holatlarda, jamiyat tez-tez bajarishga harakat qiladigan ko'plab qat'iy gender stereotiplari va rollarga qarshilik ko'rsatadi. Yaratuvchi qizlar va ayollar boshqa qizlarga nisbatan ko'proq hukmronlik qilishadi, deydi u, ijodiy erkak va erkak boshqa erkaklarnikiga qaraganda kamroq tajovuzkor va sezgir.

Noldan boshlab fikr yuritish. Ijodkor odamlarning yana bir xususiyati shundaki, ular boshidanoq fikrlashni mashq qiladilar. Ushbu yondashuvning falsafasi o'zingizdan so'rashni anglatadi: "Agar men hozir qilayotgan ishimi qilmaganimda va hozir bilganimni bilganimda, buni qila boshlarmidim?" Va agar javob yo'q bo'lsa, ular qilayotgan ishini qilishni to'xtatib, boshqa narsalarni

qilishni boshlaydilar. Ajablanarlisi shundaki, ko'p odamlar o'zlarining zarracha ishtiyoqi bo'lmagan narsalarni qilishda qat'iylik qilishadi.

Xato qilganingizda tan olish yana bir ijodiy komponent - bu noto'g'ri ekanligingizni tan olishga tayyorlik. Odamlarning aqliy va hissiy energiyasining katta miqdori o'zlarini noto'g'ri qaror qabul qilganliklarini tan olishdan himoya qilish uchun sarflanadi. Haqiqatan ham ochiq fikrli ijodkorlar har doim moslashuvchan bo'lishi va fikrlarini o'zgartirishga va xato qilganlarida tan olishga tayyor bo'lishi kerak.

Uzluksiz o'rganish yuqori ijodkor odamlar biror narsani bilmasligini tan olish erkinligiga ega. Hech kim hamma narsa haqida hech narsa bila olmaydi va deyarli har bir kishi ba'zi mavzularda noto'g'ri bo'lishi mumkin. Qaysi muammoga duch kelmasligingizdan qat'i nazar, kimdir u bilan bir marta shug'ullangan va bugungi kunda bu yechim qo'llaniladi. Muammoni hal qilishning eng oson va eng samarali usuli tayyor muvaffaqiyatli yechimni topish va uni nusxalashdir. O'rganish - bu boshqa odamlarning tajribasidan o'rganish va ularni amalda qo'llashdir.

Maqsadlilik- Ijodkor odamlarning faoliyati o'z maqsadlariga qaratilgan bo'lib, ularga erishishda ularni amalga oshirish mumkin. Ular samarali yashaydilar va nimani xohlashlarini aniq bilishadi; ularning maqsadi qanday ko'rinishi haqida ajoyib tasavvurga ega bo'ling, go'yo bu bugungi kunda. Va ular o'z maqsadlarini haqiqat sifatida qanchalik ko'p tasavvur qilsalar va taqdim etsalar, ular shunchalik ijodiy bo'lib, unga erishish uchun tezroq harakat qilishadi.

Egoni boshqaring Nihoyat, yuqori ijodiy odamlarning keying xususiyati shundaki, ularning egolari qaror qabul qilishda kamroq ishtirok etadi. Ular to'g'ri narsadan ko'ra ko'proq qayg'uradilar va muammolarini hal qilish uchun har qanday manbadan g'oyalarni qabul qilishga tayyor.

Ijodiy fikrlash yangi g'oyalarni keltirib chiqaradi. Ijodiy shaxsning eng muhim qismidir. Qanchalik ko'p g'oyalar yaratsangiz, ularning sifati shunchalik yaxshi bo'ladi. Qanchalik ko'p g'oyalar bo'lsa, kerakli vaqtda to'g'ri fikrga ega bo'lish ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi.

Ammo Tomas Edison ham shunday degan: "Daho bu ilhomning bir foizi va mehnatning 99 foizidir". Ijodkor shaxsning haqiqiy belgisi - bu g'oyani o'ylab topish va uni amalda qo'llash qobiliyatidir. Har safar yangi g'oyani yaratganingizda, uni amalga oshirish rejasini tuzsangiz va keyin uni amalga oshirsangiz, siz o'z ijodingizni rivojlantirasiz. Va ularni qanchalik ko'p rivojlantirsangiz, hayotingizning barcha sohalarida shunchalik ko'p yutuqlarga erishasiz.

Orzu qilish haqiqatga imkon qadar yaqinlashishni anglatadi. Ma'lum

bo'lishicha, orzu qilish juda foydali! Ijodkor odamlar ko'p orzu qiladilar, fikrlarni haqiqatga aylantiradilar. Ilhom - bu eng kutilmagan daqiqada odamga tashrif buyuradigan tushunarsiz hodisa. Orzu qilish sizning ichki salohiyatingizni ochib berish, g'oyani yorqin ongingizga kirish imkoniyatini berish uchun kerak. O'zlari bilan yolg'iz qolgan g'oyalar to'satdan yaratuvchining ichki qismini to'ldiradi. Bir mashhur iborani eslang: "Fikr moddiydir"... Faqat ikki so'z, lekin bu iborada qanchalik kuch bor! Qiziqarli va dadil fikrlar inson miyasida xayoliy tasvirlarning paydo bo'lishi natijasidir. Orzular ro'yobga chiqadi, shuning uchun siz doimo va hamma joyda orzu qilishingiz kerak. Lekin diqqat bilan va ijobiy orzu qilish tavsiya etiladi, chunki tasavvur natijalari oxir-oqibat moddiy shaklga ega bo'ladi.

Kuzatuvchining pozitsiyasi - tashqi tomondan ma'lumot olish usuli sifatida ijodkorlar ilhomini qayerdan oladi? Ijodkorlar ma'lumotni hamma joydan, har xil manbalardan olishadi ... Ular gubkalarga o'xshab, o'zlarini o'rab turgan hamma narsani va ular bilan sodir bo'layotgan narsalarni o'zlashtiradilar. Odamlarning his-tuyg'ularidan ilhomlangan yoki, masalan, sayohat, ... nozik tuyg'ularni boshdan kechirgan holda, buyuk odamlar yangi durdona asarlar yaratadilar. Har bir g'oya atrof-muhitdan olingan ma'lumotlarning savobidir. Ma'lumotni yozib olishning ajoyib usuli - bu o'z kuzatishlaringiz, tajribalaringiz va voqealaringizni yozib olishdir. Ma'lumotni yozib, keyinroq xotirangizda takrorlanishi mumkin.

Qiyinchiliklarni yengish - o'z-o'zini anglash usuli sifatida

Ularni yengib, inson o'sib boradi va rivojlanadi Tepalikka chiqish qiyinmi? Albatta HA! Ammo tog'ga ko'tarilib, uning cho'qqisini zabt etar ekanmiz, ichimizda ulkan kuch o'sib, rivojlana boshlaydi... Tasavvur qilaylik, tog' bu qiyinchilikdir... Demak, inson ichki bo'shliqni yangi taassurotlar, ijodiy g'oyalar bilan to'ldirishga intilayotgan paytda hayot muammolari, qiyin vaziyatlar ilhom manbai bo'lib qoladi. Hayotini yaxshilash, o'zgartirish yoki yaxshilash uchun ko'p odamlar shaxsiy o'sish va turmush darajasini yaxshilash uchun yoqilg'i sifatida qiyinchiliklardan foydalanadilar Tajribalar ijodda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan juda ko'p his-tuyg'ularni uyg'otadi. Ma'naviy rivojlanish va hayotiy tajribaga ega bo'lish ijodiy shaxs sifatida o'zini yangi kashfiyoti uchun katalizatoridir. Ijodkorlik ichki tajribalar bilan engish va yangidan yashashni boshlashga yordam beradi. Shuning uchun har qanday insonning eng muhim ehtiyoji, albatta, o'zini o'zi anglashdir.

Yangi tajribalar ilhomlantiradi Konfor zonasidan tashqariga chiqish ilhom manbai hisoblanadi. Tashqi dunyoning ko'p qirraliligini o'rganish orqali siz o'zingizning ichki ongingiz chegaralarini kengaytira olasiz. Hayotning turli sohalarida tajriba orttirish orqali siz muvaffaqiyatli insonga aylanasiz.

Muvaffaqiyatsizlik - to'siqlarni engib o'tish uchun ajoyib turtki

O'ziga ishongan va muvaffaqiyatli odamlar nima deyishlarini eslaysizmi? - "Yiqilishdan keyin har doim ko'tarilish bo'ladi!" Ular buni qayerdan bilishadi? Chunki ular o'zlari muvaffaqiyatsizlikning barcha lazzatlarini "sinab ko'rishgan"! Ijodkor odamlar ko'pincha ijodkor sifatida mag'lubiyatga va rad etishga duch kelishadi ... Va bu ko'pincha yuksak cho'qqilarga erishish uchun kuchli turtki bo'ladi. Ammo qora chiziqli muvaffaqiyatsizlikdan keyin, albatta, oq, bulutsiz chiziq paydo bo'ladi. Taslim bo'lmasdan, oldinga intilishda davom etsangiz, ulug'vor cho'qqilarga erishishingiz mumkin. Aytgancha, ko'plab taniqli rassomlar, aktyorlar va bastakorlar fiaskoga duch kelishdi, lekin o'rnidan turishdi Va ular muvaffaqiyatga qat'iy ishongan holda yana o'z orzulariga, maqsadlariga borishdi! Muvaffaqiyatsizlik faqat kuchli fikrli odamni kuchliroq qiladi

Yolg'izlik - erkinlik ifodasi sifatida. Rassom va yozuvchilarning eng yaxshi asarlari ularning yolg'izligining natijasi, haqiqatdan biroz voz kechish. Insonning ijodiy salohiyati ichki muvozanatga, ong, ruh va tananing aloqasiga bog'liq. Va shunday bo'ladiki, men o'zimning sevimli musiqa uslubimni (70-yillarning qattiq roki) tinglaganimda, men o'zgacha holatga tushib qolgandek bo'laman, buning natijasida boshqalarga o'xshamaydigan yangi asarlar tug'iladi ... eksperimental va juda omadli.

Ramka va cheklovlarning yo'qligi. Ilhom eng kutilmagan vaqtda keladi, tashrifingiz vaqti va sanasini oldindan aytib bo'lmaydi. Tashqaridan ma'lumot olish uchun eng yaxshi soatlar erta tongda va kechqurun kechqurun hisoblanadi. Ijodiy shaxslar cheklovlarga va belgilangan vazifalarning aniq bajarilishiga toqat qilmaydilar. Katta ehtimol bilan, ijod asirlikda mag'lub bo'ladi.

Yaratuvchi bilan o'ralgan go'zallik O'zlarini go'zal narsalar bilan o'rab olgan ijodkorlar o'zlari uchun qulay bo'lgan maxsus atmosferani yaratadilar. Nostandart yechimlar, harakatlarning eksentrikligi, tasavvur irodasi va yaratilish jarayoniga muhabbat ijodiy o'zini o'zi anglash muvaffaqiyatining kalitidir. To'g'ri hissiy munosabat va xotirjamlik ijodiy odamning majburiy hamrohlaridir. Diqqatni jamlash va o'z ishingga to'liq sho'ng'ish orqali siz haqiqiy san'at asarini yaratishingiz mumkin. Ijodkorlikni yo'lga qo'yish va muvaffaqiyatga erishish juda oddiy, buning uchun siz maqsadingizga qat'iyat bilan borishingiz kerak ... ijodiy qaysar bo'lish uchun ijodiy fikrlash qobiliyatiga ega odamlar boshqa turdagi odamlardan farqli ravishda ishlashini isbotladi. Neyrologiya shuni ko'rsatdiki, ijodiy aqlga ega bo'lganlarning miya funksiyasi boshqa turdagi odamlarga qaraganda boshqacha. Ilm-fan bu jarayonlarning barchasi qanday sodir bo'lishini hali aniq tushuntira olmaydi, lekin ijodkorlik bir nechta kognitiv jarayonlarni o'z

ichiga oladi, deb ishoniladi. Muayyan xatti-harakatlar ijodkorlik bilan bog'liq deb aytish qiyin. Biroq, ijodkorlik ta'sir qiladigan turli xil xususiyatlar, xatti-harakatlar va ijtimoiy ta'sirlar mavjud.

Ular e'tiborli Ijodkor odamlar atrofida hamma narsani diqqat bilan kuzatadilar. Ular odamlarni kuzatishni ham yaxshi ko'radilar. Ko'pgina ijodkorlar ko'rgan narsalarini suratga olish uchun o'zlari bilan noutbuk, noutbuk yoki kamera olib yurishadi. Ko'pgina mashhur asarlarda bizni eng ko'p qiziqtiradigan tafsilotlar. Masalan, Jeyn Ostening romanlarida inson xulq-atvorining ko'plab unsurlarini ko'ramiz. Bu kichik, ammo hayajonli tafsilotlar uning asarlariga jon beradi.

Ular xayolparast Bolaligimizda ko'pchiligimiz orzu qilishni to'xtatishni aytishgan. Biroq, endi psixologlar buni ta'kidlamoqdalar orzu qilish va vaqtni behuda o'tkazish bir xil emas. Tush ko'rish aslida murakkab miya jarayoni bo'lib, uning davomida aloqalar o'rnatiladi, tushunish paydo bo'ladi va yangi g'oyalar tug'iladi. Biz tush ko'rganimizda, hayotga boshqacha qarashimiz mumkin, boshqa birov bo'lish yoki boshqacha tartibga solingan dunyoda yashash qanday bo'lishini tasavvur qilishimiz mumkin. Bu ijodiy fikrlash jarayonlarini yaxshilashi va bizni yangi g'oyalarga olib kelishi mumkin.

Ular status-kvoga qarshi chiqishadi Ijodkor odamlar ko'pincha narsalarni o'zlari kabi qabul qilishni istamaydilar. Ular dunyoni o'zgartirishni va o'zlarining qadr-qimmatini his qilishni xohlashadi. "Agar bo'lsa-chi?" kabi savollarni berishadi. va "Nega emas?" Bu ularga o'z imkoniyatlarini qayta ko'rib chiqishga yordam beradi. Masalan, Birinchi jahon urushi shoiri Uilfred Ouenni olaylik. U vatan uchun o'lish buyuk, degan e'tiqodga qarshi chiqishga qaror qildi va urush dahshatlarini tasvirlay oladi.

Ular loyihani yakunlashda qiynaladilar. Ijodiy ongning kamchiliklaridan biri shundaki, ishlarni bajarish haqiqiy qiyinchilik bo'lishi mumkin. Ijodiy loyihaning dastlabki bosqichlari hayajonli va yangi bo'lib tuyuladi, lekin bu hayajon ko'pchilik ishqi romanlarda bo'lgani kabi vaqt o'tishi bilan ham so'nishi mumkin! Ular qiyinroq va murakkablashganda loyihalarni osongina tashlab yuborishlari mumkin. Ijodkor odamlarni yana bir ajoyib g'oya ham chalg'itishi mumkin.

Ular tuzilmalar va aloqalarni ko'radilar. Ijodkor odamlarni boshqalardan ajratib turadigan narsa ularning aloqa o'rnatish qobiliyatidir. Ijodkorlik ko'pincha boshqalar bilan bog'liq bo'lmagan narsalarni birlashtirishdan iborat. Boshqalar e'tiborsiz qoldiradigan tuzilmalar va aloqalarni kashf qilish orqali ijodiy odamlar e'tibordan chetda qolgan va kam baholangan narsalardan yangi narsalarni yaratishi

mumkin. Ular boshqalar ko'rmaydigan imkoniyatlarni ko'radilar va bundan original narsalarni yaratish uchun foydalanadilar.

Ular ruhlarini oziqlantiradilar. Agar biz ruhimizni oziqlantirishga vaqt ajratmasak, biz doimo yangi narsalarni yarata olmaymiz. Julia Kameron buni "yaxshi to'ldirish" deb ta'rifladi. U shunday deydi: "Biz o'z ijodiy resurslarimizni ishlatishda ongli ravishda qo'shish uchun etarlicha ehtiyot bo'lishimiz kerak". Har bir inson ushbu tarkibga turli talablarga ega. Ko'pincha bu yolg'iz o'tkazish kerak bo'lgan vaqt haqida. Vaqtimizni qanday o'tkazishimizdan yoki bu borada nima qilishimizdan qat'i nazar, qalbni oziqlantirish ijodiy ifodani davom ettirish uchun muhimdir.

Ular ochiq. Ochiqlik ijodkorlikning asosiy omilidir. Ijodkor odamlar juda qiziquvchan va yangi tajribalarni yaxshi ko'radilar. Yangi his-tuyg'ularga ochiq, ijodiy shaxslar yangi ma'lumotlar, hissiyotlar va his-tuyg'ularni o'ziga jalb qiladi. Ular doimo tashqi dunyoni va o'zlarining ichki dunyosini o'rganadilar va hayotlari davomida yangi imkoniyatlarga ochiq qoladilar.

Ular to'kislik asosida yaratadilar. Ijodning ham fasllar kabi o'zgartirib bo'lmaydigan o'ziga xos tabiiy ritmlari bor. Har qanday ijodkorning hayotida tez o'zgarishlar ro'y beradi: unumdorlik davrlari to'liq tinchlikda qolish istagi bilan almashtiriladi - va aksincha. Ijodiy loyihalar inkubatsiya davri bilan boshlanadi va faqat bir muncha vaqt o'tgach, ular kun yorug'ligini ko'rishga tayyor bo'ladi. Ijodkor odamlar doimiy ishlashga berilish o'rniga, bu tsikllarga berilib ketishadi.

Ular quvnoq. Yaxshiyamki, ijodiy odamlar ko'pincha o'zlariga shubha qilsalar ham, ular quvnoq bo'lib qoladilar. Ular shunday bo'lishi kerak. Ijodiy ishlarda noto'g'ri va ko'pincha muvaffaqiyatsizlikka uchragan ko'plab loyihalar mavjud. Bu erda quvnoqlik paydo bo'ladi. Ijodkor odamlar muvaffaqiyatsizlikni shaxsan qabul qila olmaydi. Bu borada o'z nuqtai nazarimizni qayta ko'rib chiqishning eng yaxshi usuli - bu xato emas, balki foydali tajriba ekanligini tan olishdir.

Ular o'zlarining ehtiroslariga ergashadilar. Ijodkor odamlar kamdan-kam hollarda moddiy mukofotlar bilan rag'batlantiriladi. Ular motivatsiyani shaxsiy qoniqish, jasorat va ishtiyoq kabi ichki mukofotlarda topadilar. Rassomlar shon-shuhrat, boyluk yoki kimnidir rozi qilish istagi uchun emas, balki ichida nimadir talab qilgani uchun yaratadilar. Bunday ichki motivatsiya muvaffaqiyatga olib kelishini tushunish umumiy ijodkorlikni oshirishi mumkin.

Ular hayotga o'zini namoyon qilish imkoniyati sifatida qarashadi. Ijodkorlik o'zimizni ifoda etishimizning bir qismidir. Biz qilayotgan hamma narsa o'zimizni ifoda etish ehtiyojimizdan kelib chiqadi.

Shunday qilib, butun hayotimiz ijodiy loyihaga aylanishi mumkin. Ba'zi

odamlar boshqalardan ko'ra ko'proq ijodiy bo'lishi mumkin bo'lsa-da, men shunday deb o'ylayman ijodkorlik barchamizga xos xususiyatdir... O'z hayotingizga nazar tashlasangiz, u ijodkorlikka to'la ekanini ko'rasiz. Biz ovqat tayyorlaganimizda, xonani ta'mirlaganimizda, asbob-uskunalarni tanlaganimizda yoki bog' ekayotganimizda, biz yaratamiz. Biz tanlagan narsalar biz haqimizda ko'p narsani aytadi va o'z hayotimizni qurishning bir qismidir. tomonidan nashr etilgan Zamonaviy inson nafaqat badiiy ijod yoki ilmiy farazlar va dizayn yo'riqnomalarini topish, balki darhol omon qolish, o'zini o'zi anglash va o'zining baxtli hayotini qurish uchun ijodiy yondashuvga muhtoj. Shunday ekan, ijodkorlik kasbiy faoliyat normasiga aylanishi kerak! Yaratilish- bu aqliy va amaliy faoliyat bo'lib, uning natijasi o'ziga xos, o'ziga xos qadriyatlarni yaratish, yangi faktlar, xususiyatlar, naqshlarni aniqlash, shuningdek, moddiy dunyo yoki ma'naviy madaniyatni tadqiq qilish va o'zgartirish usullarini aniqlash; agar u faqat o'z muallifi uchun yangi bo'lsa, u holda yangilik subyektiv bo'lib, ijtimoiy ahamiyatga ega emas.

Mashhur psixolog L.Vigotskiy ijodkorlik haqidagi o'z pozitsiyasini tushuntirib, shuni ta'kidladi "Biz yangi narsani yaratadigan bunday faoliyatni biz tashqi dunyoning biron bir narsasining ijodiy faoliyati yoki faqat shaxsning o'zida yashaydigan va paydo bo'ladigan ong yoki tuyg'uning qurilishi natijasida yaratiladigan faoliyatni bir xil deb ataymiz. mavjud bo'lishning zaruriy sharti bo'lib, odatiy chegaralardan tashqariga chiqadigan va kamida bir zarracha yangi narsalarni o'z ichiga olgan hamma narsa o'zining kelib chiqishiga insonning ijodiy jarayoniga qarzdordir "Ijodkorlik" tushunchasini juda keng talqin qiluvchi psixolog Y.Ponomarov bu tushunchaga "mahsulli rivojlanish mexanizmi" sifatida ta'rif berib, "yangilik"ni ijodkorlikning hal qiluvchi mezoni deb hisoblagan.

Ukrainalik psixolog V. Molyako ijodning mohiyatini psixologiya nuqtai nazaridan ochib, ta'kidlaydiki, "Ijodkorlik deganda ma'lum bir mavzu uchun yangi narsa yaratish jarayoni tushuniladi. Shu sababli, u yoki bu shakldagi ijodkorlik" elita "talanti emasligi, u hamma uchun mavjud bo'lishi aniq. texnik vazifa va terim jarayonida quloqlarning namligini, shamol yo'nalishini hisobga olishi kerak bo'lgan kombaynchi - ularning barchasi ijodkorlik bilan shug'ullanadi, ijodiy muammolarni hal qiladi".

V. Romenets, da'vo qiladi "... insonning o'zini nima qilishi, uning dunyodagi mavqei, xarakteri, shaxsiyati asosida belgilanadi". Ijodkor odam G'oyalar mohiyatiga kirib, ularni har qanday to'siqlarga qaramay, amaliy natijaga erishgunga qadar amalga oshirishga qodir shaxs. T.Edison "Ixtiro qilishda 10 foiz ilhom va 90 mehnatdir" deganda, shuni nazarda tutgan.

V. Molyako ta'kidlaganidek, ijodkorlikni o'rganishning asosiy usullari kuzatish, o'z-o'zini kuzatish, biografik metod (fan, madaniyat, texnikaning ayrim sohalaridagi taniqli shaxslar, ijodkorlar tarjimai holini o'rganish), metoddir. faoliyat mahsulotlarini (xususan, talaba), test sinovlari, anketalar, eksperimental usullarni o'rganish, garchi ularni qo'llash sezilarli qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'lsa-da, chunki har qanday ijodiy jarayon o'ziga xos, o'ziga xosdir, shuning uchun u aniq takrorlanmaydi. takroriy kuzatishda bir xil shaklda.

Ijodiy jarayon o'ziga xos murakkab tuzilishga ega: g'oya, uni amalga oshirishga qaratilgan ish, g'oyani amalga oshirishning maqbul usullarini izlash, ijod natijalarini nashr etish, ularning jamoatchilik bahosiga real munosabatda bo'lish, ishni takomillashtirish. tanqidiy sharhlar, qayta ko'rib chiqish, ishni qayta ishlash va shunga o'xshashlar asosida.

Ijodiy shaxsni o'rganish jarayonida diagnostika qilish va tizimli ravishda shakllantirish uchun siz uning xususiyatlarini, xarakterining ijodiy xususiyatlarini bilishingiz kerak. Tadqiqotchilar ijodiy shaxsning quyidagi asosiy xususiyatlarini aniqlaydilar: fikrlash jasorati, tavakkal qilishga moyillik, fantaziya, tasavvur va tasavvur, muammoli ko'rish, fikrlash inertsiyasini engish qobiliyati, qarama-qarshiliklarni aniqlash qobiliyati, bilimlarni uzatish qobiliyati va boshqalar. yangi vaziyatlarga tajriba, mustaqillik, muqobillik, fikrlashning moslashuvchanligi, o'zini o'zi boshqarish qobiliyati.

O.Kulchitskaya ijodiy shaxsning quyidagi xususiyatlarini ham ajratadi:

- bolalik davrida ham bilimning ma'lum bir sohasiga yo'naltirilgan qiziqishning paydo bo'lishi;
- ijodiy ishlarga diqqatni jamlash, faoliyatning tanlangan yo'nalishiga e'tibor berish;
- katta samaradorlik;
- ijodning ma'naviy motivatsiyaga bo'ysunishi;
- ijodda qat'iyatlilik, murosasizlik, hatto o'jarlik;
- ishga ishtiyoq.

V. Molyako ijodkor shaxsning asosiy fazilatlaridan biri o'ziga xoslikka, yangilikka, e'tiroziga intilish, shuningdek, bilim darajasining yuqori bo'lishi, hodisalarni tahlil qilish, ularni solishtirish qobiliyati, biror narsaga doimiy qiziqish, deb hisoblaydi. muayyan ish, bu sohadagi nazariy va amaliy bilimlarni nisbatan tez va oson o'zlashtirish, ishda izchillik va mustaqillik. Bundan tashqari, ba'zi ekspertlar ijodiy shaxsning idrokning yaxlitligi, tushunchalarning yaqinlashishi, oldindan ko'rish qobiliyati (mustahkamlik, ijodkorlik, tasavvurning tanqidiyligi), tilning harakatchanligi, tavakkal qilishga tayyorlik, o'yinga moyillik kabi

xususiyatlarini ajratib ko'rsatishadi. , sezgi va ma'lumotni ongsiz ravishda qayta ishlash, aql. Aql-idrok texnikasi ilmiy, texnik va hatto hayotiy muammolarga yechim topish usullari bilan qisman mos keladi, degan to'liq ishonchli taxmin, evristik usullar deb ataladi. Ular, xuddi butun fikrlash psixologiyasi kabi, mantiqqa aylantirilmaydi. Yechimlarni izlash mantiqiy qonunlar ortida sodir bo'lmaydi - mantiq yordamida ular faqat ilgari surilgan taxminlarni tekshiradilar. O'zlari, bu taxminlar boshqa fikrlash operatsiyalari yordamida ilgari suriladi. O'qituvchining kreativligi uning ijodiy faoliyatida paydo bo'ladi va rivojlanadi. K.Rodgers "Ijod-o'z o'zini kuchaytirish demakdir" degan asarida ijodiy shaxs uchun eng asosiy savollardan birini beradi: "Meni meni hayot tarzim qoniqtiradimi yoki to'g'ri talqin etadimi. O'qituvchining ushbu savolga javobi uning kasbiy va ijodiy cho'qqilarga intilishi yuqori ijodiy malakali va o'zini ijodiy tomondan to'la namoish etishga intilishi kreativ shaxs bo'lishi". Shunday qilib kreativlik o'qituvchining ijodiy faoliyatida ijodiy intilishi, ijodiy qobiliyati, kreativ maqsadi, yo'nalishi va o'zini boshqara olishida ko'rinadi va uni o'zini faolligi, o'zini-o'zi boshqara olishi bilan yetuk rivojlanayotgan, o'sayotgan shaxsga aylanayotganini bildiradi. kreativlik potentsiali uning umumiy xususiyati sifatida aks etadi. U ijodiy faoliyatning dastlabki sharti va natijasi sanaladi. Mazkur sifat shaxsning o'z-o'zini namoyon qilish layoqatiga egalikni va tayyorlikni ifodalaydi. Qolaversa, kreativ potentsial negizida har bir mutaxassisning shaxsiy 10 qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvati yaxlit holda namoyon bo'ladi. Odatda larning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari muammolarni hal qilishga intilish, ilmiy-tadqiqot ishlari yoki ilmiy loyihalarni amalga oshirish va o'zaro ijodiy hamkorlikka erishishlari orqali ta'minlanadi. o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi.

"Mapping brain" Miya xaritasi - bu (inson yoki odam bo'lmagan) miyaning fazoviy tasavvurlari (biologik) miqdorlar yoki xususiyatlarni xaritalarga olib keladigan xaritalarda hosil bo'ladigan neyrobilim texnikasi to'plami. Miya xaritalarini tuzish va terapiya jamiyati (SBMT) tomonidan 2013 yilda tuzilgan ta'rifga ko'ra, miya xaritasi tasvirlangan, immunohistokimyo, molekulyar vositalar yordamida miya va o'murtqa organlarning anatomiyasi va funktsiyalarini o'rganish sifatida qisqacha tavsiflanadi. & optogenetika, ildiz hujayrasi va hujayra biologiyasi, muhandislik, neyrofiziologiya va nanotexnologiya.

Odamning miyasini xaritalash - bu atamadan ko'rinib turibdiki, bu miyaning turli qismlarining to'liq rasmini yaratishdir. Ammo bu faqat sizning usta organingizning tarkibiy jihatlarini o'rganish bilan cheklanib qolmaydi, tadqiqotchilar funksional

ixtisoslarni va turli xil tarkibiy qismlarning funktsional integratsiyasini tushunishga harakat qilishadi. Bosh suyagi yoki bosh suyagi ichida 1,5 kg og'irlikdagi asab to'qimalarining massasi mavjud bo'lib, ularning aksariyati kulrang moddadan iborat bo'lib, qolgan qismi oq materiyadan iborat. Miya xaritasi, shuningdek, ushbu yuqori darajadagi organning uchta, ya'ni old miya, o'rta miya va orqa miya qismlariga ega ekanligini, ularning har biri o'ziga xos tuzilish va funktsional xususiyatlarga ega ekanligini aniqladi.

Nazorat savollari:

1. Kreativlik nima?
2. Vigotskiy kreativlik haqida nimalarni ta'kidlab o'tgan?
3. Shaxsiy hayotda qanday ijodkor bo'lish mumkin?
4. Ijodkor shaxsning o'ziga xos xususiyatlari qaysilar?
5. V. Molyako ijodning mohiyatini qanday ta'riflaydi?
6. Kreativ shaxs bo'lishning afzalliklari nimalardan iborat?
7. "... insonning o'zini nima qilishi, uning dunyodagi mavqei, xarakteri, shaxsiyati asosida belgilanadi" degan fikrni kim ilgari surgan?
8. Ijodkor shaxsda oldinni ko'ra olish qobiliyatini ahamiyatli tomoni nima?
9. O.Kulchitskaya ijodiy shaxsning qaysi xususiyatlarini ajratadi?
10. "Mapping brain" haqida ma'lumot bering.

2.3 Xulosa qilish. Kreativ jarayon.

1. Xulosa qilish tushunchasi.
2. Ijodiy jarayon va uning xususiyatlari.
3. Kreaativ jarayonnig bosqichlari.
4. Kreativ jarayonning asosiy omillari.

Tayanch tushunchalar: *Xulosa qilish, kreativ jarayon, tafakkur, ijod, omil, badiiy ijod, ilmiy ijod.*

Xulosa chiqarish - tafakkurning asosiy mantiqiy shakllaridan biri. Unda mantiqning ma'lum qoidalari yordamida bir yoki bir necha hukm (asos)dan yangi hukm chiqariladi. Xulosa chiqarish chin asoslarga tayansa va to'g'ri mantiqiy kridalardan foydalansa, u vaqtda chiqarilgan xulosa ham chin bo'ladi. Bu prinsipga amal qilmaslik Xulosa chiqarishda xatoga olib keladi. Mas, "hamma mustaqil davlatlar BMT ga a'zo" va "O'zbekiston mustaqil davlat" degan chin asoslardan mantiqiy qoidalarga rioya qilingan holda "O'zbekiston BMT ga a'zo" degan to'g'ri xulosa kelib chiqadi. Voqelikni bilish jarayonida yangi bilimlarni hosil qilishning — Xulosa chiqarishning turli usullari mavjud. Asoslarining soniga ko'ra, **bevosita**

va **bavosita** Xulosa chiqarish, xulosaning chinlik darajasiga ko'ra, zaruriy va ehtimoliy Xulosa chiqarish, fikrning harakat yo'nalishiga ko'ra, deduktiv, induktiv va analogiya kabi turlarga bo'linadi. Xulosa chiqarishni fikrning harakat yo'nalishiga ko'ra turlarga ajratish nisbatan mukammalroq bo'lib, u Xulosa chiqarishni boshqa turlari haqida ham ma'lumot berish imkonini yaratadi. Xususan, deduktiv Xulosa chiqarish zaruriy Xulosa chiqarish deb, induktiv Xulosa chiqarish va analogiya ehtimoliy Xulosa chiqarish deb karalishi, bevosita Xulosa chiqarish esa deduktiv Xulosa chiqarishning bir turi sifatida o'rganilishi mumkin (yana q. Induksiya, Deduksiya).

Xulosa chiqarish nazariyasining yaratilishi va uni rivojlantirishda **Aristotel, Forobiy, Ibn Sino, F. Bekon, M.I.Karinskiy, L.V.Rutkovskiy** va boshqa mantiqshunos olimlarning xizmati katta. 2.2-rasm.

2.2-rasm. Xulosa chiqarish nazariyasi rivojlanishiga hissa qo'shgan olimlar.

Voqelikni bilish jarayonida inson yangi bilimlarga ega bo'ladi. Bu bilimlar abstrakt tafakkur yordamida, mavjud bilimlarga asoslangan xolda vujudga keladi. Bunday bilimlarni xosil qilish mantiq ilmida xulosa chiqarish, deb ataladi. Xulosa chiqarish deb bir va undan ortiq chin muloxazalardan ma'lum qoidalar yordamida yangi bilimlarni keltirib chiqarishdan iborat bo'lgan tafakkur shakliga aytiladi. Xulosa chiqarish jarayoni asoslar, xulosa va asoslardan xulosaga o'tishdan tashkil topadi. To'g'ri xulosa chiqarish uchun, avvalam bor, asoslar chin muloxazalar bo'lishi, o'zaro mantiqan bog'lanishi kerak. Masalan, «Aristotelning -mantiq fanining asoschisi» va «Platon yunon faylasufidir» degan ikki chin muloxazadan xulosa chiqarib bo'lmaydi. Chunki bu muloxazalar o'rtasida mantiqiy aloqadorlik yo'q. Xulosa asoslari va xulosa xam o'zaro mantiqan bog'langan bo'lishi shart. Bunday aloqadorlikning zarurligi xulosa chiqarish qoidalarida qayd qilingan bo'ladi. Bu qoidalar buzilsa, to'g'ri xulosa chiqmaydi. Masalan «Talaba A – a'lochi» degan muloxazadan «Talaba A – odobli», deb xulosa chiqarib bo'lmaydi.

Xulosa chiqarish xulosaning chinlik darajasiga ko'ra, aniqrog'i, xulosa chiqarish qoidalarining qat'iyligiga ko'ra xamda xulosa asoslarining soniga va

fikrning xarakat yo'nalishiga ko'ra bir qancha turlarga bo'linadi. Mazkur klassifikatsiyada xulosa chiqarishni fikrning harakat yo'nalishi bo'yicha turlarga ajratish nisbatan mukammalroq bo'lib, u xulosa chiqarishning boshqa turlari xaqida xam ma'lumot berish imkonini yaratadi. Xususan, deduktiv xulosa chiqarish zaruriy xulosa chiqarish, induktiv xulosa chiqarish (to'liq induksiyaning xisobga olmaganda) va analogiya ehtimoliy xulosa chiqarish, deb olib qaralishi, bevosita xulosa chiqarish esa deduktiv xulosa chiqarishning bir turi sifatida o'rganilishi mumkin.

Ma'lumki, **induktiv xulosa chiqarish** – empirik umumlashtirish shaklida sodir bo'ladigan birorta belgining ma'lum bir guruhga mansub predmetlarda takrorlanishini kuzatish asosida shu belgining mazkur guruhga tegishli barcha predmetlarga xosligi haqida xulosa chiqarish usuli.

Deduktsiya – umumiy hukmlardan yakka hukmlarga qarata borish orqali mantiqiy xulosa chiqarishdan iborat tafakkur jarayoni.

Xulosa chiqarish ham tushuncha, hukm singari tafakkurning asosiy shakllaridan biridir. Mantiqiy fikrlashning asosiy shakli bo'lganligi uchun biz xulosa chiqarishdan juda keng foydalanamiz. Bilimlarimizning ko'p qismi ham xulosa chiqarish shaklida tuzilgan. Chunki har qanday yangi bilim xulosa chiqarishning natijasidir. Xulosa chiqarish deganda bir yoki undan ortiq hukmdan yangi hukm hosil qiladigan tafakkur formasiga aytiladi. Demak, xulosa chiqarishning mantiqiy mohiyati ma'lum bo'lgan bilimlardan noma'lum bo'lgan yangi bilimni keltirib chiqarishdan iboratdir. Masalan, "qish oylarida sovuq bo'ladi". Yanvar qish oyidir. Demak, yanvar oyida sovuq bo'ladi. Kurinib turibdiki, bunda biz ikki hukmdan uchinchi yangi bir hukm-xulosa hosil qildik. Har qanday xulosa chiqarish o'z tarkibiga ega bo'ladi. Xulosa chiqarishning tarkibiga uning asoslari va natijasi bo'lgan xulosa kiradi. Xulosa chiqarishning asoslari bo'lib ma'lum bo'lgan bilimlarni ifodalovchi hukmlar hisoblanadi. Ular asosida keltirib chiqarilgan yangi hukm esa xulosa deb ataladi.

Xulosa chiqarish jarayoni yozuvda ifodalanganda, odatda asos hukmlar xat boshidan, xulosa hukm ham xat boshidan "demak", "natijada" kabi suzlar qo'shib yoziladi.

Masalan: Barcha daraxtlar bahorda gullaydi.

Olma – daraxtdir. Demak, olma daraxti bahorda gullaydi. Xulosa chiqarishda asoslar bilan natija mantiqan boglangan bo'lishi lozim. Agar ular o'rtasida mantiqiy bog'liklik bo'lmasa, natija chiqarish mumkin emas yoki xulosa xato chiqadi.

Masalan, H.Kamolova 2-kurs talabasidir. H.Kamolova imtixonidan besh oldi.

Kurib turibdiki, bu hukmlardan xulosa chiqarib bo'lmaydi, chunki ular o'rtasida mantiqiy bog'liqlik yo'q. Xulosa chiqarishda xulosaning chin bo'lishi uchun ikkita shart bajarilishi zarur: birinchidan, har bir xulosaning asoslari chin bo'lmog'i lozim, har bir xulosaning asoslari mantiqan bog'langan bo'lishi kerak. Bevosita xulosa chiqarish. Xulosa chiqarishning maqsadi chin bilim hosil qilishdir, bunday xulosa chiqarishning turlari orasida bevosita xulosa chiqarish va vositali – bivosita xulosa chiqarishni farqlash kerak.

Aylantirish orqali bevosita xulosa chiqarishda esa tasdiq hukmlarni inkorga, inkor hukmlarni tasdiqqa aylantirish yuli bilan xulosa chiqariladi. Masalan, Ba'zi talabalar – sportchidir. Demak, ba'zi sportchilar talaba emas. Juz'iy tasdiq hukmni juz'iy inkor hukmga aylantirganda to'g'ri xulosa chiqaveradi.

Mantiqiy kvadrat asosida xulosa chiqarish A,E,I,O hukmlar o'rtasida munosabat mavjudligini ko'rib chikdik. Bu munosabatlardan bevosita xulosa chiqarishda ham foydalanish mumkin. Bu hukmlar o'rtasidagi ma'lum qonuniyat shundaki, bir hukm to'g'riligidan ikkinchi hukmning to'g'ri yoki xatoligi kelib chiqadi. Masalan, zid munosabatdan xulosa chiqarish - A,O,E,I - hukmlar o'rtasida, ma'lumki, ziddiyat munosabati mavjuddir. Ular uchinchisi mustasno qonuniga buysunadi. Shuning uchun bir hukmning to'g'riligidan ikkinchi hukmning xatoligi va aksincha, ikkinchi hukmning to'g'riligidan birinchi hukmning xatoligi kelib chiqadi. Masalan, barcha fuqarolar saylovda qatnashishlari shart (A), degan hukmdan: ba'zi fuqarolar saylovda qatnashishlari shart emas (O) degan xato xulosa chiqadi. Yoki: Ba'zi talabalar yaxshi o'qiydilar (I), degan to'g'ri hukmdan: Hech bir talaba yaxshi o'qimaydi (E) degan xato xulosa chiqadi. Bugun dunyoda yuz berayotgan to'rtinchi sanoat tamaddunining dvigateli — harakatga keltiruvchi kuchi kreativlikdir. Atrofga boqsangiz, har tomonda inson ijodkorligining beqiyos va hayratlanarli namunalariga duch kelasiz: elektron xizmatlar, virtual reallik, to'rtburchak tarvuzlar, tuproqsiz hosil olish... Bularning barchasi inson tasavvuri, tafakkuri mahsuli. Bugun biz uchun odatiy tuyulgan kitob, musiqa, bino, samolyot, hatto lampalar ham qachonlar orzu va tasavvurda bo'lgan, keyinchalik aql-idrok samarasi o'laroq yaratilgan.

Xulosalashning asosiy belgilari bular:

- *Sovuqqonlilik,*
- *holislilik va*
- *adolatli bo'lishdir.*

G'ildirakning kashf etilishidan boshlangan yaratuvchanlik namunalari bugun koinotda kezib yuribdi. Innovatsiyalar kundalik turmushimizda qulayliklar yaratadi, og'irimizni yengil, uzog'imizni yaqin qiladi. Shu tarzda kreativlik taraqqiyotning ajralmas bo'lagiga aylangan. Barcha sohada ijodiy fikrlovchi

mutaxassislarga talab katta. Dunyoga mashhur dasturiy mahsulotlar, mobil telefonlar ishlab chiqaruvchi kompaniyalar mutaxassislaridan har kuni yangi g'oya so'raladi. Mehnat bozorida kreativ fikrlovchi mutaxassislarga talab oshib borayotgan ekan, ta'lim jarayonida o'quvchi-talabalarning noodatiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish, rivojlantirish dolzarb vazifadir. Haligacha ta'lim tizimida ko'plab yondashuv va metodlar ijodiy fikrlash emas, talqin va tahlilga, ya'ni berilgan ma'lumotni tushunib, to'g'ri yetkazishga, nari borsa, bir necha axborotni umumiyLashtirib, xulosa chiqara olishga yo'naltirilgan. Kreativlik tushunchasi (lot., ing. "create"-yaratish, "creative" yaratuvchi, ijodkor) ingliz tilidan tarjima qilinganda ijod ma'nosini anglatadi. Kreativlikni: ijodga intilish, hayotga ijodiy yondashish, o'ziga doimiy tanqidiy nazar solish va tahlil etish deyish mumkun. Hozirgi zamon psixologiya va pedagogika lug'atlariga asoslanib o'qituvchining kreativligi deb uning fikrlaridagi sezgilaridagi, muloqotdagi, alohida faoliyat turidagi, ijodiy yondashish, bilish darajasi deb ta'riflash mumkun. Kreativlik insonda mavjud ma'lumotlarni qayta ishlab chiqarish va ularni cheksiz yangi modelini yaratishga javob beradi.

"Kreativlik otasi" nomi bilan mashhur Pol Torrans to'rtta kreativlik konikmasini aniqlagan. Uning olib borgan tadqiqotlari shundan dalolat beradiki, mazkur kreativ ko'nikmalarni shakllantirish va ularni baholash mumkun:

1. **Ravonlik.** Ko'plab g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi ko'p degan so'zga asoslanadi.
2. **Moslashuvchanlik.** Turli g'oyalarni o'ylab topish ko'nikmasi o'zgartirish degan so'zga asoslanadi.
3. **O'ziga xoslik.** Boshqalarga o'xshamagan, ajralib turuvchi g'oyani o'ylab topish ko'nikmasi noyob degan so'zga asoslanadi.
4. **Yaratuvchanlik.** G'oyalarni kengaytirish ko'nikmasi qo'shish degan so'zga asoslanadi.

Kreativlik darslarida pedagoglardan ajoyib g'oyalarni o'ylab topish (o'ziga xoslik); ularni kengaytirish (ishlab chiqish); yoki boshqa g'oyalar bilan solishtirish va ulardagi bog'liqlikni topish (moslashuvchanlik) talab etilganda, mazkur ko'nikmalar bir-biri bilan kesishadi.

Patti Drepeau tomonidan ham shaxsda kreativlik sifatlari ni muvaffaqiyatli rivojlantirishning to'rtta yo'li ko'rsatilgan:

- Kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish;
- Amaliy kreativ harakat ko'nikmalarini rivojlantirish
- Kreativ faoliyat jarayonlarni tashkil etish;
- Kreativ mahsulot (ishlanma) lardan foydalanish.

Xorijiy pedagoglar, xususan, Patti Drapeauning fikricha, bir shaxsning ayniqsa o'qituvchining kreativligi boshqalarni ijodiy jarayonini tashkil etishga ruhlantiradi.

"Kreativlik yuqumli xususiyatga egadir; kreativ bo'lish uchun kishi ko'proq kreativ insonlar bilan muloqot qilishi va hamisha izlanishda bo'lishi lozim. Har qanday ko'nikmani shakllantirish mumkun bo'lganiday, kreativ fikirlash qobiliyati yoki ko'nikmasini ham rivojlantirish mumkin. Bu bo'lajak pedagoglarga ham taalluqli bo'lib, kreativlik ustida ishlash bo'lajak pedagoglarga noodatiy tarzda fikirlashga yordam beradi. Biroq, bo'lajak pedagoglarni ruhlantirish va kreativ bo'lishga undash o'qituvchining qay darajada malakali ekanligiga bo'liq. Kreativlik bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar va kreativlik ko'nikmasini shakllantirishda qo'llanma sifatida xizmat qiladi. Bu auditoriyadagi muhit, bo'lajak pedagoglarda fikirlash tarzining shakllanishi, o'qituvchining yondashuv va strategiyalari elementlarini o'z ichiga oladi".

Bo'lajak pedagoglarda kreativlikni shakllantirish

Bo'lajak pedagoglarni... - qiziqarli; - murakkab vazifalar; - aniq maqsad va vaqt bilan ta'minlash

Bo'lajak pedagoglarga... - kreativlik muvozanatsizlik xissini yuzaga keltirishini anglatish; - bezovtalik va qo'rquv hissidan xalos bo'lishga yordam berish; - kreativ fikirlash ko'nikmalarini boshqa ko'nikmalar bilan rivojlantirishga yordam berish; - "qutqarib" qolish emas, balki yo'l yo'riq ko'rsatish

Bo'lajak pedagoglarni... - suhbatlar orqali rag'batlantirish; - konstruktiv sharhlar bilan ta'minlash; - yangi ko'rsatmalar bilan tanishtirib borish

Bo'lajak pedagoglar... - o'zlarida kreativlikning boshqa turlarini ham rivojlantira olishlari; - guruhda ishlay olishlari; - hissiy jihatdan erkin va ijobiy fikirlarga ega bo'lishlari uchun poydevor bo'ladigan muhitni yaratish

Haligacha ta'lim tizimida ko'plab yondashuv va metodlar ijodiy fikirlash emas, talqin va tahlilga, ya'ni berilgan ma'lumotni tushunib, to'g'ri yetkazishga, nari borsa, bir necha axborotni umumiyashtirib, xulosa chiqara olishga yo'naltirilgan.

Salmoqli amaliy ishlar olib borilayotganiga qaramay, ko'pchilik o'qituvchilar hali hanuz shaxs o'zlarida hamda bo'lajak pedagoglarda kreativlik sifatlarini qanday qilib samarali shakllantirish tajribasini o'zlashtira olmayaptilar.

Balki darslarni avvaldan o'ylab, rejalashtirib o'tilishi bo'lajak pedagoglar uchun qiziq bo'lmayotgandir, balki ta'lim mazmunining muayyan qolipga solinganligi bo'lajak pedagoglar uchun hech qanday stimuly bermayotgandir, rag'bat bildirmayotgandir

Pedagog ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni yechish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, pedagogik xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratish zarur

Xo'sh, ta'lim oluvchilarni qanday qilib kreativ fikrlashga o'rgatish mumkin? Innovatsiya yaratish uchun tafakkurda qanday o'zgarishlar kechishi lozim?

Tasavvur bilimdan muhim(mi?)

Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish uchun dastlab bu tushunchaning mazmunini bilish lozim. Kreativlik inglizcha "create"dan olingan bo'lib, yaratish ma'nosini bildiradi. Kreativlik deganda insonning yangilik yaratish, muammolarni yechishga qaratilgan ijodiy qobiliyati tushuniladi. Uning tagzamiyida originallik, amaliylik, noodatiylik va erkinlik yotadi. Shuningdek, kreativ fikrlash muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash, bir nuqtaga turli rakursdan yondashishni anglatadi.

Kreativlik shaxsni rivojlantiruvchi kategoriya sifatida inson tafakkuri, ma'naviyatining ajralmas qismi hisoblanadi, u shaxs ega bo'lgan bilimlarning ko'pqirrali ekanligida emas, balki yangi g'oyalarga intilish, o'rnatilgan stereotiplarni isloh qilish va o'zgartirishda, hayotiy muammolarni yechish jarayonida kutilmagan va noodatiy qarorlar chiqarishda namoyon bo'ladi. Ya'ni, berilgan bilimlarni takrorlash orqali kreativlikka erishib bo'lmaydi, ijodiy fikrlash jarayonida yangi fikr, yangi g'oyaning paydo bo'lishi asosiy shartdir. Masalan, ingliz tilida so'zlarni yodlab, grammatika qoidalarini "suv qilib ichib yuborgan" bo'lsangiz ham, insho yozolmasangiz, barchasi bekor. Shuning uchun kreativ fikrlash jarayonida tasavvur muhim rol o'ynaydi. Albert Eynshteyn "Tasavvur — bilimdan muhim" deganida aynan mana shu jihatni nazarda tutgan. Ko'pincha noodatiy fikrlar, yechimlar kutilmaganda inson xayoliga keladi. Buning uchun, avvalo, fikrlash jarayonidagi bir xillikka, odatiylikka barham berilishi lozim.

O'quvchilarning shaxs sifatida yoki guruh bo'lib kreativ fikrlashini kuzatish va baholash uchun maktablar qulay joydir. Sinfidagi ijodiy marralar va ilgarilash deb, ijodiy ifodaning shakllari (ya'ni, ichki dunyosi va kechinmalarini yozish, chizish, musiqa yoki boshqa san'at usullari orqali ifodalash) bilimni orttirish (ya'ni, guruh uchun yangi bo'lmish bilimni yaratish) yoki muammoni yechishga ijodiy yondashishga aytiladi.

O'quv jarayonida kreativ fikrlashning yordamchi omillari:

- Shaxsiy yordamchi omillar
- Boshqalar bilan hamkorlik
- Maqsad sari intilish va ijodkorlik borasida o'zo'ziga ishonch
- Soha bo'yicha tayyorgarlik
- Aqliy qobiliyatlar

- Ochiqlik
- Vazifa borasidagi ishtiyoq
- Ijtimoiy yordamchi omillar
- Madaniy me'yorlar va kutilayotgan natijalar

Ta'lim yondashuvlari

Maktab va sinfdagi muhit Ta'lim jarayonida kreativ fikrlashning ushbu turli yordamchi omillari o'zaro chambarchas bog'liqdir. Ijtimoiy yordamchi omillar madaniy qadriyatlar ostida shakllanadi, bu esa, o'z navbatda, o'quvchining shaxsiy yordamchi omillari qanday taraqqiy etishiga ta'sir qiladi.

Ijod — insonning yangi moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratish faoliyati. Unda inson tafakkuri, xotirasi, tasavvuri, diqqati, irodasi faol ishtirok etadi, butun bilimi, tajri-basi, iste'dodi namoyon bo'ladi. Ijod dastlab inson tasavvurida tug'iladi, key-in ijdga taallukdi masalalar yuzasidan izlanishlar olib boriladi, boshqalar bajargan ishlar tanqidiy ko'rib chi-qiladi, taxlil etiladi, kuzatishlar, tajribalar o'tkaziladi, mantiqiy xulosalar chiqariladi, gipotezalar qilinadi, bular tajribada sinab ko'riladi, noto'g'ri bo'lsa yangilanadi va h.k. Izlanishlar natijasi turli shakllarda (badiiy asar, matematik formula va b.) yuzaga chiqadi. Uni jamiyat e'tirof etsagina haqiqiy, to'liq ijod bo'ladi. Ijod fan-texnikani, madaniyatni boyitadi, rivojlantiradi.

Ijodni shartli ravishda 2 ga: ilmiy ijod va badiiy ijodga bo'lish mumkin. Olimlar faoliyati ilmiy ijodga, san'atkorlar, yozuvchilar faoliyati badiiy ijodga qaratilgan. Ba'zi kishilarda har ikki ijod rivojlangan bo'lishi mumkin. Ilmiy ijodda tabiat va jamiyat hayotining ob'yektiv qonuniyatlari aks etsa, badiiy ijodda ma'naviy hayot muammolariga san'atkorning sub'yektiv, o'ziga xos qarashlari, his-tuyg'ulari aks etadi. Badiiy ijodda hayotning turfa ranglari hamda voqealari orasidan ibratli va ijtimoi ahamiyatli bo'lganlari tanlab olinadi va badiiy umumlashtiriladi. Badiiy ijod murakkab jarayon bo'lib, inson faoliyatining idrok etish, baholash, qadrlash singari turlari bilan bog'liq holda amalga oshadi. Buning uchun ijodkor erkin xayol, ozod tafakkur, keng ko'lamli tasavvur, milliy g'urur va yuksak orzularga ega bo'lishi kerak. Badiiy ijod mahsulotining ommaviyligi va ijtimoi ahamiyati ana shu bilan belgilanadi. Ijodning taraqqiy etishida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy shartsharoitlari hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Ko'pchilik "ijodkorlik" va "ijodiy faoliyat" tushunchalarini birlashtiradi, ularni bir-biri bilan taqqoslaydi. Bu ikki tushuncha barcha ijodkorlikning ajralmas tarkibiy qismlari hisoblanadi. Ijodiy faoliyat tushunchasi odatda sifat jihatidan yangi narsalarni yaratish bilan bog'liq faoliyat sifatida tushuniladi. Ijodkorlikning turli xil turlari mavjud: ilmiy, texnik, badiiy va boshqalar. Ularning barchasi o'ziga xos xususiyatlarga, umumiylik va farqlarga ega.

Ilmiy ijod "ijtimoiy ma'qullangan va fan tizimiga kiritilgan yangi bilimlarni ishlab chiqarishga qaratilgan faoliyat", "ilmiy bilimlar chegaralarini kengaytiruvchi yuqori kognitiv jarayonlar majmui". Ilm-fandagi ijodkorlik, birinchi navbatda, yangi ijtimoiy ahamiyatga ega bilimlarni egallashni talab qiladi, bu har doim fanning eng muhim ijtimoiy funksiyasi bo'lib kelgan. Bu texnologik taraqqiyotning asosidir. Texnik ijodkorlik amaliy faoliyat shakli sifatida o'ziga xos ijtimoiy hodisadir. Uning o'ziga xosligi texnik muammoning tabiati bilan belgilanadi, uni hal qilish uchun haqiqiy vosita, ixtiro yoki dizayn kerak. Ilmiy, texnik ijodkorlikdan farqli o'laroq, yangi tuzilmalarni yaratish va ishlab chiqarishga joriy etish jarayonida mavjud texnik tuzilmalarni ishlatish amaliyoti bilan bevosita bog'liq. Texnik ijodkorlikda faoliyatning amaliy va ma'naviy momentlari bir-biri bilan chambarchas bog'langan. Amaliy harakat texnik ob'ektni haqiqiy loyihalash jarayonida tabiat materialini o'zgartirishda ifodalanadi. Ma'naviy faoliyat ob'ektning ideal qurilishi sifatida ishlaydi. Texnik ijodkorlik haqiqiy texnik ob'ektlarda mujassamlangan texnik g'oyalar, chizmalar ko'rinishida texnologiya sohasida yangi natijalarni olishni o'z ichiga oladi. Ilmiy-texnik ijodkorlikdan farqli o'laroq, badiiy ijod yangilikka to'g'ridan-to'g'ri e'tibor qaratmaydi, u yangisini ishlab chiqarish bilan aniqlanmaydi, garchi o'ziga xoslik odatda badiiy ijod mezonlari va badiiy iste'dodni baholashda mavjud. Shu bilan birga, san'at hech qachon ilmiy usullarning kuchi va qudratini inkor etmagan va ulardan san'atning asosiy vazifasi – estetik qadriyatlarni yaratishga yordam bergan darajada foydalanmagan. Ammo shu bilan birga, badiiy adabiyot, sezgi va fantaziya kuchidan foydalanish qobiliyatida fandan ustunlik tushunchasi doimo mavjud. Keyinchalik, umuman olganda, "qobiliyat" nima ekanligini aniqlashingiz kerak. Teplov B. M.ning fikriga ko'ra, "qobiliyatlar - bu bir odamni boshqasidan ajratib turadigan, shaxs uchun mavjud bo'lgan ko'nikma va bilimlar zaxirasiga kamaymaydigan, balki ularni egallashning qulayligi va tezligini belgilaydigan ma'lum individual psixologik xususiyatlardir". Qobiliyatlarni rivojlantirishning kaliti "samaradorlik" tushunchasi - shaxsiy xususiyatlarning faoliyat talablariga nozik moslashuvi. Shunday qilib, eng umumiy shaklda ijodiy qobiliyatlarning ta'rifi quyidagicha. Ijodiy qobiliyatlar - bu shaxs sifatining individual xususiyatlari bo'lib, u turli ijodiy faoliyatni amalga oshirish muvaffaqiyatini belgilaydi. Ijodkorlik elementi inson faoliyatining har qanday turida bo'lishi mumkinligi sababli, nafaqat badiiy ijodkorlik, balki texnik ijodkorlik, matematik ijodkorlik va boshqalar haqida ham gapirish joiz. Ko'pgina hollarda, ijodiy shaxs - bu o'ziga xos tarzda o'ylaydigan odam, bu fikrlashning natijasi nostandart echimlar bo'ladi. Ammo fikrlash ham reproduktiv, ham ijodiy bo'lishi mumkin. Reproductiv

fikrlash - bu fikrlashning bir turi bo'lib, unda bizning xotiramiz mavjud tasvir va tushunchalarni qayta tiklashga yordam beradi. Ijodiy fikrlash esa yangi, ilgari noma'lum materialni yaratadigan fikrlash turidir. Bu shuni anglatadiki, ijodiy faoliyat faqat bitta tafakkur turiga - reproduktivlikka asoslanishi mumkin emas, ijodiy fikrlash bo'lishi kerak, bu inson ijodiyotining eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Keling, ijodkorlikni inson faoliyati mahsuli sifatida to'liq tushunish maqsadida L. S. Vygotskiyning asarlariga murojaat qilaylik: "Faoliyatni takror ishlab chiqarishdan tashqari, inson xatti-harakatlarida ushbu faoliyatning boshqa turini, ya'ni kombinatsiya yoki ijodiy faoliyatni sezish oson. "Faoliyatni qayta ishlab chiqarish orqali Vygotskiy bizning miyamiz allaqachon mavjud bo'lgan tajribani saqlab qolish va ko'paytirish qobiliyatini tushundi. Va bunday reproduktiv faoliyatning (yoki xotiraning) organik asosi bizning asabiy moddaning plastisiyasidir.

"Insonning har qanday bunday faoliyati, uning natijasi o'z tajribasida bo'lgan taassurotlar yoki harakatlarni takrorlash emas, balki yangi tasvirlar yoki harakatlar yaratish bo'lsa, bu ijodiy yoki uyg'un xatti-harakatlarning ikkinchi turiga tegishli bo'ladi." Shunday qilib, L.S.Vygotskiy ijodkorlikni shunchaki bizning tajribamizni takrorlash deb atash mumkin emasligini va ijodkorlik, uning tushunchasiga ko'ra, biz hali bilmagan narsaning mutlaqo yangiligini yaratishdir. "Bizning miyamizning birlashtirish qobiliyatiga asoslangan ushbu ijodiy faoliyat psixologiya tasavvur yoki fantaziya deb ataladi." Demak, ijodkorlik va tasavvur o'z mohiyatiga ko'ra uzviy bog'liqdir.

Nazorat savollari:

1. Xulosa chiqarish deb nimaga aytiladi ?
2. Xulosa chiqarish nazariyasining yaratilishi va uni rivojlantirishda qaysi sharq allomalarning xizmati kata?
3. Deduktsiya qanday jarayon?
4. Xulosa chiqarishda xulosaning chin bo'lishi uchun nechta shart bajarilishi lozim?
5. Bevosita xulosa chiqarish deb nimaga aytiladi.
6. Patti Drepeau tomonidan shaxsda kreativlik sifatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirishning to'rtta yo'li ko'rsatilgan ular qaysilar?
7. "Kreativlik otasi" nomi bilan mashhur Pol Torrans to'rtta kreativlik konikmasini aniqlagan. Uning olib borgan tadqiqotlari nimalarga asoslanadi.
8. O'quv jarayonida kreativ fikrlashning yordamchi omillari haqida nimalarni bilasiz?
9. Ta'lim oluvchilarni qanday qilib kreativ fikrlashga o'rgatish mumkin?

10. Kreativlik darslarida pedagoglardan nimalar talab qilinadi?
11. Ijod qanday faoliyat sanaladi?
12. Ijod necha turga bo'linadi va qaysilar?

2.4 Yondashuvni aniqlash va uning shakllanishi.

1. Yondashuvni aniqlash va uning xususiyatlari.
2. Yondashuvni aniqlash shakllari va usullari. Yondashuv shakllanishi va uning xususiyatlari.

Tayanch tushunchalar: *Yondashuvni aniqlash va uning xususiyatlari. Yondashuvni aniqlash shakllari va usullari. Yondashuv shakllanishi va uning xususiyatlari.*

Individuallik -shaxs yoki guruhning o'ziga xos o'ziga xosligi, ularni boshqa shaxslardan ajratib turadigan yagona, maxsus va umumiy xususiyatlarning o'ziga xos kombinatsiyasi.

Shaxsiyat - doimiy o'zgaruvchan tizimli sifat, u individual xususiyatlarning barqaror to'plami sifatida namoyon bo'ladi va shaxsning ijtimoiy mohiyatini tavsiflaydi.

Ijod - bu inson (yoki boshqa oqilona-sub'ektiv) faoliyat tizimida sodir bo'ladigan va uning sub'ektlarining moddiy va ma'naviy ehtiyojlari va ijtimoiy-madaniy qadriyatlari bilan belgilanadigan dunyoning ob'ektiv rivojlanish jarayonlari; o'z jarayonida dialektik qarama-qarshiliklarni maqsadga muvofiq ravishda hal qilish va inson va jamiyat uchun maqbul imkoniyatlarni (ularning maqsadlariga muvofiq) ijod qilish ob'ektini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi.

Kreativ yondashuv - va yutuqlar dunyo bo'ylab fan va texnologiyadan tortib, falsafa, san'at va ijtimoiy fanlar kabi turli sohalarda insoniyat tamaddunini ilgari surgan. Kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy g'oyalar berishdan kattaroq narsadir. Kreativ yondashuv - insonga ba'zan murakkab sharoitlarda, yanada yaxshiroq natijaga erishishga imkon beruvchi bilim va tajribaga asoslangan real ko'nikmadir.

Butun dunyoda jamiyatlar va tashkilotlar muammolarni hal etishda innovatsion bilim va yaratuvchanlikka tobora ehtiyoj sezmoqda, bu esa, o'z navbatida, innovatsiya va kreativ fikrlash ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda.

Ijodiy faoliyat jarayonida inson ijodiy fikrlashni shakllantiradi va rivojlantiradi. Ijodiy fikrlash nima? Psixologiyada inson ijodiy fikrlashga ega ekanligi isbotlangan, agar u quyidagi mantiqiy operatsiyalar guruhlarini bajara oladigan bo'lsa: tizimlar va ularning elementlarini birlashtirishi, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlashi va tadqiqot operatsiyalarini bajarishi. Ijodiy fikrlashni

rivojlantirish ijodiy muammolarni hal qilish metodikasini o'qitish jarayonida amalga oshirilishi kerak, ularning yordamida talabalar har bir guruh uchun mantiqiy qobiliyatlarni shakllantiradi va rivojlantiradi. Ijodiy topshiriq - bu o'rganilgan qoidalarni o'zgartirishni yoki yangi qoidalarni mustaqil ravishda to'plashni talab qiladigan va hal qilish natijasida sub'ektiv yoki ob'ektiv ravishda yangi tizimlar - ma'lumotlar, tuzilmalar, moddalar, hodisalar, san'at asarlari yaratilishi kerak bo'lgan vazifadir.

Ijod nazariyasida ijodiy vazifa tushunchasi bilan bir qatorda tadqiqot vazifasi tushunchasi ham mavjud. Tadqiqot vazifasi - bu echimini topish uchun bir yoki bir nechta tadqiqot ishlarini bajarish zarur bo'lgan ijodiy vazifa.

Shunday qilib, talabalarda ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun alohida ijodiy vazifalar emas, balki ijodiy vazifalar tizimlari zarur. Ijodiy vazifalar tizimlari o'quv faoliyatining asosi bo'lishi kerak. Shunday qilib, ijodiy fikrlash mezonlari:

1. Ijodkorlik - bu yangi natijaga, yangi mahsulotga olib boradigan faoliyat.
2. Ushbu mahsulotni qo'lga kiritgan jarayonning yangilik mezonlari (yangi usul, texnika, harakat tartibi) odatda mahsulotning yangilik mezoniga qo'shiladi.
3. Aqliy harakat jarayoni yoki natijasi algoritm bo'yicha oddiy mantiqiy xulosa yoki harakatlar natijasida olinmasa, faqat ijodiy deb nomlanadi. Haqiqiy ijodiy harakat bo'lsa, muammoning shartlaridan uning echimiga qadar bo'lgan yo'lda mantiqiy bo'shliq bartaraf etiladi. Ushbu bo'shliqni bartaraf etish mantiqsiz printsip, sezgi tufayli mumkin.
4. Ijodiy fikrlash, odatda, kimdir tomonidan qo'yilgan muammoning echimi bilan emas, balki muammoni mustaqil ravishda ko'rish va shakllantirish qobiliyatiga bog'liqdir.
5. Ijodiy fikrlashning muhim psixologik mezoni bu echim topish paytidan oldin aniq hissiy tajribaning mavjudligi.
6. Ijodiy fikrlash harakati uchun doimiy va uzoq muddatli yoki qisqa muddatli, lekin juda kuchli turtki kerak.

G. Gelmxolts, A. Puankare va boshqa bir qator mualliflar har qanday ijodiy echimning to'rt bosqichini ajratib ko'rsatdilar: muammoni hal qilish yoki isloh qilish uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan bilimlarni to'plash, material yig'ish bosqichi; kamolotga etishish yoki inkubatsiya bosqichi, ong osti asosan ishlaydi va ongli tartibga solish darajasida odam butunlay boshqa faoliyat bilan shug'ullanishi mumkin; qaror tez-tez kutilmaganda qabul qilinadigan va butunlay ongda paydo bo'ladigan tushuncha yoki tushuncha bosqichi; ongni to'liq jalb qilishni talab qiladigan nazorat qilish yoki tekshirish bosqichi.

Ijodiy fikrlashni o'rganish usullari. Zamonaviy psixologiyada ijodiy

fikrlashni empirik o'rganish quyidagi usullar yordamida amalga oshiriladi.

Qoida tariqasida vazifani qayta tuzishni talab qiladigan yoki mavzu o'zi qo'yadigan cheklovlardan tashqariga chiqadigan kichik ijodiy vazifalarni yoki ixtiro bilan topshiriqlarni yechish jarayonini tahlil qilish.

Yo'l-yo'riq vazifalaridan foydalanish. Bunday holda, odamning rahbarlik muammosidagi bir maslahatga nisbatan sezgirligi o'rganiladi, uni echish asosiyga qaraganda osonroq, lekin xuddi shu printsip asosida qurilgan va shuning uchun asosiy masalani echishda yordam berishi mumkin.

"Qatlamli" vazifalardan foydalanish. Mavzuga juda oddiy yechimlar bilan o'xshash bir qator muammolar keltirilgan. Juda ijodiy bo'lmagan odam shunchaki bunday muammolarni hal qiladi, har safar yangi yechimlarni topadi. Ijodkor "intellektual tashabbus" ko'rsatib, har bir individual qaror asosida umumiyroq qonuniyatni topishga harakat qiladi. Ilm-fan, san'at yoki amaliyotning ma'lum bir sohasidagi ijodiy ishlaydigan odamlarni aniqlash uchun ekspert baholash usullari.

Ijodiy qobiliyatning muayyan domenga bog'liqligi quyidagichadir: ijodiy yondashuvning qaysi va qancha sohalar mavjud bo'lishi mumkin?

Ko'pgina nazariyotchilar turli ijodkorlik sohalarini aniqlashga harakat qilib kelmoqdalar, shularning ichida diqqatga eng sazovori Kaufman (va boshqalar) (2004; 2005 ; 2006 ; 2009 ; 2012) tadqiqotlaridir. So'nggi ishlarida Kaufman kreativ yondashuvning besh domenini sanaydi: kundalik, ta'limga oid, harakatga oid, ilm-fanga oid va san'atga oid sohalar (Kaufman, 2012 [32]).

Boshqa tadqiqotchilar ham shunga o'xshash kreativlik sohalarini haqida ma'lumot berishgan. Runcho va Bahleda (1986) ijodiy faoliyatni «san'atkorlik» va «ilmiy» sohalariga ajratgan. Amabile fikricha (1983 ; 1996), ijodiy faoliyat uch umumiy sohaga bo'linishi mumkin: verbal, san'atkorlik va muammoni hal qilish. Chen va boshqalar (2006) ham verbal, san'atkorlik va matematika sohalarini haqida ma'lumot berishgan.

Kreativ faoliyatni sana'tkorlik va verbal sohalariga bo'lish Konti va boshqalar (1996 [37]) tadqiqotlarida ham uchraydi. Kreativlik sohalarini o'rgangan amaliy tadqiqotlarning batafsil meta-tahliliga ko'ra, matematika ilmiy sohasi doimo boshqa ijodkorlik sohalardan yaqqol ajralib turadi (Julmi va Scherm, 2016). Ushbu meta- tahlil barcha tadqiqotlarda kreativlik sohalarini Kaufman va Baer (2004) tomonidan aniqlangan amaliy ijodkorlik, empatiya-munosabat va matematika-ilm-fan sohasidagi ijodkorlikka bo'linishi kabi umumiy bir qonuniyat kuzatilayotganini ko'rsatmoqda.

Kreativlikning tutash yondashuvlari. «Tutash yondashuvlar» yoki «Komponent nazariyalari» kreativ fikrlash va kreativlikni ko'p qirrali fenomen

sifatida ta'riflaydi (Lucas, 2016). Amabile (1983;2016) nazariyasi har qanday shaxsning ijodiy faolligi uchun to'rt zaruriy qismni sanaydi: sohaga bog'liq qobiliyatlar, kreativlikka bog'liq jarayonlar vazifa borasidagi ishtiyoq (motivatsiya) ham da mos, qulay sharoit. Bu modelga ko'ra, umuman olganda, ijodiy ser mahsullik bazaviy resurs yoxud xomashyo (masalan, sohaga bog'liq qobiliyatlar, jumladan, bilim va texnik ko'nikmalar) bo'lib, ushbu xomashyo- ni yangicha usulda birlashtirish uchun kerak bo'ladigan qobiliyatlar (ya'ni, kreativlikka bog'liq jarayonlar, jumladan, tayyor qo'llanmalardan voz kecha olish kabi tegishli kognitiv stillar) hamda ushbu amallarni oshirishga ishtiyoqni (ya'ni, motivatsiya) taqozo etadi. Bu to'rt komponent ham tur- g'un, ham takomillashtirish va muhitga moyil bo'lgan komponentlardan iborat.

Sternberg va Lubartning (1991; 1995) «kreativlikning sarmoya nazariyasi»da kreativlik uchun to'rt alohida, lekin chambarchas bog'liq resurs talab etiladi: intellektual qobiliyatlar (tahlil va sintez qilish kabi); sohaga oid bilim; muayyan «fikrlash tarzi» (yangicha fikrlash kabi); motivatsiya; muayyan shaxsiy xislatlar hamda kreativ g'oyalar uchun mos va qulay atrof-muhit. Sternberg (2006) keyinroq ushbu resurslar tutashganligining ahamiyati borasida fikr bildirgan. Uning aytishicha, ijodiy yondashuv har bir komponentning oddiygina qo'shilishi emas, balki undan ancha murakkabroq jarayondir. Komponentlar o'rtasidagi o'zaro munosabat turli natijalarni beradi: masalan, aksar komponentlarning yuqori darajasi ijodiy salohiyatga multiplikativ ta'sir ko'rsatishi mumkin, va aksincha, har bir komponent uchun pastki chegara mavjud bo'lib, undan o'tilgan taqdirda, boshqa komponentlardagi yuqori darajalardan qat'i nazar, hech qanday ijodiy mahsulotni kutib bo'lmaydi.

O'quv jarayonida kreativ fikrlashni anglash va baholash. Tutash kreativlik yondashuvlari ijodiy faollik uchun turli ichki resurslarning ahamiyatiga hamda ijodiy faollik sodir bo'layotgan atrof- muhitning ahamiyatiga urg'u beradi. Shuning uchun ham ular PISA tad- qiqotining kreativ fikrlashni baholash yo'nalishi uchun qulay sxemani taqdim etadi. Lekin bolalarning kreativ fikrlashini yaxshiroq anglash uchun, ushbu yondashuvlarni o'quvchilarning maktabdagi kundalik hayotiga mos ravishda kontekstga qo'yish zarur (Glaveanu va boshqalar., 2013 ; Tanggaard, 2014). O'quv jarayonida kreativ fikrlashni kuzatishning bir qator muhim jihatlari hamda tegishli elementlar orasidagi munosabatlar 1-shaklda aks etgan. Ushbu model Kreativ fikrlash strategik konsultativ guruhi (IHTT, 2017) taklif etgan kreativ fikrlashning besh o'lchovli modeliga asoslangan. Maktablar o'quvchi ichki resurslarining (bundan keyin «shaxsiy yordamchi omillar» deyiladi) bir necha jihatlari ta'sir o'tkazishi mumkin, jumladan, aqliy qobiliyatlar, soha

bo'yicha tayyorgarlik (domenga oid bilim va tajribalar), yangi g'oya va kechinmalarga ochiqlik, o'zgaralar bilan hamkorlikda ishlashga hamda boshqalarning g'oyasini takomillashtirishga tayyor bo'lish, qiyinchilikka uchraganda davom etishga tayyor bo'lish hamda kreativ yondashuv borasida o'ziga ishonch (maqsadning yo'nalishi va maslaklar), vazifa borasidagi ishtiyoq. Kreativ fikrlashni qo'llab-quvvatlashi yoki unga to'siq bo'lishi mumkin bo'lgan o'quvchining atrof-muhitiga kelsak (bundan keyin «ijtimoiy yordamchi omillar» deyiladi), sinfda shakllangan madaniyat, maktablarning va umuman olganda ta'lim tizimining ta'limga yondashuvi va umumiy ijtimoiy muhitlarning barchasi o'quvchining ijtimoiy muhitini tashkil etadi. Bularning bari o'quvchi kreativ fikrlashga bergan ahamiyatga ta'sir o'tkazadi va kreativ fikrlash yo'lida yo to'siq, yo madad bo'lishi mumkin.

O'quvchilarning shaxs sifatida yoki guruh bo'lib kreativ fikrlashini kuzatish va baholash uchun maktablar qulay joydir. Sinfidagi ijodiy marralar va ilgari deb, ijodiy ifodaning shakllari (ya'ni, ichki dunyosi va kechinmalarini yozish, chizish, musiqa yoki boshqa san'at usullari orqali ifodalash) bilimni orttirish (ya'ni, guruh uchun yangi bo'lmish bilimni yaratish) yoki muammoni yechishga ijodiy yondashishga aytiladi. Ta'lim jarayonida kreativ fikrlashning ushbu turli yordamchi omillari o'zaro chambarchas bog'liqdir. Ijtimoiy yordamchi omillar madaniy qadriyatlar ostida shakllanadi, bu esa, o'z navbatda, o'quvchining shaxsiy yordamchi omillari qanday taraqqiy etishiga ta'sir qiladi.

Kreativ yondashuv va yutuqlar dunyo bo'ylab fan va texnologiyadan tortib, falsafa, san'at va gumanitar fanlar kabi turli sohalarda insoniyat tamaddunini ilgari surgan Demak, kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy g'oyalar berishdan kattaroq narsadir. U insonga ba'zan murakkab sharoitlarda, yanada yaxs hiroq natijaga erishishga imkon beruvchi bilim va tajribaga asoslangan real ko'nikmadir. Butun dunyoda jamiyatlar va tashkilotlar muammolarni hal etishda innovatsion bilim va yaratuvchanlikka tobora ehtiyoj sezmoqdalar (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT), 2010), bu esa, o'z navbatida, jamoaviy ish bo'lgan innovatsiya va kreativ fikrlash ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda.

Kreativ fikrlash ta'siri butun jamiyatga sezilarli innovatsiya turlarining ortida turishi rost, lekin u ayni damda universal va tenglashtiruvchi xususiyatga ega fenomen hamdir, ya'ni har qanday shaxs, u yoki bu darajada, kreativ fikrlash qobiliyatiga ega. Darhaqiqat, ta'lim sohasidagi mutaxassislar va psixologlarning fikriga ko'ra, ijodiy faoliyat bilan bog'liq fikrlash jarayonlarida mashg'ul bo'lish deb tushunilgan kreativ fikrlash bir qator boshqa shaxsiy ko'nikmalarning ham rivojlanishiga olib keladi. Shular jumlasiga metakognitiv qobiliyat, insonlar bilan

muomala qilish va shaxsning o'zini yaxshiroq anglash ko'nikmalari, muammoni hal etish ko'nikmalari kiradi. Ustiga-ustak, shaxs kamoloti, ta'lim olishdagi muvaffaqiyati, kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati va jamoatchilik orasidagi obro'si ham insonning kreativ fikrlash ko'nikmasiga bog'liq.

Kreativ fikrlashni baholash xalqaro dasturini rivojlantirish ta'lim siyosatiga ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lishi mumkin. PISA tadqiqoti kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi mutasaddilarga dalillarga asoslangan to'xtamga kelishda ko'maklashuvchi aniq, ishonchli va amalga oshirish mumkin bo'lgan baholash vositasini taqdim etadi. Natijalar, shuningdek, jamiyatda ushbu muhim ko'nikmani ta'lim orqali rivojlantirishning ahamiyati va usullari borasidagi bahslarga sabab bo'ladi. PISA dasturidagi ushbu faoliyat Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining ijodiy fikrlashni rivojlantirish borasidagi yangi ikani qo'llab-quvvatlashga qaratilgan boshqa bir loyihasi bilan bog'liqdir. So'nggi yillarda IHTT Ta'lim tadqiqoti va innovatsiyalar markazi (CERI) o'n bir davlatda kreativ va tanqidiy fikrlashni o'rgatish va baholash usullari borasida tadqiqot olib bordi.

Kreativlikni baholash - o'quvchining qobiliyatlari haqidagi muayyan da'volarni dalilga asoslangan fikrlash jarayonida tahlil etishdir.

PISA tadqiqotida kreativ fikrlash - bilim sohasida original va samarali yechimlar, yutuqlar va tasavvurni ta'sirchan ko'rinishlarga olib keladigan g'oyalarni ishlab chiqish, baholash va takomillashtirishda samarali ishtirok etish qobiliyati deb ta'riflanadi. Boshqa ko'nikmalar kabi, kreativ fikrlash ham amaliy va yo'naltirilgan yondashuv orqali rivojlantirilishi mumkin.

Kreativ fikrlash bugungi - yoshlar ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim ko'nikma bo'lib, bu ko'nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o'zgarayotgan, oddiy savodxonlikdan tashqari yangilanayotgan davrga xos ko'nikmalarga ega kadrlarni talab etayotgan makonga moslashishga ko'maklashadi.

Tizimli yondashuv va uning rivojlanishi. Tizimli yondashuvning asosiy qoidalari va tizim tushunchasi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda tizimli yondashuv ko'pincha metodologiyaning yo'nalishi sifatida qabul qilinadi ilmiy bilim

ob'ektlarni tizim sifatida ko'rib chiqishga asoslangan ijtimoiy amaliyot. Tizimli yondashuv tadqiqotchilarni ob'ektning yaxlitligini ochib berishga, undagi xilma-xil bog'lanishlarni aniqlashga va ularni yagona nazariy rasmga birlashtirishga qaratilgan. Tizimli yondashuv tabiatda, jamiyatda va tafakkurda sodir bo'ladigan jarayonlarni o'rganishda bilish va dialektika nazariyasini qo'llash shaklidir. Uning mohiyati umumiy tizimlar nazariyasi talablarini amalga oshirishdan iborat bo'lib, unga ko'ra uni o'rganish jarayonida har bir ob'ekt katta va ob'ekt sifatida ko'rib chiqilishi kerak.

Murakkab tizim va shu bilan birga, umumiy tizimning elementi sifatida. Tizimli yondashuvning mohiyati shundaki, nisbatan mustaqil komponentlar alohida holda emas, balki ularning o'zaro bog'liqligi, rivojlanishi va harakatida ko'rib chiqiladi. Tizimning bir komponenti o'zgarganda, boshqalari ham o'zgaradi. Bu integratsion tizim xususiyatlarini ochish imkonini beradi va sifat xususiyatlari, tizimni tashkil etuvchi elementlarda mavjud emas. Yondashuv asosida izchillik tamoyili ishlab chiqilgan. Tizimli yondashuv printsipi tizimning global maqsadiga erishish uchun tizim elementlarini o'zaro bog'langan va o'zaro ta'sir qiluvchi deb hisoblashdir. Tizimli yondashuvning o'ziga xos xususiyati – faoliyatini optimallashtirish individual elementlar, lekin umuman butun tizim haqida.

Tizimli yondashuv o'rganilayotgan ob'ektlar yoki jarayonlarning yaxlit tasavvuriga asoslanadi va murakkab tizimlarni o'rganish va tahlil qilishning eng universal usuli bo'lib ko'rinadi. Ob'ektlar muntazam tuzilgan va funktsional jihatdan tashkil etilgan elementlardan tashkil topgan tizimlar sifatida qaraladi. Tizimli yondashuv - ob'ektlar yoki ular haqidagi bilimlarni ular o'rtasida muhim aloqalarni o'rnatish orqali tizimlashtirish va birlashtirish. Tizimli yondashuv umumiydan xususiyga izchil o'tishni nazarda tutadi, agar ko'rib chiqish uchun asos aniq yakuniy maqsad bo'lsa, unga erishish uchun ushbu tizim shakllantiriladi. Bu yondashuv har bir tizim alohida bir-biridan ajralib turuvchi quyi tizimlardan iborat bo'lsa ham yaxlit bir butun ekanligini bildiradi. Tizimli yondashuvning asosiy tushunchalari: "tizim", "tuzilma" va "komponent".

Tizim - bu bir-biri bilan aloqada va bog'liqlikda bo'lgan, o'zaro ta'sirida ushbu komponentlarga alohida xos bo'lmagan yangi sifat hosil qiluvchi komponentlar yig'indisi. Komponent deganda murakkab kompleksdagi boshqa ob'ektlar bilan bog'langan har qanday ob'ektlar tushuniladi.

Struktura tizimdagi elementlarni ro'yxatga olish tartibi, uning tuzilishi printsipi sifatida talqin etiladi. U elementlarning joylashish shaklini va ularning tomonlari va xususiyatlarining o'zaro ta'sirining xarakterini aks ettiradi. Tuzilish elementlarni bog'laydi, o'zgartiradi, ma'lum bir umumiylikni beradi, ularning hech

biriga xos bo'lmagan yangi sifatlarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Obyekt, agar u o'zaro bog'liq va o'zaro ta'sir qiluvchi tarkibiy qismlarga bo'linadigan bo'lsa, tizimdir. Bu qismlar, o'z navbatida, qoida tariqasida, o'ziga xos tuzilishga ega va shuning uchun dastlabki, katta tizimning quyi tizimlari sifatida taqdim etiladi. Tizimning tarkibiy qismlari magistral ulanishlarni tashkil qiladi. Tizimli yondashuvning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: Yaxlitlik, bu tizimni bir vaqtning o'zida bir butun sifatida va bir vaqtning o'zida yuqori darajadagi quyi tizim sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi.

Strukturaning ierarxiyasi, ya'ni quyi darajadagi elementlarning yuqori darajadagi elementlarga bo'ysunishi asosida joylashgan to'plam (kamida ikkita) elementlarning mavjudligi.

Strukturizatsiya, bu tizim elementlarini va ularning muayyan doirasidagi munosabatlarini tahlil qilish imkonini beradi tashkiliy tuzilma. Qoida tariqasida, tizimning ishlash jarayoni uning alohida elementlarining xususiyatlari bilan emas, balki strukturaning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi.

Ko'plik, bu alohida elementlarni va butun tizimni tavsiflash uchun turli xil kibernetik, iqtisodiy va matematik modellardan foydalanishga imkon beradi.

Masalan, ta'lim tizimi quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan tizim sifatida qabul qilinadi: 1) federal davlat ta'lim standartlari va federal davlat talablari, ta'lim standartlari, ta'lim dasturlari turli xil turlari, darajalari va (yoki) yo'nalishlari; 2) amalga oshiradigan tashkilotlar ta'lim faoliyati, pedagogik xodimlar o'quvchilar va voyaga etmagan o'quvchilarning ota-onalari (qonuniy vakillari); 3) federal davlat organlari va tanalar davlat hokimiyati mavzular Rossiya Federatsiyasi amalga oshirish davlat boshqaruvi ta'lim sohasida, shuningdek, ta'lim sohasida rahbarlikni amalga oshiradigan mahalliy davlat hokimiyati organlari, maslahat, maslahat va ular tomonidan tashkil etilgan boshqa organlar; 4) ta'lim faoliyatini ta'minlovchi, ta'lim sifatini baholovchi tashkilotlar; 5) uyushmalar yuridik shaxslar, ish beruvchilar va ularning birlashmalari, ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi jamoat birlashmalari.

O'z navbatida, ta'lim tizimining har bir tarkibiy qismi tizim vazifasini bajaradi. Masalan, ta'lim faoliyati bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar tizimi quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi: 1) maktabgacha ta'lim tashkilotlari 2) umumiy ta'lim tashkilotlari 3) kasbiy ta'lim tashkilotlari Oliy ma'lumot ta'lim tashkilotlari 4) oliy ta'limning ta'lim tashkilotlari.

Ta'lim tashkilotlari oliy ta'limni quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga olgan tizim sifatida ham ko'rish mumkin: institutlar, akademiyalar, universitetlar. Ta'lim tizimiga kiritilgan tizimlarning taqdim etilgan ierarxiyasi quyi darajadagi

komponentlarning yuqori darajadagi tarkibiy qismlarga bo'ysunishi asosida joylashgan; Barcha komponentlar bir-biri bilan chambarchas bog'langan, yaxlit birlikni tashkil qiladi.

Metodologiyaning uchinchi darajasi - aniq ilmiy - bu ma'lum bir fanning metodologiyasi bo'lib, u muayyan fan bo'yicha ilmiy bilimlarga xos bo'lgan ilmiy yondashuvlar, tushunchalar, nazariyalar, muammolarga asoslanadi, qoida tariqasida, bu asoslar ushbu fan olimlari tomonidan ishlab chiqilgan (boshqa fanlarning olimlari ham bor). fanlar). Pedagogika uchun metodikaning bu darajasi, eng avvalo, pedagogik va psixologik nazariyalar, xususiy didaktika uchun kontsepsiyalar (alohida fanlarni o'qitish metodikasi) - didaktika sohasidagi nazariyalar, ta'lim usullari sohasidagi tadqiqotlar uchun - asosiy tushunchalar, ta'lim nazariyalari. Muayyan ilmiy ishda metodologiyaning bu darajasi ko'pincha uning nazariy asos tadqiqot. Pedagogika metodologiyasining o'ziga xos ilmiy darajasiga quyidagilar kiradi: shaxsiy, faoliyat, etno-pedagogik, aksiologik, antropologik yondashuvlar va boshqalar.

Faoliyat yondashuvi. Faoliyat shaxs kamolotining asosi, vositasi va omili ekanligi aniqlangan. Faoliyat yondashuvi o'rganilayotgan ob'ektni uning faoliyati tizimi doirasida ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Bu o'qituvchilarni turli faoliyatga: o'qitish, mehnat, muloqot, o'yinga kiritishni o'z ichiga oladi.

Shaxsiy yondashuv loyihalash va amalga oshirishda yo'naltirilganlikni anglatadi pedagogik jarayon shaxsga maqsad, mavzu, natija va sifatida asosiy mezon uning samaradorligi. Bu shaxsning o'ziga xosligini, uning intellektual va ma'naviy erkinligini, hurmat qilish huquqini tan olishni shoshilinch ravishda talab qiladi. Ushbu yondashuv doirasida shaxsning moyilligi va ijodiy salohiyatini o'z-o'zini rivojlantirishning tabiiy jarayoniga tayanish va buning uchun tegishli shart-sharoitlarni yaratish ko'zda tutilgan.

Aksiologik (yoki qadriyatli) yondashuv tadqiqotda, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni tarbiyalashda amalga oshirishni anglatadi.

Etnopedagogik yondashuv tadqiqotni tashkil etish va amalga oshirishni, ta'lim va tarbiya jarayonini o'z ichiga oladi milliy an'analar odamlar, ularning madaniyati, milliy va etnik marosimlari, urf-odatlar, odatlari. Milliy madaniyat bola o'sib-ulg'aygan muhitga o'ziga xos lazzat beradi, turli ta'lim muassasalari faoliyat yuritadi.

Antropologik yondashuv, ya'ni inson haqidagi barcha fanlar ma'lumotlaridan ta'lim sub'ekti sifatida tizimli foydalanish va ularni pedagogik jarayonni qurish va amalga oshirishda hisobga olishni anglatadi.

Transformatsiyani amalga oshirish uchun inson o'z harakatlarining ideal

usulini, faoliyat rejasini o'zgartirishi juda muhimdir. Shu munosabat bilan u maxsus vosita - fikrlashdan foydalanadi, uning rivojlanish darajasi insonning farovonligi va erkinligi darajasini belgilaydi. Bu dunyoga ongli munosabat bo'lib, u insonga faoliyat sub'ekti sifatida o'z funksiyasini amalga oshirishga, umuminsoniy madaniyat va madaniy ijodni o'zlashtirish jarayonlari asosida dunyoni va o'zini faol ravishda o'zgartirishga, natijalarni o'z-o'zini tahlil qilishga imkon beradi. faoliyat.

Bu, o'z navbatida, dialogik yondashuvni qo'llashni taqozo etadi, bu esa shaxsning mohiyati uning faoliyatiga qaraganda ancha boy, serqirra va murakkabroq ekanligidan kelib chiqadi. Dialogik yondashuv insonning ijobiy salohiyatiga, uning doimiy rivojlanish va o'zini-o'zi takomillashtirishning cheksiz ijodiy imkoniyatlariga ishonishga asoslanadi. Shaxsning faoliyati, uning o'zini-o'zi takomillashtirishga bo'lgan ehtiyojlari alohida ko'rib chiqilmasligi muhimdir. Shu faqat muloqot tamoyili asosida qurilgan boshqa odamlar bilan munosabatlar sharoitida rivojlanadi. Shaxs va faoliyat yondashuvi bilan birlikda dialogik yondashuv gumanistik pedagogika metodologiyasining mohiyatini tashkil etadi.

Yuqoridagi uslubiy tamoyillarni amalga oshirish madaniy yondashuv bilan birgalikda amalga oshiriladi. Madaniyat odatda o'ziga xos yo'l sifatida tushuniladi inson faoliyati. Bo'lish universal xususiyat faoliyat, o'z navbatida, ijtimoiy-gumanistik dasturni belgilaydi va u yoki bu faoliyat turining yo'nalishini, uning qimmatli tipologik xususiyatlari va natijalarini oldindan belgilab beradi. Shaxs tomonidan madaniyatning o'zlashtirilishi uning ijodiy faoliyat usullarini o'zlashtirishini nazarda tutadi.

Inson, bola muayyan ijtimoiy-madaniy muhitda yashaydi va o'qiydi, ma'lum bir etnik guruhga mansubdir. Shu munosabat bilan kulturologik yondashuv etnopedagogik yondashuvga aylanadi. Bunday o'zgarishda umuminsoniy, milliy va individuallik birligi namoyon bo'ladi.

Qayta tiklanuvchilardan biri antropologik yondashuv bo'lib, u ta'lim predmeti sifatida inson haqidagi barcha fanlar ma'lumotlaridan tizimli foydalanish va ularni pedagogik jarayonni qurish va amalga oshirishda hisobga olishni anglatadi.

Texnik daraja metodologiyasi tadqiqot metodologiyasi va texnikasini tashkil qiladi, ishonchli eksperimental materialni olishni va uni birlamchi qayta ishlashni ta'minlaydigan protseduralar to'plami, shundan so'ng uni massivga kiritish mumkin. ilmiy bilim. Bu daraja tadqiqot usullarini o'z ichiga oladi.

Usullari pedagogik tadqiqotlar- ta'lim, tarbiya va rivojlanishning ob'ektiv qonuniyatlarini bilish usullari va usullari.

Pedagogik tadqiqot usullari quyidagi guruhlariga bo'linadi:

1. O'rganish usullari pedagogik tajriba: kuzatish, so'rov (suhbat, suhbat, so'roq), o'quvchilarning yozma, grafik va ijodiy ishlarini o'rganish, pedagogik hujjatlar, test, tajriba va boshqalar.
 2. Pedagogik tadqiqotning nazariy usullari: induksiya va deduksiya, tahlil va sintez, umumlashtirish, adabiyotlar bilan ishlash (bibliografiyani tuzish; umumlashtirish; qayd qilish; izoh; iqtibos) va boshqalar.
 3. Matematik usullar: ro'yxatga olish, tartiblash, masshtablash va boshqalar.
- Tizimli yondashuv- ob'ektni tizim sifatida ko'rib chiqishga asoslangan ilmiy bilish metodologiyasining yo'nalishi: o'zaro bog'liq elementlarning yaxlit majmuasi o'zaro ta'sir qiluvchi obyektlar to'plami obyektlar va munosabatlar to'plami.
- Tizimli yondashuv haqida gapiradigan bo'lsak, biz harakatlarimizni tashkil etishning qandaydir usullari haqida gapirishimiz mumkin, u har qanday faoliyat turini qamrab oladi, ulardan samaraliroq foydalanish uchun naqsh va munosabatlarni aniqlaydi. Shu bilan birga, tizimli yondashuv muammolarni hal qilish usuli emas, balki muammolarni qo'yish usulidir. Bu bilishning obyekti emas, balki sifat jihatidan yuqori usulidir.

Nazorat savollari:

1. Yondashuv nima?
2. Yondashuv qanday aniqlanadi?
3. Yondashuv qanday xususiyatlarga ega?
4. Yondashuvni aniqlash shakllari nimadan iborat?
5. Yondashuvning qanday usullari mavjud?
6. Ijodiy fikrlash nima?
7. Ijodiy yondashuvning qaysi va qancha sohalari mavjud bo'lishi mumkin?
8. Tizimli yondashuvning asosiy tamoyillari nimalardan iborat?
9. Tizimli yondashuv nima?
10. Pedagogika metodologiyasining o'ziga xos ilmiy darajasiga nimalar kiradi?

2.5 Kreativ mahsulot.

- 1 Kreativ mahsulot tushunchasi.
- 2 Kreativ mahsulotning xususiyatlari.
- 3 Mahsulotning kreativlik elementlari.

Tayanch tushunchalar: *Kreativ mahsulot tushunchasi. Kreativ mahsulotning xususiyatlari. Mahsulotning kreativlik elementlari.*

So'nggi yillarda qiziqish ortib borayotgan ijodkorlik bo'yicha tadqiqotlar to'rt

asosiy jihatni o'z ichiga oladi: ijodiy jarayon; ijodiy mahsulot; ijodiy shaxs; ijodiy muhit (ijod mahsuliga talablarni shakllantiruvchi soha, tuzilma, ijtimoiy kontekst); Ko'pincha ushbu yondashuvlar birgalikda qo'llaniladi.

Mahsulot — iqtisodiy faoliyatning ashyolar va xizmatlarda mujassam etilgan natijasi. Ushbu ishda biz to'g'ridan-to'g'ri ijodiy jarayonning o'zini ko'rib chiqmoqchiman. Ko'pchilik ijod jarayoni turli xil faoliyat sohalari va bilimlarga xos deb hisoblaydi. Biroq, ijodiy fikrlash jarayoni uchun ba'zi umumiy talablarni ajratish mumkin. Ijodiy jarayon, qanday muammoga yo'naltirilgan bo'lishidan qat'iy nazar, quyidagilarni o'z ichiga oladi.

Kreativ mahsulot – bu har qanday fandagi muammoga yangi yechim (qandaydir yangi jarayonning ochilishi, rasm, musiqa, she'r yozish, qandaydir yangi falsafiy tizim yaratish va hokazo). 2.3-rasm

2.3-rasm. Kreativ mahsulotlar

Kreativ insonlar uchun kreativ mahsulot! Hayotning yorqin tarafida bo'ladi.

Har bir xizmat va mahsulotning eng yaxshi sifatini olish uchun agentlik - faoliyatini va mijozlarning bajarilgan ishlarga munosabatini yaxshilash bilan birga o'ziga xos ixtisoslikka ega.

Har qanday xizmat (mahsulot) bo'yicha ixtisoslashuv - bu to'g'ri yo'nalishdagi harakat, chunki reklama agentliklarining xizmat ko'rsatish sifatiga bo'lgan talablar kundan-kunga o'sib bormoqda va sifatning o'sishi faqat o'z xizmatlarida ishlaydigan mutaxassislarining ishi tufayli mumkin. asosiy yo'nalish.

Har bir reklama kampaniyasining asosiy maqsadi taqdim etilayotgan mahsulot (xizmatlar)ning potentsial iste'molchi bilan samarali o'zaro ta'sirini ta'minlashdan iborat. **Creative** - bu reklamadan alohida yoki qo'shimcha ravishda sotiladigan xizmat. 2.4-rasm

2.4-rasm. Kreativ ijod mahsulotlari.

Kreativ fikrlashda ta'limning o'rni qanday?

Ta'limning asosiy vazifasi o'quvchida jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni shakllantirishdir. Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim ko'nikmadir (Lucas va Spencer, 2017 [15]). Bu ko'nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o'zgarayotgan, oddiy savodxonlikdan tashqari «XXI asr» ko'nikmalariga ega ishchilarni taqozo etayotgan dunyoga moslashishga ko'maklashadi. Umuman olganda, bugungi o'quvchi kela jakda hozir hatto mavjud bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi texnologiyalar orqali hal etishi kutilmoqda. O'quvchida kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish ularga tobora murakkablashayotgan mahalliy va global muammolarni noodatiy yondashuv orqali hal etish imkonini beradi. 5. Maktabda kreativ fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati faqatgina mehnat bozori bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlar uchun o'z qobiliyat va ko'nikmalarini, shu jumladan ijodiy talantlarini kashf etishda muhim ahamiyatga ega. 6. Shuningdek, kreativ fikrlash o'quvchilarning ta'lim olishini hodisalar, tajribalar va xatti-harakatlarni yangicha va shaxsan mazmunli usulda talqin etish orqali qo'llab-quvvatlaydi (Beghetto va Kaufman, 2007 [17]). O'quvchining xayoli va qiziquvchanligi ta'lim jarayonida qo'l keladi: ijodiy fikrlash shu tariqa o'zaro kelishuvchanlik vositasiga aylanadi, hattoki avvaldan belgilangan ta'lim maqsadlari kontekstida ham (Beghetto va Plucker, 2006 [18]). Maktabda o'quvchining motivatsiyasi va qiziqishini oshirish uchun, barcha o'quvchilarning ijodiy salohiyati va shijoatini hisobga oluvchi ta'limning yangi shakllari yo'lga qo'yilishi zarur. Bu ayniqsa ta'lim jarayoniga unchalik qiziqish bildirmayotgan o'quvchilarga yordam berishi mumkin va ular o'z fikrini ayta olishiga, salohiyatini ochishiga xizmat qiladi. (Hwang, 2015 [19]). 7. Har qaysi boshqa ko'nikma kabi, kreativ fikrlash ham amaliy va manzilli yondashuv orqali rivojlantirilishi mumkin (Lucas va Spencer, 2017 [15]). Ba'zi o'qituvchilarga o'quvchining kreativ fikrlashini rivojlantirish o'quv dasturidagi boshqa fanlar evaziga bo'layotgandek tuyulishi mumkin. Aslida, o'quvchilar

barcha fanlarda kreativ fikrlashi mumkin. Kreativ fikrlash bilim berishga qaratilgan dars mobaynida ko‘r-ko‘rona yodlash o‘rniga tadqiqot va ixtironi qo‘llab-quvvatlaydigan yondashuvlar orqali rivojlantirilishi mumkin (Beghetto, Baer va Kaufman, 2015 [20]). O‘qituvchilar kreativ fikrlashni ajrata olishlari, bunday fikrlashga mos shart-sharoitlarni bilishlari va o‘zlari ham o‘quvchilarga fikrlashda ko‘p roq ijodiy yondashishga yordam bera olishni bilishlari kerak. Kreativ fikr lash qay tariqa vujudga kelishi borasidagi puxtaroq tasavvur, o‘z navbatida, o‘qituvchilarga ta‘lim jarayonida o‘quvchilarda ijodiy g‘oyalar «inkubatsiya» bo‘lishi uchun muayyan vaqt talab etishini anglashga yordam beradi (Csikszentmihalyi, 1996 [21]).

Isbotga tayangan dizayn (ITD) (Mislevy, Steinberg va Almond, 2003 [22]) innovatsion va puxta baholashlarni shakllantirishda nazariy asos sifatida xizmat qiladi. Bu baholashlar isbotga tayangan dalillar asosida shakllantirilib, o‘quvchilar kompyuter platformasida qilayotgan, o‘qiyotgan va yaratayotgan narsalarni ko‘p jihatli malakalar bilan bog‘laydi (Shute, Hansen va Almond, 2008 [23]; Kim, Almond va Shute, 2016 [24]). Baholash bu – o‘quvchining qobiliyatlari haqidagi muayyan da‘volarni dalilga asoslangan fikrlash jarayonida tahlil etishdir, degan g‘oya ITDning dastlabki nuqtasidir. Umuman olganda, o‘quvchining baholashdagi vazifalarga javobi ushbu fikrlash jarayonida dalillar bilan ta‘minlaydi, psixometrik tahlil esa har bir da‘voni tahlil qilish uchun isbotning yetarli ekanligini belgilaydi. ITDdan PISA tadqiqoti kreativ fikrlashni baholashning asosiy doirasi sifatida foydalanish test tuzilishining bir qator muhim savollariga javob beradi: sinovdagi har bir vazifa kreativ fikrlashning aynan qaysi jarayonini oshkor etmoqda? Taklif etilgan sinov uslublari o‘quvchining javoblaridan olingan dalillarni samarali tahlil qilmoqdami? O‘quvchining tanlovidan hosil bo‘lgan barcha dalillar butun vazifalar bo‘yicha qanday sintez qilinmoqda? Muayyan tuzilma uchun yig‘ilgan barcha dalillar boshqa o‘quvchilar alohida vazifani bajarib ko‘rganlarida ham taqqoslanishi mumkinmi?

ITD murakkab va ko‘p qirrali kreativ fikrlash tuzilmasini aniq baholashni tashkil etishda mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi. Bu testdan ko‘zlangan maqsad, test topshiruvchilar borasidagi fikrlarni va ushbu fikrlarni tasdiqlovchi dalillar o‘rtasidagi hujjatlashtirilgan, aniq bog‘liqlikni talab etadi. PISA tadqiqotining kreativ fikrlash yo‘nalishining baholashi uchun ITD jarayonini qo‘llash quyidagilarni taqozo etadi:

Domen tavsifi: ta‘lim kontekstida kreativ fikrlash domenlarini tavsiflashda tegishli adabiyot taqrizi va mutaxassislar fikrini o‘rganish. Ushbu boshlang‘ich qadam ta‘lim sohasidagi mutasaddilar targ‘ib qilmoqchi bo‘lgan ijodiy fikrlash

ko'nikmasini, 15 yoshli o'quvchining qo'lidan keladigan kreativ yondashuv turlarini hamda PISA orqali mazmunli va ishonchli baholash mumkin bo'lgan kreativ yondashuv turlarini aniqlab beradi.

B. Konstrukt tavsifi: PISA testi aniqlashi kerak bo'lgan aniq konstruktning belgilash hamda ushbu sinov asnosida test qilinayotganlarning xususiyatlari haqida da'volarni aniqlashtirish. ITD terminologiyasida bu qadam, odatda, «ko'nikmalarni aniqlash» yoki «o'quvchi modeli» deb ataladi (Shute va boshqalar., 2016 [25]).

C. Isbotlarni aniqlash: test qilinuvchi haqidagi keyingi da'volarni qo'llabquvvatlash uchun test natijasida olingan dalillarni ta'riflash (ya'ni, baholanayotgan qobiliyatlarni namoyish qiluvchi xatti-harakatlar, misol uchun o'quvchi tanlagan, yozgan yoki yaratgan narsalar). ITD terminologiyasida bu «isbot modeli» deb nomlanadi. Ushbu qadamda vazifalarni baholash uchun hamda barcha vazifalar bo'yicha baholarni jamlash uchun qoidalar ishlab chiqiladi.

D. Vazifani loyihalashtirish: PISA baholashining cheklovlari doirasida ko'zlangan dalillarni keltirib chiqaruvchi vazifalar turkumini aniqlash, nazariy asoslash hamda tatbiq etish. Ushbu bosqich ITD terminologiyasida «vazifa modeli» deyiladi.

E. Testni shakllantirish: vazifalarni talab qilingan davolarni yetarlicha isbot bilan qo'llab-quvvatlaydigan test formatiga o'tkazish. ITD terminologiyasida bu «shakllantirish modeli» deb ataladi. F. Madaniyatlararo validlikni ta'minlash: barcha sinov instrumentlari boshqa mamlakat va o'zga madaniyatga ega jamiyatlarda ham ishonchli va taqqoslanishi mumkin bo'lgan dalillarni berayotganiga amin bo'lish. Bu bosqich, odatda, ITD yondashuvida muhokama qilinmaydi, lekin u PISA doirasida o'ta muhimdir.

G. Tahlil va hisobot: baholash natijalarini munosib, mazmunli va ko'rgazmali aks ettirish. 10. Validatsiya va tajriba-sinov tadqiqotlari ushbu dizayn siklining takroriy mohiyatini kuchaytirishi mumkin: masalan, baholash natijalari dalillarni tanlash va vazifalarni shakllantirishda yordam berishi mumkin.

Ushbu doira hujjatining tuzilishi ITD bosqichlarini qaytaradi. Birinchidan, ham umumiy, ham ta'lim jarayonidagi ijodiy fikrlash tavsiflanadi. So'ngra, konstruktning elementlari va dalillarni aniqlashtirish uslubi bayon etiladi.

Kreativ fikrlash nima? PISA butun dunyodagi 15 yoshli o'quvchilar uchun tegishli kreativ fikrlash tavsifidan foydalanadi. 13. Kreativ fikrlashning ushbu tavsifi Kreativ fikrlash strategik konsultativ guruhi tomonidan taklif etilgan ta'rifga mosdir (IHRT, 2017 [3]).² Ushbu tavsif o'quvchilarning turfa kontekst va ta'lim darajasida g'oya berish amaliyotida samarali qatnashishni o'rganishlari kerakligiga, g'oyaning o'ziga xosligi va mu nosibligini baholagan holda uning

ustida mulohaza yuritishga va toki maromiga yetkazmaguncha g'oyani takomillashtirishga urg'u beradi. Bu tavsif ishlab chiqilayotganda, shuningdek, turli sohadagi mutaxassislar maslahati va kreativlik borasidagi keng adabiyot tahlilining natijalari ham inobatga olingan. Kreativ fikrlash endigina shakllanayotgan talqin bo'lib turgan bir paytda ancha keng, ammo ich-ichidan bog'liq kreativlik tuzilmasi kuchli tadqiqotchilik an'anasiga ega bo'ladi. Plucker, Beghetto va Dow (2004 [5]) ushbu konsepsiyaning ko'p qirraligi va ijtimoiy mohiyatini hisobga olgan holda taklif etgan ta'rifiga ko'ra, kreativlik – layoqat, jarayon va strategik konsultativ guruh ijodiy fikrlashni «...yangi g'oyalarni ishlab chiqish jarayoni. U muayyan bilim, ko'nikma va yondashuvni talab etadi. Uning ichiga mavzular, nazariya, sohalar va uslublararo bog'lanishlarni qurish kiradi», deb ta'riflagan. muhit o'rtasidagi o'zaro munosabat bo'lib, u orqali shaxs yoki guruh ushbu ijtimoiy kontekst uchun ham yangi, ham foydali bo'lgan salmoqli mahsulotni yaratishidir.

Ijodiy maqsadlarni ro'yobga chiqarish kreativ fikrlashni taqozo etadi, lekin shu bilan birga aqliy salohiyat, soha borasidagi bilim va san'atkorlik talanti kabi kengroq va maxsus ko'nikma va qobiliyatlar ham zarur bo'ladi. Masalan, san'at durdonalari yoki texnologik kashfiyotlarni yaratish bilan bog'liq buyuk ijodkorlikda kreativ fikrlashdan tashqari salmoqli talant, chuqur bilim, muayyan sohada tinimsiz mehnat hamda jamiyat tomonidan ushbu mahsulot qiymatga ega ekanligi haqidagi e'tirof ham talab etiladi. Va aksincha, kichik yoxud kundalik kreativlik (masalan, fotojurnalda rasmlarni mahorat bilan joylashtirish; oziq-ovqat qoldiqlaridan yangi taomni hosil qilish yoki ishxonadagi murakkab muammoga ijodiy yechim topish kabi (Kaufman va Beghetto, 2009 [26])) ijodiy fikrlashga qodir deyarli barcha insonlarga zarurat bo'lib hisoblanadi.

Umuman olganda, tadqiqotchilar kundalik ijodkorlik amaliyot va ta'lim orqali takomillashtirilishi mumkin degan xulosada yakdildir. Demak, tug'ma talantning ahamiyatini kamaytirish hamda takomillashtirish mumkin bo'lgan shaxsning kreativ fikrlash qobiliyatiga ko'proq urg'u berish maqsadida PISA tadqiqoti kreativ fikrlash yo'nalishining baholashi mana shu kichik kreativlik bilan bog'liq vazifalarga asosiy e'tiborni qaratadi. Kreativ fikrlashning bu turi nafaqat insho yozish yoki rasm chizish kabi asosan ichki dunyoni aks ettirish talab qilinadigan ta'lim kontekstiga, balki g'oya berish masalalarini tahlil etish, jamiyatdagi muammolarni hal etishga aloqador bo'lgan kengroq sohalarga ham taalluqlidir.

3.Ong — psixik faoliyatning oliy shakli. U faqat insonga xos fenomendir. ong, uning mohiyati masalasi eng qad. muammolardan biri. ongni dastlab diniy va mifologik karashlar doirasida tushuntirishga uringanlar. ongni liniy tushuntirish

uni iloxiy hodisa, xudo yaratgan mo'jiza tarzida talkin qilishga asoslanadi. Ko'pgina dinlarda inson ong buyuk ilohiy aqlning namoyon bo'lish shakli tarzida tavsiflanadi. Bunday qarashlarning ildizi juda qad. bo'lsada, ular hamon o'zining ko'plab tarafdorlariga ega. Kimki olam va odam yaratilganligini tan olar ekan, O. ham yaratganning qudrati deb hisoblaydi.

Ongning mohiyatini izohlashda 2-yo'nalish — bu ong moddiy olamni inson miyasida aks etishi deb tushunish, uni inson tanasi faoliyati bilan bog'lab talqin etishdir. Ayni vaqtda materialistik yo'nalish nomini olgan bunday yondashuvlar doirasida ongning mohiyatini buzib talqin qilish hollari ham paydo bo'ldi. Vulgar materializm deb nom olgan oqim namoyandalarining fikricha, xuddi jigar saf-roni ishlab chiqargani kabi, miya ham ongni ishlab chiqarar emish. Bunday yondashuv natijasida ong ideal emas, moddiy hodisa degan xulosa kelib chiqadi. Vaholanki, safroni ko'rish mumkin, ammo ongni ko'rib ham, ushlab ham bo'lmaydi. Aslida ong tarixi insonning inson bo'lib shakllana boshlashi tarixi bilan bog'liqdir. Inson ham biologik, ham ijtimoiy mavjudot ekan, demak, ong ham biologik va ijtimoiy taraqqiyot mahsulidir. Ong insonning fikr va hislari, sezgilari, tasavvurlari, irodasi va karashlaridan tashkil topgan. O'z-o'zini anglash, xotira, iroda, nutq ongning asosiy jihatlaridir. Hozirgi zamon fani ong materiyaning uzoq davom etgan evolyusiyasining natijasi ekanligini tan oladi. Materiya, tabiat hamma vaqt mavjud bo'lib kelgan, inson esa moddiy dunyoning nisbatan so'nggi taraqqiyotining mahsulidir. Materiya taraqqiyoti, fikrlay oladigan insonning paydo bo'lishi uchun bir necha million yillar kerak bo'lgan. ong tabiat taraqqiyoti mahsuli, materiyaning xossasidir, barcha materiyaning emas, balki oliy darajada tashkil topgan materiyaning, ya'ni inson miya-sining mahsulidir. Lekin ongning bo'lishi uchun miyaning o'zigina bulishi yetarli emas. ong insonni qurshab turgan tabiiy va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'langan va shu muhitning ta'sirida faoliyat ko'rsata oladi. Hozirgi zamonda murakkab ijodiy jarayonlarni ham amalga oshiruvchi elektron mashinalar yaratilgan, lekin ular ongning o'rnini bosa olmaydi, chunki ong o'ta murakkab ob'yektiv mavjudlikdir. Axborot bilan ishlash Maqsadli ijodiy faoliyat uchun ijodiy echim yo'naltiriladigan vaziyat, uning xususiyatlari va shartlarini aniq anglash kerak. Ba'zan qaror deyarli amalda yuzaga keladi, ammo tashqi ma'lumotni tuzish va tahlil qilish qobiliyati kam rivojlanganligi sababli, odam uni (qarorni) uzoq vaqt davomida sezmayapti. Va bu aksincha sodir bo'ladi, masalaning tafsilotlariga ega bo'lmagan, ammo ma'lumotni yaxshi talqin qila oladigan odam so'zma-so'z g'ayrioddiy echimni topadi.

Vaqt

Ijodiy jarayonning xususiyatlariga qaytaylik. Vaqtning ijod jarayonida tutgan o'rnini

(qancha davom etishi) ni ta'kidlamaslik mumkin emas. Ba'zi hollarda g'oyalarning pishib etish davri ancha vaqt talab qilishi mumkin, boshqalarda esa soniyalar. G'oyani rivojlantirish uchun zarur bo'lgan vaqtni taxmin qilish qiyin, ammo, shubhasiz, bu jihatga ta'sir qiluvchi bir qator omillar mavjud. Ushbu omillarga quyidagilar kiradi:

Ijodiy faoliyat jarayonida muhim jihat - bu hal qilishning ongli va ongsiz usullarining mavjudligi. Ko'pchilik, ongsiz ravishda kelib chiqqan fikrlarni ifoda etish qobiliyati ijodiy jarayonning kalitidir, deb hisoblaydi. Mening fikrimcha, ijodkorlik ongsiz g'oyalarni ongli bayonotlarga olib kirilgan paytda namoyon bo'ladi. Ajoyib ijodkorlarning ijodkorlari va tashuvchilari o'zlari ijodiy jarayonda ongsizlikning faolligini ta'kidlaydilar bog'liq psixologik va ongsiz ravishda arxetipik tasvirlarni ifodalaydigan vizyoner.

Va ba'zi olimlar qarama-qarshi nuqtai nazarga rioya qilishadi, masalan, Charlz Darvin tomonidan evolyutsion jarayonda tabiiy tanlanishning rolini kashf etish jarayonini tasvirlab berish, X. I. Gruber, tushuncha1 ko'pincha ish jarayonida sodir bo'lganligini ta'kidlaydi, ammo kontseptsiyani bir butun sifatida qurish uchun hal qiluvchi emas edi.

Mening fikrimcha, ikkala nuqtai nazar ham mavjud bo'lish huquqiga ega, ammo eng yaxshi variant ularni birlashtirishdir. Masalan, P. Langli va R. Jons xotirani faollashtirish sharoitida ongsiz elementlarga ijodiy tushuncha bilan bog'liq bo'lgan va ongli ravishda so'ralmagan mavjud bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etadigan muhim rolni berishadi.

Shaxsiy fikrlash jarayoni / Muloqot. Ijodkorlik jarayoni, masalan, muloqotda, ayniqsa ishtirokchilarning turli pozitsiyalari o'rtasidagi ziddiyat paytida paydo bo'lishi mumkin bo'lgan ichki keskinlikni talab qiladi.

Ijodiy mahsulot-Yangi ijodiy mahsulotni yaratish ko'p jihatdan ijodkorning shaxsiyatiga va uning ichki motivatsiyasi kuchiga bog'liq. Ijodiy mahsulotlarning o'zi tabiatan juda xilma-xil bo'lishi mumkin: matematikadagi yangi echim, kimyoviy jarayonning kashf etilishi, musiqa, rasm yoki she'rning yaratilishi, yangi falsafiy yoki diniy tizim, huquqshunoslik sohasidagi yangilik, ijtimoiy muammolarning yangi echimi va boshqalar.

Xulosa- Ijodiy jarayon turli xil bilim sohalariga xos, ammo umumiy xususiyatlarga ega. Uning vaqt doirasi va aniq bosqichlari mavjud. Ijodkorlik jarayonida siz normallashtirishga harakat qilishingiz mumkin, ammo uning namoyon bo'lish darajasi jarayon ishtirokchilarining shaxsiy fazilatlariga bog'liq. Shuningdek, ushbu jarayonda ongsizlikning (shu jumladan, tushuncha) muhim rolini qayd etish zarur

Nazorat uchun savollar:

1. Kreativ mahsulot tushunchasi nima?
2. Kreativ mahsulotning xususiyatlari?
3. Kreativ mahsulotlar elementlari haqida fikringiz?
4. Innovatsion va puxta baholashlarni shakllantirishda nazariy asos sifatida nima xizmat qiladi?
5. Domen tavsifi nimani izohlaydi?
6. "Vazifa modeli" haqida ma'lumot?
7. Kreativ fikrlash nima?
8. Kreativlikda ongning egallagan őrni?
9. Kreativlikda axborotlar bilan ishlashning ahamiyati?
10. Shaxsiy fikrlash jarayoni va ijodiy mahsulot haqida tushunchangiz?

II-BOB bo'yicho test savollari

1. Ijodkorlikning "4 P" modeli tarkibini sanab o'ring

- a) 4
- b) 5
- c) 6
- d) 7

2. Jarayon tushunchasiga ta'rif bering?

- a) Bu muammoni hal qilishga yoki yangi yechim yaratishga harakat qilayotganidagi odamning fikrlash yo'li.
- b) shaxs tomonidan quriladi va kreativ (ijodiy) jarayon natijasidir. Bu yangilik hisoblanadi
- c) mahsulotni yaratish uchun atrof-muhit va ob-havoni anglatadi. Bu ijod uchun qulay shartlarni anglatadi.
- d) har qanday ijodiy ishning markazida. Mahsulotni yaratish uchun ular o'z mahoratlari, atrof-muhit (yoki bosim), ijodiy qobiliyatlari va motivatsiyasidan foydalanadilar

3. Shaxs tushunchasiga ta'rif bering?

- a) har qanday ijodiy ishning markazida. Mahsulotni yaratish uchun ular o'z mahoratlari, atrof-muhit (yoki bosim), ijodiy qobiliyatlari va motivatsiyasidan foydalanadilar.
- b) u muammoni hal qilishga yoki yangi yechim yaratishga harakat qilayotganidagi odamning fikrlash yo'li.
- c) shaxs tomonidan quriladi va kreativ (ijodiy) jarayon natijasidir. Bu yangilik hisoblanadi
- d) mahsulotni yaratish uchun atrof-muhit va ob-havoni anglatadi. Bu ijod

uchun qulay shartlarni anglatadi.

4. **Kreativ shaxs xislatlari sanab o'ring?**
 - a) 10
 - b) 8
 - c) 5
 - d) 7

5. **Mantiqda ta'riflashning nechta turi mavjud?**
 - a) 2
 - b) 5
 - c) 3
 - d) 4

6. **.....bu predmetlarning zaruriy, muhim belgilarini aks ettiruvchi tafakkur shaklidir**
 - a) Tushuncha
 - b) Predmet belgilari
 - c) Sintez
 - d) Analiz

7. **.....yordamida predmetni fikran tashkil qiluvchi muhim belgilar alohida ajratilib, har qaysisi o'rganiladi.**
 - a) Analiz
 - b) Sintez
 - c) Abstraksiyalash
 - d) taqqoalash

8. **.....yordamida predmetning umumiy va yakka belgilaridan uning mohiyatini tashkil etuvchi muhim tomonlarlariga o'tiladi hamda nomuhimlaridan chetlashiladi**
 - a) Sintez
 - b) taqqoalash
 - c) Analiz
 - d) Abstraksiyalash

9. **..... yordamida predmetlarni boshqalari bilan o'zaro solishtirilib, ularning o'xshash va umumiy belgilari hamda boshqalaridan ajratib turuvchi yakka belgilari aniqlanadi**
 - a) taqqoalash
 - b) Analiz
 - c) Sintez
 - d) Abstraksiyalash

10. “Talaba – pedagogika institutida o’qiydigan kishi”.....

- a) tor hajmli tushuncha
- b) keng hajmli tushuncha
- c) teng hajmli ta’rif
- d) aylanma ta’rif

11. Real ta’rif bu?

- a) predmetlarning muhim belgilari aniqlanadi
- b) predmetni ta’riflovchi ifodalar yangi terminlar bilan almashtiradi hamda uning ma’nosi aniqlanadi
- c) inson miyasida sodir bo’layotgan jarayonlar doimo qiziqishni uyg’otdi. Shuning uchun fikrlash nima haqida ko’plab nazariyalar mavjud. Ta’rif quyidagilarni taklif qiladi: bu shaxs tomonidan amalga oshiriladigan bilim faoliyati. Bu haqiqatni idrok etish va aks ettirishning bir turi.
- d) uning yordamida odam kundalik amaliy muammolarni hal qiladi, real vaziyatda narsalar bilan harakat qiladi. Amaliy fikrlash odatda nazariy fikrlash bilan taqqoslanadi

12. ta’riflarni tuzishda juda foydali vosita. Ushbu yondashuvga ko’ra, biz atamani belgilashni istasak, avval ushbu atama qo’llanilishi kerak bo’lgan keng toifani aniqlaymiz. Ushbu turkum jins deb nomlanadi. Bu qaysi usul deb nomlanadi

- a) Differentsiya
- b) Sinonimik
- c) Ostentsial
- d) Nominal

13. Ijodiy jarayonning nechta bosqichi mavjud

- a) 5
- b) 8
- c) 3
- d) 6

III-BOB. QAROR QABUL QILISHDA FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

3.1 TANA FIKRLASH. IJODIY BOSIM

1. Tana orqali fikrlash va uning ahamiyati.
2. Ijodiy bosim (bosim ostida fikrlash) va uning elementlari.
3. Ijodiy bosimni (bosim ostida fikrlashni) takomillashtirish usullari.

Tayanch tushunchalar: *Tana orqali fikrlash tushunchasi. Ijodiy bosim (bosim ostida fikrlash) va uning elementlari. Ijodiy bosimni (bosim ostida fikrlashni) takomillashtirish usullari.*

TANA ORQALI FIKRLASH VA UNING AHAMIYATI

Siz o'ylayotganingizda tanangizga nima bo'ladi? Javob berish uchun bu oddiy savol deb o'ylashingiz mumkin: bu fikr sizning miyangizdagi biron bir narsani qilishga majbur qiladigan so'zlardir, to'g'rimi? Aslida, bu savol olimlarni o'nlab yillar davomida qiynab kelgan va aniq javob hali ham tadqiqot mavzusi bo'lib qolayotgan narsadir. Shu sababli, bu sxemasi shaklida aniq ta'riflanadigan narsa emas.

Fikr nima? Fikrlash paytida tanangizda sodir bo'ladigan voqealarni tasvirlashning birinchi muammosi shundaki, fikrni tashkil etadigan narsalarga hamma ham qo'shilavermaydi. Bir qarashda, ehtimol siz fikrni o'zingiz aytadigan narsa deb o'ylaysiz.

Kurashchilar va gimnastikachilar yiqilish paytida yerga qo'lingizni tekkizishni maslahat berishadi. Bunday holda, yiqilish kamroq og'riqli bo'ladi. Tana avtomatik ravishda kosmosdagi o'rnini aniqlaydi va qo'nish yumshoqroq bo'lishi uchun o'z-o'zidan reaksiyaga kirishadi. 3.1-rasm.

3.1-rasm. Kurashchi va gimnastikachilar.

Tana tafakkuri sportda, raqsda, alpinizm - umuman, tanasi g'ayrioddiy sharoitda bo'lgan joyda katta ahamiyatga ega. Ayni paytda tanada maxsus

reaktsiya mexanizmlari ishga tushiriladi va bu muammoni o'zi hal qiladi. Tana tirik organizm bo'lib, uning ichida millionlab va milliardlab yillar davomida mavjud bo'lgan tasvirlarni yaraladi.

Masalan, bugun ertalab divanda yotganingizda “Men turmoqchi emasman” degan fikr paydo bo'lishi mumkin edi.

Keling, bir muncha vaqt o'tib, nima ekanligini aniqlab olish uchun o'ylab ko'ring. “Men yotoqdan turishni istamayman” degan fikr sizning o'z- o'zidan paydo bo'lgan narsa emasmi? Yoki bunga biron narsa sabab bo'lganmi? Bu shunchaki miyangizning jismoniy jarayoni yoki tasavvuri, ruh yoki boshqa mavjudot kabi chuqurroq narsaning namoyon bo'lishimi? Bu jiddiy o'ylab ko'rish kerak bo'lgan narsa. Olimlar reduksionistik nazariyani qo'llashi va fikrlar shunchaki miyadagi kimyoviy o'zgarishlar bilan tushuntirilishi mumkin bo'lgan jismoniy qismlar ekanligini taxmin qilishlari mumkin bo'lsa-da, faylasuflar yoki boshqa nazariyotchilar sizning ongingiz tanangizdan ajralib turadi va sizning fikrlaringiz jismoniy qismlar emas degan dualistik nazariyani ilgari surishlari mumkin.

Buning hammasi, agar biz o'ylayotganimizda tanamizda (yoki aniqrog'i miyamizda) nima sodir bo'lishini ko'rib chiqmoqchi bo'lsak, unda hech bo'lmaganda fikrlarimiz tanamizga ta'sir qilishi mumkinligini tan olishimiz kerak. Fikrlar miyamizga va tanamizga ta'sir qilishi mumkinligini bilganimiz sababli, keling, ularning buni qanday amalga oshirayotganini va ong ostida nima bo'layotganini aniq ko'rib chiqaylik. Fikrning anatomiyasi. 3.2 rasm.

3.2 rasm. Tana fikrlashi

Keling, o'sha tongga qaytaylik: “Men yotoqdan turishni xohlamayman”, degan fikr.

Fikrlash jarayonida faol ishtirok etadigan nerv sistemasining asosiy elementlari

Olimlar birinchi navbatda sizning fikringiz o'z-o'zidan va tasodifiy emasligi haqida bahslashishadi. Buning o'rniga, sizning fikringiz, ehtimol sizning atrofingizdagi narsalarga bo'lgan munosabatdir. Bunday holda, bu budilnik bo'lishi mumkin,

telefoningizni soat qancha ekanligini tekshirib ko'rish istagi yoki axlat tashuvchi mashinaning o'tib ketishini eslatib turadigan doimiy vaqt bo'lishi mumkin. Boshqa hollarda, fikrlarni xotiralar qo'zg'atishi mumkin. Fikrlash jarayoni bilan bevosita bog'liq nevrologiya (nerv sistemasi)ga oid quyidagi ba'zi muhim atamalar aniqlangan: Harakat potentsiali: kimyoviy o'zgarishlardan kelib chiqadigan keskin kuchlanish (neyronlarning bir-biriga qanday signal berishlari). Neyron: signallari yuboriladigan asab hujayrasi. Neyrotransmitter: neyronlar tomonidan chiqariladigan, boshqa hujayralar bilan aloqa qilishda yordam beradigan kimyoviy xabarchilar (masalan, dopamin, epinefrin, noradrenalin).

Prefrontal korteks: rejalashtirish, shaxsiyat, qaror qabul qilish va ijtimoiy xatti-harakatlar bilan shug'ullanadigan miyaning bir qismi.

Gipokampus: miyaning bir qismi turli xil xotira funksiyalarida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Sinaps: neyron (asab hujayrasi)dan maqsadli hujayraga kimyoviy yoki elektr signalini o'tkazishga imkon beruvchi tuzilish. Miya bir vaqtning o'zida ko'plab qismlarni kesib o'tadigan va o'zaro ta'sir qiladigan murakkab usulda ishlaydi. Shunday qilib, ertalab fikrga fikrga kelganingizda, ehtimol sizning miyangizdagi barcha bu turli xil tarkibiy qismlar (prefrontal korteks, gipokampus, neyronlar, neyrotransmitterlar va boshqalar) bir vaqtning o'zida ishtirok etishi mumkin.

Agar sizning fikringiz natijasi yotoqdan ko'tarilishni xohlamasligingiz bo'lsa, agar siz yana boshingizni orqangizga tashlagan bo'lsangiz, bu nimani hisobiga bo'ldi? Yoki, buning o'rniga siz o'rin-dan turishni qaror qilgan bo'lsangiz, qanday boshqacha narsa ta'sir qildi yoki voqea sodir bo'ldi?

Bilamizki, miya qaror qabul qilganda, turli xil asab tarmoqlari o'zaro raqobatlashadi. Oxir-oqibat, tarmoqlardan biri faollashadi va kerakli xatti-harakatni keltirib chiqaradi.

Bu miyaning neyronlari, deb ataladigan orqa miya nerv hujayralari orqali sodir bo'ladi va ular o'zlarining aksonlariga impuls yuboradi, bu esa mushaklarga yetib boradi va harakatga olib keladi: bu holda siz boshingizni yopib qayta yotib olasiz yoki o'rindan turib yotoqdan chiqasiz.

Fikrlar va hissiyotlar Sizning fikringizning hissiy ta'siri haqida nima deyish mumkin? Sizning fikrlaringiz miyangizdagi neyrotransmitterlarga ta'sir qilishi mumkinligini bilamiz. Optimizm kasallikka qarshi immunitetni yaxshilaydi, depressiv fikrlash esa immunitetni

pasayishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Shunday qilib, agar siz boshingizni o'rab o'zingizni o'ringa

qayta tashlasangiz va bu “charchadim”, “o’rnimdan turolmayman” yoki “hayot qiyin” kabi miyangizdagi murakkab boshqa fikrlarni qo’zg’atsa, u o’zaro ta’sir signallarini tanangizning boshqa qismlariga yuborishi mumkin.

Boshqa tomondan, agar siz to’shagingizdan tursangiz va “Bu unchalik yomon emas”, “Men hozir boraman” yoki “Bugun ajoyib kun bo’ladi” deb o’ylasangiz, sizning neyronlaringiz yuboradigan yo’llar va signallar boshqacha bo’lishi aniq.

Biz ushbu jarayonlarning barcha murakkabliklarini hali bilmaymiz, ammo sizning fikrlaringiz muhimligini aytish kifoya. Sizning miyangiz tashqi muhitdan yoki sizning o’tmishingizdagi hislar yoki xotiralar nuqtai nazaridan doimo signallarni qabul qiladi. Keyinchalik u milliardlab sinapslar orqali miyadagi to’lqinlar orqali turli xil fikrlarni faollashtiradi. Shunday qilib, sizning fikrlaringiz miya funksiyalari tomonidan ishlab chiqarilgan boshqa tarkib bilan

o’zaro aloqada bo’lganda yanada murakkablashadi.

Fikrlaringizni tartibga solish

O’zingizning fikrlaringiz sizning his-tuyg’ularingiz bilan ikki tomonlama ravishda bog’langanligi o’z-o’zidan sodir bo’ladi. Qo’rqinchli fikrdan keyin necha marta adrenalin zarbasini boshdan kechirdingiz? Siz hech qachon ish bilan suhbatga yoki birinchi uchra-shuvga borganmisiz va o’zingizni xuddi shunday his qilganmisiz?

Qachonki sizda, biron bir fikr bo’lsa, natijada sizning ongingizda va tanangizda tegishli kimyoviy reaksiya mavjud bo’ladi.

Buni amalga oshirish juda muhimdir, chunki bu sizning fikringiz sizning his-tuyg’ularingizga ta’sir qilishi mumkinligini anglatadi. Va xuddi shu tarzda, agar siz o’zingizni yomon his qilsangiz, fikringizni o’zgartirish orqali uni o’zgartirishingiz mumkin.

Agar bu biroz g’ayrioddiy bo’lsa, fikrlar sizning miyangizdagi jismoniy narsalar (va sizning tanangiz bilan bog’lanmaydigan o’z-o’zidan paydo bo’ladigan tashqi kuchlar emas) degan fikrga qayting. Agar siz fikrlaringiz miyangizning jismoniy qismlari va fikrlaringizni o’zgartirish tanangizga ta’sir qilishi mumkin, degan ilmiy qarashni qabul qilsangiz, demak, siz shunchaki kuchli qurol yaratgansiz.

Ammo xulosa qilishga shoshilmang, agar bizning fikrlarimiz doimo biron narsaga shunchaki reaksiya bo’lsa, biz qanday qilib ularni qo’lga olishimiz va o’zgartirishimiz mumkin?

Albatta, sizning fikrlaringiz bo’shliqdan kelib chiqmaydi. Masalan, siz ushbu mavzuni o’qiyapsiz va undan fikrlaringizni o’zgartirishda foydalanishingiz

mumkin bo'lgan yangi g'oyalarni qo'lga kiritmoqdasiz.

Buning ma'nosi shuki, agar siz o'z fikrlaringizni o'zgartirishni boshlamoqchi bo'lsangiz, siz o'zingizning fikrlaringizning qo'zg'atuv-chilari va shuningdek, ushbu ogohlantirishlarga javoban o'z fikrlaringiz xususiyatlari to'g'risida xabardor bo'lishingiz kerak.

Keyingi safar divanda yotganingizda: “Men turmoqchi emasman”, deb o'ylang, bu fikrni nima qo'zg'atganini o'zingizdan so'rang.

Fikrlaringiz va tanangizni qanday o'zgartirish

Fikrlaringiz qo'zg'atuvchilari haqida juda aniq ma'lumot oling, shunda siz his-tuyg'ularingiz va sog'lig'ingizni o'zgartirishga qodir bo'lasiz. Agar odam yotoqdan ko'tarilishni istamasa, bu fikrni budilnik qo'zg'atishi mumkin.

Sizda budilnik va “men yotoqdan turishni istamayman” degan fikr o'rtasida aqliy bog'liqlik mavjud.

Siz miyangizda ruhiy chuqurchaga ega bo'ldingiz, boshqacha qilib aytganda, bu qo'zg'atuvchini shu fikr bilan bir zumda bog'laydi. Shunday qilib, agar siz ushbu reaksiyani o'zgartirmoqchi bo'lsangiz, qo'zg'atuvchini o'zgartirishingiz yoki ushbu fikr bilan aloqani buzishingiz kerak.

Buning bir usuli, o'zingizni har kuni ertalab 30 kun davomida qo'zg'atuvchining yangi reaksiyasi bo'lguncha boshqa fikrni

o'ylashga majbur qilishdir. Masalan, siz 30 kun davomida har kuni “Men turishni yaxshi ko'raman” deb o'ylashga majbur qilishingiz mumkin. Buning qanday ishlashini ko'ring. Agar bu fikr shunchaki noo'rin bo'lsa, ehtimol: “O'rningdan turish unchalik yomon emas. Bir marta erta turganimdan xursandman”.

Buni osongina qo'lga kiritganingizdan so'ng, uni hayotingizning barcha sohalarida qo'llashingiz mumkin! Tiqilinch ichida qolib achchiqlanish va asabiylashishni his qilasizmi? “Men tirbandlikka bardosh berolmayman” degan fikr miyangizdan tanangizga signal- larni yuborib, nafasingizni tezlashtiradi va mushaklaringizni taranglashtiradi. “Men buni boshqara olmayman, dam olishim ham mumkin” degan fikr tanangizga tinchlanish uchun signal yuboradi. Yaqinlashib kelayotgan taqdimotdan xavotirdasizmi? “Bu dahshatli bo'ladi, men juda xavotirlanaman” degan xavotir sizni vahima va chekkada qoldiradi, shu bilan birga “Men qo'limdan kelganicha harakat qilaman, qo'limdan kelgani shu” degan fikr tanangizga tinch va xotirjam bo'lishingiz uchun yordam beruvchi signal yuboradi.

Miyaning shikastlanishi va fikrlashi

Biz bilamizki, miyaning ma'lum qismlariga zarar yetkazish ma'lum bilim

qobiliyatlariga zarar yetkazadi. Bu juda qiziq, chunki fikrlar haqiqatan ham tanaga ta'sir qiluvchi va ta'sirlanuvchi jismoniy shaxslar ekanligiga ishora qiladi. Kognitiv funksiyalar miyaning barcha qismlarining to'g'ri ishlashiga bog'liq, ushbu tizimlar buzilganda fikrlashga ta'sir qilishi mumkin.

Juda yaxshi so'z. Bu fikrlar miyada va tanada sodir bo'ladigan narsalarga qanday ta'sir qilishini juda uzoq va aniq tekshirish. Bu juda to'g'ri, chunki miyaga kelganda hali ham noma'lum bo'lgan juda ko'p narsalar mavjud.

Darhaqiqat, agar olimlar miyadagi jarayonlarni to'liq xari- tada ko'rsatgan bo'lsalar, ehtimol ular miyani takrorlaydigan superkompyuterlar qurgan bo'lishlari mumkin.

Fikrlar tanadan ajralib turadigan narsalar va fikrlarning qanday qilib jismoniy ta'sirga ega ekanligini tasvirlash bema'nilikdir deb bahs yuritadiganlar hali ham bor. Biz ong, tana, olam va boshqalar haqida hali ko'p narsalarni tushunmaganimiz haqiqat bo'lsa-da, hech bo'lmaganda fikrlar miya va tanadagi reaksiyalarga bevosita ta'sir qilishi mumkinligi aniq.

Bu nutq terapiyasining ko'plab turlari, masalan, kognitiv xulq- atvor terapiyasining asosidir. Va bu juda yaxshi narsa, chunki bu siz fikringizni o'zgartirishga harakat qilsangiz, siz o'z miyangizga va tanangizga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan narsani qilayotganingizni anglatadi. Va bu ta'sir doimiy o'zgarish bo'lishi mumkin, ayniqsa, agar siz ijobiy natijalarga ega bo'lgan yangi fikr yaratish yo'llarini kashf qilsangiz.

Fikrlar miyamizga va tanamizga ta'sir qilishi mumkinligini bilganimiz sababli, keling, ularning buni qanday amalga oshirayotganini va ong ostida nima bo'layotganini aniq ko'rib chiqaylik.

Ruhiy tana - ma'lumotlar bilan ishlaydi. Bu uning asosiy vazifasidir. Psixik tana axborotni idrok etadi, to'playdi, qayta ishlaydi, tuzadi va tizimlashtirishga yordam beradi. 3.3-rasm.

3.3-rasm. Ruhiy tano holati.

Qoida tariqasida, insonning aqliy tanasi qanchalik rivojlangan bo'lsa, uning kundalik hayoti haqida o'ylash va umuman, boshqa darajadagi ma'lumotlarni idrok etish shunchalik qiyin bo'ladi. Shunga ko'ra, aqlli odamning vazifasi aqliy tananing imkoniyatlaridan o'z rivojlanishi va farovonligi uchun qanday foydalanishni o'rganish va unga qaram bo'lmaslikdir.

IJODIY BOSIM (BOSIM OSTIDA FIKRLASH) VA UNING ELEMENTLARI

Bir eslab ko'ring, ijodiy aqliy hujum sizni hech stress holatida qoldirganmi? Agar siz o'zingizning navbatdagi katta g'oyangiz qayerdan paydo bo'lishi va nega u hali kelmaganligi bilan qiziqsangiz, siz ijod bilan shug'ullanishingizga qiynalishingiz mumkin. Ehtimol, buning sababi siz qanday qilib ijodkor bo'lishingiz kerakligi haqida o'ylayotganligingiz bo'lishi mumkin. Agar o'zingiz uchun ma'lum bir umidlar mavjud bo'lsa, lekin uni yetkazib berish uchun juda ko'p bosimni his qilsangiz, siz o'zingizni ijodiy muvaffaqiyatsizlikka qo'yishingiz mumkin. Xo'sh, orqaga qadam tashlash vaqti keldi. Ijodkorlik amalga oshishi uchun ish va o'yin o'rtasida muvozanat bo'lishi kerak. Yakuniy g'oya amalga oshganday tuyulsa ham, buning sababi yillar va ko'plab eksperimentlar uni izlashga sarflangan. Axir Tomas Edison muvaffaqiyatsizlikka o'zgacha yondoshgan holda quyidagi fikrlarni ta'kidlab o'tganku: "Men muvaffaqiyatsizlikka uchraganim yo'q, lekin lampochkani yasamaslikning 1000 ta usulini topdim".

Nima deb o'ylaysiz, stress sizni ko'proq ijodkor qiladimi yoki kamroq?

Bajarilishi zarur bo'lgan ishlar ro'yxatidagi vazifalarni tekshirish o'zingizni yaxshi his qilishingizga olib kelishi mumkin. Bosim ostida siz go'yoki unumdorlik mashinasisiz, bir vazifadan ikkinchisiga o'ta olasiz. Siz diqqatni yaxshi jamlay oldingiz. Lekin siz ijodkormisiz? Bosim ostida siz juda samarali bo'lishingiz mumkin, ammo juda ijodiy emassiz. Shuning uchun ijodkorlik uchun joy qoldirish muhim – tanaffusni rejalashtirish, sayr qilish, hamkasb bilan suhbatlashish va shu kabi boshqa samara berish ehtimoli yuqori bo'lgan ishlar.

Qanday qilib sog'lom ijodkor bo'lish mumkin?

Stress va ijodkorlik murakkab munosabatlarga ega. Xo'sh, qanday qilib samarali, natijali, ijodiy va sog'lom bo'lishingiz mumkin? "Biz muammo haqida vahima qo'zg'aymiz, keladigan birinchi variantni o'rganamiz, ushbu variantni tanlaymiz va bajaramiz.

Yangi g'oyalar kamdan-kam hollarda bir kechada paydo bo'ladi. Masalan, Charlz Darvinning uzoq davom etgan evolyutsiya nazariyasini olaylik. Darwin o'nlab yillar davomida ilmiy adabiyotlarni o'qib, Galapagos va boshqa ekzotik yo'nalishlarga sayohat qilgan, astoydil batafsil kuzatuvlar olib borgan va ushbu

kuzatishlar va ularni tushuntirish g'oyalari haqida minglab sahifalar yozuvlar ishlab chiqargan. Agar u shoshilinch harakat qilsa, biror samarali natijaga erishishi mumkin bo'lmadi. Biznesda ham yangi g'oyalarni yaratish va rivojlantirish uchun nisbatan tizimli bo'lmagan, bosimsiz vaqtga ega bo'lishning ajoyib misollari mavjud. AT&T kompaniyasining afsonaviy "Bell Labs" nomli laboratoriyasida ishlaydigan olimlar uning katta g'oyalari vaqt talab qiladigan korporativ falsafasi ostida dunyoni o'zgartiradigan yangiliklarni, shu jumladan tranzistor va lazer nurlarini ishlab chiqarishdi. Ularning ixtirolari tadqiqotchilarga bir necha Nobel mukofotlariga sazovor bo'lishlariga xizmat qildi. Ular Darwin singari ijodiy fikrlashga vaqt topgan edilar.

Ammo ijodkorlik haddan tashqari vaqt bosimi tufayli, y'ani judayam qisqa va tig'iz paydo bo'lgan misollarni ham ta'kidlab o'tish mumkin. 1970-yilda Apollon 13 ning Oyga parvozi paytida bortda kichik portlash sodir bo'ldi, bu havo filtrlash tizimiga zarar yetkazdi va salonda karbonat angidridning xavfli to'planishiga olib keldi. Agar tizimni sozlanmasa yoki o'zgartirilmasa, astronavtlar bir necha soat ichida o'lgan bo'lar edi. Xyustondagi NASA missiyasini boshqarish paytida deyarli barcha muhandislar, olimlar va texniklar darhol e'tiborlarini muammoga qaratdilar. Kosmik kemada bo'lganlar bilan bir xil materiallar to'plami bilan ishlashda ular astronavtlar takrorlashi mumkin bo'lgan filtratsiya tizimini yaratishga astoydil harakat qilishdi. Har qanday tasavvurga ega bo'lgan materiallar, shu jumladan parvozlarda bo'yicha qo'llanilgan qopqog'i ham ko'rib chiqildi. Vaqtni ozgina tejash bilan ular g'alati, noodatiy va mukammallikdan yiroq narsani o'ylab topdilar, ammo bu vazifani bajarishi mumkin edi. Muhandislar tezda dizaynni yetarlicha aniqlik bilan astronavtlarga yetkazishdi, chunki kognitiv jihatdan zaif astronavtlar filtrni qurishga qodir edilar. Qisqa va ti'giz paytda o'ylab topilgan narsa ishladi va uchta hayot saqlab qolindi. Vaqt bosimi odamlarni ko'proq ishlashga va ko'p ishlarni bajarishga undashi va hatto odamlar o'zlarini yanada ijodiy his qilishlariga olib kelishi mumkin bo'lsa-da, aslida bu, umuman olganda, kamroq ijodiy fikrlashga sabab bo'ladi. Albatta, qisqa javob muammoning butun bir yechimi emas.

Ijodkorlik nafaqat g'oyalar uchun miya hujumini, balki ularni amalga oshirishni ham o'z ichiga oladi, shuning uchun sizda g'oyalar bo'lsa, lekin ularni amalga oshirmayotgan bo'lsangiz, siz ijodkor inson xayolparastsiz.

IJODIY BOSIMNI (BOSIM OSTIDA FIKRLASHNI) TAKOMILLASHTIRISH USULLARI

Bosim bizning kundalik hayotimizning bir qismiga aylanadi. Ammo bunga qarshi bo'lganingizda qanday qilib ijodni davom ettirishingiz mumkin? Qiyin

sharoitlarda samarali va ijodkor inson sifatida qolish uchun haqiqatdan ham o'zining ijobiy natijasini bergan bir necha fikr va tavsiyalar mavjud.

Qiyinchilikni aniqlang va lo'nda ifodalang. Bir necha daqiqa vaqt ajratib, suv idishini kuzating, kuzatgan tafsilotlarni yozib oling. Endi shishaning yuqori qismini kuzatish uchun ajratib oling va faqat yuqori qismini bir daqiqa davomida kuzating. Avvaliga hech qachon kuzatmagan ko'plab tafsilotlarni ko'rmaysizmi? To'g'ri yechimni izlashdan oldin, muammoni aniqlang. Qiyinchilikni bitta gap bilan tavsiflang. So'ngra yana bir bor tuzing va muammoni aniqlang. Aniqlik siz ilgari o'ylamagan yo'llarni ochadi. Bundan tashqari, bu g'oyalar uchun juda ko'p og'ishmasdan miyangizga to'g'ridan-to'g'ri hujum qilishga yordam beradi.

Yovvoyi g'oyalarni rag'batlantirish echim izlayotganda, doimo boshqalarning g'oyalarni qabul qiling. Bu miya hujumi jarayonida aqldan ozish hissini keltirib chiqaradi. Sifat o'rniga miqdorga murojaat qiling. Zero, har safar aqliy hujum bosqichida sifatni qidirsangiz, siz hukm qilishni boshlaysiz. Ijodiy jarayonlarda hukm to'xtatib qo'yilishi kerak. Bir-birining konsepsiyasiga asoslanib, ajoyib g'oyalarni tarbiyalash mumkin. Keyingi katta g'oya qayerdan paydo bo'lishini hech qachon bilmaysiz, asosiy narsa har kim o'z fikrlarini bildirishi uchun qulaylik his qilishidir. Katta vazifalarni kichikroq vazifalarga ajrating

Vazifani aniqlagandan so'ng, uni kichik vazifalarga ajrating va har bir topshiriq uchun vaqt oralig'ini belgilang. Eng osonidan boshlash, faqat oldinga siljish uchun zarur bo'lgan ishonchni berib, hiyla ishlatishi mumkin. Faraz qiling, sizning orzuingiz kitob yozish va siz uni nimadan boshlashdan boshingiz qotgan, nima qilasiz? Kichik bir xat yozishdan boshlang, so'ng uni sahifaga, so'ngra bobga aylantiring, natijada siz butun kitobni to'ldirgan bo'lasiz.

Kompleksni soddalashtiring

Bunda soddalashtirish ishlarni buzish degani emas. Bu shunchaki narsalarga qarashning texnik bo'lmagan, aniqrog'i oddiyroq qarash usulini anglatadi. Miyani xotirjam va tiniq tutish qiyin sharoitlarda ijodiy g'oyalarni yetkazish uchun omon qolish instinkti deb tasvvur qilish mumkin.

Tanaffus qiling

Belgilangan muddatni kutib olish uchun bir necha soat davomida ishdan bo'sh qolganingizda, uxlash yoki shunchaki yurish bo'lsin, tanaffus qilishni unutasiz. Ko'pgina hollarda, siz oddiy kundalik hayotdan voz kechishingiz kerak. Sport bilan shug'ullaning yoki ochiq havoda sayr qiling, chunki yangi va noodatiy fikr ongsiz ravishda boshqa ish bilan shug'ullanishga vaqt ajratganingizda kelib chiqish ehtimoli yuqori.

Haqiqat shundaki, ijodni to'g'ri ish muhiti, aqlli jarayonlar va mehnatsevarlik

bilan rivojlantirish mumkin. Bosim ostida ijod qilish haqida gap ketganda, nima qilishimiz va nima qilmasligimiz kerakligi hamda ularni amalda qo'llashning quyidagi tezkor usullarini sanab o'tishimiz mumkin:

I. Muvaffaqiyatsizlik qo'rquvi sizning muvaffaqiyatingizni cheklashiga yo'l qo'ymang.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bu muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish muvaffaqiyatga chekqo'yadi, chunki busizni kechiktirishga imkon beradi va yangilik qilish ehtimoli kamroq bo'ladi.

II. Narsalarni eng oddiy tarkibiy qismlariga ajratib ko'ring

Agar siz yo'nalishni topishga qiynalayotgan bo'lsangiz, muammo yoki vaziyatning boshiga qayting. Vazifani eng oddiy shaklga ajratish, ijodiy jarayonning istalgan bosqichida siz hali ham yo'lda ekanligingizga ishonch hosil qilishingizni ta'minlab beradi.

III "Aha!" deydigan paytingizni kutib o'tirmang. Realist bo'ling: ijodiy sohalarda, o'sha tushunarsiz "aha!" ni kutish – bu shunchaki bajarilmay qolib ketadigan vazifa. Ijodkorlikdagi asosiy narsa bu mushak emas, balki kayfiyatdir. Va har qanday mushaklar singari, siz ham uni qurishingiz mumkin – lekin asosiysi siz ishni bajarishingiz kerak.

IV Kerakli muhitni yarating.

Atrofdagilar yoningizda savollar yoki turli harakatlar bilan chal-g'itishi mumkin, albatta. Ammo baribir, agar siz doimo chalg'iydigan bo'lsangiz, siz hech qachon ijodiy ish uchun zarur bo'lgan muhitga kira olmaysiz. Kerakli ish muhitini yaratish va chalg'imaيدigan holatni yaratish vaqtingizni tiklashga va ijodingizni jadvalga muvofiq bajarishga juda katta yordam beradi.

V O'zingizga inkubatsiya qilish uchun vaqt bering.

Fikrlar tuxumga o'xshaydi: ular har doim darhol chiqishga tayyor emaslar. Ba'zan siz ularga bir oz o'tirib, rivojlanishiga yo'l qo'yishingiz kerak. Shuning uchun ijodiy ish vaqtini muntazam ravishda yaratish samarali va baxtli ish oqimi uchun muhimdir.

Bu jarayon nafaqat g'oyalarigizning to'liq pishib yetilganligiga ishonch hosil qilish uchun zarur bo'lgan vaqt va joyni beradi, balki ijodiy charchoqning oldini olish uchun ham muhimdir.

Nazorat uchun savollar

1. Tana orqali fikrlash deganda qanday jarayonni tushunasiz?
2. Tana orqali fikrlashning asosiy mohiyati nimada?
3. Ijodiy bosimning fikrlash uchun ahamiyati qanday?

4. Bosim ostida fikrlashning qanday o'ziga xos xususiyatlari bor?
5. Bosim ostida fikrlashni takomillashtirishning qanday usullarini bilasiz?

3.2 FIKRLASH DIZAYNI (“DESIGN THINKING”).

1. Fikrlash dizayni “Design thinking” moyiyati va ahamiyati. Jarayonni sozlash.
2. Dizayn tafakkuri tarixi
3. “Design thinking” ko'rish bloklari. “Design thinking” uchun vosita va strategiyalar. Biznesda fikrlash dizaynining xususiyatlari.

Tayanch tushunchalar: *Fikrlash dizayni “Design thinking” moyiyati va ahamiyati. Jarayonni sozlash. “Design thinking” ko'rish bloklari. “Design thinking” uchun vosita va strategiyalar. Biznesda fikrlash dizaynining xususiyatlari.*

Fikrlash dizayni bu- foydalanuvchining motivasiyasi va ehtiyojlarini o'rganish, noto'g'ri taxminlarni rad etish va muammoga yangicha echim toppish uchun mo'ljallangan ko'p bosqichli jarayon tushuniladi.

Fikrlash dizayni (inglizchadan. “design thinking”) – bu foydalanuvchilar manfaatlariga mos keladigan murakkab muammolar echimlarini topishga yordam beradigan uslub. 3.4-rasm.

3.4-rasm. Fikrlash dizayni.

Fikrlash dizayning tamoyillari turli sohalarda qo'llaniladi: bolalikdagi semirishni davolashda jinoyatchilikning oldini olishgacha, raketa sanoatidan iqlim o'zgarishiga qadar. Fikrlash dizayni endi yangi moddiy mahsulotlarni yaratish bilan cheklanib qolmay, turli jarayon va xizmatlarga, shuningdek o'zaro ta'sir, aloqa va hamkorlikka taalluqlidir.

Dizayn tafakkuri - deganda kontseptsiyalar ishlab chiqiladigan bilimlar, strategik va amaliy jarayonlar (mahsulotlar, binolar, mashinalar, aloqa vositalari va boshqalarni taklif qilish) tushuniladi. Laboratoriya sharoitida va in vivo jonli ravishda loyihalash, dizayn idrok va dizayn faoliyati turli sohalarida olib borilgan tadqiqotlar natijasida dizayn tafakkurining ko'plab asosiy tushunchalari va jihatlari aniqlandi. Dizayn tafakkuri, shuningdek, biznes va ijtimoiy sharoitda mahsulot va xizmatlarni yangilash retseptlari bilan bog'liq. Ushbu retseptlarning ba'zilari dizayn jarayonini soddalashtirish va texnik bilim va ko'nikmalar rolini soddalashtirish uchun tanqid qilindi.

Dizayn tafakkuri kontekstni tahlil qilish, muammolarni topish va shakllantirish, echimlarni yaratish va yaratish, ijodiy fikrlash, loyihalash, modellashtirish va prototip yaratish, sinov va baholash kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Dizayn tafakkuri g'oyasi Herbert Simon tomonidan 1969 yilda "Sun'iy fanlar" kitobida bayon qilingan. Keyinchalik u Stenford Universitetining olimlari tomonidan ishlab chiqilgan va dizayn tafakkuri g'oyasini ilgari suradigan Stenford Dizayn Instituti yoki d.school ga asos solgan.

Zhenya Lepexin Skillbox-da dizayn haqida yozadi. Bizning dizaynerlik byurosining muharriri va badiiy rahbari. Matn, tipografiya va dizayn haqidagi yangiliklarni olib boradi, bu Interaction Design Foundation tomonidan eng ko'zga ko'ringan. U erda quyidagicha ta'rif berilgan:

Biz foydalanuvchini tushunishga, taxminlarni rad etishga va muammoni qayta ko'rib chiqishga yordam beradigan metodologiya, aniq bo'lmagan muqobil echimlarni topish uchun ishlatiladi.

Dizayn tafakkuridan foydalanadigan har bir kishi o'z tadqiqotlari va ishlarini kompaniya, xo'jayin, loyiha menejeri yoki byurokratiya manfaatlariga emas, balki shaxsning manfaatlariga bo'ysundiradi.

Dizayn tafakkurining asosiy maqsadi mavjud stereotiplardan va muammoni hal qilishning odatiy usullaridan tashqariga chiqishdir. Asl nusxada, buni qutidan tashqarida fikrlash deyiladi - so'zma-so'z "qutidan tashqarida fikrlash".

Dizayn tafakkurini har qanday sohada qo'llash mumkin, masalan: Evropaga sayohat qilishni rejalashtirish, kvartiralarini ta'mirlash haqida o'ylash, yangi media yoki biznesni ochish, logotip va shaxsni ishlab chiqish.

Dizayn tafakkuri ga ishora qiladi kognitiv, dizayn konseptsiyalari (mahsulotlar, binolar, mashinalar, aloqa vositalari va boshqalar) ishlab chiqiladigan strategik va amaliy jarayonlar. Dizayn tafakkurining ko'pgina asosiy tushunchalari va jihatlari laboratoriya sharoitida ham, tabiiy sharoitda ham dizayn bilimlari va

dizayn faoliyati bo'yicha turli xil dizayn sohalarida olib borilgan tadqiqotlar natijasida aniqlandi.

Dizayn tafakkuri, shuningdek, uchun retseptlar bilan bog'liq yangilik biznes va ijtimoiy kontekstdagi mahsulotlar va xizmatlar.[3][4] Ushbu retseptlarning ba'zilar dizayn jarayonini haddan tashqari soddalashtirgani va texnik bilim va ko'nikmalar rolini ahamiyatsizlashtirgani uchun tanqid qilindi.

Dizayn tafakkuri kabi jarayonlarni o'z ichiga oladi kontekst tahlili, muammo topish va hoshiya, g'oya va eritma ishlab chiqarish, ijodiy fikrlash, eskiz chizish va rasm chizish, modellashtirish va prototip, sinov va baholash. Dizayn tafakkurining asosiy xususiyatlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- noto'g'ri aniqlangan yoki hal qilish "yomon" muammolar
- echimlarga yo'naltirilgan strategiyalarni qabul qilish
- foydalanish o'g'irlab ketuvchi va samarali fikrlash
- og'zaki bo'lmagan, grafik / fazoviy modellashtirish vositalarini, masalan, eskiz va prototipni yaratish.

Dizaynni o'ylash, ayniqsa, muammolarni hal qilishda foydalidir yomon qiyin, yomon ta'riflangan yoki hiyla-nayrang ma'nosida, emas zararli. Xorst Rittel va Melvin Uebber muammolarni aniq va echimini qoidalar yoki texnik bilimlarni qo'llash orqali aniqlanadigan "uyg'un" yoki "aniq belgilangan" holatlar bilan taqqosladi.

Muammoni berilganidek qabul qilish o'rniga, dizaynerlar ushbu muammoni va uning mazmunini o'rganadilar va echimning yo'lini taklif qiladigan muammoning ma'lum bir ramkasiga erishish uchun berilgan muammoni qayta talqin qilishlari yoki qayta tuzishlari mumkin.

Uch o'lchovli muammolarni hal qilish bo'yicha empirik tadqiqotlarda Bryan Louson me'morlarni olimlarning muammoga yo'naltirilgan strategiyalaridan farqli ravishda echimlarga yo'naltirilgan kognitiv strategiyalardan foydalanganligini aniqladi. Nayjel Xoch "Dizaynerlar muammo haqidagi tushunchalarini rivojlantirish vositasi sifatida echim gipotezalaridan foydalanishga moyil" degan fikrni bildirmoqdalar.

Yangi dizaynerlik takliflarini yaratishda dizaynerlar mavjud bo'lgan muammoli ma'lumotlar, ularning tajribalari va o'xshashliklardan foydalanish kabi deduktiv bo'lmagan fikrlash usullaridan foydalanish mumkin bo'lgan echimlarni chiqarishi kerak. Bu shakl sifatida talqin qilingan Peirce's o'g'irlab ketish, innovatsion o'g'irlash deb nomlangan.

Loyihalash jarayonida dizaynerning diqqat-e'tibori odatda muammoli kontekstni tushunish va muammo va echimning birgalikdagi evolyutsiyasi

jarayonida ularni hal qilish g'oyalari o'rtasida tebranadi. Yangi echim g'oyalari muammoli kontekstni chuqurroq yoki muqobil tushunishga olib kelishi mumkin, bu esa o'z navbatida ko'proq echim g'oyalarini keltirib chiqaradi.

Odatda dizaynerlar asosan muloqot qilishadi ingl yoki ob'ekt tillari mavhum talablarni aniq ob'ektlarga aylantirish. Ushbu "tillar" an'anaviy eskizlar va rasmlarni o'z ichiga oladi, shuningdek, kompyuter modellari va fizik prototiplariga ham taalluqlidir. Taqdimotlar va modellardan foydalanish taxminiy echim tushunchalarini yaratish va o'rganish, rivojlanayotgan kontseptsiya haqida nimalarni bilish kerakligini aniqlash va vakolatxonalar ichida paydo bo'ladigan xususiyatlar va xususiyatlarni tan olish kabi dizayn tafakkurining xususiyatlari bilan chambarchas bog'liqdir.

DIZAYN TAFAKKURI TARIXI.

Rivojlanmoqda ijodkorlik texnikasi 1950-yillarda va yangi dizayn usullari 1960-yillarda muammolarni ijodiy hal qilishning o'ziga xos yondashuvi sifatida dizayn tafakkuri g'oyasiga olib keldi. Dizayn tafakkuri haqida yozgan birinchi mualliflar orasida Jon E. Arnold "Ijodiy muhandislik" da (1959) va L. Bryus Archer "Dizaynerlar uchun tizimli usul" da (1965).

Jon E. Arnold birinchilardan bo'lib "dizayn tafakkuri" atamasini ishlatgan. "Ijodiy muhandislik" (1959) asarida u dizayn tafakkurining to'rt yo'nalishini ajratib ko'rsatgan. Arnoldning fikriga ko'ra, dizayn tafakkuri (1) yangi funktsionallikni, ya'ni yangi ehtiyojni qondiradigan echimlarni yoki eski ehtiyojni mutlaqo yangi usulda qondiradigan echimlarni, (2) echimning yuqori ishlash darajalarini, (3) ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirishi mumkin. yoki (4) sotish qobiliyatini oshirishi. Shunday qilib, ushbu dastlabki kontseptsiyaga muvofiq, "dizayn tafakkuri" mahsulotni yangilashning barcha turlarini qamrab oladi, shu jumladan, ayniqsa o'sib boruvchi innovatsiyalar ("yuqori ko'rsatkichlar") va radikal innovatsiyalar ("yangi funktsionallik"). Arnold muvozanatli yondashuvni tavsiya qiladi: Mahsulot ishlab chiqaruvchilari dizayn tafakkurining barcha to'rt sohalarida imkoniyatlarni izlashlari kerak.

Har qanday mahsulot yoki mahsulot oilasining rivojlanish tarixini ko'rib chiqish va o'zgarishlarni to'rtta yo'nalish bo'yicha tasniflashga urinish juda qiziq. Sizning guruhingiz ham ahvolga tushib qolgan va beixtiyor sizning barcha ishlaringizni amalga oshirgan bo'lishi mumkin dizayn tafakkuri bitta mintaqada va boshqa maydonlarda yaxshi garovlar etishmayapti.

Garchi L. Bryus Archer "Dizaynerlar uchun tizimli usul" (1965) birinchi navbatda loyihalashtirishning muntazam jarayoni bilan bog'liq edi, shuningdek an'anaviy dizayn doirasini kengaytirish zarurligini bildirdi: "Ergonomika,

kibernetika, marketing va menejment haqidagi bilimlarni o'z ichiga olgan usullarni topish kerak edi. dizayn tafakkuri". Archer shuningdek, dizayn tafakkurining menejment bilan aloqalarini rivojlantirmoqda:" Loyihalash to'g'risida qaror qabul qilish va boshqaruv qarorlarini qabul qilish texnikalari shu qadar o'xshash bo'ladiki, u ikkinchisining kengayishiga aylanib ketadigan vaqt juda yaqinlashmoqda".

Dizayn tushunchasi "fikrlash usuli" sifatida fanlar kuzatilishi mumkin Gerbert A. Simon 1969 yilgi kitob Sun'iy fanlar, va dizayn muhandisligi Robert McKimning 1973 yilgi kitobiga Vizual fikrlash tajribalari. Bryan Lousonning 1980 yildagi kitobi Dizaynerlar qanday o'ylaydi, birinchi navbatda, me'morchilikda dizaynga murojaat qilish, dizayn tafakkurining kontseptsiyasini umumlashtirish jarayonini boshladi. 1982 yilgi maqola Nayjel Xoch, "Dizayniy ravishda bilish usullari", dizayn tafakkurining ba'zi bir ichki fazilatlarini va qobiliyatlarini belgilab berdi, bu uni umumiy ta'lim va shu bilan keng auditoriya uchun ham dolzarb qildi. Piter Rouning 1987 yilgi kitobi Dizayn fikrlash me'morlar va shaharsozlar tomonidan qo'llaniladigan usullar va yondashuvlarni tavsiflovchi dizayn tadqiqotlari adabiyotida ushbu atamadan juda erta foydalanish edi. Dizayn tafakkurining xalqaro ilmiy simpoziumlari boshlandi Delft Texnologiya Universiteti 1991 yilda Rolf Faste McKimning ishi bo'yicha kengaytirilgan Stenford universiteti 1980 va 1990 yillarda, "dizayn fikrlashni ijodiy harakatlar usuli sifatida" o'rgatish. Dizayn tafakkuri Faste ning Stenforddagi hamkori tomonidan biznes maqsadlari uchun moslashtirildi Devid M. Kelley, dizayn bo'yicha maslahatchi kim asos solgan IDEO 1991 yilda. Richard Buchanan 1992 yildagi "Dizayn tafakkuridagi yovuz muammolar" maqolasida, dizayn orqali fikrlashning dizayndagi insonning hal qilinmaydigan muammolarini hal qilish sifatida keng ko'lamli berilgan.

Xronologiyasi.

1960 yilgacha Dizayn tafakkurining kelib chiqishi qisman 50-yillarda ijodkorlik texnikasini rivojlantirishda yotadi.

1960-yillar Ijodkorlik usullari bo'yicha birinchi taniqli kitoblar tomonidan nashr etilgan Uilyam J. J. Gordon (1961)[57] va Aleks Faikni Osborn (1963).[58]

1962 yilda muhandislik, sanoat dizayni, arxitektura va kommunikatsiyalar sohasida tizimli va intuitiv usullar bo'yicha konferentsiya, London, Buyuk Britaniya, dizayn jarayonlarini o'rganish va yangi dizayn usullarini ishlab chiqishga bo'lgan qiziqishni kataliz qiladi.[59] Turli sohalardagi dizayn usullari va nazariyalari bo'yicha kitoblar tomonidan nashr etilgan Morris Asimov (1962) (muhandislik),[60] Kristofer Aleksandr (1964) (me'morchilik),[61] L. Bryus

Archer (1965) (sanoat dizayni),[43] va Jon Kris Jons (1970) (mahsulot va tizimlar dizayni).[62]

1970-yillar Don Koberg va Jim Bagnall o'zlarining kitoblarida "kundalik hayot" muammolarini hal qilish uchun "yumshoq tizimlar" dizayn jarayoniga kashshoflar. Umumjahon sayohatchi.[63]

Xorst Rittel va Melvin Uebber dizayn va rejalashtirish muammolari "uyg'onish" dan farqli o'laroq, yagona intizomiy, ilm-fan muammolari ekanligini ko'rsatadigan "Rejalashtirishning umumiy nazariyasidagi ikkilamlarni" nashr eting.[64]

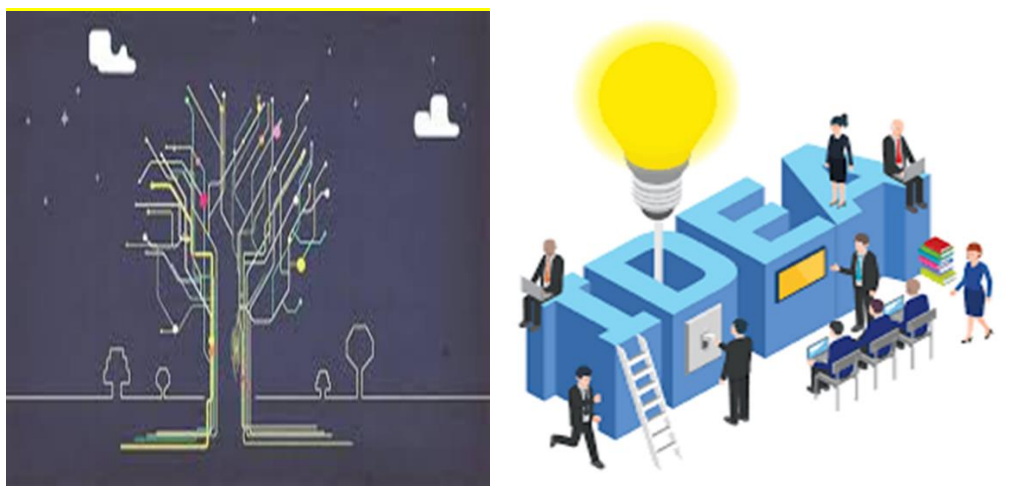
L. Bryus Archer bilishning dizaynerlik uslublari bo'yicha so'rovni kengaytiradi va quyidagilarni ta'kidlaydi: "Ilmiy fikrlash va muloqot qilishning ilmiy va ilmiy fikrlash tarzidan farq qiladigan va o'z turlariga tatbiq etilganda ilmiy va ilmiy tadqiqot usullari kabi kuchli uslubiy fikrlash va muloqot qilish usuli mavjud. muammolar. "[65]

1980-yillar 1980-yillar ko'tarilishni keltirib chiqaradi insonga yo'naltirilgan dizayn va dizaynga asoslangan biznes boshqaruvining ko'tarilishi.

Donald Shon nashr etadi Yansıtıcı amaliyotchi bunda u "amaliyotchilar noaniqlik, beqarorlik, o'ziga xoslik va qadriyatlar ziddiyatlariga olib keladigan badiiy, intuitiv jarayonlarda yashaydigan amaliyot epistemologiyasini" o'rnatishni maqsad qilgan.

Dizayn fikrlashning – asosiy xususiyati, analitik fikrlashdan farqli o'laroq, tanqidiy tahlil e'vas, balki ba'zan eng kutilmagan g'oyalar muammoni yaxshiroq hal qilishga olib keladigan ijodiy jarayondir.

Metodologik nuqtai nazardan dizayn fikrlash – bu noaniqlik sharoitida muammolarni o'rganish uchun everestik usul , ya'ni ijodiy izlash bilan bog'liq bo'lgan nostandart muammolarni hal qilishdir. 3.6-rasm.

3.6-rasm. Dizayn fikrlash.

Fikrlashning o'ziga xos uslubi bo'lgan dizayn fikrlash bu – **empatiya** (dunyoni boshqa odamlarning ko'zlari bilan qarash, ularning ehtiyojlarini, istaklari

va ularning ehtiyojlarini, ular oldida turgan vazifalarni anglash qobiliyati) kombinatsiyasiga asoslangan muammolarni hal qilish qaratilgan fikrlash jarayonidir. 3.5-rasm.

3.5-rasm. Empatiya.

1990-yillar Dizayn fikrlash tadqiqotlari bo'yicha birinchi simpozium Niderlandiyaning Delft Universitetida 1991 yilda bo'lib o'tgan. IDEO dizayn bo'yicha konsultatsiya uchta sanoat dizayn kompaniyalarini birlashtirish yo'li bilan shakllanadi. Ular dizaynerlik uslublari va dizayn tafakkuriga asoslanib, dizayn jarayonlarini namoyish etgan birinchi dizayn kompaniyalaridan biri 2000-yillar XXI asrning boshlanishi bu dizayn tafakkuriga bo'lgan qiziqishni sezilarli darajada ko'payishiga olib keladi, chunki bu atama biznes matbuotida ommalashmoqda. Innovatsiyalar rivojlanib borishi mumkin bo'lgan dizaynga yo'naltirilgan ish joyini qanday yaratish haqida kitoblar boshqalar qatori biznes sektori uchun yozilgan, Richard Florida (2002),[66] Daniel Pink (2006),[67] Rojer Martin (2007),[68] Tim Braun (2009),[27] Tomas Lokvud (2010),[69] Vijay Kumar (2012).[70] Dizayn yondashuvi kengaytirilgan va xizmatlarning dizayni bilan shug'ullanishga moslangan bo'lib, boshlanishini belgilaydi xizmat dizayni harakat.[71] 2005: Stenford universitetid.school texnik va ijtimoiy innovatsiyalarga umumlashtiriladigan yondashuv sifatida dizayn tafakkurini o'rgatishni boshlaydi.[22] 2010 yil 2015 yil: Jenna Leonardo, Katie Kirsch, Rachel H. Chung va Natalya Thakur Stenford universitetid.school topildi Qizlar farqni boshqaradigan haydovchi[72] Qo'shma Shtatlar bo'ylab yosh qizlarga dizayn tafakkurini o'rgatish.[73] 2018: yilda Garvard biznes sharhi Jeanne Liedtka biznesda "dizayn fikrlash ishlari" da'volari.

“Design thinking” ko'rish bloklari. “Design thinking” uchun vosita va strategiyalar. Biznesda fikrlash dizaynining xususiyatlari.Dizayn tafakkuri qanday ishlaydi

Muammoni hal qilish jarayoni besh bosqichdan iborat: hamdardlik, diqqat markazida bo'lish, g'oyalarni yaratish, prototip, sinov.

1-bosqich. Hamdardlik

Empatiya - bu boshqa odamlarning tajribalari va tajribalari bilan shug'ullanish, ularni chindan ham hayajonlantiradigan narsani tushunish qobiliyati. Bu dizayn tafakkurining asosiy sifati, chunki bu sizning taxminlaringiz va e'tiqodlaringizdan uzoqlashishga, foydalanuvchi ko'zi bilan muammoga qarashga imkon beradi.

Haqiqiy dizayner har doim hamdarddir. U eng qulay echimni qidirmoqda. O'zingiz tushungan loyihalarni amalga oshirish oson. Agar siz rep bilan shug'ullansangiz, repni ochish sahifasini yaratish oson. Ammo agar xaridor moliyaviy birjada savdo qilsa, u o'z biznesiga kirib borishi, jarayonlarni tushunishi va odamlar bilan muloqot qilishda o'zini qanday his qilishini tushunishi kerak. Keling, empatiya amalda qanday ishlashini ko'rib chiqaylik.

2 bosqich. Fokuslash

Empati bilan olingan ma'lumotlarni tizimlashtirish, kuzatishlarni tahlil qilish va Foydalanuvchining asosiy muammolarini ta'kidlash. Fokusning maqsadi keyingi bosqichda javobni qidiradigan savolni shakllantirishdir.

3 bosqich. G'oyalar avlodi

Foydalanuvchining muammosini aniqlagandan so'ng, nostandart echimlarni ishlab chiqing va ishlab chiqing. Barchamiz odatlanib qolgan tanqidiy fikrlashdan voz keching. Tanqid yaxshi g'oyani buzishi mumkin. Hamma narsani, hatto eng aldangan fikrlarni ham yozing. Ijodiy ish tugagandan so'ng, hayotiy g'oyalarni tanlang va keyingi bosqichga o'ting.

4-bosqich. Prototip yaratish

Bu erda vazifalar g'oyalarning bajarilishini amalda sinab ko'rishdir. Ko'rsatilgan muammoni hal qilishga yordam beradigan funktsiyalar bilan mahsulotning byudjet versiyasini yaratish kifoya.

Prototip yordam beradi agar muvaffaqiyatli bo'lsa, to'g'ri echimni toping, kamchiliklarni ko'ring, yaxshilang va mahsulot yarating muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda - farazni rad etish, vaqt va pulni tejash.

Agar prototip muvaffaqiyatli bo'lsa, keyingi bosqichga o'ting. Agar yo'q bo'lsa, muammoni yana aniqlab olishga harakat qiling.

5-bosqich. Sinov

Tayyor mahsulotni sinab ko'ring va prototiplash jarayonida ishlab chiqilgan eng yaxshi echimlarni sinab ko'ring. Garchi bu yakuniy bosqich bo'lsa-da, dizaynni o'ylash takrorlanadigan jarayondir: boshqa muammolarni aniqlash va hal qilish

uchun test natijalaridan foydalaning. Buni mijozlarning mulohazalari orqali amalga oshirish mumkin.

Qanday murojaat qilish kerak dizayndagi dizayn tafakkuri

Aytaylik, mahsulot dizaynerlari yangi mikroto'liqlikni pechning prototipini ishlab chiqmoqdalar. U standart usullarda harakat qilishi mumkin: mikroto'liqlikni pechlari bo'lgan odamlar bilan suhbatlashish, fikr-mulohazalarni to'plash, individual modellarning ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlash - va olingan ma'lumotlarga asoslanib, echim taklif qilish. Yoki nostandart yo'l bilan boring: odamlar bilan muloqot qiling va ba'zi holatlarda ularning odatlari va xulq-atvor naqshlari haqida bilib oling. Shunday qilib, dizayner barcha mikroto'liqlikni pechlarning har xil isitilishini tushunadi: biri ovqatni uch daqiqada deyarli isitmaydi, ikkinchisi esa haddan tashqari qizib ketadi. Bu shuni anglatadiki, odamlarga kuchliroq mikroto'liqlikni pech kerak emas, balki qancha ovqat qizib ketishini aytib beradigan tushunarli interfeys kerak.

Хулоса қиладиган бўлсак, фикрлаш-дизайннинг ижобий жиҳатлари қўйидагилардан иборат:

1. Муаммолар фанлараро ёндашув орқали ҳал қилинади. Бу эса амалиёт ва тажриба орқали инсонларнинг турли қизиқиши ва қобилиятларини ҳисобга олиш имконини беради.

2. Дизайн-фикрлаш – бу аввало ижодкорлик, доимий ҳаракат ва тажриба усули қўллаб-қувватланади.

3. Дизайн-фикрлашда ҳам стратегия мавжуд, ammo у муаммоларнинг бутунлай янги кўринишини ўз ичига олади. Дизайн-фикрлашнинг асосий қисми одатий догмалардан қочиб, ноодатий, янги услубларни излашни тақозо этади.

Nazorat savollari:

1. Fikrlash dizayni “Design thinking” mohiyati va ahamiyati nimada?
2. Jarayonni sozlash nima uchun kerak?
3. Dizayn tafakkuri tarixi haqida nimalarni bilasiz?
4. “Design thinking” ko'rish bloklari qaysilar?
5. “Design thinking” uchun vosita va strategiyalar qaysi?
6. Biznesda fikrlash dizaynining asosiy xususiyatlarini sanang.
7. “Design thinking”ning qanday bosqichlarda hal bo'ladi?

3.3 MUAMMONI XAL QILISHNING ASOSIY STRATEGIYALARI

1. Muammolar va Qarorlar urtasidagi munosabatlar. Qaror qabul qilish va muammolarni xalqilishning birlashgan yagona modeli.

2. Tizim muammolariga yondashish. Muammoni xalqilish strategiyasining asosiy jixatlari.
3. Muammoni hal qilishning 5 bosqichi

Tayanch tushunchalar: *Muammolar va Qarorlar urtasidagi munosabatlar. Qaror qabul qilish va muammolarni xalqilishning birlashgan yagona modeli. Tizim muammolariga yondashish.*

Muammo nima? **“Muammo”** so’zi lug’atda “yechim talab qiladigan noaniq va qiyin masala”, deb ta’riflangan ekan. Yana bitta boshqasida esa “tushunish, bajarish yoki amalga oshirish qiyin bo’lgan narsa”, deya ta’riflanibdi. Barcha muammolarning ikkita o’xshash jihatlari bor: maqsad va to’siq. Maqsad borligi uchun, unga intilish bo’lganligi sababli bizda muammolar bo’ladi. Umuman, biz maqsadimiz sari odimlayotganimizda yo’limizni to’sishi mumkin bo’lgan har qanday masala biz uchun muammo hisoblanadi. Bunda muammoni yengish maqsadga yetib borish bilan barobardir. Maqsadingizga erishishning bitta yo’lini topa olmadingizmi, demak bu Siz uchun muammo. Maqsadga erishishning ikkinchi, uchinchi, to’rtinchi... yo’llarini topishingiz esa Sizdagi mavjud muammoning hal qilinishi bilan tengdir.

To’siq har qanday maqsadga intilish jarayonida paydo bo’lishi mumkin bo’lgan holatdir. Maqsad yo’lida paydo bo’lgan to’siq muammoning o’zi hisoblanadi. To’siq bo’lmaganida muammo ham bo’lmasdi. Demak, to’siq muammoning mavjudligi bilan bog’liq.

Maqsadingiz bo’lsa va unga erishish yo’lida to’siqlarga duch kelayotgan bo’lsangiz, demak Sizde muammo bor. Uni qanday qilib bartaraf etasiz?

Har qanday muammo izchil, rejalashtirilgan, bosqichma-bosqich harakatlar asosida samarali bartaraf etilishi mumkin. Har qanday muammoni bartaraf etishning bosqichma-bosqich rejasi quyidagicha:

1. MUAMMONI ANIQLAB OLING. Biz nimani hal qilishga urinayotganimiz haqida chuqurroq o’ylab ko’rishimiz zarur. O’ylang, muammo o’zi nimada? Siz bilan yuz berayotgan ko’ngilsiz holatlarning asl sababi – bosh muammo aslida butunlay boshqa narsa bo’lishi mumkin. Shuning uchun hal qilishga kirishishdan avval muammoning o’zi nima ekanligini aniqlab olishingiz kerak.

2. MUAMMOLARNI TARMOQ SHAKLIDA BIRLASHTIRISH. Hech bir kishida faqat bitta muammo bo’lmaydi. Muammolar har doim bir necha sonli bo’ladi. Siz o’zingizdagi barcha muammolarni tarmoqli shaklda birlashtirib chiqing. Barcha kichik muammolar asosiy – eng katta muammoga borib taqalishi kerak. Bu amaliyotning foydali jihati shundaki, u orqali qaysi muammo qayerdan kelib chiqayotganligini va uning asosiy sababchisi nima ekanligini osongina

aniqlab olasiz.

3. **IMKONLI YECHIMLARNI SANAB CHIQING.** Asosiy muammo nima ekanligini bilib olganimizdan so'ng uni bartaraf etishda qanday harakatlar qilishimiz kerakligi haqida o'ylashimiz mumkin. Muammoning asosiy yechimlari haqida o'ylang. Ular bir nechta bo'lishi mumkin. Sanang. Muammoni hal qilishingizning nechta yo'li bor?

4. **QAROR QILING.** Sanab o'tilgan barcha tahminiy yechimlardan faqat bittasini tanlang va o'zingizdagi muammoni aynan shu yechim bilan hal qilishga qaror qiling. Bu bosqichda ikkilanish faqat Sizga qarshi holat bo'ladi. Hech narsadan qo'rqamasdan muammoni hal qilishga qaror qiling.

5. **HAYOLAN QAROR QILINGAN YECHIMNI AMALGA OSHIRING.** Ishni haqiqiy hayotda amalga oshirishga nisbatan hayolda sinab ko'rish kelajakda yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xato yoki kamchiliklarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Bir necha daqiqani qilgan qaroringizni o'ylashga, uning asosida qanday yo'l tutishingiz va natija qanday bo'lishi mumkinligini o'ylashga sarflang. Ishoning, bu bosqichdan keyin juda ko'p narsalar Sizga avvalgidan yaxshiroq tushunarli bo'ladi.

6. **QARORINGIZ VA REJANGIZNI MASLAHATLASHING.** Qanday qarorga kelib, nima ish qilmoqchi bo'lganingizdan qat'iy nazar kim bilandir fikrlaringizni o'rtoqlashing. Maslahatlashish hech qachon zarar keltirmaydi. Albatta, maslahat beruvchi suhbatdoshingizni to'g'ri tanlashga ham alohida e'tibor qaratishingiz kerak. Suhbatdoshingizning fikrini bilganingizdan so'ng uning dunyoqarashi asosida tug'ilgan yangi fikrlaringizni saralab oling va o'z qaroringizni mustahkamlang.

7. TIZIM MUAMMOLARIGA YONDASHISH. MUAMMONI XALQILISH STRATEGIYASINING ASOSIY JIXATLARI

Kontekstda kreativ fikrlash muammoning nafaqat texnik jihatini, balki ijtimoiy jihatini, ya'ni boshqalarning ehtiyoj va nuqtayi nazarini hisob- ga olgan holda, shaxslararo, jamiyatdagi va dunyodagi global muammolarni yechishdan iborat. Ushbu domendagi kreativ fikrlash o'quvchining boshqalarga hamdard bo'lish hamda muayyan guruh ehtiyojlarini anglash, bog'liqliklarni aniqlash va emotsional qiymatga ega g'oyalarni berish hamda innovatsion, lekin ayni damda tatbiq etilishi mumkin bo'lgan yechimlarni taklif etish qobiliyatiga bog'liqdir (Brown va Wyatt, 2010). Ijtimoiy muammoni hal qilish domenidagi test savollar o'quvchidan quyidagi vazifalarni bajarishni talab etadi: yakka tartibda yoki ehtimoliy guruh ssenariysida ijimoiy ahamiyatga ega ochiq muammoni yechish vazifasini bajarish; berilgan ssenariy asosida ijtimoiy muammolarga yechim topish; tayyor yechimni

yanada takomillashtirish, ilmiy muammoni hal qilish.

Ilm-fanda kreativ fikrlash turlicha aks etishi mumkin: ilmning ilg'orlashishiga hissa qo'shadigan yangi g'oyalarni taklif etish; taxminlarni isbotlash uchun eksperimentlarni shakllantirish; amaliy manfaat bo'lgan muayyan sohalarga tatbiq etiladigan ilmiy g'oya yoki ixtirolarni ishlab chiqish yoki ilmiy/muhandislik faoliyatini yangicha rejalashtirish (Moravcsik, 1981).

O'quvchilar kreativ fikrlashni ilmiy tadqiqot mobaynida materiallar bilan istagancha sinab ko'rish, o'rganish va tahlil etish orqali namoyon qilishlari mumkin (Hoover, 1994).

Ilm-fanda kreativ fikrlash ilmiy tadqiqot malakasiga juda yaqin, lekin ushbu testning bir qator xususiyatlari uni matematika va ilm-fan sohasidagi testlardan butkul ajratib turadi. Birinchidan, ushbu test avval o'rgatilgan bilimni qo'llashga emas, yangi g'oyalarni yaratishga urg'u beradi. Ikkinchidan, o'quvchining yondashuv va yechimlarining o'ziga xosligi baholanadi (agar javoblar yaroqli deb topilsa). Uchinchi farq yagona mukammal yechimi bo'lmagan ochiq savollardan foydalanishdan iborat. Nihoyat, ushbu test o'quvchining ilmiy kontekstda kreativ fikrlash jarayonlariga – ya'ni «to'g'ri» yoki «eng ma'qul» yechimni topish qobiliyatiga emas, ochiq muammolar yechimiga qay tarzda yondashishiga e'tiborni qaratadi.

Ilmiy muammoni hal qilish domenidagi test savollar turli ilmiy kontekstdagi kreativ fikrlashning farqli jihatlarini qamrab oladi. Umuman olganda, o'quvchilardan quyidagilar so'raladi: ilmiy kontekstda ochiq shakldagi muammoni yechish; taqdim etilgan ssenariyga asoslangan holda, ilmiy mohiyatga ega muammolarga yechim yoki gipoteza (farazlar, taxminlar) g'oyasini berish; avvaldan berilgan tayyor yechimni yanada takomillashtirish haqida taklif berish. Ehtimoliy vazifalarda ilmiy fenomen borasida kuzatuvlar taqdim etilib, o'quvchidan farqli tadqiqot predmeti yoki muammoni ifodalab berish uchun gipoteza so'ralishi; laboratoriya muhitida turli jihozlar orqali biror narsani kashf etish ham so'ralishi mumkin. Ko'proq matematik yo'nalishga ega bo'lgan topshiriqlar guruhi o'quvchilardan ma'lumotlar yoki geometrik shakllarning berilgan xususiyatlarini namoyish qilish uchun turli usullarni ishlab chiqishlarini talab qilishi yoki ma'lumotlarning berilgan to'plamidan iloji boricha ko'proq xulosa chiqarishlarini so'rashi mumkin. Shuningdek, ushbu topshiriqlar guruhida innovativ yechimni talab etadigan ochiq muhandislik muammo yoki takomillashtirilishi lozim bo'lgan tizim ham taqdim etilishi mumkin.

Interaktiv simulatsiya va o'yinlar ilmiy muammoni hal qilishdagi kreativ fikrlashni baholashda ayniqsa qo'l keladi, chunki bunday muhitda o'quvchiga

uning tanlovi va harakatlari borasida darhol aks bog'lanish yuz beradi; o'quvchilar ushbu aks bog'lanishga qanday munosabat bildirishini kuzatish ilmiy innovatsiyaning ajralmas qismi bo'lgan mag'lubiyat va kashfiyot bilan o'quvchilarning munosabati borasida munosib ma'lumot beradi. 85. Mazmun sohasiga tayyorgarlikning muhimligi bu – shubhasiz shu sohada tasavvur qilish mumkin bo'lgan aksar topshiriqlarni yechishda muqarrar paydo bo'ladigan muammodir. Validliksiz originallik qiymatga ega emas, validlik esa, o'z navbatida, hech bo'lmaganda, asosiy bilimlarning ba'zi darajalarini yoki asosiy ilmiy tamoyillarni anglashni taqozo etadi.

Ijtimoiy muammoni hal qilish domenidagi namunada o'quvchilar suvni tejash ijtimoiy muammosini yechish bilan band bo'ladilar. Ushbu domendagi ijtimoiy muammoni tanlash sinovni shakllantirish nuqtayi nazaridan juda muhimdir, chunki u topshiriqning murakkabligiga ta'sir qilishi mumkin. Suvni tejash yoki suv isrofgarchiligi muammosi butun dunyodagi o'quvchilarga tanish bo'lgan mavzudir, u ko'pincha maktablarda ham muhokama qilinadi.

Avvaldan mavzu borasida ilm va tajribaga ega bo'lish o'quvchiga ushbu topshiriqda turfa va kreativ yechimlarni berish qobiliyatiga ta'sir qilish mumkin bo'lsa ham, avvalgi bilim va kreativ fikrlash orasidagi munosabat unchalik yaqqol ham emas: masalan, avvalgi bilim samarali yechimlarga olib kelishi, lekin shu bilan birga yechimning originalligi darajasini kamaytirishi ham mumkin. Domen tayyorgarligi ta'sirining oldini olish maqsadida, sinov mualliflari ushbu ijtimoiy muammoni hal qilish domenida yetarlicha turli mavzular bo'lishiga harakat qilgan.

Birinchi vazifada o'quvchilar uylarida suvni tejashning uch farqli usuli haqida o'ylab ko'rishlari so'raladi. Bu topshiriq turli g'oyalarni ishlab chiqish jihati bo'yicha ma'lumot beradi. Vazifadagi g'oyalar munosibligi, ular muammoga mantiqli yechim ekanligi va taklif etilgan yechim tatbiq etilganda uydagi suvni tejashga olib kelishi bilan o'lchanadi. Baholashda (ham kodlovchi, ham o'quvchining) soha tayyorgarligi ta'sirini kamaytirish maqsadida, kodlovchilarga o'quvchilar javobining samarali va amaliyligini yuqoridagi munosiblik mezonidan ortiq tarzda ko'rib chiqilmaslik haqida ko'rsatma beriladi. Boshqacha aytganda, yechim qanday bo'lmasin ro'zg'orda suvni tejashga olib kelsa, boshqa yechimlar undan samaraliroq yoki amaliyroq bo'lishidan qat'i nazar, demak, g'oya munosib, deb hisoblanishi kerak. Go'yalar turli bo'lishi uchun, ularning amaliyotga tatbiq etilishida yo farqli uslub, yo farqli jihoz, yoki bajaruvchi mavjud bo'lishi kerak. Kodlashtirish yo'riqnomasida javoblar biriktirilishi mumkin bo'lgan yechim toifalarining batafsil ro'yxati keltiriladi. 134. Topshiriqning ikkinchi vazifasi kreativ g'oyalar berish jihati bora- sida ma'lumot yig'adi. Unda suvni tejagan

foydalanuvchilarni ragʻbatlantirish uchun smartfon ilovasini yaratish gʻoyasi taqdim etiladi. Oʻquvchilar ushbu ilovani ehtimoliy foydalanuvchilarga reklama qilishning kreativ usullari haqida gʻoya berishlari kerak. Bu vazifadagi munosib gʻoya reklama strategiyasi borasidagi joʻyali gʻoya boʻlish bilan bir qatorda, tatbiq etilganda, ilovani muvaffaqiyatli reklama qilinishiga olib keladigan gʻoya hisoblanadi.

Originallikni belgilashda kodlovchilar yoʻriqnomaning vazifaga tegishli qismiga murojaat qilgan holda, oʻquvchining javobi mavzusida yoki yondashuvda noodatiy ekanligini aniqlaydilar. Ushbu topshiriq uchun odatiy javoblar quyidagicha boʻlishi mumkin: 1) ilovani reklama qiladigan plakat yoki reklama shitlarini oʻrnatish; 2) televideniya qurgʻochilikning salbiy oqibatlari va ilova haqida rolik koʻrsatish. Oʻquvchining javobi ushbu odatiy toifalar qatoriga kiritilganda ham, agar unda noodatiy yondashuv ishlatilgan boʻlsa, u original deb baholanishi mumkin. Noodatiy yondashuvlar roʻyxati kodlashtirish yoʻriqnomasida keltiriladi. 135. Ushbu topshiriqdagi soʻnggi vazifa oʻquvchilardan foydalanuvchilarni ushlab qolish (odamlar ilovani yuklab olgandan soʻng undan foydalanmasligi) masalasini hal etishga qaratilgan ilova borasida original takomillashtirish gʻoyasini berish soʻraladi. Ushbu vazifa kompetensiyaviy modelning gʻoyani baholash va takomillashtirish jihati borasida maʼlumot beradi. Oʻquvchilar foydalanuvchilarning ilovadan foydalanishda davom etishlari uchun ragʻbatlantirish kerakligini anglashlari zarur. Shuning uchun bu vazifa munosib gʻoya tatbiq etilganda, foydalanuvchi ilovadan foydalanishda davom etsa, unga qoʻshimcha ragʻbat beruvchi joʻyali yechimdan iboratdir. Takomillashtirish taklifining originalligi taklif etilgan gʻoya mavzusi yoki yondashuvda odatiy ekanligi bilan oʻlchanadi.

Ilmiy muammoni hal qilish boʻlimining modeli

Namunada oʻquvchilardan oddiy velosipedga muhandislik innovatsiyasini tatbiq etish soʻraladi. Ushbu model oʻquvchilarga kreativ boʻlish imkonini beradi, chunki unda ochiq muammoga (belgilanmagan) yechim topish taqozo etiladi. Shu bilan u yagona yechimi mavjud yopiq muammolardan farqlidir.

MUAMMONI HAL QILISHNING 5 BOSQICHI

Muammoni hal qilish - bu murakkab psixologik jarayon, bu orqali biz toʻsiqni engib oʻtishning eng yaxshi usulini topamiz yoki qiyinchiliklarga duch kelamiz. Afsuski, bu jarayon har doim ham chiziqli emas, lekin u bizni hech qanday echim yoʻq deb hisoblasak, bizni psixologik azob-uqubatlarga duchor qilib, juda qattiq yoʻllarni bosib oʻtishi mumkin.

Muammoni hal qilish - bu muammoning har bir elementini koʻrib chiqish

jarayoni, shuning uchun siz hal qilishingiz mumkin bo'lgan jarayonga aytiladi. Muammoni hal qilish - bu siz hal qiladigan echim topilguncha muammoning bir qancha tomonlarini qamrab oladigan bir necha bosqichlardir. Bu guruhda yoki mustaqil ravishda bo'ladimi, jarayon bir xil bo'lib qoladi, ammo yondashuv va qadamlar farq qilishi mumkin.

Sizga, jamoangizga yoki kompaniyangizga mos keladigan muammolarni hal qilish usulini topish uchun siz atrofingiz va atrofingizdagi shaxslarni hisobga olishingiz kerak.

Muammolarni echish modeli va usullari ma'lum bo'lsa-da, jamoada ishlash jarayonining o'zi menejmentni o'z a'zolarini faollashtirishni talab qiladi. Jamoalar o'zlarining tajribalaridan bilib olishadiki, qanday qiyinchiliklar bartaraf etilmasa, muammolarni samarali hal qilishning oldini olish mumkin. Jamoa bilan ishlash jarayonida qaysi guruh a'zolari g'oyalarni kiritish bosqichida, qaysi biri ularni ishlab chiqish va ishlab chiqish bosqichida samaraliroq ekanligi aniqlanadi.

Boshqa tomondan, muammolarni hal qilish bosqichlarini bilish bizni ko'p bosh og'rig'idan xalos qiladi. Bizni qiziqtirgan vaziyatga izchil tuzilishni berish va bizni yo'l-yo'riq ko'rsatadigan umumiy ipga ega bo'lish muammolardan kelib chiqadigan ruhiy betartiblikni tartibga solishimizga yordam beradi.

Muammoni hal qilish uchun tajriba har doim ham bizning foydamizga ishlamaydi. Tajriba ortiqcha bo'lishi mumkin yoki aksincha, muammolarni hal qilishga to'sqinlik qilishi mumkin. Gonkong va Prinston universitetlari psixologlari biz bir guruh odamlardan turli xil muammolarni hal qilishni so'rab, muammolarni hal qilish strategiyasini qanday amalga oshirayotganimizni tekshirdilar.

Ishtirokchilarga bir qator tegishli kvadratchalar taqdim etildi. Matritsaning har bir kvadrati alohida bo'laklardan tashkil topgan va odamlar ma'lum sonli kvadratlarni saqlagan holda bir qator gugurtlarni olib tashlashlari kerak edi. Ushbu turdagi muammolarning qiziqarli tomoni shundaki, ular odatda bir nechta echimlarga ega, turli xil strategiyalardan foydalanish mumkin va ular matritsaning konfiguratsiyasiga qarab o'zgarishi kerak, xuddi hayot muammolarida bo'lgani kabi.

Ushbu tadqiqotchilar ishtirokchilar muammolarni hal qilishda ikkita asosiy bosqichdan o'tganligini aniqladilar. Dastlab ular muammoning idrok etish xususiyatlariga berilib, turli strategiyalarni o'rgana boshladilar, ba'zilari muvaffaqiyatli, boshqalari esa yo'q.

Muammo qanday bo'lishidan qat'iy nazar, uni hal qilish uchun deyarli har doim quyidagi amallarni bajarishingiz kerak. Ushbu qadamlardan birini o'tkazib yuborish muammoning qayta tiklanishiga yoki echimning to'g'ri bajarilmasligiga

olib kelishi mumkin. Ushbu qadamlarni bilib olganingizdan so'ng, kerakli echimlarni topish uchun o'zingizning yondashishingiz bilan ijodiy munosabatda bo'lishingiz mumkin.

Belbin Xenli menejment kollejida muvaffaqiyatli jamoalarning xususiyatlarini aniqlash bo'yicha tadqiqotlar o'tkazdi. U ishtirokchilar uchun jamoaviy muvaffaqiyatga hissa qo'shadigan to'qqizta rol va xulq-atvorni aniqladi.

Muammoni muvaffaqiyatli hal qilish uchun har bir rol o'yinda o'z qismiga ega. Jamoa a'zolari orasida ba'zilar g'oyalarni ishlab chiqaradi, ularning foydaliligini baholaydi, boshqalari ularni ish sharoitida amalga oshiriladigan echimga olib keladi. Uchrashuvda samarali jamoaviy ishni qo'llab-quvvatlash va vazifalarni bajarilishini ta'minlash uchun yana boshqalar kerak.

Robson ko'rib chiqishga arziydigan guruh qarorlaridan tashqari uchta asosiy masalani aniqladi. Shunday qilib, ba'zida guruhga hal qilish uchun berilgan muammo yo'qoladi. Aksincha, odamlar jaholatni namoyish etishdan qo'rqib, muammolarni hal qiluvchi guruhga qo'shilishni istamasligi yoki boshqa xodimlar guruhlariga shubha bilan qarashlari mumkin. Robson vaqtdan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan ichki muammolar, shaxslararo qiyinchiliklar, tegishli ko'nikmalar va motivatsiya etishmasligi hamda jamoaning qaror qabul qilish jarayoni bilan bog'liq muammolarga katta ahamiyat beradi.

Ushbu kontseptsiyaga ko'ra, jamoa bog'langan jamoaga aylanganda, qarama-qarshi qarashlarga ega odamlar undan chetlashtiriladi va ko'pchilikning fikriga qo'shilganlar qoladi. Guruhda qaror qabul qiladigan jamoa a'zolari shu qadar o'ziga ishonadiki, ba'zida ular individual qaror qabul qilish variantidan ham ko'proq xavf tug'diradi, chunki bunday jamoada uyg'unlikni saqlash eng muhim hisoblanadi.

Mehnat jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilish:

Mehnat jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishning har qanday usullari mavjud, ularning aksariyati bugungi kunda raqobatdosh ustunlikka erishish va uni saqlash kabi muhim tashkiliy vazifalarni hal qilish tajribasiga ega bo'lgan yaponlardan o'rganilishi mumkin. Ko'p funktsiyali jamoalar va sifatli doiralardan foydalanadigan kaizen yondashuviga havola.

Stefans tashkiliy iqlimning muammolarni samarali hal qilish uchun turtki yoki to'siq sifatida muhimligini ta'kidlaydi. O'tmishda ko'plab tashkilotlar ijodiy muammolarni hal qilishda muvaffaqiyatsizlikka uchraganlar, chunki xavfli qarorlarni qabul qilishda boshqaruvning ustun uslubi odamlarning ko'nglini olish edi. Muvaffaqiyatli tashkilotlar muvaffaqiyatsizlikni amalga oshirilgan imkoniyat sifatida qabul qilish va innovatsion g'oyalarni mukofotlash orqali xavfni saqlab

qolishdi. Avtoritar, tanqidiy boshqaruv uslubi odamlarni past xavfli strategiyaga moslashishga majbur qiladi.

Muammoni hal qilishni xodimlarga topshiradigan menejerlar jarayonni odamlar kerakli ma'lumotlarni oladigan darajaga o'tishiga imkon beradi va tavsiyalar berish majburiyatini oladi.

Keyingi o'n yil ichida muammolarni hal qilish nafaqat funktsional, balki madaniy va kompaniya chegaralaridan ham o'tishni o'z ichiga oladi. Biznes tobora globallashtirib borayotganligi sababli, odamlar ko'p madaniyatli sharoitda turli xil masalalarni hal qilishda o'zlarining malakalarini rivojlantirishga majbur bo'lishadi. Keyinchalik ular o'zlarining to'plangan tajribalaridan foydalanib, eng muvaffaqiyatli bo'lganlarga e'tiborni qaratib, strategik imkoniyatlarini toraytirdilar. Muammo shundaki, ishtirokchilar o'zlarining strategik bilimlariga qanchalik ko'p ishonishsa, yangi strategiyalarni qo'llashni talab qiladigan muammolarni hal qilishda shunchalik ko'p qiyinchiliklarga duch kelishdi. Amalda ular qandaydir funktsional fikrsatsiyadan aziyat chekishdi.

Ushbu seriyali tajribalar shuni ko'rsatadiki, muammoni hal qilish uchun biz ochiq fikrni saqlashimiz kerak, chunki vaziyat o'zgarishi mumkin va muammolarni hal qilish strategiyamizni o'zgartirish uchun aqliy moslashuvchanlik zarur.

Barchamiz qo'llashimiz mumkin bo'lgan muammolarni hal qilish bosqichlari

1. Muammoni aniqlang

Bu juda ahamiyatsiz tuyulishi mumkin, ammo haqiqat shundaki, haqiqiy muammoni aniqlash osonroq emas, ayniqsa, bu bizni hissiyot bilan bog'liq vaziyat haqida. Darhaqiqat, muammo qo'rquvni keltirib chiqaradigan bo'lsa yoki biz uni hal qilish uchun psixologik vositalarimiz yo'q deb hisoblasak, biz ba'zi narsalarni amalda qo'llashga moyil bo'lamiz mudofaa mexanizmlari yaxshi ko'rish siljish bu bizning muammoli vaziyatni ongli ongimizdan tozalashga imkon beradi.

Buning o'rniga, muammoni aniqlay olish - bu echim topishda birinchi qadam. Ko'p marta bu shuni anglatadiki, biz aybdorlarni tashqi tomondan qidirishni to'xtatamiz va o'zimizga nima uchun vaziyat bizni tashvishga solayotgani yoki to'sqinlik qilayotgani haqida savol berib, ichkariga qaragan.

2. Muammoni tushuning

Muammo ko'p marta echimning urug'ini olib keladi. Shunday qilib, muammoni hal qilish uchun qadamlardan biri bu sizni tushunganingizga ishonch hosil qilishdir. Muammoni aniqlashning o'zi etarli emas, uni aniqlash kerak. Buning uchun biz uni turli nuqtai nazardan tahlil qilishimiz kerak.

Masalan, biz muvaffaqiyatsiz bo'lgan professional loyihani amalga oshirmoqchi bo'lsak, sabablarini aniqlab olishimiz kerak. Bizga ko'proq o'qitish kerakmi? Biz

haddan tashqari raqobatbardosh sektordamizmi? Bizda etarli mablag 'bormi? Muammoning manbasini tushunishimiz kerak.

Mavjud ma'lumotlarni tartibga solish - bu muammolarni hal qilish jarayonidagi yana bir muhim qadam. Muammo haqida bilgan narsalarimizdan ham, bilmagan narsalarimizdan ham o'zimizga savol berishimiz kerak. Oxir oqibat, echimning aniqligi ko'p jihatdan mavjud bo'lgan ma'lumot miqdoriga bog'liq bo'ladi.

3. Psixologik masofani bosib o'ting

Hayotiy muammolarning aksariyati hissiy tsunamini keltirib chiqarishi mumkin. Biroq, ko'p marta hissiy aralashish bizni xiralashtiradi va aniq fikrlashimizga to'sqinlik qiladi. Shuning uchun muammolarni hal qilishning eng muhim, ammo kam ma'lum bo'lgan bosqichlaridan biri bu bizni tashvishga solayotgan narsadan uzoqlashishdir. Ba'zilarini taxmin qilish psixologik masofa, biz bir necha kun davomida muammoli muhitdan uzoqlashishimiz yoki bir muncha vaqt bizni qiynayotgan narsalar haqida o'ylashni to'xtatishga harakat qilishimiz mumkin.

Bu vaqt ichida ongsiz ong ishlashni davom ettiradi va ehtimol uni tug'dirishi mumkin tushunchasi muammoni hal qilishga olib keladigan ijodiy va mukammal asosli. Masofa bizga muammoni boshqa nuqtai nazardan ko'rib chiqishga imkon beradigan aqliy restrukturizatsiyani boshlash orqali bizni qutidan tashqarida o'ylashga to'sqinlik qiladigan funktsional fiksatsiyalarni engishga imkon beradi.

4. Yechimlarni izlash va strategiyalarni ishlab chiqish

Har bir muammo har xil, shuning uchun u aniq echimni talab qiladi. Har doim tushuncha bilan yechimga erishish mumkin emas, shuning uchun muammoni hal qilish uchun mumkin bo'lgan alternativalar haqida o'ylash kerak bo'ladi. Mana sineptikmasalan, bu asl echimlarni topish uchun ijodkorlikdan foydalanadigan muammolarni hal qilish usuli.

Keyingi qadam strategiyani ishlab chiqishdir, chunki aniq bosqichlarda amalga oshmaydigan echimlarni amalda qo'llash juda qiyin. Shuning uchun, biz o'zimizga qanday qilib o'zimiz hal qilishimizni so'rashimiz kerak. Ushbu muammoni hal qilish bosqichida o'zimizga nisbatan rostgo'y bo'lish va ushbu strategiyani resurslarimiz va real mavjudligimizni hisobga olgan holda amalda qo'llash muhimdir. G'ayrioddiy strategiyani ishlab chiqishda hech qanday ma'no yo'q, agar uni keyinroq qo'llay olmasak.

5. Taraqqiyotni baholash

Bir kecha-kunduzda juda oz sonli muammolar hal qilinadi. Bu umuman murakkab holatlar, biz vaqt o'tishi bilan ularni sabr-toqat bilan "echishimiz" kerak. Shuning uchun, muammolarni hal qilishning yana bir bosqichi - biz olayotgan natijalarni kuzatish. Shunday qilib, biz to'g'ri yo'lda ekanligimizga va vaqt va kuchni behuda

sarf qilmasligimizga ishonch hosil qilamiz.

Muammoni hal qilishning so'nggi bosqichida biz kutgan narsalarga moslasha olishimiz muhimdir. Professional loyihani ko'z ochib yumguncha boshlashi qiyin, shuning uchun biz echim o'z samarasini berayotganini ko'rsatadigan kichik qadamlarga e'tibor qaratishimiz kerak. Buning uchun vaqti-vaqti bilan to'xtab turish va eritmaning ta'siri to'g'risida mulohaza yuritish muhimdir.

Shuni ham yodda tutishimiz kerakki, vaziyatlar tez-tez o'zgarib turadi, shuning uchun dastlabki echimga o'zgartirish kiritish kerak bo'lishi mumkin. Bu strategiya biz xohlagan darajada samarali emasligini anglaganimizda, yo'nalishni o'zgartirish uchun katta aqliy moslashuvchanlikni talab qiladi.

Odamlar muammolarni qanday hal qilishadi?

Ma'lum bir muammo uchun "eng yaxshi" yoki eng moslashuvchan yechimni topish ehtimolini maksimal darajada oshirish uchun mo'ljallangan PS ko'nikmalari va usullarini qo'llash orqali yechimni mantiqiy izlashni anglatadi.

D'Zurillaning muvaffaqiyatli ijtimoiy PSning 4 bosqichli jarayoni umumiy PS strategiyasining namunasi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

PSning birinchi bosqichi - joylashishni aniqlash muammoli vaziyatlar yuzaga kelganda ularni tan olish va qabul qilish to'plamini yoki munosabatini shakllantirishni o'z ichiga oladi va ular avtomatik ravishda javob berish yoki hech narsa qilmasdan muammodan qochish tendensiyasiga to'sqinlik qiladi.

Ikkinchi bosqichda - muammoni shakllantirish kerak. Ushbu bosqichda savol muammoning turini va uning asosini tan olishdir. Boshqacha qilib aytganda, berilgan vaziyatni va kerakli natija(lar)ni, shuningdek, qanday muammo bilan shug'ullanayotganini tan olish kerak.

Uchinchi bosqichda - har bir muqobilning mumkin bo'lgan natijalari, bu oqibatlarining qiymati va yuzaga kelish ehtimoli kutiladi va eng yetarli alternativa tanlanadi. Bu DM bosqichi deb ataladi, chunki u tabiiy va tajribaga ko'ra taxminiy baholashni o'z ichiga oladi. Bu eng kam rasmiy, "boshqaruv" bosqichidir.

Yakuniy bosqich - tekshirish, tanlangan qarorni sinab ko'rishni o'z ichiga oladi. Mavjud strategiyaning g'oyasi shundan iboratki, sarmoya qilingan vaqt turli xil taktikalarni ishlab chiqish va tortish tejalgan vaqt ko'rinishida qaytariladi, chunki bu strategiyani qo'llagan kishi bosqichlardan kamroq marta orqaga qaytishi mumkin. Aqlga kelgan birinchi yaxshi rejani sinab ko'rish strategiyasidan foydalanish.

Yuqoridagilardan biz quyidagi xulosaga kelishimiz mumkin: echim mumkin bo'lgan turli xil variantlardan eng maqbul alternativ. Tashkilot qarori, lavozimda belgilangan vazifalarini bajarish uchun menejerning tanlovi va muammolarni hal

qilishning maqsadi tashkilotning imkoniyatlarini rivojlantirishga erishish uchun tashkilot o'z maqsadlariga qarab izchil harakatlanishini ta'minlashdir.

Bu muammolarning bosqichlarini, muammolarning har xil turlarini va ularni qanday qilib muvaffaqiyatli hal qilishni o'z ichiga oladi. Boshqarish muammolarini hal qilish mumkin bo'lgan turli xil variantlardan eng maqbul alternativadir.

Tashkilot qarori, lavozimda belgilangan vazifalarini bajarish uchun menejering tanlovi va muammolarni hal qilishning maqsadi tashkilotning imkoniyatlarini rivojlantirishga erishish uchun tashkilot o'z maqsadlariga qarab izchil harakatlanishini ta'minlashdir.

Bu muammolarning bosqichlarini, muammolarning har xil turlarini va ularni qanday qilib muvaffaqiyatli hal qilishni o'z ichiga oladi.

Nazorat savollari:

1. Muammoni hal qilishning asosiy strategiyalari qaysilar?
2. Muammolar va Qarorlar urtasidagi munosabatlar qanday ko'riladi?
3. Qaror qabul qilish va muammolarni xalq qilishning birlashgan yagona modeli qanday?
4. Tizim muammolariga yondashish. Muammoni hal qilish strategiyasining asosiy jihatlari qaysilar?
5. Muammoni hal qilishning 5 bosqichi qanday o'tkaziladi?
6. Kundalik hayotda o'quvchilar nima sababdan turli o'zaro munosabatlaridagi va jamiyatdagi muammolarni yechishda kreativ fikrlashdan foydalanadilar?
7. Muammolar va Qarorlar urtasidagi munosabatlarni aniqlashda qaysi mezonlar talab etiladi?
8. Qaror qabul qilish va muammolarni xalq qilishning birlashgan yagona modeli qanday?
9. Tizim muammolariga yondashishning qaysi turlasri mavjud?

3.4 SAMARALI QAROR QABUL QILISH SAN'ATI

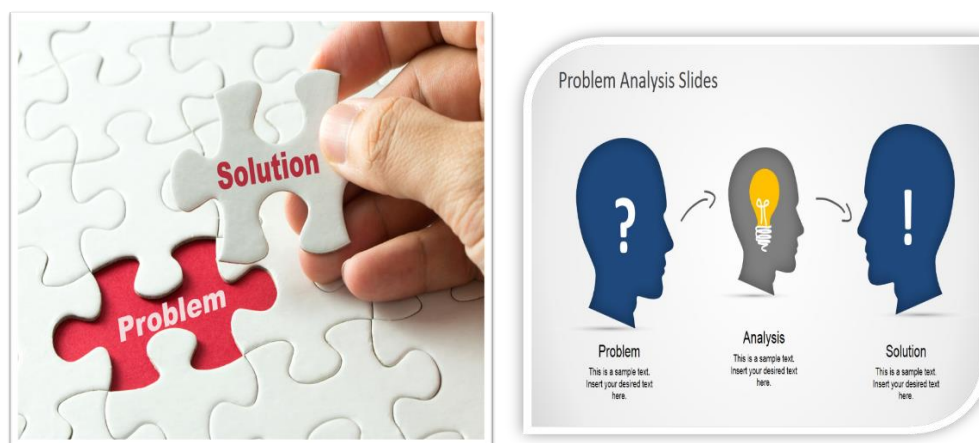
1. Maqsadni aniqlash va tegishli ma'lumotlarni to'plash.
2. Mumkin bo'lgan variantlarni yaratish.
3. Tegishli qaror qabul qilish. Amalga oshirish va baholash.

Tayanch iboralar: *Maqsadni aniqlash. Tegishli ma'lumotlarni to'plash. Mumkin bo'lgan variantlarni yaratish. Tegishli qaror qabul qilish. Amalga oshirish va baholash.*

Biz har kuni qaror qabul qilishga majbur bo'lamiz. Ammo oddiy echimlar ham ko'pincha biz xohlaganchalik oson bo'lmaydi. Bizning qat'iyatsizligimiz "noto'g'ri" qarorni qabul qilishimiz mumkin degan xavotirdan kelib chiqqan qo'rquvdan kelib chiqadi. Biz xavotirga tushayapmiz, chunki bizga aniqlik, yaxshiroq natijalar va ishimiz isboti kerak. To'g'ri qarorlarni qabul qilishni o'rganish uchun siz ko'pincha "to'g'ri" qarorlar mavjud emasligini tushunishingiz kerak. Faqat turli xil variantlar mavjud. Eng to'g'ri qaror har doim bizni to'g'ri yo'nalishda olg'a suradigan qarordir. Qabul qilingan qarorning to'g'riligi yoki noto'g'riligiga oid barcha azob-uqubatlarni, shubha va qo'rquvlar ko'p vaqt va asablarimizni olib qo'yadi, shuningdek, stressni keltirib chiqaradi, hayotdan qoniqish hissini kamaytiradi.

Ilmiy asoslangan bo'lishi lozim boshqaruv qarorlari muayyan ishlab chiqarish holatini tahlil qilishdan kelib chiqishi, iqtisodiy, texnikaviy va boshqa ijtimoiy qonunlarning amal qilishini hisobga olishi, hozirgi zamon fan-texnika yutuqlari negizida qabul qilinishi lo'nda va aniq bo'lishi lozim. Bir-biri bilan aloqador va muayyan vazifani hal etishda ko'pincha asosiy masalalardan kelib chiqadigan qo'shimcha vazifalarni hal yakdil bo'lishi kerak etishga to'g'ri keladi. Bu vazifalar qaror qabul qilinayotgan bosh vazifaga bo'ysundirilishi lozim. Barcha qaror, ko'rsatma, qoidalar bir-biri bilan bog'lanadi. Shuningdek, ular oldindan qabul qilingan va amaldagi qarorlar bilan muvofiqlashtiriladi. Ba'zi tadqiqotchilar muammolarni hal qilish va qaror qabul qilish jarayonlari o'xshashliklarga ega; shuning uchun bu g'oyalar birgalikda ishlatilishi kerak degan fikrni bildiradilar.

Boshqa mashhurlar fikriga ko'ra, qaror qabul qilish va muammolarni hal qilish butunlay boshqacha PSga yo'naltirilgan va DMga yo'naltirilgan tadqiqotchilar bu tushunchalarni va ularning o'zaro bog'liqligini boshqacha qabul qiladilar. 3.6-rasm.

3.6-rasm. Qaror qabul qilish.

DECIDE (Qarorlar) uchta konsepsiya bosqichidan boshlanadi:

- muammoni aniqlash,
- atrof-muhitni o'rganish,
- maqsad bayonotini yaratish.

Ko'pgina mualliflar bizning ongimizda ishlaydigan ikkita alohida tizim mavjudligini taklif qilishadi:

- biri mantiqiy;
- ikkinchisi esa tajribaga asoslangan.

Favqulodda vaziyatlarda, PS bosqichlarini tartibli o'tish orqali barcha muammolarni hal qilish uchun ko'pincha vaqt yo'q. Shunday qilib, PS jarayonini tanlash to'g'ri harakat yo'nalishi bo'lishi mumkin. Muammodan chiqishning yana bir yaxshi yo'li Iskandar Zulqarnayn tomonidan misol qilib keltirildi. Gordian galstugini hech qanday muammoni hal qiluvchi, hech qanday algoritm orqali birlashtira olmadi. Iskandar hatto tugunni yechishga urinmay, balki kesib tashlashni tanladi.

Qaror qabul qilish - to'qnashuvi shaxsning ma'lum bir harakat yo'nalishini qabul qilish va rad etishga qaratilgan qarama-qarshi tendensiyalarini anglatadi. Agar ziddiyat bo'lmasa, alternativalar orasida hech qanday qaror yoki tanlov qilish kerak emas - odam odatdagidek qiladigan ishni davom ettiradi. Eng asosiy darajada, har qanday qaror odatdagidek qilish o'rtasidagi tanlovdir. Agar odamning odatdagi ishlarida muammo bo'lmasa, unda hech qanday ziddiyat yo'q va hech qanday qaror qabul qilish kerak emas.

Suboptimal qaror qabul qilish - Odamlar har doim ham maqbul qarorlar qabul qilavermaydi. Odamlar har doim ham DMga hushyorlik bilan yoki optimal tarzda yondashishmaydi. Odamlar o'zlarining har bir qarorini optimallashtirishga qodir emas, deb ham taxmin qilish mumkin. Qarorning natijasi unga sarflangan aqliy resurslarga arziydi. Shunday qilib, aksariyat hollarda natijani optimallashtirmaslik maqbuldir.

Aniq va to'g'ri yo'nalishga ega bo'lishi kerak Har qanday qaror va aniq bajaruvchiga tushunarli bo'lishi lozim. qarordan bir necha ma'no kelib chiqishiga va uni turlicha talqin qilish yoki tushunishga yo'l qo'ymaslik kerak.

Vaqt bo'yicha qisqa bo'lishi kerak Axborotlar bilan ishlash vaqtini tejash maqsadida qisqa muddatli qarorlar qabul qilinishi lozim.

Vaqt bo'yicha aniq bo'lishi lozim Har qanday qarorning bajarilish muddati aniq ko'rsatilishi kerak. Aks holda uning bajarilishini ob'ektiv nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'linmaydi.

Tezkor bo'lishi kerak Har qanday qaror o'z vaqtida, ya'ni ishlab chiqarishdagi vaziyat talab qilgan vaqtning o'zida qabul qilinishi zarur. Kechikib yoki shoshqaloqlik bilan qabul qilingan qarorning har ikkisi ham zararlidir.

Samarali bo'lishi lozim qabul qilingan qarorning samaraliligi deganda qo'yilgan maqsadga eng kam harajat bilan erishish tushuniladi. Ma'lumki, qaror qabul qilish zaruriyati mavjud, amaldagi holatning muammoni hal etish uchun talab etiladigan holatga mos tushmasligi natijasida yuzaga keladi. Ana shu erning o'zida muammo kelib chiqadi. Boshqaruv qarorlari quyidagi unsurlardan tashkil topadi:

2. Boshqaruv qarorlari unsurlari

Vazifa:

Vosita: Muddat Javobgarlik Bu muammoning echimi quyidagi savollarga javob berishni talab qiladi: Nima qilish kerak (masalan, iste'molchilarning yana qanday yangi talablarini qondirish kerak yoki mahsulotning qanday sifat ko'rsatkichlarini yaxshilash lozim)? Qaysi vositalarni (qanday texnologiyani) qo'llash lozim? Ishlab chiqarish xarajatlari qay darajada, qanday miqdorda bo'lishi kerak? Kim javobgar bo'lishi kerak? Kinga va qaysi baxoda sotish lozim? Bu ishlab chiqarish yoki xizmat investorga va jamiyatga nima beradi? Qaysi muddatlarda bajarilishi kerak? Qaror qabul qilishda rahbarning vakolati va javobgarligi ham muhim ahamiyatga egadir. Boshqaruv qarorlarining tasnifi Guruhlash belgilari Boshqaruv qarorlari turlari Amal qilish davriga ko'ra - strategik qarorlar - taktik qarorlar.

2 Mazmuni va amal qilish xususiyatiga ko'ra

- ijtimoiy-iqtisodiy qarorlar - texnikaviy qarorlar - stereotip qarorlar - tashabbusli qarorlar

3 Takrorlanish yoki yangilik darajasiga ko'ra an'anaviy qarorlar - tavsiyali qarorlar

4 Axborot bilan ta'minlanganlik darajasiga ko'ra - aniq qarorlar - noaniq qarorlar

5 Amal qilish xususiyatiga ko'ra - vaqtinchalik qarorlar - operativ (tezkor) qarorlar- muntazam qarorlar

- vaqti-vaqti bilan qabul qilinadigan qarorlar 6 Qarorni qabul qilish shakliga ko'ra - yakkaboshlik printsipi asosida qabul qilingan qarorlar - kollegiallik asosida qabul qilingan qarorlar- konsensus printsipi asosida qabul qilingan qarorlar - "Ringi" usuli asosida qabul qilingan qarorlar

Pedagogik jarayonni boshqarishda tezkor qaror qabul qilish talab etiladi. Negaki vaziyat omili o'z ta'sir darajasiga egadir. Shu sababli, qarorga ayrim talablar qo'yiladi. Bular:

- Qaror ilmiy asoslangan bo'lishi lozim. Tezislar bir-biri bilan alokador va yakdil bo'lishi kerak.
- Xuquq va javobgarlik doirasida bo'lishi lozim.
- Aniq yo'nalishga ega bo'lishi kerak.
- Vakt bo'yicha qisqa va aniq bo'lishi kerak.
- Tezkor bo'lishi kerak.

- Pedagogik faoliyat manfaatlarini himoyalashga qaratilgan bo'lishi kerak.

• Mavjud resurslarni inobatga olgan bo'lishi kerak. O'quv, o'quv - uslubiy, ma'naviy - ma'rifiy va tashkiliy vazifalarni qamrab olgan bo'lishi kerak.

Pedagogik tizim doirasida qaror qabul qilish – bu faoliyatning markaziy nuqtasi hisoblanadi. Unda tanlangan maqsad o'z aksini topgan bo'ladi. Shu sababli, qaror qabul qilish jarayoni fikrlash jarayoni bo'lib, u oldindan maqsadni va harakatlarni amalga oshirish uslubini anglashni, makon va vaqt, vaziyat va mas'uliyatni his etishni taqozo etadi. Nazariy jihatdan, jarayon tarzida qaror qabul qilishga nisbatan uchta yondashuvni ajratish mumkin:

1. Intuitiv yondashuv (bunda qaror his –tuyg'ular asosida qabul qilinadi, “tarafdorlar” va “qarshilar” tahlil qilinmaydi. Ma'lumki, odamning intuitsiyasi tajribani egallash bilan birgalikda rivojlanadi.

Turli kishilarda bu sezgi turlicha darajada ifodalanadi. Ma'lumotlar dalolat berishicha, to'g'ri qaror qabul qilishda bu yondashuvning imkoniyatlari katta emas. Qaror qabul qilishda odam o'z intuitsiyasini boshqa yondashuvlar bilan birgalikda mustahkamlab borishi kerak);

2. Dalillarga asoslangan tarzda yondashish (bu bilimlarga va to'plangan tajribaga asoslangan qaror tanlovidir. Bunday qarorlar mantiqan olganda sust, lekin bu yondashuvning afzalligi uning tezligi va alternativlarni tanlashning kam sarfliligidadir. Bilim va tajribadan oydalanib, sog'lom fikrga asoslanib, odam oldin o'xshash vaziyatlarda ko'proq muvaffaqiyat keltirgan variantni tanlaydi. Agar odamning oldingi tajribasida o'xshash vaziyat bo'lmagan bo'lsa, bu yondashuv odatda natija bermaydi);

3. Ratsional yondashish (u oldingi tajribaga bog'liq emas va tahliliy asoslangan qaror. Ma'lum bir muammoning ratsional echimini topish quyidagi bosqichlarni bosib o'tadi:

- muammoning diagnostikasi; qaror qabul qilish uchun cheklanganliklarni va mezonlarni

ifodalash; alternativlarni topish; ternativlarni baholash; oxirgi (yakuniy) tanlov).

Shu bois, qaror qabul qilishda vaziyatni (holatni) diagnostikasini, prognozini amalga oshirish talab etiladi. Buning uchun aniq o'lchov birligiga ega bo'lgan usullardan vosita sifatida foydalanish talab etiladi. Masalan, jamoaviy munosabatlarga taluqli bo'lgan muammoni o'rganishda Sotsiometriya, guruhiy jipslikni dagnostikasi, faoliyatdan qoniqqanlik holatini baholash tasterini qo'llash mumkin. Qaror qabul qilish .Qaror qabul qilishning bosqichlari .Boshqaruv subyektida vujudga keladigan muammoning mazmuni kelib chiqish sabablarini

aniqlash. Boshqarish subyektida mavjud bo'lgan muammoni hal qilish rejasini tuzish. Boshqaruv qarori qabul qilinadi.

Qarorda uni bajarish lozim bo'lgan xodimlarning vazifalari aniq belgilanadi hamda qarorni bajaruvchilarga topshiriqlar beriladi.

Qarorda qat'iylik va egulavchanlikka amal qilganligi.

Agar qaror qabul qilindimi, u bajarilishi kerak, degan qoida bor. Shuning uchun ham qabul qilingan qarorni bajarilishida (ish faoliyatidami, oiladami, qattqlik namoyon qilishi kerak. Gohida ma'lumki ba'zi hollarda qabul qilingan qarorning xatoligini payqab qolamiz. Bunday hollarda "zahiradagi variantlar" ishga tushishi orali xatoni to'g'rilash mumkin b'o'ladi.

Qarorda "cheklovchi omil "prinsipini inobatga olganligi. Bunda bir nechta al'ternativlar ichidan muhimi tanlab olinayotganda odam cheklovchi yoki hal qiluvchi omillarga e'tibor berib ularni aniq anglashi kerak. Qaror qabul qilish jarayoni ko'p qirrali jarayon hisoblanib, majmuaviy yondashishni taqozo etadi. Nazariy jihatdan qaror qabul qilishi jarayonini bir nechta bosqichlarga amalga oshiriladi.

Qaror qabul qilishning bosqichi, Muammoni o'rganish-bir nechta etaplardan tashkil topadi.:

1. Muammoni yoki maqsadni aniqlashtirish.

2. Dastlabki muammo (maqsad)ni qo'yish.

Agar muammo (maqsad) noto'g'ri qo'yilgan bo'lsa, keyingi barcha harakatlar va xarajatlar samarasiz bo'ladi. Muammoning noto'g'ri tanlanishi.

Malakaning (ayniqsa rahbarlik malakasining)pastligi bilan ,keskin kasbiy ustanovkalar bilan shuningdek ,muammoning o'z vaqtida emeasligi yoki yuqoridan majbur qilishlari bilan yoki yuqorining qarorlari biolanbog;liq bo'lishi mumkin. Bu bosqichda konkret qiyinchiliklarni ,muammo tabiatini unima uchun paydo bo'lganini anglash ,muammoni yechish maqsadlarni o'ylab chiqish .erishilgan maqsadlar muvaffaqiyatli mezonlarini ajratib olish ,erilishi lozim bo'lgan pirovard natijasini aniqlashtirish zarur.

3. Vakolatlarni taqsimlash

Qaror qabul qilayotgan shaxs muammolarning yechimini o'zi topa olmaydi. Shuning uchun ayrim vakolatlarni voshgga ishtirokchilarga uzatishi ma'qul. .Ular qaror qabul qilish uchun axborotni to'plashlari , muammoni qarab chiqishlari mumkin .Vakolatlarni taqsimlamaslik oqibatida barcha ishni qilishgaulgurmasdan ,stereotip va xato qarorlarlarni qabul qilishi mumkin .Vakolatni to'la taqsimlamaslik ham yaxshi samara bermaydi.

4. Zaruriy axborotni jamlash va uni tahlil qilish.

Nafaqat” o’zining “axborotini, balki “begona “axborotini inobatga olishi shart.

5. Muammoli vaziyatning konseptual modelini tuzish.

Bu muammoni tushunish bo’yiicha tasavvurlarni umuman ushbu muammoga nisbatan qarashlar tizimini nazarda tutadi. Bu muammoni yaxlit, konseptual tushunishni buzilishiga olib kelishi mumkin.

6. Konkret vaziyatni asoslash va uning formallashtirilgan modelini tuzish.

Bunday model shaxobchalik grafik yoki maqsadlar daraxti ko’rinishida mumkin

Qaror qabul qilishning ikkinchi bosqichi:

G’oyalarni ishlab chiqish –muammoning yechim yo’llarini shakllashtirishdan iborat
G’oyalarni ishlab chiqishning samarali metodlaridan biri “Aqliy hujum “metodi hisoblanadi.

Qaror qabul qilishning uchinchi bosqichi:

G’oyalarni baholash –har bir g’oyaning qiymatini /ustunliklarini /uning samaradorligini va tavakkalchilik darajasini baholashdan iborat .Har bir g’oya (tanlov)ning samaradorligini va tavakkalchiligi (risk)ni boshlang’ich “yechimlar daraxtini “qurish yordamida baholash mumkin .Bu daraxt mavjud al’ternativ lar va ularning ehtimoliy oqibatlar sxemasidan iborat bo’ladi .Bunday sxemalarni tuzish ayniqsa izchil qaror qabul qilishda samarali bo’ladi.

Qaror qabul qilishning to’rtinchi bosqichi:

Bu yakuniy tanlov (boshqaruvda buyruq shaklda shakllantirish va ifodalash)-bu bosqich qaror bajarilishini rejalashtirishni ta’minlab beradi/Bunda mazkur qarorni bajarish dasturi qabul qilinadi, muddati belgilanadi.

Qaror qabul qilishning beshinchi bosqichi:

Qaytarma aloqa va qarorni tahlil etish –bunda qabul qilingan qarorni tahlil etish-bunda qabul qilingan qarorni amaliy bajarish nazarda tutiladi. Qabul qilingan qarorni bajarishning yakuniy bosqichida qaror natijalari tahlil qilinadi, zarur hollarda o’zgartirishlar kiritiladi. Nazorat qabul qilingan qarorni o’z vaqtida bajarishni ta’minlash maqsadida zarur bo’ladi.

Nazorat savollari:

1. Maqsadni aniqlash. Tegishli ma’lumotlarni to’plash. Mumkin bo’lgan variantlarni yaratish qanday hollarda aniqlanadi?
2. Samarali qaror qabul qilishning samaradorligi qanday natijalar asosida yuzaga keladi.?
3. Boshqaruv qarorlari unsurlari qaysilar?
4. Qarorning vazifalarini ajratib bering?
5. Pedagogik faoliyatda qarorning o’rni nimadan iborat?
6. Qaror tushunchasiga qanday ta’rif berasiz?

7. Qaror qabul qilishning asosiy bosqichlarini ko'rsating?
8. Qarorga qo'yiladigan talablar nechta?
9. Qaror necha bosqichda qabul qilinadi?
10. Qaror variantlarining vazifasi nimadan iborat?

3.5 QARORLARNI BOSHQALAR BILAN BO'LISHISH VA ULARNI ERGASHTIRISH

1. Yetakchi rolni bajarish. Vazifaga ehtiyojlarni aniqlash.
2. Jamoaga xizmat ko'rsatish ehtiyojlari. Shaxsiy ehtiyojlar. Yetakchilik funksiyalari.

Tayanch tushunchalar: *Yetakchi rolini bajarish. Vazifaga ehtiyojlarni aniqlash. Jamoaga xizmat ko'rsatish ehtiyojlari. Shaxsiy ehtiyojlar.*

Biz uchun har qanday guruhda (kattadan eng kichigigacha) har bir alohida a'zoning ehtiyojlari bilan bir qatorda guruhning ikki turi ehtiyojlari paydo bo'lishini tushunish muhimdir.

Umumiy guruh maqsadlariga erishish uchun muayyan shart-sharoitlarni talab qiladigan ajralmas tizim sifatida guruhning ehtiyojlari, bunday sharoitlar mavjud bo'lmaganda yoki etishmasligida paydo bo'ladi va guruhning ayrim a'zolari tomonidan ularning xabardorligi natijasida shaxsiy shaklga ega bo'ladi (masalan, agar guruh o'z rivojlanishida to'xtaganligini tushunsa, unda rahbarni almashtirish zarurati paydo bo'lishi mumkin).

- guruh a'zolarining ko'pchiligining ehtiyojlari, ya'ni. ma'lum bir guruh uchun xos bo'lgan ehtiyojlar ham umumiy guruh maqsadlariga erishish zarurligidan, ham ushbu guruhning umumiy ijtimoiy muhitidan kelib chiqadi (masalan, intellektual ish bilan shug'ullanadigan guruh a'zolarining aksariyati faol dam olishga ehtiyoj sezadilar).

Guruh ehtiyojlari va guruh a'zolarining individual ehtiyojlari bir-birini to'ldirishi mumkin (guruh ehtiyojlarini qondirish individual ehtiyojlarning qondirilishiga olib keladi) yoki bir-biriga zid bo'lishi mumkin (bu holda guruh a'zosi o'z ehtiyojlarini guruhlar foydasiga tark etadi yoki guruhdan tashqarida o'z ehtiyojlarini amalga oshiradi).

Guruh maqsadlariga erishish sharti guruhning doimiy rivojlanishi bo'lib, tizim sifatida guruhning eng muhim ehtiyojlaridan biri etakchiga ehtiyoj bo'lib qoladi. Aynan etakchining o'zi uzoq muddatli qarash va guruhning boshqa a'zolarini o'z g'oyalari bilan "yuqtirish" qobiliyati orqali oldinga siljishini ta'minlaydi.

Shu bilan birga, guruhning ba'zi a'zolari ongli ravishda yoki ongsiz ravishda

katta yoki oz darajada faqat ustun mavqega ega bo'lish va etakchi rolni (rasmiy yoki norasmiy rahbar) o'z zimmlariga olish orqali qondirilishi mumkin bo'lgan ehtiyojni boshdan kechirishadi, ya'ni. etakchilikka ehtiyoj. Shu kabi ehtiyojlarga ega bo'lgan guruhning a'zolari qancha ko'p bo'lsa, uning etakchilik salohiyati shunchalik yuqori bo'ladi. Agar guruhda hech kim etakchilikka ehtiyoj sezmasa, demak u juda tez tarqalib ketadi. Agar guruhning faqat bitta a'zosi etakchilikka ehtiyoj sezsa, natijada u to'liq kuchga ega bo'ladi.

Ko'pincha potentsial rahbar o'z ehtiyojlari va imkoniyatlaridan xabardor emas. Bunday holda, u etakchilik funktsiyalarini aynan u samarali amalga oshiradi deb hisoblagan a'zolar tomonidan guruhdagi etakchi lavozimga ko'tariladi. Agar potentsial rahbar o'z ehtiyojlarini bilsa, u etakchi rolni maqsadga muvofiq bajaradi.

Etakchilikka bo'lgan ehtiyoj ko'plab ehtiyoj tarkibiy qismlarini o'z ichiga olgan murakkab ta'limdir.

Etakchilikka bo'lgan ehtiyojning asosiy tarkibiy qismi - bu kuchga bo'lgan ehtiyoj, bu boshqa odamlarga ta'sir o'tkazish, ularni boshqarish, ular uchun javobgar bo'lish istagiga asoslangan, ya'ni. ular ustidan hokimiyatga ega (4-bobga qarang). D.Makklellandning kontseptsiyasiga ko'ra, hokimiyatga bo'lgan ehtiyoj, erishilgan ehtiyojlardan biri, yutuq va mansublik ehtiyojlari bilan bir qatorda.

Boshqarish istagini shakllantirish sabablari boshqacha bo'lishi mumkin. Biror kishi:

- boshqalarga ustunlik qilish va (yoki) boshqa odamlarning harakatlarini cheklash (bu holda uning tajovuzkor yoki buzg'unchi fazilatlarini namoyon bo'ladi);
- boshqalarning unga hukmronlik qilishiga va (yoki) uning ishlariga aralashishiga yo'l qo'ymaslik (bu holda u o'zining past darajadagi qadr-qimmatini biron bir sohada qoplaydi yoki kimningdir vakolatiga kirishdan qo'rqadi);
- etakchi sifatida muvaffaqiyatga erishish;
- ushbu g'oyalarni baham ko'radigan boshqa odamlarning ishtirokisiz amalga oshirib bo'lmaydigan "qon g'oyalarini" amalga oshirish.

Kuchga bo'lgan ehtiyojning kompensatsion xususiyati ko'pincha ma'lum bir faoliyat sohasida etarlicha qobiliyat yoki malakaga ega bo'lmagan, buni anglamaydigan va takomillashtirishga intilmaydigan odamlarda namoyon bo'ladi. Guruhdagi ustun mavqe bunday odamlarga o'zlarining raqobatchilari bo'lmagan sohada o'zlarining ahamiyati va ustunligini namoyish qilib, past darajadagi qadr-qimmatni muvozanatlashiga imkon beradi (ular: "Kim qila oladi, kim qila olmaydi" deb bejiz aytishmagan).

O'ziga bo'lgan past bahoni qoplash uchun kuchga ega bo'lish har xil eyforik tuyg'ular bilan birga keladi:

- o'ziga xos ahamiyatsizlik hissi o'ziga xoslik hissi bilan qoplanadi;
- axloqiy kamsitilish hissi ustunlik hissi bilan qoplanadi;
- zaiflik hissi yuqori kuchga egalik qilish hissi bilan qoplanadi;
- vasatlik hissi yuqori qobiliyatlarga ega bo'lish hissi bilan qoplanadi;
- intellektual etishmovchilik hissi intellektual ustunlik va vakolat hissi bilan qoplanadi.

Shu bilan birga, tashqi tomondan, kuchga ehtiyoj o'z-o'zidan maqsad sifatida namoyon bo'ladi:

- guruhning boshqa a'zolariga o'zaro ta'sir o'tkazish sxemalarini ixtiro qilishga va o'rnatishga intiladi;
- guruhning boshqa a'zolari bilan haqiqiy yoki sezilgan kuchni bo'lishishdan bosh tortsa;
- o'z funksiyasi haqidagi maslahatlarni rad etadi;
- guruhning boshqa a'zolariga, uning fikriga ko'ra, uning vakolatiga kiradigan vazifalarni hal qilishni topshirishga rozi emas;
- u bilan hokimiyatni bo'lishishni istaganlar bilan etakchilik funksiyalarini amalga oshirish to'g'risida maslahatlashishni istamaydi;
- guruhning boshqa a'zolariga haqiqiy yoki sezilgan hokimiyatni amalga oshirishdagi faoliyati to'g'risida xabar bermaydi

Agar boshqalarga ustunlik qilish istagi (aforizm sifatida) yoki ustun bo'lmaslik (kompensatsiya sifatida) rahbar uchun yakuniy maqsadga aylansa, bu guruh uchun jiddiy muammolarga aylanadi. O'z-o'zidan maqsad sifatida hokimiyatga bo'lgan ehtiyojni anglagan holda, rahbar guruhning boshqa a'zolarini ochiq yoki yashirin majburlash ob'ekti sifatida ko'rishni boshlaydi, ko'pincha buzg'unchi nizolarni keltirib chiqaradi va umumiy guruh manfaatlarini hisobga olishni to'xtatadi.

Guruhning samarali rivojlanishi uchun uning etakchisining kuchga bo'lgan ehtiyoji tabiatda muhim ahamiyatga ega bo'lib, butun guruh maqsadlariga erishish vositasi sifatida ishlatiladi.

Nazoratga bo'lgan ehtiyoj insonning asosiy ehtiyojlaridan biridir. Har birimiz, u yoki bu darajada, hayotimizga u yoki bu tarzda ta'sir qiladigan odamlarni va voqealarni boshqarishga intilamiz. Biroq, rahbarlik lavozimidagi odam bunday ehtiyojni qondirishga intilganda, bu nafaqat o'ziga, balki uning izdoshlariga va umuman guruhga ta'sir qiladi.

Voqealar va odamlarni boshqarish qobiliyatiga etakchining ishonchi qiymati uning shaxsiy nazorat darajasini aks ettiradi va shaxsiy maqsadlariga erishishda turli ko'nikma va ko'nikmalarni rivojlantirish va ulardan foydalanish

qobiliyatlarining shakllanish darajasi bilan bog'liq (masalan, odamlar bilan muloqot qilish qobiliyati, tashkilotchilarning mahorati va boshqalar) va ishlarning haqiqiy holatini etarlicha baholash (erishilgan natijaning rejalashtirilgan natijaga qanday mos kelishini va kelishmovchilikning sababi nima ekanligini tushunib oling).

Agar rahbar yuqori darajadagi nazoratga ega bo'lsa, u o'z ehtiyojini qondirish uchun imkon qadar ko'proq vaziyatlarni boshqarishga intiladi.

Boshqarish sohasi - bu rahbar o'z nazorati ostida deb hisoblagan guruh faoliyati sohasi. Boshqarish sohasi har qanday sohada cheklanishi mumkin (masalan, etakchi guruhni rivojlantirish strategiyasi sohasida nazoratni o'z zimmasiga oladi) yoki maksimal sonli sohalarni o'z ichiga oladi (etakchi bir vaqtning o'zida guruhni rivojlantirishning strategik masalalarini, har bir taktik vazifani hal qilish samaradorligini, guruh a'zolarining o'zaro munosabatlarini va boshqalarni boshqarishga intiladi P.).

Rahbar guruh hayotining barcha sohalarida etarlicha vakolatga ega bo'lmasligi aniq (u yaxshi tashkilotchi bo'lishi mumkin, ammo shu bilan birga, masalan, iqtisodiy yoki huquqiy masalalarda va boshqalarni tushunmaydi). Shuning uchun, uning boshqaruv doirasini kengaytirib, u uning darajasini pasaytiradi va natijada u vaziyat ustidan nazoratni umuman yo'qotishi mumkin.

Shu sababli, rahbar uchun guruh hayotining ayrim sohalarini boshqarish qobiliyatini etarlicha baholash va shunga muvofiq, o'z nazoratini o'zi eng yuqori vakolatga ega bo'lgan sohalar bilan cheklash muhimdir.

Muvaffaqiyatga (muvaffaqiyatga) ehtiyoj, biror narsaga erishish qiyin bo'lishiga, faoliyatida yuqori natijalarga erishishga yoki biror narsada boshqa odamlardan ustun bo'lishga intilishida ifodalanadi.

Yutuqqa bo'lgan ehtiyoj va kuchga bo'lgan ehtiyoj bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Ko'pincha, bu kuchga erishish uchun ehtiyojni qondirishga urinish bilan, kuch yuqori mas'uliyatni nazarda tutganiga qaramay, kuch uchun intila boshlaydi, bu esa zo'riqish va xavotirni anglatadi. Shu bilan birga, yutuqqa bo'lgan ehtiyoj kuchga bo'lgan ehtiyojni qondirish vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

D.Makklellandning xuddi shu kompaniyada 16 yil davomida olib borgan tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kuchga ehtiyoj yuqori bo'lgan menejerlar doimiy lavozimlardan ko'tarilib, yuqori lavozimga ega bo'lishgan va yutuqlarga ehtiyoj katta, ammo kuchga ehtiyoj past bo'lgan menejerlar ilgari kariyeralarida eng yuqori darajaga erishgan va bu nuqta pastroq bo'lgan [4]. D. Makklellandning so'zlariga ko'ra, bu "yutuqlarga aniq ehtiyoj sezgan shaxslar hamma narsani o'zlari va o'zlari uchun qilishga odatlanganliklari bilan izohlanadi <...>. Ish ular

o'zlarining shaxsiy hissalarini baholashga imkon bergan taqdirdagina martaba pog'onasidan ko'tarilishlari mumkin. ishning natijalari. Boshqaruvning eng yuqori darajalarida ishning asosi boshqa odamlarga ta'sir qiladi. "

Biroq, yutuqqa bo'lgan ehtiyoj biron bir "mavzu" vazifalarini hal etishga emas, balki maqom iyerarxiyasining yuqori darajalariga ko'tarilishga qaratilishi mumkin. Bunday holda, inson kuchga nisbatan nisbatan kam ehtiyojga ega bo'lsa ham, o'z martabasida yuqori maqomga erishishga intilmaydigan odamga qaraganda tezroq va oldinga siljiydi.

Har qanday odam qandaydir tarzda uning erishishga bo'lgan ehtiyojini ma'lum bir muammoni muvaffaqiyatli hal qilish ehtimoli bilan bog'laydi. Bunday holda, ular mumkin bo'lgan natija haqidagi taxminlar haqida gapirishadi. Ushbu kutishlar "to'liq muvaffaqiyatga ishonch - to'liq muvaffaqiyatsizlikka bo'lgan ishonch" qutblari o'rtasida o'zgarib turadi.

Agar muvaffaqiyatsizlikni kutish muvaffaqiyat kutgandan kattaroq bo'lsa, odam muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslikka intila boshlaydi. U kelgusi sa'y-harakatlardan bosh tortishni g'alaba qozonishni istamasligi yoki engib bo'lmaydigan tashqi holatlarning ta'siri bilan izohlaydi. Muvaffaqiyatni kutish muvaffaqiyatsizlikni kutishdan kattaroq bo'lsa, odam jiddiy qiyinchiliklarga duch kelgan bo'lsa ham, natijaga erishishga intiladi. Bunday xatti-harakatlar rahbarlarga xosdir. Shu bilan birga, qiyin muammoni hal qilishni boshlamaslik ko'pincha uni rahbar uchun yanada jozibador qiladi.

Xatarga yoki aksincha, xavfdan qochishga bo'lgan ehtiyoj kuch va yutuqqa bo'lgan ehtiyoj bilan chambarchas bog'liqdir.

Laboratoriya tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kuchga ehtiyoji yuqori bo'lgan odamlar tavakkal qilishga ko'proq tayyor, va yuqori darajadagi ehtiyojga ega odamlar mo'tadil xatarlarni afzal ko'rishadi, ular avvalgi yutuqlari bilan bog'liq. Shu bilan birga, agar qarorlar ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan muammolarga tegishli bo'lsa, hokimiyat uchun yuqori motivatsiyaga ega odamlar ko'pincha echimlarning eng kam variantlarini tanlashga moyil. D. Makleland kuchga muhtojligi aniq bo'lgan odamlar muvaffaqiyatga erishish ehtimoli aniq bo'lgan ehtiyojga ega bo'lgan odamlarga qaraganda boshqacha tushunishini taklif qildi. Hokimiyatga aniq ehtiyoj sezadigan odamlar uchun, ehtimol, o'zlarining sa'y-harakatlari natijasida muvaffaqiyatga erishish yoki g'alaba qozonish ehtimoli emas, balki u yoki bu tarzda boshqalar tomonidan tan olinishi (shu jumladan, mashhur bo'lmagan qarorlarni qabul qilish) ehtimoli muhim [5].

Birlashishga bo'lgan ehtiyoj (atrofdagi odamlar bilan yaqin aloqada va o'zaro aloqada) ham etakchilikka bo'lgan ehtiyojning tarkibiy qismidir. Ushbu ehtiyoj

rahbar tomonidan guruh bilan birlashish, undan qo'llab-quvvatlash va shu bilan birga boshqalarga tashkilotchi rolda o'zlarini anglashlariga yordam berish istagi ma'nosida ifodalanadi; va h.k. Ba'zan bu ehtiyoj "qurbonlik" ehtiyojining shaklini oladi, qachonki rahbar o'zini guruh manfaatlari uchun o'zini "qurbon qilishga" tayyorligini sezsa.

Kichik tashkiliy guruhlarda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kuchga katta ehtiyoj sezadigan odamlar boshqalarga ta'sir qilishdagi yuqori qiziqishni ular boshqalarga yoqimli bo'ladimi degan past tashvish bilan birlashtiradilar (ya'ni, mansabga bo'lgan ehtiyojning past darajasi bilan) va o'zingizni nazorat qiling (yuqori darajadagi cheklov).

Shu bilan birga, siyosiy yetakchilik sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rahbarlar o'zlarining birlashishga bo'lgan ehtiyojlarini faqat "xavfsizlik" sharoitida qondiradilar (ular bilan bir davrada bo'lgan va hamkorlik qilishga tayyor odamlar bilan). Bundan tashqari, birlashishga ehtiyoj yuqori bo'lgan rahbarlar umuman guruh bilan emas, balki uning alohida a'zolari bilan muloqot qilishni afzal ko'rishadi va natijada ular o'zlarining mashhurligini yo'qotadilar.

Ko'pgina zamonaviy yetakchilik tushunchalari shuni anglatadiki, etakchining birlashishga bo'lgan ehtiyoji dastlab sezilarli darajada ifoda etilishi kerak.

Shunday qilib, S. va T. Kuchmarskiyning etakchilikning qiymat kontsepsiyasida (2-bobga qarang), qiymat yetakchisining ko'rsatkichlari:

- rahbarning shaxsiy va ish vaqtini ajratishga tayyorligini shakllantirish, izdoshlariga bunday munosabatlarni o'rgatish orqali rahbarning boshqa odamlar bilan muloqotga kirishish va o'zaro munosabatlarni o'rnatish istagidan boshlab ijobiy shaxslararo munosabatlarni yaratish;

- yetakchilik jarayonining har bir sub'ektining shaxsiy maqsadlarini bilish va tan olish;

- guruhga mansublik hissini shakllantirish;

- shaxslararo nizolarni konstruktiv hal etish;

- izdoshlarni "etakchi - izdoshlari" tizimida o'zini tutish va o'zaro munosabatda bo'lishga o'rgatish;

- tashabbusni rag'batlantirish va mas'uliyatni birgalikda bo'lish;

- jamoa bilan ishlash;

- dialogli aloqa.

Ushbu ro'yxatdan ko'rinib turibdiki, qadrlil yetakchilik birlashishga bo'lgan ehtiyojning yuqori darajasini taxmin qiladi.

Tabiiyki, yetakchilikka bo'lgan ehtiyojning tuzilishi boshqa tarkibiy qismlarni ham o'z ichiga oladi (masalan, ijodkorlik, o'zini anglash, dam olish va boshqalar).

Umuman olganda, rahbar ehtiyojlarining sub'ektiv maydoni ko'p o'lchovli bo'lishi kerak, iloji boricha har xil ehtiyojlarni o'z ichiga olishi kerak: ehtiyojlarining ko'pligi faol va raqobatbardosh rahbarni ta'minlaydi.

Raxbar funksiyalari

Yetakchilikning asosiy funksiyalari

Menejmentdagi yetakchilik funksiyalari

Tashkilotdagi yetakchilik funksiyalari

Rahbar funksiyalari

Jamoa mavjudligining qiymat-semantik ko'rsatmalari nuqtai nazaridan, etakchilikning asosiy funksiyalari

ro'yxatida ramziylik birinchi o'rinni egallaydi. Buni mehnat jamoasi misolida ko'rib chiqish oson, bu erda etakchi bo'lmasligi mumkin bo'lgan eng tajribali va professional xodim xodimlar rahbarlik qiladigan shaxsni ifodalaydi. Rahbar jamoaning qolgan qismiga ularning rivojlanishi uchun to'g'ri yo'nalishni aniqlashga yordam beradi. Bu jarayon ongli yoki ongsiz ravishda sodir bo'lishi mumkin, lekin jamoaning xulq-atvorida, uning yutuq va muvaffaqiyatlarida "ohang" ni o'rnatadigan etakchi hisoblanadi.

Har qanday etakchining boshqa asosiy funksiyalaridan instrumentalni ta'kidlash kerak. Uni amalga oshirish uchun rahbar maqsadlarga erishish yo'llari va usullarini taklif qiladi. Bunga quyidagilar ham kiradi:

- jamoadagi vaziyatni baholash va tahlil qilish;
- harakatlar rejasini tuzish;
- jamoa a'zolarini muvofiqlashtirish;
- har bir ishtirokchiga yuklatilgan vazifalarning bajarilishini nazorat qilish.

Ushbu guruhning yana bir funksiyasi - bu odamlar birlashmasini birlashtirishga, undagi psixologik munosabatlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan hissiy. Bu nizolarni boshqarish muammolarini hal qilish, guruh ichidagi aloqalarni qo'llab-quvvatlash, qabul qilingan me'yorlar va qoidalami o'rnatish va saqlashni o'z ichiga oladi.

Yetakchilik funksiyalari bo'yicha ko'plab tadqiqot ishlarida rahbarlar bajaradigan aniq vazifalarning keng ro'yxati mavjud. Eng ob'ektiv model - bu rahbarning funksiyalari turli nuqtai nazarlardan ko'rib chiqiladigan variant: psixologik, faol, qiymat-semantik va boshqalar. Umumiy maqsad va vazifalar bilan birlashtirilgan har qanday odamlar guruhida rollarning taqsimlanishi mavjud. Bunday jamoadagi har bir rol guruhning muvaffaqiyatli mavjudligi va maqsadlariga erishish uchun ikkinchi darajali yoki birinchi darajali bo'lishi mumkin bo'lgan harakatlar majmuasini bajarishni ta'minlaydi. Rahbarning

funksiyalari ikkinchi toifaga kiradi, chunki bunday shaxs eng muhim maqomga ega va ustun mavqeni egallaydi. Axborot. Ma'lumotni qidirish, yig'ish, uni maqsadlarga erishish uchun qo'llash.

1.Kognitiv. Maqsad va vazifalarni belgilash, ularni tushunish, erishish rejasini ishlab chiqish.

2.Motivatsion. Guruh a'zolarini maqsadlarga erishishga undash.

3.Ta'sirli. Guruh faoliyatini nazorat qilish, jamoaning har bir a'zosi bilan "teskari aloqa"ni ta'minlash, mavjud munosabatlarni baholash.

4.Muvofiqlashtirish. Rollarni taqsimlash, amalga oshirilishi mumkin bo'lgan vazifalarni belgilash, guruhdan tashqaridagi o'zgarishlarni kuzatish, harakatlarni sozlash.

Yitzhak Adizes tomonidan taklif qilingan tasnif etakchilik funksiyalarining eng universal modellaridan biri toifasiga kiradi. U etakchilik vazifalarini aniqlashning asosiy mezoni sifatida vaqt ajratishni taklif qiladi.

1.Qo'yilgan vazifalarni sifatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan qisqa muddatli aspekt uchun natijalarni ishlab chiqarish funksiyasi.

2.O'rnatilgan tartibni saqlash uchun zarur bo'lgan qisqa muddatli ma'muriy funktsiya.

3.Guruh rivojlanishini rejalashtirish, tashqi yoki ichki o'zgarishlarni oldindan ko'rish, harakatlar dasturini to'g'rilashdan iborat bo'lgan uzoq muddatli tadbirkorlik funksiyasi.

4.Uzoq muddatli integratsiya funksiyasi. Bu samarali birgalikdagi harakatlar uchun asos bo'lgan bir guruh odamlar uchun umumiy qadriyatlar tizimini yaratish bo'yicha ishlarni o'z ichiga oladi.

Rahbarning vazifalarini tasniflashning yana bir usuli - o'z-o'zini tashkil qilish nuqtai nazaridan. Guruhni saqlab qolish funksiyasini va uning muvaffaqiyatli mavjudligi va muammolarni hal qilish uchun moslashishini ajratib ko'rsatish mumkin.

Yetakchilikning asosiy funksiyalari Rahbarlik vazifalarining xilma-xilligi orasida asosiylari ajralib turadi, ulaming samarali bajarilishi guruhning o'zi va uning rahbari hayotining muvaffaqiyatini belgilaydi. Klassik yetakchilikning eng muhim funksiyalariga quyidagilar kiradi:

- odamlarni umumiy g'oya, maqsad ostida birlashtirish, guruh a'zolarining manfaatlarini muvofiqlashtirish, asosiy qadriyatlarni belgilashni ta'minlaydigan integrativ;
- ijtimoiy manfaatlarni hisobga olgan ijtimoiy manfaatlarni hisobga olgan

holda maqsadlarga erishishni ifodalovchi orientatsiya (siyosiy rahbarlar uchun muhim);

- vazifalarni amalga oshirish uchun vositalar majmuasini ishlab chiqishni o'z ichiga olgan instrumentalist (masalan, siyosiy rahbarlar uchun bu faoliyat dasturini yaratish);
- kommunikativ, nafaqat guruh ichida, bal ki tashqi ob'ektlar bilan ham kuchli aloqalarni yaratishga imkon beradi;
- maqsadlarga erishish va qabul qilingan dasturni amalga oshirish uchun zarur harakatlarni amalga oshirishga undashdan iborat safarbarlik.

Ushbu tasnif eng oddiy va eng universal hisoblanadi. Bu tashkilot menejerlaridan tortib siyosatchilargacha bo'lgan har qanday rahbar tomonidan hal qilinadigan vazifalar doirasini tavsiflash uchun javob beradi. Menejmentda etakchilik funksiyalari Menejmentda etakchilik funksiyalari eng ehtiyotkorlik bilan o'rganilishi kerak, chunki vazifalarni to'g'ri belgilash va ularni muvaffaqiyatli hal qilish har qanday biznesda muvaffaqiyat kalitidir. Shuning uchun menejer va etakchi rollarini birlashtirish jamoada munosabatlarni o'rnatishning eng muvaffaqiyatli modeli hisoblanadi.

Boshqaruv tuzilmasida etakchilik doimo muhim boshqaruv vazifalariga ega.

1. Jamoani tashkil etish, xodimlar faoliyatini moslashtirish. Rahbarning etish kiradi. Menejer yoki norasmiy rahbar korxonaga jamoasi uchun yetakchi rolini o'ynaydi.

2. Bo'ysunuvchilarni rag'batlantirish.

Vazifa maqsadga erishish uchun ilhom va o'ziga ishonchni uyg'otishni o'z ichiga oladi. Bu odamlarni namuna orqali ilhomlantirish orqali amalga oshirilishi mumkin va ko'pincha guruh sinergiyasiga erishish orqali amalga oshiriladi.

3. Vakillik funksiyalari.

Guruh rahbari o'z

manfaatlarini jamoadan tashqarida himoya qiladi, guruh ehtiyojlari va ularni qondirish imkoniyatlari o'rtasidagi

muvozanatni saqlaydi, keyingi faoliyat va rivojlanish istiqbollarini belgilaydi.

Yuqoridagi barcha funksiyalarni muvaffaqiyatli bajarish uchun menejer- rahbar mukammal muloqot qobiliyatiga, odamlarni boshqarishga imkon beradigan kuchli shaxsiy fazilatlariga ega bo'lishi.

ham professional, ham hissiy jihatdan namuna bo'lishi kerak.

Tashkilotdagi etakchilik funksiyalari Har qanday tashkilotda muvaffaqiyatli etakchilik funksiyalari rahbariyat va jamoa a'zolarining maqsadlari va talablariga muvofiq bo'lishi kerak. Xodimlarning shaxsiy maqsadlari va talablarini

kompaniyaning umumiy maqsadlari bilan muvofiqlashtirish belgilangan vazifalarni ishlab chiqish va hal qilishning eng samarali usuli hisoblanadi.

Tashkilot rahbari - bu jamoa manfaatlarini ifodalovchi, guruh muammolarini hal qiladigan, qadriyatlarni o'zida mujassam etgan va nizolarni hal qilishda muhim rol o'ynaydigan shaxs. Rahbar rolini bajarish uchun quyidagi vazifalarni bajara olish muhimdir:

- maqsadni belgilash;
- maqsadlarga erishish uchun resurslarni izlash;
- guruh a'zolarini harakatga undash;
- harakatlarni muvofiqlashtirish;
- ularning normal korporativ madaniyatini shakllantirish.

Bu funktsiyalarning barchasi boshqaruvdir. Rasmiy ravishda ular rahbarning vakolatlariga tegishli. Ammo butun jamoa tomonidan tan olingan norasmiy rahbar bo'lsa, u rahbar tomonidan qo'yilgan maqsad va vazifalarga muvofiq odamlarning harakatlarini muvofiqlashtirib, ularni amalga oshirishni o'z zimmasiga olishi mumkin. Ushbu model har qanday turdagi tashkilot uchun eng samarali va samarali hisoblanadi.

Qanday qilib etakchi bo'lish mumkin: nimani bilishingiz kerak va qanday boshqaruv uslubini tanlash kerak

Kelly Services ma'lumotlariga ko'ra, rossiyalik xodimlarning 51 foizi odamlarni boshqarishni yaxshi ko'radilar ular menejerlik martabasini qurishni orzu qiladilar. Biz samarali rahbar bo'lish nimani anglatishini va unga qanday fazilatlar kerakligini tushunamiz

Etakchilik nima

Etakchilik-bu boshqalarni birlashtiradigan va maqsadga erishish uchun qo'llaridan kelganini qilishga undaydigan ijtimoiy ta'sir. Rahbarlar rasmiy kuch va hokimiyat tufayli emas, balki ishonch va hurmat tufayli ergashadilar. Garchi bu narsalar har doim ham bir-birini istisno etmasa ham.

"Eng buyuk rahbarlar ajoyib ishlarni qilishlari shart emas. Ular boshqa odamlarni bunga undaydilar." Ronald Reygan

tarixdagi haqiqiy liderlar hayot tarzini o'zgartirib odamlarni buyuk mardonavorlikga undaydigan siyosatchilar sarkardalar va arboblardir. Misol uchun, siz xarizmatik qirol Leonidasni va uning butun forslar armiyasidan himoyani ushlabturgan 300 nafar spartalik jangchidan iborat sodiq otryadini eslashingiz mumkin. Zamonaviy biznesda bunday odamlar Stiv Djobs va Ilon Mask kabi ko'ruvchilardir. Ammo lider bo'lish uchun kosmosga raketalarni uchishingiz shart emas. siz mas'uliyatning kichik sohasida etakchi bo'lishingiz mumkifi: mehnat

jamoasi. qo'shnilar jamoasi yoki manfaatlar uyushmasi.

Rahbar va menejer o'rtasidagi farq. Rasmiy menejerlar va haqiqiy rahbarlar o'rtasidagi farqni ko'rish kerak. Masalan, Qadimgi Rimda qul boshqaruvchilari • ishning borishini kuzatadigan va baxtsizlikda o'z o'rtoqlarini nazorat qtladigan Qullar bo'lgan. Ular rahbarlik qilishdi, lekin ular odamlarni boshqarishga qodir rahbarlar emas edi. Ammo bu Spartak edi - etakchilik fazilatlariga ega gladiator quli. Aynan u antik davrning eng katta qo'zg'oloniga rahbarlik qila oldi.

Korporatsiyalarda menejer va rahbar rolini bir kishi bajarishi mumkin. Lekin bu har doim ham shunday emas. Mana ular qanday farq qiladi. Menejer:

- qo'l ostidagilarning ishlashiga ishonch hosil qiladi:
- ratsionallik va nazoratga e'tibor qaratadi;
- korporativ tuzilmalarni saqlashga va ular ichida ishlashga intiladi,
- boshqaruv ierarxiasining umumiy bog'iinidir:
- xodimlarning farovonligi haqida qayg'uradi. Rahbar:
- izdoshlarni ilhomlantiradi;
- innovatsiyalar uchun tavakkal qilishga odatlangan; agar maqsad buni talab qilsa, mavjud tuzilmalarni saqlab qolish haqida qayg'urmaydi:
- mustaqillikni namoyon qila oladi,
- natija qiymatini jamoaning shaxsiy muammoiaridan va o'zinikidan yuqori qo'yadi.

Rahbarlik qanday paydo bo'ldi? Etakchilik fenomeni qadim zamonlardan beri odamlarni tashvishga solib keladi atrofdagi dunyoni o'zgartirish uchun odamlarni qanday boshqarishm o'rganish mumkinmi yoki bu tug'ma iste'dodmi? Ushbu masalalar bo'yicha tadqiqotlarning kuchli o'sishi 19-asrda sodir bo'ldi va hozirgi kungacha davom etmoqda. Tomas Karlayl 1841 yilda nashr etilgan "Tarixda qahramonlarga sig'inish va qahramonlik haqida kitobida "buyuk odam" nazanyasini shakllantirgan. U Frensis Galtonmg 1869 yildagi 'Hediter Genius' asarida ishlab chiqilgan. Ularning fikriga kora, dunyoni faqat noyob ajoyib odamlar: Napoleon. Martin Lyuter, Muhammad payg'ambar sezilarli darajada o'zgartiradi. demak, ularning yetakchilik qobiliyatlari tug'madir. Shunday qilib, hatto o'nlab oddiy fiziklar birgalikda Eynshteyn dahosini takrorlamaydi va bir nechta oddiy rejissyorlar bitta Tarkovskiyning o'rnini bosa olmaydi.

O'tgan asrda bu g'oya bir necha bor tanqid qilindi va o'zgartirildi. Olimlar haqiqiy liderlarga xos xususiyatlarni shakllantirish va umumlashtirishga harakat qilishdi. 1948 yilda Ralf Stokdil tomonidan, keyinroq 2004 yilda Stiven Zakkaro. Keri Kemp va Peyj Beyder kabı zamonaviy mualliflar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, hamma narsa juda oddiy emas. Garchi tug'ma

xususiyatlar ba'zan etakchi bo'lishga yordam beradi, lekin bu yerda ko'p narsa rivojlanishi mumkin bo'lgan fazilatlar va ko'nikmalarga, shuningdek tashqi sharoitlarga bog'liq.

Rahbarlar qanday fazilatlarga ega

2002 yilda Timoti Judj va hammualliflar, 2011 yilda Brayan Xoffman va hammualliflar, 1982 yilda Devid Makklend va Richard Boyatzis va 1990 yilda Bernard Bassnina xulosalarini jamlab, samarali yetakchiga xos bo'lgan fazilatlar va ko'nikmalar ro'yxatini keltiramiz.

- Ekstraversiya - xushmuomalalik va faollik, bunday odamlar ish va boshqalar bi Ian muloqotda ijobiy his- tuyg'ularni boshdan kechirishadi.
- Ong ishonchlilik, vijdonlilik va majburiyatlarga jiddiv munosabat.
- Ijodkorlikka ochiqlik va nostandart, innovatsion yondashuvla r.
- Halollik - halol bo'lishga intilish, yolg'onga toqat qilmaslik, kuchli axloqiy va axloqiy qadriyatiarga rioya qilish.
- Xarizma - bu kelajak haqida ishonchli tasavvurni shakllantirish va boshqalarda kuchli, yuqori samarali shaxs qiyofasini shakllantirish qobiliyati.
- Keng ma'noda rivojlangan intellekt: empatiya, tanqidiy fikrlash, mantiqni shakllantirish, tushunish, o'rganish, fikr yuritish va rejalashtirish qobiliyati.
- Ijodkorlik • ijodiy fikrlash, belgilangan vakolatlar va o'rnatilgan qarashlardan tashqariga chiqish qobiliyati.
- Motivatsiya - natijalarga erishish uchun kuchli istak. Hokimiyatga bo'lgan ehtiyoj odamlar va jarayonlarni boshqarishdan zavqlanishdir.

Muloqot samarali yozma va og'zaki shaxslararo muloqot qobiliyatlari.

Inqirozni boshqarish bu kutilmagan muammolarni hal qilish qobiliyati.

Qaror qabul qilish qobiliyati - bu mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va rivojlanishning eng maqbul usullarini tanlash qobiliyati.

Texnik xabardorlik - usullar, jarayonlar va uskunalarni bilish.

Ishni muvofiqlashtirish, vazifalarni tashkil etish va nazorat qilishni o'z ichiga olgan boshqaruv qobiliyatlari.

Rahbarlikning turlari va uslublari

Yetakchilik turlarini aniqlashning bir nechta asosiy yondashuvlari mavjud va ularning har biri o'ziga xos boshqaruv uslublariga ega.

xulq-atvor yetakchiligi

Rahbarning izdoshlari yoki bo'ysunuvchilari bilan qanday munosabatda bo'lishi. Xulq-atvorni boshqarish uslublarining turli tasniflari mavjud, ammo Kurt Levin eng yaxshi tasdiqlanganini taklif qildi. U ortiqcha va kamchiliklari bilan uchta yo'nalishni o'z ichiga oladi.

1.Avtoritar rahbar. Rahbar yakka o'zi qarorlar qabul qiladi va topshiriqlarning bajarilishini qat'iy nazorat qiladi, jamoaning holati haqida qayg'urmaydi. Ushbu uslub qisqa vaqt ichida juda ko'p ishlarni bajarishga yordam beradi, lekin guruhdagi motivatsiya, do'stona munosabat, ruhiy farovonlik va tashabbusga salbiy ta'sir qiladi.

2.Demokratik yetakchilik. Jamoa menejer bilan birgalikda yechimlar ishlab chiqadi, mas'uliyat va kuch hamma o'rtasida taqsimlanadi. Vazifalar avtoritar rahbarlikdagidek tez bajarilmaydi, lekin guruh ko'proq o'ziga xoslik va ijodkorlikni namoyon qiladi va munosabatlar iliqlashadi.

3.Liberal yetakchilik. Rahbar deyarli jamoa ishida qatnashmaydi - u o'zi qarorlar qabul qiladi va jarayonlarni tashkil qiladi. Vazifani bajarish tezlig va sifati demokratik va avtoritar uslublarga nisbatan sezilarli darajada kamayadi.

Vaziyatli etakchilik

Kontseptsiya Pol Xarsi va Kennet Blanchard tomonidan taklif qilingan. Asosiy postulat shundaki, ideal boshqaruv uslubi yo'q. Bu xodimlarning rivojlanish darajasi va motivatsiyasiga qarab o'zgarishi kerak.

1.Ishora uslubi. Rahbar jamoa bilan maslahatlashmaydi va hamma narsani o'zi hal qiladi. U diktator kabi harakat qiladi, butun hokimiyatni qo'lida ushlab turadi.

2.O'qitish uslubi. Rahbar ko'p jihatdan vazifalar va funktsiyalarni o'zi belgilaydi, lekin buyruq bermaydi, baiki ishontiradi va rag'batlantiradi. U o'z g'oyalarini jamoaga sotadi va ko'proq sport murabbiyiga o'xshaydi.

3.Qo'llab-quvvatlovchi uslub. Rahbar g'oyalar va echimlarni ishlab chiqishda ishtirok etadi, lekin guruhni aniq mustaqillik bilan ta'minlaydi. U jamoaning teng huquqli a'zosi sifatida harakat qiladi.

4. Delegatsiya uslubi. Rahbar kelajak haqidagi tasavvurni shakllantiradi va aniq qarorlar va tanlangan yo'lni amalga oshirishni jamoaga qoldiradi. Uning roli strategikdir.

Boshqaruv uslublari va xodimlarning rivojlanish darajasi va motivatsiyasi o'rtasidagi muvofiqlik jadvali Hissiy yetakchilik Daniel Goleman, Richard Boyatzis va Enni MakKi boshqaruvning ushbu turining oltita uslubini aniqladilar. Ular odamlarning his-tuyg'ulariga turli yo'llar bilan ta'sir qiladi va muayyan sharoitlarda eng samarali hisoblanadi. Shuning uchun ular birlashtirilishi va turli xil bo'lishi kerak.

1.Vizyoner. Kompaniyaga rivojlanish uchun yangi yo'nalishlar va kelajakka qarash kerak bo'lganda mos keladi. Bunday rahbar maqsadlarni belgilaydi va jamoaga ularga erishishning eng yaxshi yo'lini topish imkoniyatini beradi. U

uyg'otadigan asosiy tuyg'u ilhomdir.

2. Murabbiy. Qolgan xodimlarni jalb qilish uchun foydalidir. U maslahat va yordam bilan yordam beradi, bo'ysunuvchilarning shaxsiy maqsadlarini biznes bilan bog'laydi. Ikkinchisi o'ziga g'amxo'rlik va motivatsiyani oshiradi.

3. Hamkorlik rahbari. Agar jamoada uyg'unlik bo'lmasa, bu ajralmas narsa: ko'pincha nizolar kelib chiqadi va odamlar bir-biriga ishonmaydilar. U bahsli vaziyatlarni hal qiladi, burchaklarni tekislaydi va guruhni mustahkamlaydi. Bu xodimlarga nekbinlik baxsh etadi va ularga birdamliktuyg'usini beradi.

4. demokrat. Bu yuqori malakali mutaxassislar ko'p bo'lgan jamoalar uchun zarurdir. U ularni tinglaydi va ko'plab fikrlarga asoslanib, birgalikda qarorlar qabul qiladi. Xodimlar o'zlarini qadrli va professional his qilishadi.

5. Etakchi. Tez natijalarga muhtoj bo'lganingizda foydali bo'ladi. Rahbar samaradorlik uchun yuqori chiziq qo'yadi va jarayonlarda faol ishtirok etadi. Shu bilan birga, uslub xodimlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu ularning yonishi va charchashiga olib keladi.

6. Qo'mondonlik. Inqiroz davrida va qiyin vaziyatlarda zarur. U biznesni saqlab qolish uchun mashhur bo'lmagan qarorlar qabul qilishi va majburiy buyruqlar berishi mumkin. Shu bilan birga, bo'ysunuvchilar depressiyani boshdan kechirishadi.

Qanday qilib yetakchi bo'lish mumkin

Odamlar sizga ergashishni xohlashlari uchun siz malum bir xulq-atvor namunasini ishlab chiqishingiz kerak. Bu kundalik muammolarga ba'zi yondashuvlar va munosabatlarni o'zgartirishni talab qiladi. Keyin narsalarga etakchilik nuqtai nazari siz uchun tizimlî bo'lib qoladi va tez orada u boshqalarga sezilarli bo'ladi.

Ko'proq mas'uliyatni o'z zimmangizga oling. Jamoaning xatolari va muvaffaqiyatsizliklarini o'zingiznikidek qabul qiling - ular haqida rahbariyatga xabar berish orqali siz butun guruhning himoyachisi sifatida harakat qilasiz. Tsyurix universiteti tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra, jamoaning harakatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga tayyorlik yetakchining o'ziga xos xususiyati hisoblanadi.

O'z g'oyalaringizni boshqalarga yuqtiring. Yangi yondashuvlarni sinab ko'ring, noodatiy takliflarni baham ko'ring va belgilangan doiradan tashqariga chiqing. So'rov natijalariga ko'ra, rossiyaliklarning 62 foizi uchun liderlar siz g'oyalaringa ergashishni istagan odamlarni ilhomlantirmoqda.

Ishonchli va ishonadigan odamga aylaning.

PwC ma'lumotlariga ko'ra, 83% hollarda bosh direktor lavozimiga ichki

nomzodlar tayinlanadi - kompaniyalar rahbarlik lavozimlarida "o'zinikini" afzal ko'radilar. Bunday maqomga ega bo'lish uchun adolatli o'ynang, va'dalarni bajaring va hamkasblaringiz va rahbariyatingizni tushkunlikka tushirmang. Mojarolarni hal qiling va jamoada do'stona muhitni saqlang.

Talentsmart ma'lumotlariga ko'ra, muvaffaqiyatli rahbarlarning 90 foizi yuqori hissiy intellektga, odamlarning his-tuyg'ularini tushunish va boshqarish qobiliyatiga ega.

Boshqalarni tinglashni o'rganing va boshqalar nimaga e'tibor bermayotganini ko'ring. Bu g'oyalarni yangilash va jamoa intiladigan kelajak uchun hayotiy qarashlarni yaratish uchun foydalidir. Masalan, ming yillik xodimlar kompaniya hamkorlari va direktorlari uchun murabbiyga aylanganda PwC buning uchun teskari murabbiylik tizimiga ega.

Nazorat savollari

1. Yetakchilikka bo'lgan ehtiyojning asosiy tarkibiy qismlari nimadan iborat?
2. S vaT Kuchmarskiylarning yetakchilikning qiymat ko'rsatkichlari qanday ko'rsatilgan?
3. Raxbar va menejer o'rtasidagi farqlar qanday?
4. Raxbarlikning turlari va uslublari qanday?
5. Avtoritar raxbar qanday ko'rinishda bo'ladi?
6. Demokratik yetkchi va liberal yetakchining asosiy farqi qanday?
7. Pol Xarsi va Kennet Blanchard tomonidan taklif qilingan konsepsiyada qanday uslublari ko'rsatilgan?
8. Hissiy yetakchilik qanday ko'rinishda namoyon bo'ladi?
9. Vizyoner tushunchasiga ta'rif bering?
10. Qanday qilib yetakchi bo'lish mumkin sizning fikringiz.

3.6 Fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish.

1. Fikrlash haqida umumiy tushunchalar.
2. O'quv strategiyasini ishlab chiqish.
3. Fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning asosiy jixatlari.

Tayanch tushunchalar: *O'quv strategiyasini ishlab chiqish. Fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning asosiy jixatlari.*

Fikrlash bu inson tafakkurining intellektual va mantiqiy jarayoni. Fikrlash, ma'lum bir fikrni asoslaydigan ruhiy aloqalar haqida dalillarni keltiradi. Fikrlash so'zi lotin tilidan olingan nisbat qo'shimchasi bilan birgalikda aqlni

anglatadi - kirdi bu biron bir narsaning natijasini bildiradi.

Falsafada fikrlash mantiq bilan chambarchas bog'liq. Fikrlash mantiqdan foydalanib, xulosaga kelish uchun noma'lum ma'lumotlarni yig'ish yoki xulosa chiqarish uchun allaqachon ma'lum bo'lgan va tasdiqlangan binolar yoki ma'lumotlar bilan intellektual jarayonni yaratadi. Bu deyiladi mantiqiy fikrlash.

Psixologiyada fikrlashning asosiy shakllari, jumladan, tushuncha, hukm va xulosalar ajratiladi:

tushuncha insonning atrofda hodisalar va narsalar haqidagi tasavvurini shakllantiradi, bu shakl faqat og'zaki nutqqa xosdir va ba'zi belgilarga ko'ra ob'ektlar va hodisalarni birlashtirishga imkon beradi. Tushunchalar o'ziga xos (haqiqiy ma'no ob'ekt yoki hodisalar "uy", "bola") va nisbiy (idrok qilishiga qarab) bo'linadi. turli odamlar Masalan, nima yaxshi va yomon). Mavjud tushunchalarning mazmuni nutqda hukmlar orqali ochiladi.

Hukm- atrofda dunyo yoki ma'lum bir mavzu haqidagi inkor yoki tasdiqni ifodalovchi shaklga ishora qiladi. Hukmlarni shakllantirish ikki yo'l bilan mumkin: bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan yoki xulosa shaklida olingan tushunchalarni idrok etish xulosa chiqarish ikki yoki undan ortiq mavjud bo'lganlar asosida yangi hukmning shakllanishini ifodalaydi. Har qanday xulosa asosli fikrlar zanjiri sifatida shakllanadi. Xulosa qilish qobiliyati tafakkurning rivojlanish bosqichiga bog'liq bo'lib, u qanchalik baland bo'lsa, odam uchun aniq bir muammoning echimini topish osonroq bo'ladi.

Barcha mulohazalar induktiv va deduktivga bo'linadi. Birinchi holda, hukm bitta tushunchadan umumiy tushunchaga o'tadi, deduktiv esa mavjud umumiylik asosida butun bir hodisa yoki hukmlar guruhini bitta umumiy tushunchaga umumlashtiradi.

Fikrlash usullari turli darajalarni nazarda tutadi, bunda har bir bosqichda ma'lum maqsadlarga erishiladi: ma'lumot to'plash, mavjud ma'lumotlarni tahlil qilish va harakat yoki harakatsizlik uchun qo'llanma sifatida xulosa chiqarish.

Fikrlash jarayoni - natijaga erishish uchun tushunchalar va mulohazalar bilan ishlashning maqsadli jarayoni. Jarayon oldidan ma'lum bir vaziyat (bu sukut bo'yicha topshiriqning sharti bo'ladi), so'ngra ma'lumot to'plash va uni tahlil qilish.

Zanjirning oxirida odam muammoni hal qilish va mavjud vaziyatdan chiqish yo'lini topish yoki voqealar rivojlanishining turli xil variantlarini bashorat qilishni o'z ichiga olgan xulosaga keladi.

Yechim topishga qaratilgan jarayonning atigi 4 bosqichi mavjud:

- tayyorlash;
- yechim topish;

- unga erishish uchun ilhom;
- natijalarni tekshirish.

Butun jarayon bir-biridan kelib chiqadigan nuqtalar zanjiridan iborat.

Jarayon yechim topish istagi bilan tavsiflangan motivatsiyadan boshlanadi. Shundan so'ng ma'lumot to'plash (dastlabki ma'lumotlar), ularni baholash va xulosa qilish.

Fikrlash usullari:

tahlil- bu aqliy "javonlarda parchalanish". Tahlil muammoning tarkibiy qismlarga bo'linishini va poydevorlarning izolyatsiyasini ifodalaydi;

sintez ma'lum belgilarga ko'ra qismlarni bir butunga birlashtirish jarayonidir. Har bir komponentning butunga munosabati aqliy jihatdan o'rnatiladi. Sintez tahlilga qarama-qarshidir va mavjud detallarni bir butunga umumlashtirish bilan ifodalanadi;

solishtirish- bu narsa va hodisalarning o'zaro o'xshashliklarini va ularning farqlarini aniqlash jarayoni;

tasnifi muayyan sinflar va kichik sinflarni tashkil etuvchi ob'ektlarning taqsimotini taqdim etadi;

umumlashtirish- bu turli ob'ektlar yoki hodisalar o'rtasidagi umumiylikni aniqlash va bitta guruhda aniqlanganlarni aniqlash. Umumlashtirish oddiy (bitta atribut yoki xususiyat bo'yicha) yoki turli komponentlar bo'yicha murakkab bo'lishi mumkin;

spetsifikatsiya hodisa yoki ob'ektning mohiyatini aniqlash imkonini beradi;

abstraksiya- bu jarayon davomida mavhum tasvir yaratilganda, konkretlashtirishning aksi. Mavhum idrokning rivojlanishiga ijodiy yondashuvni talab qiluvchi mashqlar ta'sir qiladi.

Fikrlashni rivojlantirish usullari psixologlar, nevrologlar va o'qituvchilarga ma'lum. Texnikalarga masalani yechish, o'yinlar, turli tomonlardan qarashni o'rganish, ijodkorlik orqali xayoliy va intuitiv fikrlashni o'rgatish kiradi. Rivojlanishda buni hisobga olish muhimdir individual xususiyatlar fikrlash.

Fantaziyalarga aniq moyil bo'lgan odam ma'lumotni qayta ishlash jarayonida ijodiy va g'ayrioddiy yondashuvni rivojlantirishga ko'proq e'tibor berishi kerak. Aksincha, agar sizda aniqlik va izchillik bo'lsa, bu yo'nalishda ko'proq e'tibor berishingiz kerak.

Buzilishlar (tartibsizliklar)

Fikrlashning buzilishi - aqliy faoliyatning buzilishi. Buzilish miqdoriy va sifat jihatidan bo'linadi.

Buzilishning miqdoriy shakllari nutq faoliyatining buzilishi, neyropsikologik rivojlanishning kechikishi yoki aqliy zaiflik bilan tavsiflanadi.

Miqdoriy buzilish shakllari:

Kechikish aqliy rivojlanish (ZPR) 2-3 yoshli bolalarda tashxis qilinadi. Davolash nevrolog tomonidan belgilanadi.

Oligofreniya (Aqliy zaiflik bolaning erta yoshdan boshlab rivojlanishining buzilishi bilan tavsiflanadi). Oligofreniya bilan og'riq bola nevrolog va psixoterapevt tomonidan kuzatiladi. Davolashning maqsadi sotsializatsiya va o'z-o'zini parvarish qilish bo'yicha trening bo'ladi.

dementia buzilishi bilan ifodalanadi aqliy jarayonlar balog'at yoshida yoki balog'at yoshida namoyon bo'ladi. Psixoterapevtni ko'rish.

Fikrlash tezligi GM korteksida (miya) jarayonlarning ustunligiga bog'liq. Bu haddan tashqari hayajon yoki aksincha, aqliy faoliyatni inhibe qilish bo'lishi mumkin: parchalanish fikrning tez o'zgarishi bilan tavsiflanadi, unda nutq absurdga aylanadi, hukmlarning mantiqiyliigi va izchilligi yo'q. Nutq bir-birini tezda almashtiradigan iboralar bo'laklaridan iborat. Odatda nutq grammatikasi saqlanib qoladi. Ushbu buzulqik shizofreniya uchun xarakterlidir.

manik sindrom nutqning tezlashishi va psixo-emotsional fonning bir vaqtning o'zida o'sishi bilan tavsiflanadi. Nutq tezlashadi, bemor "hayajon bilan" gapira oladi, ayniqsa ma'lum mavzularda talaffuz qilinadi.

Fikrlash jarayonlarini sekinlashtirish depressiv sindromga xosdir. O'ziga xos xususiyatlar: boshda fikrlarning yo'qligi, sekin nutq, masalaning mohiyati bilan bog'liq bo'lmagan eng kichik tafsilotlarni hisobga olish, tushkun kayfiyatning ustunligi puxtalik tafsilotlarda haddan tashqari "cho'kish" bilan ifodalangan. Bemor bir savoldan ikkinchisiga deyarli o'tmaydi, fikrlashning qattiqliigi kuzatiladi. Kasalliklarga xos bo'lgan holatlar asab tizimi(Epilepsiya) fikrlash uzoq davom etgan muloqot paytida namoyon bo'ladi va o'rgatishga moyillik bilan ifodalanadi. Biror kishi savolga javob bermasa, lekin u bilan hech qanday aloqasi bo'lmagan narsalar haqida gapirsa va u muloqot qilishni boshlagan har bir kishi bilan yashashga o'rgatmoqchi bo'lsa.

Autistik yopiq odamlarda rivojlanadi. Ushbu buzilishning o'ziga xos xususiyati dunyodan izolyatsiya, jamiyatda noto'g'ri yo'nalish va ichki tajribalarga botish, ko'pincha haqiqiy holatga mos kelmaydi.

obsesif sindrom g'oyalar yoki fikrlar bilan obsessiya bilan tavsiflanadi, bemor undan qutulolmaydi, garchi u bema'nilikni tushunsa. obsesif fikrlar ular odamni zulm qiladi, salbiy his-tuyg'ularni keltirib chiqaradi, ularni azoblaydi, lekin bemor ularga dosh bera olmaydi. Asab tizimining bir qismini doimiy qo'zg'alishi fonida paydo bo'ladi.

Fobiya (asossiz qo'rquv). Har xil fobiyalar haddan tashqari kuchlanish va kattalar

yoki bola uchun qiyin vazifani bajarish fonida paydo bo'ladi. Bolalikda jazo qo'rquvi turli xil fobiyalarni keltirib chiqaradi.

Juda qimmatli fikrlar o'smirlik davrida paydo bo'ladi. Yorqin rangli hissiy fonning ustunligi ushbu sindromning rivojlanishini ko'rsatadi. Bu ongning buzilishi bemorga azob-uqubat keltirmaydi.

Delusional fikrlash (ko'pincha gallyutsinoz bilan birga keladi) ishontirishga yaroqli bo'lmagan g'oyalarning barqaror fikrlari paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi. Xulosa qilish ba'zi ma'lumotlar asosida tuzilgan mantiqiy xulosaga asoslanadi. Bu ta'qibdan qo'rqish, asossiz rashk, o'z-o'zini qoralash bo'lishi mumkin. Delusional fikrlash boshqalar va aniq sindromli bemor uchun xavfli bo'lishi mumkin. Psixoterapevt yoki psixiatr tomonidan davolanish talab etiladi.

Fikrlash patologiyasi ko'pincha hissiy fonning buzilishini keltirib chiqaradi (depressiya, eyforiya, apatiya). Fikrlash jarayonining har qanday buzilishi mutaxassis tomonidan kuzatilishi kerak. Agar kerak bo'lsa, psixokorreksiya yoki dori terapiyasi o'tkaziladi. Fikrlash patologiyasini e'tiborsiz qoldirish doimiy ruhiy patologiyaning paydo bo'lishiga olib keladi va jamiyatlar yoki bemor uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Fikrlash diagnostikasi miya faoliyatining qo'zg'alish turini va fikrlash jarayonlarining xususiyatlarini aniqlashni o'z ichiga oladi. Haqiqiy muammolarni hal qilish qobiliyati ham hisobga olinadi. Nutq va tafakkurning rivojlanishi chambarchas bog'liq bo'lib, erta yoshdan boshlanadi. Kechiktirilganda nutqni rivojlantirish aqliy faoliyatning buzilishi ham mavjud. O'z vaqtida og'ishlarni sezish va fikrlashni rivojlantirishning mavjud usullaridan (o'yin, samarali, o'qitish) foydalangan holda fikrlashni boshlash muhimdir.

Rivojlanish (trening uchun mashqlar)

Tafakkurning rivojlanishi erta yoshdan boshlanadi. Tug'ilganda chaqaloq fikrlash qobiliyatiga ega emas, lekin bir yoshga kelib, fikrlash jarayonlarining boshlanishi shakllanadi. Tafakkurni rivojlantirish uchun bilim, tajriba, xotira zarur. Rivojlanish jarayonida bola atrofdagi dunyoni bilish orqali kerakli tarkibiy qismlarni to'playdi va unda eng oddiy fikrlash namoyon bo'la boshlaydi.

Fikrlash jarayonlarini shakllantirish tezligi va sifati ota-onalarning ushbu masalaga qanchalik e'tibor berishlariga bog'liq. Fikrlash qobiliyatini tezda shakllantirish va mustahkamlash uchun bola bilan doimo shug'ullanish kerak. Fikrlarni shakllantirish qobiliyati o'z-o'zini o'rganish va bilim olishga undaydi. Fikrlashning rivojlanishi aloqa jarayonida tug'ilishdan to'liq yo'q bo'lgunga qadar doimiy ravishda sodir bo'ladi. Faoliyat, kundalik hayotda yangi narsalarni o'zlashtirish insonning ongsizligini shakllantiradi. Hayotning har bir bosqichida u

o'ziga xos xususiyatlarga ega:

Yosh bolalar uchun fikrlash vizual jihatdan samarali. Eng oddiy vazifalarni bajarishga qaratilgan barcha jarayonlar (o'yinchoqni oling, qutini oching, biror narsa keltiring yoki uni oling). Bola o'ylaydi, harakat qiladi, rivojlanadi. Bu uzluksiz jarayon kundalik hayotda ham o'yin orqali, ham muayyan harakatlarga erishish zarurati orqali o'rganiladi.

Nutqni o'zlashtirganda, bola umumlashtirishni o'rganadi va asta-sekin uning fikrlash jarayoni vizual-faoldan tashqariga chiqadi. Tafakkur va nutq bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, inson nutqi mavhum tafakkurning rivojlanishiga, narsa va hodisalarni umumlashtirishga, olingan bilimlar asosida mohiyatni aniqlashga yordam beradi. Kattalardagi nutq tajriba va ko'nikmalarni uzatishning asosiy usuli bo'lib, o'rganishni sezilarli darajada osonlashtiradi.

Nutqning kengayishi o'zingizni so'z bilan ifodalash imkonini beradi, bola ko'proq majoziy va mavhum fikrlashga o'tadi. Bu bosqichda fantaziya shakllanadi. Ijodkorlik rivojlanadi.

Maktab o'quvchilari og'zaki ravishda olingan bilimlar bilan ishlashni o'rganadilar (mavzular umumiy ta'lim). Tajriba bilan amaliy mustahkamlash yo'q. Bu bosqich ob'ektlar va hodisalar haqida mantiqiy bog'lanish va to'plangan bilimlar asosida xulosa chiqarishga o'rgatadi. Har xil texnikalar maktab o'quv dasturi mavzu yoki hodisa haqida etarli ma'lumot bo'lmasa, qisqa vaqt ichida tushunchalar bilan ishlash va xulosalarga kelish samaradorligi va tezligini oshirish.

Katta sinflar mavhum fikrlashni shakllantirishga yordam beradi. O'rganish va tahlil qilish fantastika fikrlash va tasavvurni rivojlantirishni rag'batlantiradi.

Bola qanchalik katta bo'lsa, kundalik jarayonda fikrlash usullari shunchalik ko'p bo'ladi. Bolalar tafakkurini rivojlantirishning asosiy vositasi ta'lim, shu jumladan nutqni shakllantirish, ob'ektlar va hodisalarni og'zaki ma'lumotlarni uzatish orqali o'rganish va badiiy adabiyot, ijodkorlik (chizish, to'qish, kashtachilik, yog'och o'ymakorligi) asosida mavhum fikrlash va tasavvurni shakllantirish.

Fikrlashning rivojlanish bosqichlari to'g'ridan-to'g'ri erta o'zlashtirilgan va aql-idrok darajasiga bog'liq. Odatda yosh toifalariga mos keladi.

Kontseptual bazani to'plashda bir necha darajalar mavjud: rivojlanish darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, odamga hodisalarni (yoki ob'ektlarni) umumlashtirish yoki tahlil qilish osonroq bo'ladi, savolga yechim topish osonroq bo'ladi:

Birinchi daraja to'plangan oddiy tushunchalarni umumlashtirish qobiliyati bilan tavsiflanadi shaxsiy tajriba yoki og'zaki shaklda topshirishda o'rganilgan.

Ikkinchi bosqich kontseptual fikrlashning kengayishi bilan ajralib turadi.

Uchinchi daraja U shart-sharoit haqida aniqroq tushunchalar bera olish, o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash va aytilganlarni topshiriqning mazmuni va shartlariga ko'ra mos keluvchi hayotdan aniq misollar bilan mustahkamlash qobiliyati bilan tavsiflanadi.

To'rtinchi daraja- bu kontseptual fikrlashning eng yuqori bosqichi bo'lib, unda shaxs mavjud to'liq bilim ob'ekt yoki hodisa to'g'risida va o'zaro munosabatlar va farqlarni ko'rsatib, uning atrofidagi dunyodagi o'rni osongina aniqlaydi.

2. O'quv jarayonida kreativ fikrlashni kuzatishning bir qator muhim jihatlari hamda tegishli elementlar orasidagi munosabatlar 1-shaklda aks etgan. Ushbu model Kreativ fikrlash strategik konsultativ guruhi (IHTT, 2017) taklif etgan kreativ fikrlashning besh o'lchovli modeliga asoslangan.

Maktablar o'quvchi ichki resurslarining (bundan keyin «shaxsiy yordamchi omillar» deyiladi) bir necha jihatlariga ta'sir o'tkazishi mumkin, jumladan, aqliy qobiliyatlar, soha bo'yicha tayyorgarlik (domenga oid bilim va tajribalar), yangi g'oya va kechinmalarga ochiqlik, o'zgaralar bilan hamkorlikda ishlashga hamda boshqalarning g'oyasini takomillashtirishga tayyor bo'lish, qiyinchilikka uchraganda davom etishga tayyor bo'lish hamda kreativ yondashuv borasida o'ziga ishonch (maqsadning yo'nalishi va maslaklar), vazifa borasidagi ishtiladi.

Kreativ fikrlashni qo'llab-quvvatlashi yoki unga to'siq bo'lishi mumkin bo'lgan o'quvchining atrof-muhitiga kelsak (bundan keyin «ijti- moy yordamchi omillar» deyiladi), sinfda shakllangan madaniyat, maktab- larning va umuman olganda ta'lim tizimining ta'limga yondashuvi va umu- miy ijtimoiy muhitlarning barchasi o'quvchining ijtimoiy muhitini tashkil etadi. Bularning bari o'quvchi kreativ fikrlashga bergan ahamiyatga ta'sir o'tkazadi va kreativ fikrlash yo'lida yo to'siq, yo madad bo'lishi mumkin. O'quvchilarning shaxs sifatida yoki guruh bo'lib kreativ fikrlashni kuzatish va baholash uchun maktablar qulay joydir. Sinfidagi ijodiy marralar va ilgari deb, ijodiy ifodaning shakllari (ya'ni, ichki dunyosi va kechinmalarini yozish, chizish, musiqa yoki boshqa san'at usullari orqali ifodalash) bilimni orttirish (ya'ni, guruh uchun yangi bo'lmish bilimni yaratish) yoki muammoni yechishga ijodiy yondashishga aytiladi. Ta'lim jarayonida kreativ fikrlashning ushbu turli yordamchi omillari o'zaro chambarchas bog'liqdir. Ijtimoiy yordamchi omillar madaniy qadriyatlar ostida shakllanadi, bu esa, o'z navbatda, o'quvchining shaxsiy yordamchi omillari qanday taraqqiy etishiga ta'sir qiladi.

1-shakl. O'quv jarayonida kreativ fikrlashning yordamchi omillari.

-Shaxsiy yordamchi omillar

- Ijtimoiy yordamchi omillar
- Yutuq va rivojlanish
- Maqsad sari intilish va ijodkorlik borasida o‘z- o‘ziga ishonch
- Soha bo‘yicha tayyorgarlik
- Boshqalar bilan hamkorlik
- Vazifa borasidagi ishtiyoq
- Aqliy qobiliyatlar Ochiqlik
- Muammoni hal etish
- Bilim orttirish

Ta‘lim yondashuvlari Maktab va sinfdagi muhit Madaniy me‘yorlar va kutilayotgan natijalar

Kreativ ifodalash Kreativ fikrlashning shaxs bilan bog‘liq yordamchi omillari aqliy qobiliyatlar. Bir qator tadqiqotchilar ijodiy fikrlash uchun zaruriy aqliy qobiliyatlarni aniqlashga harakat qilganlar. Guilfordning (1956) o‘xshash (convergent) va tafovutli (divergent) fikrlash konsepsiyasi bu sohadagi tadqiqotlarga katta ta‘sir o‘tkazgan. O‘xshash fikrlash deb, odatda, javob topish maqsadida to‘plangan ma‘lumotga asosan izlanish, anglash va qaror qabul qilishning an‘anaviy va mantiqiy strategiyasini qo‘llash qobiliyatiga aytiladi. (Cropley, 2006). Aksincha, tafovutli fikrlash – bu yangi yondashuvlarni qo‘llash va mavjud ma‘lumotlardan kutilmagan kombinatsiyalarni shakllantirish, shuningdek, bog‘lanishlar, fikrlash va o‘zgartirishning ma‘no jihatdan o‘zgaruvchanlik va ravonlik kabi layoqatlarini qo‘llash yo‘li bilan original g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyatidir (Cropley, 2006). Tafovutli fikrlash, shuningdek, tayyor ko‘rsa/tmalardan voz kecha bilish, muammoga boshqacha yechimlarni qidirish, qolgan barcha vositalar kop bo‘lmaganda, kutilmagan choralarga murojaat qilish, muammolarga boshqa nuqtayi nazardan qarash, tayyor uslublardan voz kechib, yangilarini sinab ko‘rish qobiliyati deb tavsiflangan (Schank va Abelson, 1977; Duncker, 1972). Umuman olganda, tafovutli fikrlash aksar hollarda yangicha, noodatiy hamda kutilmagan javoblarni hosil qilishdir.

Kreativ fikrlash ko‘pincha tafovutli fikrlash istilohlarida tavsiflanadi, aksar tadqiqotlar bugungacha tafovutli fikrlash bilan bog‘liq aqliy jarayonlarni o‘rganishga bag‘ishlangan. Lekin, tadqiqotlar tahliliy yoki qaror qabul qilish qobiliyati kabi o‘xshash fikrlashning aqliy jarayonlari ham kreativlik uchun muhim ekanligini yaqqol namoyish qilmoqda (Cropley, 2006; Reiter-Palmon va Robinson, 2009; Tanggard va Glaveanu, 2014). Masalan, yangicha va qiymatli g‘oyalarni berish qobiliyati avval boshqa, muammoni jo‘yali ta‘riflash kabi jarayonlarni amalga oshirishga bog‘liq bo‘lishi mumkin (Runco, 199). Darhaqiqat, Getzels va

Csikszentmihalyi (1976) aniqlashicha, rassomchilik bo'yicha talabalarning muammoni ta'riflashdagi muvaffaqiyatlari ular chizgan rasmlarning estetik qiymati hamda o'ziga xosligining mezonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Bu mezonlar, o'z navbatida, ushbu talabalarning uzoq muddatda rassom sifatidagi muvaffaqiyatiga ham bo'g'liq bo'lgan.

Maktab kreativlik uchun zaruriy bo'lgan aqliy qobiliyatlar va yondashuvlarni qo'llab-quvvatlaydigan ta'lim metodikasini targ'ib qilishi mumkin (Beghetto va Kaufman, 2010). Masalan, Mayer (1989) aqliy timsollarni (mental reprezentatsiyani) shakllantirishni o'rganish o'quvchining ilm-fan, matematika hamda AKT dagi kreativligini yaxshilashi mumkinligini namoyish etgan.

Soha bo'yicha tayyorgarlik

Soha bo'yicha tayyorgarlik deganda shaxsning qaysidir sohada muvaffaqiyatli ijodkorligi uchun o'sha sohada muayyan bilim va tajribaga ega bo'lishi taqozo etilishi tushuniladi (Baer, 2016). Bu yerdagi faraz shundan iboratki, shaxs sohaga oid qanchalik ko'proq ma'lumotga ega bo'lsa, ma'lumotlar orasidagi bog'liqliklarni qanchalik yaxshi anglasa, uning ijodkorlik ehtimoli shunchalik ko'payadi (Hatano va Inagaki, 1986; Schwartz, Bransford va Sears, 2005). Lekin bu bog'liqlik to'g'ridan to'g'ri bo'lmasligi mumkin, ayniqsa kreativ fikrlashning kichik, kundalik ifodasida. Sohaga oid bilim yoki qobiliyatlarning muayyan darajasi ijodiy fikrlash uchun foydali bo'lishi umum qabul qilingan fikr bo'lsa ham, bilim yoki qobiliyatdan foydalanishning odatiy tusi ijodiy fikrlash uchun to'siq bo'lishi ham mumkin.

Chunki shaxs odatiy tartibga tobe bo'lib qolishi, ushbu odatiy tartibdan chetga chiqa oladigan fikrlashdan cho'chishi mumkin.

Tajriba va intellektga ochiqlik

Kreativ shaxsga xos fe'l-atvor xususiyatlarini aniqlashga bag'ishlangan tadqiqotlar ko'p. Kreativ shaxslarning fe'l-atvorini va fikrlash uchun foydali bo'lishi umum qabul qilingan fikr bo'lsa ham, bilim yoki qobiliyatdan foydalanishning odatiy tusi ijodiy fikrlash uchun to'siq bo'lishi ham mumkin. Chunki shaxs odatiy tartibga tobe bo'lib qolishi, ushbu odatiy tartibdan tayyorgarligini (bilim va tajribalari) ta'lim olishida maktablar muhim o'rin tutadi. yurish-turishini o'rganadigan amaliy tadqiqotlar, odatda, savolnoma instrumentlaridan foydalanadi va kreativlik nisbatan barqaror va munozir fe'l-atvor ekanligidan kelib chiqadi (Hennessey va Amabile, 2010). Ushbu tadqiqotlar aksar ijodkor insonlarga bir qator moyilliklar xos ekanligini, lekin, ayniqsa, ochiqlik – ham tajribaga ochiqlik, ham intellektga ochiqlik – ular orasida eng keng tarqalgan xarakter ekanligini namoyon qilmoqda (Amabile, 2012; Batey va

Furnham, 2006 [60]; Feist, 1998; Prabhu, Sutton va Sauser, 2008. Sternberg va Lubart, 1991; Sternberg va Lubart, 1995). 37. Kaufman va boshqalarning (2009) aniqlashicha, tajribaga ochiqlik barcha sohalaridagi ijodiy muvaffaqiyat bilan salmoqli va uzil- kesil tarzda bog‘liq bo‘lgan «Katta beshlik»dagi yagona xarakterdir.

Ushbu tadqiqot xitoyliklarda ham kuzatilgan va o‘xshash natija qayd etilgan (matematika/ilmiy sohadagi ijodkorlikdan mustasno) (Werner va boshqalar., 201). McCrae (1987) ham tafovutli fikrlash tarzi doimo tajribaga ochiqlik bilan (lekin fe‘l-atvorning boshqa qirralari bilan emas) bo‘g‘liq ekanligini kashf etgan. Fe‘l-atvor hamda ijodiyot bilan bog‘liq tadqiqotlarning meta-tahlillari tajribaga ochiqlik barcha sohada ijodkorlarga xos ekanligini tasdiqlamoqda, qolgan fe‘llarning esa ijodiyot bilan bog‘liqligi faqatgina muayyan sohada faoliyat yuritayotgan muayyan shaxslarga foydali bo‘lishida kuzatilgan (masalan, «batartiblik, onglilik» fe‘li ilmiy ijodkorlikni qo‘llab-quvvatlashi, lekin san‘atdagi ijodkorlikka xalal berishi mumkin) (Batey va Furnham, 2006; Feist, 1998). 38. Taxmin qilinishicha, bu xususiyat «aqliy (misol uchun xayolot, tasavvur), emotsional (misol uchun qiziquvchanlik, ichki motivatsiya) va xulq-atvordagi (masalan, komfort zonasidan chiqish, yangi narsalarni faol sinab ko‘rish) ko‘rinishlardan iborat xarakterlarning keng turkumidir» (Werner va boshqalar, 2014). Bir qator tadqiqotchilar qiziquvchanlik hissini muvaffaqiyatli ijodiy faoliyat uchun

1 «Katta beshlik» ayni damda shaxsiy fe‘llarning «Besh faktorlik modeli» deb ham ta’riflanadi: Tajribaga ochiqlik, onglilik, ekstraversiya, xayrixohlik va nevrotizm.(misol uchun xayolot, tasavvur), emotsional (misol uchun qiziquvchanlik, ichki motivatsiya) va xulq-atvordagi (masalan, komfort zonasidan chiqish, yangi narsalarni faol sinab ko‘rish) ko‘rinishlardan iborat xarakterlarning keng tajribaga ochiqlik deganda shaxsning yangi g‘oyalarni, xayolot va tasavvurlarni o‘z- lashtirishi tushuniladi (Berzonsky va Sullivan, 1992) muhimligini ta’kidlagan (Chávez-Eakle, 2009; Feist, 1998; Guastello, 2009 ; Kashdan va Fincham, 2002). Shunga bog‘liq, lekin butkul farqli fe‘l bo‘lgan «intellektga ochiqlik» ham ijodiy yutuqlarni bashorat qilishda qo‘l keladi. Intellektga ochiqlik deganda, mavhum va semantik ma’lumotni asosan mantiqiy fikrlash vositasida aniqlash tushuniladi (DeYoung, 2014). Tajribaga ochiqlikdan farqli o‘laroq, intellektga ochiqlik, ayniqsa, ilmiy ijodkorlik bilan cham barcamal bog‘liqdir (Kaufman va boshqalar., 2016).

Sabr-toqat, qat’iyat hamda o‘z ijodiy kuchiga ishonish insonga maqsad sari intilish hissi va ushbu maqsadlarini ro‘yobga chiqara olishi borasidagi bardavomlik hissini berish orqali uning ijodkorligiga ta’sir qilishi isbotlangan. Sabr –

qiyinchiliklarga qaramay maqsad sari harakatni astoydil davom ettirish, qat'iyat – maqsadiga yetishish uchun qiyinchiliklarga chidash va ularni yengish – ijodkorlik uchun muhim xislatlardir. Cropley (1990) ijodkor shaxslarning «zo'r berishga astoydil shayligini» e'tirof etgan bo'lsa, Torrance (1988) ularning eng asosiy xislati qat'iyat ekanligini ta'kidlagan. Amabile (1983) fikricha, uzoq muddat davomida shijoat bilan biror vazifa ustida ishlash va o'nnglanmayotgan ish yuzasi dan hafsalasini pir qilmaslik ijodiy salohiyatning muhim qismidir. O'z ijodiy kuchiga ishonish deganda insonlarning vazifaga ijodiy yondasha olishi borasidagi ichki e'tiqodlari tushuniladi (Beghetto va Karwowski, 2017). Maqsad sari intilish va o'z ijodiy kuchiga ishonish chambarchas bog'liq: bir qator tadqiqotchilar o'z ijodiy kuchiga ishonch inson o'nnglanmayotgan ish yuzasidan hafsalasi pir bo'lishi yoki qiyinchiliklarga qaramay davom etaverishida va alal oqibat vazifani ijodiy hal etishida muhim o'rin egallaydi deb hisoblaydilar (Bandura, 1997).

Ushbu ishonchga, o'z navbatida, avvalgi faoliyat yakunlari, kayfiyat hamda vazifa bajarilayotgan ijtimoiy muhit ta'sir o'tkazishi mumkin (Bandura, 1997; Beghetto, 2006). Ta'lim jarayonida o'quvchining ijodiy fikrlashini qo'zg'atishga qaratilgan xatti-harakatlar shu sababli uning o'z ijodiy salohiyatiga ishonch, sabr va qat'iyatini kuchaytirishga qaratilishi mumkin (Davis va Rimm, 1985).

O'zaro hamkorlik

Zamonaviy tadqiqot tobora kreativ fikrlashga individual yumush emas, ko'proq ommaviy xatti-harakat sifatida qaramoqda. Bunga yangi bilim yaratishda guruhlarining faoliyatini tahlil qilishni misol keltirish mumkin. (Thompson va Choi, 2005; Prather, 2010; Grivas va Puccio, 2012; Scardamalia, 2002). Kreativ fikrlashni bunday anglashda ilgari surilgan asosiy fikr, ijodiy faoliyat inson va uning muhiti, jumladan, ushbu muhitdagi boshqa insonlar orasidagi munosabatning natijasi ekanligidir. Bu yo'sinda, kreativ fikrlash va faoliyat doimiy «bajarish» (muhitga qaratilgan xatti-harakat) va «duchor bo'lish» (muhitning aks harakatini qabul qilib olish) sikli sifatida shakllantirilgan (Glaveanu va boshqalar., 2013). O'zaro hamkorlik natijasida guruhlar alohida insonning qobiliyati yetmaydigan murakkab muammolarga yangicha yechimlarni taklif etishi mumkin (Warhuus va boshqalar. 2017).

Hamkorlikdagi kreativ fikrlash borasidagi tadqiqotlarga ko'ra, guruh a'zolari maqsadli, opportunistik vaziyatdan kelib chiquvchi va tartibsiz murakkab jarayonlarda ishtirok etgan holda, maqsad qo'yadi va uning ro'yobga chiqishini kuzatadi, bunda guruhning turli a'zolari o'zining kuchli tarafiga asoslanib, guruhda yetakchilikni oladi. Xususan, muzokara va badiha usulidagi olib boriladigan jarayonlarda qatnasha olish yangi g'oyalarni yaratishga zamin tayyorlaydi

(Montuori, 2003; Tsoukas, 2009). Hamkorlik natijasida, faoliyat g'oya yaratish va takomillashtirish bilan bog'lanadi, g'oyalardagi kamchilik tuzatiladi, boshi berk muammolarni aylanib o'tish yo'llari kashf etiladi. 46. Hamkorlikda ishlay olish qobiliyati ta'lim kontekstida ham bilim yaratishning muhim qismidir. O'quvchilar boshqalarning g'oyalarini kashf etib, ular asosida yangi g'oyalarni yaratishi va shu orqali hamkorlikda yangi bilimlarni yaratishida maktab qulay zamin sifatida xizmat qiladi.

O'quvchilar o'zgalarning g'oyasidan bahramand bo'lishni, hammualliflik va hamkor faoliyatni o'rganishi kerak (Starko, 2010; Scardamalia, 2002).

Maqsad sari ishtiyoq

Maqsad sari ishtiyoqning bo'lishi ijodiy faollikning asosiy motori ekanligi ilm-fanda, xususan, Amabile (1997; 2016; 2010; 1983) tadqiqotlarida batafsil isbotlangan. Bu yerdagi asosiy faraz shundan iboratki, inson yuqori ijodiy faollikka kerak bo'ladigan barcha xislatlar turkumiga ega bo'lsa ham, lekin bunga yetarlicha ixlos qo'ymagani sababli ijodiy mahsulot bermasligi mumkin. Kreativ bo'lishga ishtiyoq mohiyatan ham tashqi, ham ichki bo'lishi mumkin. Maqsad sari ichki ishtiyoqi bo'lgan insonlar: o'z faoliyatlarini ma'noli deb biladilar, bu faoliyat bilan faqatgina zavqlanganliklari, o'zlariga qiziqarli bo'lgani yoki o'zlarini sinab ko'rmoqchi bo'lganlari uchungina shug'ullanadilar; ular tashqi rag'batlantiruvchi omillarga nisbatan befarq bo'ladilar. Csikszentmihalyi (1996) taxmin qilishicha, turdosh «oqim» hissiyoti ijodiy faollikni sezilarli tarzda qo'llab-quvvatlaydi, zero, oqim holatida «insonlar ochlik, charchoq va noqulayliklarga qaramay, faoliyatlarida qat'iy davom etadilar» (Nakamura va Csikszentmihalyi, 2002). Chunki ular maqsadlari sari ichki ishtiyoqlari bo'lganligi sababli, ishga to'liq kirishib ketgan bo'ladilar. 49. Umuman olganda, tadqiqotlar kreativ samara uchun ichki ish- tiyoqning ijobiy ta'siri, tashqi ishtiyoqning salbiy ta'siri mavjudligini ko'rsatib keladi (Amabile, 2012; Sternberg, 2006). Lekin yaqindan buyon, bosim (misol uchun, topshiriqning yaqinlashayotgan muddati) yoki rag'bat (katta maosh va e'tirof) kabi tashqi motivatsiya omillari ham insonlarni ijodiy faollikda bardavom bo'lishlarini ta'minlashi e'tirof etilmoqda (Eisenberger va Shanock, 2003; Amabile va Pratt, 2016)

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Fikrlash nima?
2. Fikrlashning kishilik jamiyatidagi ahamiyati qanday?
3. Bugungi kunga kelib, fikrlashning qanday jihatlari mavjud?
4. Fikrlash qobiliyatiga baho berish bo'yicha qanday metodlartmni bilasiz?
5. Zamonaviy fan, ta'lim va rivojlanish davrida kreativ fikrlashning ahamiyati

qanday?

6. Kreativ samara nima va unga ta'sir etuvchi omillar?
7. Hamkorlikdagi kreativ fikrlash qanday olib boriladi?
8. hukm nima?
9. G'oya va fikrlash qanday shakllanadi?
10. Intelektual rivojlanganlik darajasini aniqlash qay shaklda olib boriladi?

III. BOB bo'yicha test savollari.

- 1. Qaror qabul qilishda qarorlarni baholashda nechta usullardan foydalaniladi?**
 - a) 5
 - b) 4
 - c) 8
 - d) 10

- 2. Qaror qabul qilishdagi tipik muammolar sanab o'ting?**
 - a) 9
 - b) 10
 - c) 8
 - d) 5

- 3. ...ketgan xarajatlar loyihaga sarf qilingan vaqtni, pulni yoki boshqa qayta manbalarni nazarda tutadi va uni qarorlaridan kelib chiqib qaytarib bo'lmaydi.**
 - a) Qilingan harajatlarni ta'qib qilish
 - b) Achchiq uzum mentaliteti
 - c) O'ziga haddan tashqari ishonch
 - d) Qarorning falaji va sustkashlik

- 4. ...bu juda tez qaror qabul qilish muammosi. Ushbu muammoni hal qilish uchun ushbu bobda tavsiya etilgan qarorlarni bajarish jarayoniga amal qilishimiz mumkin.**
 - a) Qabul qilish
 - b) Achchiq uzum mentaliteti
 - c) O'ziga haddan tashqari ishonch
 - d) Qarorning falaji va sustkashlik

- 5. Ko'p o'ylanganidan keyin ham yomon qarorlar qabul qilishimiz mumkin. Fikrlash tartibsiz bo'lganda, bu sodir bo'lishi mumkin.**
 - a) Hech qanday tizim yo'q
 - b) Achchiq uzum mentaliteti

- c) O'ziga haddan tashqari ishonch
d) Qarorning falaji va sustkashlik
- 6.Ba'zan biz o'z qarorlarimiz to'g'risida mulohaza yuritishda qiynalmaymiz, ammo ularni amalga oshirmay qolamiz.**
- a) Ijro etilmasligi
b) Qarorning falaji va sustkashlik
c) Hech qanday tizim yo'q
d) Achchiq uzum mentaliteti
- 7. bu biz muammoni ko'rib chiqish uchun foydalanadigan istiqbollar va taxminlar to'plami**
- a) Kadrlar tuzilishi
b) Ijro etilmasligi
c) Qarorning falaji va sustkashlik
d) Hech qanday tizim yo'q
- 8. o'z qadr-qimmatini va e'tirozlarini faqat yomon qaror natijasida o'zini yaxshi his qilish uchun o'zgartirish masalasidir.**
- a) Achchiq uzum mentaliteti
b) Qilingan harajatlarni ta'qib qilish
c) Qarorning falaji va sustkashlik
d) Hech qanday tizim yo'q
- 9. Sizga qaror qabul qilishda yordam beradigan asosiy nechta usuli bor.**
- a) 7
b) 8
c) 5
d) 10
- 10. Har qanday muammoni bartafar etishning bosqichma-bosqich rejasini sanab o'ting**
- a) 6ta
b) 5 ta
c) 4 ta
d) 8 ta
- 11. Muammolarni bartaraf etish texnikasi necha bosqichdan iborat?**
- a) 4
b) 5
c) 3
d) 9

- 12.bu foydalanuvchilar manfaatlariga mos keladigan murakkab muammolar yechimlarini topishga yordam beradigan uslub.**
- a) Fikrlash dizayni
 - b) Heuristics
 - c) Algoritmlar
 - d) Insight
- 13. Fikrlash dizaynning nechta asosiy tamoyili mavjud?**
- a) 5
 - b) 8
 - c) 10
 - d) 7
- 14. biznes va boshqaruv amaliyotini an'anaviy muhandislik ta'limi bilan birlashtiradigan dizayn - maktabi asoschilari KIM?**
- a) Plattner va Devid Kelli
 - b) Deyl Kornegi
 - c) De bono
 - d) Torrens
- 15. "Qo'lingizga limon tushsa undan limonad yasang" fikrni kim aytgan.**
- a) Deyl Kornegi
 - b) De bono
 - c) Torrens
 - d) Devid Kelli
- 16. Fikrlash dizayni nechta bosqichdan iborat?**
- a) 6
 - b) 3
 - c) 2
 - d) 9
- 17. Prototiplash bu?**
- a) to'g'ri yechim topish uchun yordam beradigan maketlar yaratish. Ilk bosqichda prototiplar maksimal darajada oddiy bo'lishi lozim.
 - b) yaratilgan prototiplar haqida teskari aloqa olishdir. Bu foydalanuvchini tushunishga va uning ustida ishlanayotgan muammoga chuqur kirib borishiga yordam beradi.
 - c) To real voqelikka duch kelmaguncha barcha g'oyalar ajoyib bo'lib ko'rinaveradi.

- d) Fikrlash jarayoni borasida bu bosqich turli xildagi konsepsiyalar va muammoning yechimi sifatida qo'llanishi mumkin bo'lgan natijalarga tarmoqlashish sifatida ko'rinishga ega bo'ladi.

18. o'zini boshqa odamning o'rniga qo'yib ko'rish va uning hissiyotlari, xohish-istaklari, g'oyalari va harakatlarini tushunishga harakat qilish.

- a) Empatiya
- b) Prototip
- c) Fokuslashtirish
- d) G'oyalar ishlab chiqish

GLOSSARIY

FIKRLASH QOBILIYATI - inson miyasida sodir bo'layotgan jarayonlar doimo qiziqishni uyg'otdi. Shuning uchun fikrlash nima haqida ko'plab nazariyalar mavjud. Ta'rif quyidagilarni taklif qiladi: bu shaxs tomonidan amalga oshiriladigan bilim faoliyati. Bu haqiqatni idrok etish va aks ettirishning bir turi.

TANQIDIY FIKRLASH - aniq va oqilona fikrlashdir. Bu aniq va muntazam ravishda fikrlashni, boshqa narsalar qatorida mantiq va ilmiy fikrlash qoidalariga rioya qilishni o'z ichiga oladi.

AMALIY O'YLASH - uning yordamida odam kundalik amaliy muammolarni hal qiladi, real vaziyatda narsalar bilan harakat qiladi. Amaliy fikrlash odatda nazariy fikrlash bilan taqqoslanadi.

ANALOGIYA - bu odam tomonidan ma'lumotni qayta ishlash jarayonida masalan, xotirada yoki fikrlashda ishlatiladigan mantiqiy operatsiya. Analogiya - bu mantiqiy harakat, natijada obyektlar yoki hodisalarni taqqoslash asosida ularning ba'zilar boshqalarning qiyofasi va o'xshashligi (ular bilan o'xshashlik bo'yicha) bo'yicha baholanadi.

AQLIY HUJUM (BRAINSTORMING) - har qanday murakkab muammoga yechim topishga qaratilgan odamlarning guruhiy aqliy ishini amaliy tashkil etish usullari to'plami. Aqliy hujum odamlar nisbatan kichik guruhi uchun ijodiy hamkorlik samaradorligini oshirish usuli sifatida qaraladi. "Aqliy hujum" jarayonning miya hujumini tashkil qilish va o'tkazish texnikasi (mos keladigan atama ko'pincha rus tiliga shunday tarjima qilinadi) - guruh a'zolari o'rtasida rollarning aniq taqsimlanishi va ularning birbiri bilan o'zaro ta'siri, ammo muammoni hal qilish jarayonida ma'lum qoidalar. Aqliy hujum psixologik jihatdan bir jinsli bo'lmagan guruhlarda, shuningdek, a'zolari bir-birini yetarlicha yaxshi bilmaydigan yoki psixologik xususiyatlarga ega bo'lgan, bir-biriga moskelmaydigan guruhlarda foydalanish uchun tavsiya etiladi.

AVTOMATIK FIKRLAR - ma'lum bir vaziyatda odamda to'satdan paydo bo'ladigan odatiy fikrlar, ularning ongli yoki ixtiyoriy nazoratisiz.

BAHOLASH - sizga taqdim etilayotgan ma'lumotlarning to'g'riligini aniqlash uchun shu axborotni sizga yetkazayotgan shaxsning tajribasi, fikri va qarorining qanchalik xolisligini to'g'ri baholay olishingiz kerak.

DISKURSIV O'YLASH - bu insonning o'zi yoki xayoliy raqib bilan o'zaro muloqoti yoki ichki suhbat bo'lib, uning ongida boshqa shaxs tomonidan aks ettirilgan inson tafakkurining bir turi. "Diskursiv fikrlash" nomi "nutq" so'zidan va "munozara" tushunchasidan kelib chiqqan bo'lib, umumiy, birlashtiruvchi ma'nolarga ega - "mulohaza predmet bir xil predikat ularga taalluqli bo'lganligi

sababli birbiriga o'xshash yoki bir xil deb hisoblanadi, ya'ni ularning ikkalasi ham mavzuga nisbatan bir xil xususiyatga ega bo'lganligi sababli.

SEHRLI FIKRLASH - jiddiy ilmiy asosga ega bo'lmagan ba'zi bir odamlarning, ularning fikrlashlari biron bir amaliy harakatga teng keladiganga, bu kabi fikrlar odamni o'rab turgan narsalar va hodisalarga bevosita ta'sir ko'rsatishga qodir ekanligiga ishonchi.

TAHLIL - tahlil deb turli qismlardan iborat axborotlarni jamlab, ularning xulosasini tushunishga aytiladi.

TALQIN - talqin deganda sizga taqdim etilgan axborotni to'g'ri tushunib, uni boshqalarga to'g'ri yetkazib bera olish qobiliyati tushuniladi.

TUSHUNCHA HAJMI - bu tushunchani o'z ichiga olgan yoki unga tegishli bo'lgan obyektlar to'plami.

UMUMIY INTELLEKT - bu odamda mavjud bo'lgan va uning har xil faoliyat turlarini bajarish muvaffaqiyatiga ta'sir qiladigan taxminiy umumiy aqliy qobiliyatning o'ziga xos xususiyati. Umumiy aql, masalan, odamning turli vazifalarni hal qilish tezligi, sifati va aniqligida, shuningdek, yangi bilim, ko'nikma va malakalarni egallashni o'rganish jarayonida o'zini namoyon qilishi mumkin.

VERBAL INTELLEKT -1. Odamning intellektual faoliyatida til va nutqdan foydalanish qobiliyati, uni faollashtirish va boshqarish. 2. Insonning og'zaki (og'zaki) materiallar bilan harakat qilish qobiliyatiga asoslangan testlar yordamida aqlni baholash.

CHEGARAVIY AQL - bu intellektual rivojlanish darajasi bo'yicha normal va aqliy zaif shaxslar o'rtasida bo'lgan odamlarning aqliy qobiliyatlarini bildiruvchi ilmiy muomalaga kiritilgan atama.

FOYDALANILGAN ADABIYOTALAR RO'YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mapd va olijanob xalqimiz bilan bipga qupamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy taptib-intizom va shaxsiy javobgaplik–hap bip rahbap faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kepak. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 104 b.
3. Mirziyoev Sh.M. Epkin va fapovon, demokpatik O‘zbekiston davlatini bipgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016. – 56 b.
4. O‘zbekiston Republikasi Prezidenti Qapopi “Oliy ma’lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshishishda iqtisodiyot sohalari va tapmoqlarining ishtirokini yanada kengaytipish chopa-tadbiplapi to‘g‘pcida”. 27.07.2017 y., PQ-3151, O‘zbekiston Pespublikasi qonun hujjatlapi to‘plami, 2017 y., 30-con, 729-modda.
5. O‘zbekiston Pespublikaci Prezidenti Qapopi “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlapi to‘g‘risida”, 20.04.2017 y., PQ-2909, O‘zbekiston Pespublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017 y., 18-con, 313-modda, 19-con, 335-modda, 24-son, 490-modda.
6. Aganov I.G. К вопросу о формирование критического образование. 2001.№ 2.
7. Andrew Pressman. Design thinking a guide to creative problem solving for everyone. Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN, 2019.
8. Berdyaev N.A. Ijodkorlikning ma’nosi // Ijod, madaniyat va san’at falsafasi. - M .: San’at, 2010 yil
9. Bepalko V.P. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. М., «Pedagogika», 2001 y. 233 bet
10. Carol S. Dweck. Mindset. Changing the way you think to fulfill your potential. An imprint o f Little, Brown Book Group Cannelite House 50 Victoria Embankment London EC4Y ODZ, 2017.
11. Drujinin, V.N. Mikromuhitning ijodkorlikka shakllantiruvchi ta’sirining eksperimental merosi [Matn] / V.N. Drujinin // Psixologik jurnal. - 2013. No 4. - B.15-21.
12. Drujinin, V.N. Umumiy qobiliyatlar psixologiyasi [Matn] / V.N. Drujinin. 3-nashr. - SPb .: Piter, 2008 .-- 368 b.
13. Epiphany, D.B. Ijodiy qobiliyatlar psixologiyasi [Matn] / D.B.
14. Farberman B.L. Прогрессивные педагогические технологии-Т.,1999. 165-bet.
15. Gafforov Ya. X. (2019). Technical approach in the education system. International journal on Integrated Education. England. 2019. 40-41.
16. Gafforov Ya. X. (2019). THE STATE OF HUSTORICAL EDUCATION IN UZBEKISTAN DURING WORLD WAR II. USA(Philadelphia). 2019. 173-175.
17. Gafforov Ya. X. (2020). Methods for developing a system of teaching

- history and increasing the effectiveness of history teaching. Индия. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research. 2020, 108.
18. Gafforov Ya.X. (2020). Important aspects of environmental education in the education system. EPRA International Journal. of research & development. India. 2020. 97.
 19. Gafforov Ya.X. Toshtemirova. S. (2020). Ways to increase the effectiveness of education in an integrated environment. International Journal of Current Research and Review. India.
 20. Halperin, P. Ya. Ijodiy fikrlash psixologiyasiga [Matn] / P.Ya. Halperin // Psixologiya savollari. - 1982. - 5-son.
 21. Helene Edberg. Creative Writing for Critical Thinking. Creating a Discoursal Identity. ISBN 978-3-319-65490-4 ISBN 978-3-319-65491-1 (eBook). Sodertom University, Stockholm, Sweden, 2018.
 22. Ixtiro ijodkorligi psixologiyasi to'g'risida // Psixologiya savollari, № 6, 1956. - P. 37-49 © Altshuller G.S., Shapiro RB, 1956
 23. JI. Suyundikovich. (2020). TARIXNI O'QITISH METODIKASI RIVOJLANISHI TARIXIDAN. Fan va ta'lim, 1 (5), 195.
 24. Krasilo, T.A. Ijodkorlik darajasi va ijodiy faoliyat mahsulotlariga munosabat o'rtasidagi bog'liqlik [Matn] / T.A. Krasilo // Psixologik fan va ta'lim. - 2015. - 3-son - 56-67-bet.
 25. Mardonov, S., Toshtemirova, S., Ahmadjonov, B., & Koshanova, N. (2020). Structure and Mechanisms of Action of the Educational Cluster. International Journal of Psychological Rehabilitation, 24(7), 8104-8111.
 26. May R. Ijodga jasorat: Ijod psixologiyasining konturi. - Lvov: tashabbus; Moskva: Gumanitar tadqiqotlar instituti, 2001 yil.
 27. Nishonov A, Xaydarov B, Nuriddinov B. va boshqalar. Baholash metodlari. O'quv metodik qo'llanma. T., 2003. 190 bet.
 28. Peter Hollins. Mental Models. 30 Thinking Tools that Separate the Average From the Exceptional. Improved Decision-Making, Logical Analysis, and Problem-Solving. Peter Hollins 2019.
 29. Подласий И.П. Педагогика. Новый курс. Книга 1. М., «Владос», 2000 г. 79 ст.
 30. Ponomarev, Ya.A. Ijod psixologiyasi: rivojlanish istiqbollari [Matn] / Ya.A.
 31. Ponomarev, Ya.A. Ijodiy fikrlash psixologiyasi [Matn] / Ya.A. Ponomarev - M.: Akademiya ped. Fanlar, 2013.-- 197b.
 32. Qishtimova, I.M. Ijod psixosemiotikasi [Matn] / I.M. Kyshtymova - Irkutsk: Nauka, 2008.-- 267p.
 33. SOROS xalqaro ochiq jamiyatining «Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish asoslari» fanlararo dasturi. T. 2004.
 34. Toshtemirova S. A. (2020). Ta'lim sifati va uni demokratlashtirish ilmiy muammo sifatida // Uzluksiz ta'lim. № 1 (86). - S.5
 35. Toshtemirova, S. (2020). Factors Affecting the Quality of Education and the

- Importance of the Education Cluster to Address Them. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(4), 151-156.
36. Xabibullina, L.K. Zamonaviy ta'lim: Muammolar va istiqbollar [Matn] / tahririyati G. G. Gabdullina. Qozon: RIC "Maktab", 2012. - 384p.
37. Гаффоров. Я.Х. Мактаб ислохоти ва укитиш методларини такомиллаштириш. *Science and education. Sgientific Journal*. 2020, 482.
38. Jumanova S.B. Kreativ fikrlash. — «Издательские решения», 2020. ISBN 978-5-00-511636-9.
39. Jummagul Nomozovna Abduraxmanova, Saodat Abdurashidovna Toshtemirova.(2020). Innovatsion texnologiyalar va axborot madaniyatini shakllantirish pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri. *Science and Education*.1(7). 436-442
40. Искусство мыслить и успех в учебе, карьере, жизни. 500 упражнений для развития мозга/Стелла Коттрелл ; {пер. с англ. Е. И. Фатеевой}. — Москва : Издательство «Э», 2016. — 288 с.
41. Критическое мышление: Анализируй, сомневайся, формируй свое мнение/Том Чатфилд ; Пер. с англ. — М.: Альпина Паблишер, 2019. - 328 с.
42. Майкл Микалко Рисовой штурм в карточках 56 инструментов для поиска нестандартных идей – 3-е изд. – М.:Манн, Иванов и Фербер, 2014.- 328с
43. Марк Леви Гениальность на заказ. – М.:Манн, Иванов и Фербер; Эксмо,2013. – 213с.
44. Марти Ньюмейер Нарушай правила! И еще 45 правил гения
45. Натали Ратковски Профессия – иллюстратор. Учимся мыслить творчески – 3-е изд. – М.:Манн, Иванов и Фербер, 2014.-328с.
46. Тина Силиг Разрыв шаблона Как находить и воплощать прорывные идеи
47. Тошев, Солежон Ахматжонович. (2020). ТУРКИЯДА МАРКАЗИЙ ОСИЁ ТАРИХИНИНГ УРГАНИЛИШИ. *Science and Education*, 1(7), 625-631
48. Xaydarov S. Pedagog-o`qituvchilarda axborot-kommunikatsiya ko`nikmasini shakllantirish asoslari. "Science and Education" Scientific Journal Oktober 2020 / Volume 1 Issue 7. Page 610-617.
49. Xaydarov S. Uzbekiston tarixi fani darslari samaradorligini oshirishda tasviriy san'at vositalarining roli. "Science and Education" Scientific Journal September 2020/Volume 1 Issue 6. Page 174-179.
50. Эдвард де Боно. Шесть шляп мышления. Питер. 2016.